

**T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**EKONOMİK BÜYÜME KAPSAMINDA ORTA GELİR TUZAĞI: TÜRKİYE
İLE GÜNEY KORE VE YUNANİSTAN ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR
ANALİZ**

DOKTORA TEZİ

Melahat YEŞİLKAYA

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Emine FIRAT**

AKSARAY 2022

**AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI**

**EKONOMİK BÜYÜME KAPSAMINDA ORTA GELİR TUZAĞI: TÜRKİYE
İLE GÜNEY KORE VE YUNANİSTAN ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR
ANALİZ**

DOKTORA TEZİ

Melahat YEŞİLKAYA

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Emine FIRAT**

AKSARAY 2022

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren yirmi dört (24) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Melahat

Soyadı : YEŞİLKAYA

Bölümü : İktisat

İmza :

Teslim tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı: Ekonomik Büyüme Kapsamında Orta Gelir Tuzağı: Türkiye İle Güney Kore ve Yunanistan Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz

İngilizce Adı: Middle Income Trap Within Economic Growth: A Comparative Analysis On With Turkey, South Korea And Greece.

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Melahat YEŞİLKAYA

İmza:

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
JÜRİ ONAY SAYFASI

Melahat YEŞİLKAYA tarafından hazırlanan “Ekonomik Büyüme Kapsamında Orta Gelir Tuzağı: Türkiye İle Güney Kore ve Yunanistan Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz” başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Aksaray Üniversitesi İktisat Anabilim Dalı’nda Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

İMZA

Danışman: (Prof. Dr. Emine FIRAT)

(İktisat, Aksaray Üniversitesi)

.....

Üye: (Prof. Dr. İbrahim BAKIRTAŞ)

(İktisat, Aksaray Üniversitesi)

.....

Üye: (Prof. Dr. Hilmi Bahadır AKIN)

(İşletme, Necmettin Erbakan Üniversitesi)

.....

Üye:(Doç. Dr. Şahin ÇETİNKAYA)

(Sağlık Yönetimi, Aksaray Üniversitesi)

.....

Üye: (Doç. Dr. Savaş ERDOĞAN)

(İktisat, Selçuk Üniversitesi)

.....

Tez Savunma Tarihi:/...../.....

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun tarih ve.....
sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Doç. Dr. Sevilay USLU DİVANOĞLU
İmza

İkizlerime ve Aileme

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasının yürütülmesinde emeği ve desteği büyük olan başta danışman hocam Prof. Dr. Emine FIRAT'a, değerli tez komitesi üyeleri Prof. Dr. İbrahim BAKIRTAŞ'a ve Prof. Dr. Hilmi Bahadır AKIN'a; tez savunma sınavına katılan ve yapıcı eleştirileriyle tezin son halini almasında büyük katkıları olan değerli tez jürisi üyeleri Doç. Dr. Şahin ÇETİNKAYA'ya ve veri toplama ile ekonometrik yöntem konusunda desteğini esirgemeyen Doç. Dr. Savaş ERDOĞAN'a; ekonometrik analiz konusunda yardımcı olan Bengü TOSUN'a; bugünlerime ulaşmamda fedakarlıklarını hiç esirgemeyen, ikizlerimle ilgilenerek bana en büyük desteği veren, kahrımı çeken annem Döndü KARAGÖZ'e ve babam Ahmet KARAGÖZ'e; yazım kuralları denetimi konusunda yardımcı olan İbrahim hoca'ya; çalışmamda küçük veya büyük yardımı dokunan öğretim elemanı arkadaşlara ve diğer herkese sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Melahat YEŞİLKAYA

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EKONOMİK BÜYÜME KAPSAMINDA ORTA GELİR TUZAĞI:
TÜRKİYE İLE GÜNEY KORE VE YUNANİSTAN ÜZERİNE
KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

(Doktora Tezi)

Melahat YEŞİLKAYA, Aksaray 2022

ÖZET

Ülkeler ekonomik büyüme hedefleri doğrultusunda kişi başına düşen gelirlerini, yaşam beklentilerini, sosyal ve eğitim olanaklarını artırmayı her daim ön planda tutmuşlardır. Globalleşmenin etkisiyle birlikte 1980 yılında ihracata dayalı büyüme modellerini hayata geçiren ülkelerin belirli bir bölümü bu umut ettikleri gelişim trendini yakalayamamıştır. Özellikle yükselen ve geri kalmış ekonomilerin karşılaştığı fakirlik ve gelir dağılımı alanındaki önemli ekonomik büyüme sorunları her geçen gün artarak çeşitlenmiştir. Bu kapsamda en çok tartışılan ve yükselen ekonomileri ilgilendiren ekonomik büyüme sorunlarının başında “Orta Gelir Tuzağı” (OGT) gelmektedir. Dünya bankası tarafından oluşturulan kişi başına milli gelir sınıflandırmasına göre, orta gelir grubuna ulaşmış ekonomilerin söz konusu düzeyi aşamayıp bu grupta takılı kalması ve gelişmiş ekonomiler düzeyine ulaşamaması OGT olarak ifade edilmektedir. Bu çalışmada, Türkiye ile seçilmiş üst gelirli ülke örnekleri üzerinden, yakınsama yöntemi ve çeyreklik veriler kullanılarak oluşturulan zaman serisi analizleriyle 1996Q1-2019Q1 dönemi incelenmiştir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye’nin yıllardır karşı karşıya kaldığı OGT durumuna dikkat çekmek, Türkiye’nin kişi başına düşen gelir seviyesini seçilmiş gelişmiş ülkeler seviyesine nasıl çıkarabileceği konusunu ve OGT ile mücadelede etkili olabilecek ekonomik ve sosyal göstergeleri incelemektir. Yakınsama analizi çerçevesinde, seçilmiş olan ülkelerin başlangıçtaki kişi başına düşen gelir seviyelerini baz alınan dönem boyunca yükselttikleri saptanmıştır. Ülkelerin bireysel performanslarının incelendiği birim kök testi analizleri itibariyle Türkiye’nin 2005Q1

öncesi dönemden 2009Q1 dönemine kadar Güney Kore'ye yakınsadığı; 2009Q1'den 2019Q1'e kadar olan süreçte ise Güney Kore'den ıraksadığı tespit edilmiştir. Zaman serisi analizi sonuçları, Türkiye'nin mevcut ekonomik yapısının, Araştırma-Geliştirme (Ar-Ge) faaliyetlerinin ve beşerî sermaye gibi faktörlerinin gelişmiş ülkeleri yakalayabilmede elverişli olmadığını ve OGT'ye yakalandığını göstermektedir.

Analiz bulguları itibarıyla Türkiye'nin, yeni global ekonomide ortaya çıkan fırsatları değerlendirebilmesi için OGT ile mücadelede özgürlük, adalet, inovasyon, eğitim gibi alanlarda köklü yapısal reformları ivedilikle hayata geçirmesi gerektiği, aksi takdirde Güney Kore'nin ve Yunanistan'ın sergilemiş olduğu büyüme trendine girebilmesinin mümkün olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bilim Kodu: 111901

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Büyüme, Orta Gelir Tuzağı, Yakınsama ve Zaman Serisi Analizi

Sayfa Adedi: 199

Danışman: Prof. Dr. Emine FIRAT

AKSARAY UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MIDDLE INCOME TRAP WITHIN ECONOMIC GROWTH: A
COMPARATIVE ANALYSIS ON WITH TURKEY, SOUTH KOREA
AND GREECE

(M.A. Thesis)

Melahat YEŞİLKAYA, AKSARAY 2022

ABSTRACT

Countries have always been at the forefront of increasing their per capita income, life expectancy, social and educational opportunities in line with their economic growth goals. With the impact of globalization, a particular portion of the countries that implemented export-driven growth models in 1980 have not been able to achieve this hoped-for development trend. Significant economic growth issues, particularly in the area of poverty and income distribution faced by emerging and backward economies, have diversified, increasing day by day. In this context, the "Middle Income Trap" (OGT) is one of the most discussed and issues of economic growth involving emerging economies. According to the classification of national income per capita established by the World Bank, it is expressed to as the OGT that economies that have reached the middle income group cannot exceed that level and remain stuck in that group and cannot reach the level of developed economies. In this study, examined the period 1996Q1-2019Q1 with time series analyzes of some variables created using the convergence method and quarterly data, based on the examples of high income countries selected by Turkey. The objective of this study, is to draw attention to the OGT situation that Turkey has been facing for years, to examine the issue of how Turkey can increase its per capita income level to the level of selected developed countries and economic and social indicators that can be effective in combating the OGT. Within the framework of the convergence analysis, selected countries were found to have raised their initial per capita income levels over the period on basis. As part of the unit root test analyses that examine individual performance of countries, Turkey converges on South Korea from the pre-2005Q1 period to the 2009Q1 period; In the period from 2009Q1 to 2019Q1, it was found to have diverged from South

Korea. The results of the time series analysis show that Turkey's current economic structure, Research-Development (R&D) activities and factors such as human capital are not conducive to capturing developed countries and are caught in the OGT.

The analysis found that Turkey needs to implement immediately fundamental structural reforms in areas such as freedom, justice, innovation, education in the fight against the OGT in order to assess the emerging opportunities in the new global economy, otherwise it is not possible for South Korea and Greece to enter the growth trend it has demonstrated.

Science Code : 111901

Key Words : Economic Growth, Middle Income Trap, Convergence and Time Series Analysis.

Page Number: 199

Supervisor: Prof. Dr. Emine FIRAT

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU.....	İİ
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI	İİİ
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	İV
TEŞEKKÜRLER	VI
ÖZET	VII
ABSTRACT.....	İX
İÇİNDEKİLER	Xİ
TABLolar LİSTESİ.....	XVI
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XVIII
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ	XX
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK BÜYÜME YOLUNDA YENİ EŞİK: ORTA GELİR

TUZAĞI.....	10
1.1 TEORİK PERSPEKTİF	11
1.1.1 Ekonomik Büyüme Kavramı ve Kapsamı	12
1.1.2 Ekonomik Büyüme ve Kalkınma İlişkisi	13
1.1.3 Ekonomik Büyüme ve Yakınsama Hipotezi.....	14

1.2 GELİR GRUPLARI VE GELİR TUZAKLARI KAVRAMI	16
1.2.1 Gelir Gruplarının Tanımı	16
1.2.2 Gelir Tuzakları Kavramı	24
1.3 ORTA GELİR TUZAĞI: TANIM, TEORİK ÇERÇEVE VE LİTERATÜR.....	27
1.3.1 Orta Gelir Tuzağının Tanımı ve Kapsamı	27
1.3.2 Orta Gelir Tuzağına Yakalanma Sebepleri.....	28
1.3.3 Orta Gelir Tuzağına Yönelik Temel Yaklaşımlar.....	32
1.3.3.1 Kharas ve Kohli Yaklaşımı	33
1.3.3.2 Lin Yaklaşımı	34
1.3.3.3 Tho'nun İleri Sürdüğü Aşamalı Kalkınma Yaklaşımı	34
1.3.3.4 Ohno'nun Endüstrileşmeyi Yakalama Aşamaları.....	36
1.3.4 Ekonomik Büyüme Modelleri Çerçevesinde Orta Gelir Tuzağı	38
1.3.4.1 Klasik Büyüme Modeli Ve Orta Gelir Tuzağı İlişkisi	38
1.3.4.2 Neo-Klasik Büyüme Modeli Ve Orta Gelir Tuzağı İlişkisi	43
1.3.4.3 İçsel Büyüme Modelleri Ve Orta Gelir Tuzağı İlişkisi	45
1.3.5 Orta Gelir Tuzağına Yönelik Literatür Özeti.....	50
1.3.5.1 Orta Gelir Tuzağına Yönelik Teorik Çalışmalar.....	50
1.3.5.2 Orta Gelir Tuzağına Yönelik Ampirik Çalışmalar.....	58

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN VE SEÇİLMİŞ ÜLKELERİN BÜYÜME

SERÜVENİ: KARŞILAŞTIRMALI BAKIŞ	64
--	-----------

2.1 ORTA GELİR TUZAĞININ TÜRKİYE VE SEÇİLMİŞ ÜLKELERDEKİ YANSIMALARI.....	65
2.2 ORTA GELİR TUZAĞINA YAKALANMAYAN ÜLKELER: İZLEDİKLERİ YOLLAR VE ÇIKARILACAK DERSLER	78
2.3 ORTA GELİR TUZAĞINDAN KURTULUŞ YOLLARI	84
2.4 TÜRKİYE’NİN VE SEÇİLMİŞ ÜLKELERİN MAKRO-EKONOMİK VE SOSYO-EKONOMİK GÖSTERGELER İŞİĞİNDA DEĞERLENDİRİLMESİ	86
2.4.1 Büyüme Göstergeleri.....	86
2.4.2 Dış Ticaret Göstergeleri.....	97
2.4.3 Ar-Ge Göstergeleri	109
2.4.4 Özgürlük Endeksi Göstergeleri	115
2.4.5 Beşerî Sermaye Göstergeleri.....	116

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE VE SEÇİLMİŞ ÜLKELERDE ORTA GELİR TUZAĞINDAN KURTULMADA ETKİLİ OLAN FAKTÖRLERİN BELİRLENMESİNİN UYGULAMALI OLARAK ANALİZİ.....	121
3.1 Uygulamanın Amacı ve Katkısı.....	121
3.2 Uygulamanın Kapsamı ve Dönemi	122
3.3 Uygulamada Kullanılan Veri Seti	123
3.4 Uygulamanın Yöntemi	123
3.4.1 Yakınsama Analizinde Zaman Serisi Yöntemi.....	124
3.4.1.1 Lee ve Strazicich Birim Kök Testi ve Yakınsama	125

3.4.2 Zaman Serisi Analizine İlişkin Bulgular	127
3.4.2.1 Yakınsama Analizi Sonuçları.....	127
3.4.2.1.1 Türkiye Analizi	132
3.4.2.1.1.1 Lee ve Strazicich Yöntemine Göre Birim Kök Testi Sonuçları	132
3.4.2.1.1.2 Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi	134
3.4.2.1.1.3 Sınır Testi Sonuçları.....	134
3.4.2.1.1.4 Diagnostik Testler	135
3.4.2.1.1.5 CUSUM ve CUSUMSQ Testleri.....	135
3.4.2.1.1.6 ARDL (2,0,2,2,1,3,2,3,3) Modeli Uzun Dönem Katsayıları	136
3.4.2.1.1.7 Hata Düzeltme Modeli Tahmin Sonuçları.....	137
3.4.2.1.2 Güney Kore Analizi	138
3.4.2.1.2.1 Lee ve Strazicich Birim Kök Testi Sonuçları	139
3.4.2.1.2.2 Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi	140
3.4.2.1.2.3 Sınır Testi Sonuçları.....	141
3.4.2.1.2.4 Diagnostik Testler	141
3.4.2.1.2.5 CUSUM ve CUSUMSQ Testleri	141
3.4.2.1.2.6 (2,3,4,1,2,1,2,3,0) Modeli Uzun Dönem Katsayıları	142
3.4.2.1.2.7 Hata Düzeltme Modeli Tahmin Sonuçları	143
3.4.2.1.3 Yunanistan Analizi	144
3.4.2.1.3.1 Lee ve Strazicich Birim Kök Testi Sonuçları	144
3.4.2.1.3.2 Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi	146
3.4.2.1.3.3 Sınır Testi Sonuçları	147

SONUÇ VE ÖNERİLER	148
KAYNAKÇA.....	159
TEZ DEĞERLENDİRME FORMU	176

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.1 Gelir Düzeylerine Göre Ülke Ekonomilerinin Sınıflandırılması.....	17
Tablo 1.2 Dünya Bankası Sınıflandırmasına Göre Alt Gelirli Ekonomiler (1.025 \$ ve Aşağısı)-2017	18
Tablo 1.3 Dünya Bankası Sınıflandırmasına Göre Alt Orta Gelirli Ekonomiler (1.026-4.035 \$ Aralığı)-2017	19
Tablo 1.4 Dünya Bankası Sınıflandırmasına Göre Üst Orta Gelirli Ekonomiler (4.036- 12.475 \$ Aralığı)-2017	20
Tablo 1.5 Dünya Bankası Sınıflandırmasına Göre Üst Gelirli Ekonomiler (12.476 \$ ve Üzeri)-2017	23
Tablo 2.1 Türkiye ve Seçilmiş Ülkelerin Düşük, Düşük-Yüksek Orta ve Yüksek Gelirli Olduğu Yıllar ve Ülkelerin Bu Gelir Düzeylerinde Geçirdiği Süre (Yıl Olarak)....	68
Tablo 2.2 1980-2020 Yılları İtibariyle Türkiye Kişi Başına Düşen GSYH’sinin ABD Kişi Başına Düşen GSYH’sine Oranı (%)	69
Tablo 2.3 1960-2020 Aralığında Düşük Gelirli İken Düşük Orta ve Yüksek Orta Gelir Seviyesine Ulaşan Ülkeler	73
Tablo 2.4 1960-2020 Aralığında Yüksek Orta Gelirli İken Yüksek Gelir Düzeyine Ulaşan Ülkeler.....	75
Tablo 2.5 1960-2020 Aralığında Düşük Gelirli İken Yüksek Gelir Seviyesine Ulaşan Ülkelerin Bu Gelir Seviyelerinde Geçirdiği Süre (Yıl Olarak).....	76
Tablo 2.6 Beşeri (İnsani) Gelişmişlik Endeksi Göstergeleri (1990-2019)	119
Tablo 3.1 Modelde Kullanılan Değişkenler	123
Tablo 3.2 Lee ve Strazicich Birim Kök Testi Sonuçları.....	127
Tablo 3.3 İki Kırılmalı Model Tahmin Sonuçları	128
Tablo 3.4 Tanımlayıcı İstatistikler	132

Tablo 3.5 Türkiye için Lee ve Strazicich Birim Kök Testi Sonuçları.....	132
Tablo 3.6 Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi	134
Tablo 3.7 Sınır Testi Sonuçları	135
Tablo 3.8 Diagnostik Test Sonuçları.....	135
Tablo 3.9 ARDL (2,0,2,2,1,3,2,3,3) Modeli Uzun Dönem Katsayıları.....	136
Tablo 3.10 Hata Düzeltme Modeli Tahmin Sonuçları	137
Tablo 3.11 Tanımlayıcı İstatistikler	138
Tablo 3.12 Güney Kore İçin Lee ve Strazicich Birim Kök Testi Sonuçları	139
Tablo 3.13 Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi	140
Tablo 3.14 Sınır Testi Sonuçları	141
Tablo 3.15 Güney Kore İçin Diagnostik Testler.....	141
Tablo 3.16 ARDL (2,3,4,1,2,1,2,3,0) Modeli Uzun Dönem Katsayıları.....	142
Tablo 3.17 Hata Düzeltme Modeli Tahmin Sonuçları	143
Tablo 3.18 Tanımlayıcı İstatistikler	144
Tablo 3.19 Yunanistan İçin Lee ve Strazicich Birim Kök Testi Sonuçları	145
Tablo 3.20 Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi	147
Tablo 3.21 Sınır Testi Sonuçları	147

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1 Yoksulluk Tuzağı	26
Şekil 1.2 Orta Gelir Tuzağına Yapışık Kalma.....	30
Şekil 1.3 Bir Ekonominin Kalkınma Aşamaları	35
Şekil 1.4 Endüstrileşmeyi Yakalama Aşamaları	37
Şekil 1.5 Yeni Modeller Çerçevesinde İçsel Büyüme Modelleri ve Belirleyicileri	47
Şekil 2.1 Türkiye İle Yunanistan ve Güney Kore Ülkelerinin Karşılaştırmalı Büyüme Performansları (1960-2019 Nominal GSYH, Milyon \$).....	87
Şekil 2.2 Türkiye İle Yunanistan ve Güney Kore Ülkelerinin Karşılaştırmalı Büyüme Performansları (1961-2019 Nominal GSYH Büyüme Oranı, %)	89
Şekil 2.3 Türkiye İle Yunanistan ve Güney Kore Ülkelerinin Karşılaştırmalı Büyüme Performansları (1960-2020 Kişi Başına Düşen Nominal GSYH, \$).....	91
Şekil 2.4 Türkiye’de Sektörlerin GSYH İçindeki % Payları (2005-2019)	93
Şekil 2.5 Güney Kore’de Sektörlerin GSYH İçindeki % Payları (2005-2019).....	93
Şekil 2.6 Yunanistan’da Sektörlerin GSYH İçindeki % Payları (2005-2019).....	94
Şekil 2.7 Net Doğrudan Yabancı Sermaye Girişleri (1976-2019, Cari Fiyatlarla Milyon \$) ...	95
Şekil 2.8 Brüt Tasarrufların GSYH İçindeki % Payı (1976-2019).....	96
Şekil 2.9 Türkiye İle Güney Kore ve Yunanistan’da Mal ve Hizmet İhracatı (Cari fiyatlarla Milyon \$).....	97
Şekil 2.10 Türkiye İle Güney Kore ve Yunanistan’da Mal ve Hizmet İthalatı (Cari fiyatlarla Milyon \$).....	101
Şekil 2.11 Türkiye İle Güney Kore ve Yunanistan’da Dış Ticaret ve Cari İşlem Dengesi Rakamları (Milyar \$).....	104

Şekil 2.12 Türkiye İle Güney Kore ve Yunanistan’da Yüksek Teknoloji İhracatı (Cari Fiyatlarla Milyon \$)	107
Şekil 2.13 Türkiye, Güney Kore ve Yunanistan’da Ar-Ge Harcamalarının GSYH İçindeki % Payı (1996-2018)	109
Şekil 2.14 Türkiye, Güney Kore ve Yunanistan’da Ar-Ge Harcamalarının Sektörel Dağılımı (%) (1997-2018).....	111
Şekil 2.15 Türkiye, Güney Kore ve Yunanistan’da Toplam Ar-Ge Personeli Sayısı (1997-2018).....	113
Şekil 2.16 Türkiye, Güney Kore ve Yunanistan’da Toplam Patent Başvuru Sayıları (2002-2019).....	114
Şekil 2.17 Türkiye, Güney Kore ve Yunanistan’da Özgürlük Endeksi (1980-2018).....	115
Şekil 3.2 Türkiye İçin CUSUM ve CUSUMSQ Testleri	136
Şekil 3.3 Güney Kore İçin CUSUM ve CUSUMSQ Testleri	142

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AR-GE	: Araştırma-Geliştirme
ARGEH	: Araştırma Geliştirme Harcamaları
ARGEP	: Araştırma Geliştirme Sektöründe Çalışan Toplam Araştırmacı Sayısı
CL	: Sivil Özgürlükler
DHL	: Adrian Dalsey, Larry Hillblom ve Robert Lynn
IMF	: International Monetary Fund
GSYİH	: Gayri Safı Yurt İçi Hasıla
KBDGSYİH	: Kişi Başına Düşen Gayrisafı Yurt İçi Hasıla
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsleri
LİSE	: Lise Eğitimi Alan Nüfus Miktarı
OGT	: Orta Gelir Tuzağı
OZGURLUK	: Özgürlük Endeksi
PATENT	: Patent Başvuruları
PISA	: Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı
PR	: Siyasal Haklar
RGSYİH	: Reel Gayri Safı Yurt İçi Hasıla
SERM	: Brüt Sabit Sermaye Oluşumu

SGP	: Satın Alma Gücü Paritesi
TAS	: Brüt Yurt İçi Tasarruf Miktarı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜFE	: Tüketici Fiyatları Endeksi
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
VD	: Ve Diğerleri
WIPO	: Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü
YTİHR	: Yüksek Teknoloji İhracatı
YY	: Yüzyıl

GİRİŞ

Medeniyetler, her zaman kendilerini oluşturan bireylerin daha güzel koşullarda yaşamasını hedef olarak seçmişlerdir. Bu hedefe ulaşmak amacıyla, Merkantilistlerden Fizyokratlara, Adam Smith'ten Karl Marx'a ve Paul Romer'e kadar pek çok iktisat okulu ve düşünürleri; yüzyıllar boyunca sonsuz ihtiyaçların sınırlı kaynaklar doğrultusunda nasıl daha verimli karşılanabileceğini, üretimin hangi metotlarla yükseltilebileceğini, ulusların zenginliğini belirleyen temel etkenlerin neler olduğunu çözmeye çalışmışlar ve bunlar üzerine araştırmalar yapmışlardır. Bu süreçte Merkantilist görüş, ülkelerin sahip olduğu değerli madenleri iktisadi büyümenin odağına yerleştirmiştir. Daha sonra iş bölümü, uzmanlaşma ve başka ülkelerin yağmalanmasına yönelik sömürgecilik gibi yaklaşımlar geliştirilmiştir. Sanayi Devrimi sonrasında ekonomik büyümeyle ilgili soruların cevapları değişmeye başlamıştır. Teknolojik alanda yaşanan gelişmeler ve yatırımlarda kaydedilen hareketlilikler ile üretim miktarı ve gelir düzeyi sürekli olarak yükselmeye başlamıştır. Daha önceki yıllarda kişi başına gelirdeki yükselişler sınırlı seviyede kalmışken, Sanayi Devrimi'nden itibaren hemen hemen her ülkede kişi başına düşen gelirden ve üretimde önemli bir artış yaşanmıştır. Diğer taraftan II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan neoklasik büyüme teorisyenleri, ülke ekonomilerinin sahip olduğu sermaye stoku, iş gücü ve teknoloji gibi büyümenin dinamiklerini oluşturan alanlarda yaşanan gelişmelerin birbirleriyle nasıl bağlantı kurduklarını ve bunların ülke ekonomilerinin gelişimini nasıl şekillendirdiğini açıklamaya çalışmışlardır. Savunmuş oldukları yakınsama hipotezi ile birlikte uzun vadede ülke ekonomilerinin kişi başına düşen ulusal gelir seviyelerinin birbirlerine yaklaşacağını, bu nedenlerle gelişmişlik farklarının ortadan kalkacağını belirtmişlerdir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ülkelerin seviyesine ulaşmak için ekonomik büyüme ve kalkınma yolunda refah düzeylerini yükseltmek gayesiyle endüstrileşmeyi ve teknolojik açıdan gelişmişliği önemli bir hedef olarak kullanmışlardır.

1980'li yıllarda ise hem Türkiye hem de dünya açısından ekonomik anlamda önemli yapısal gelişmelerin yaşandığı bir dönem karşımıza çıkmaktadır. Yapısal reformların ivme kazandığı bu dönemden itibaren ortaya çıkan globalleşme süreci, ülke ekonomilerini önemli derecede etkilemiştir. Globalleşmenin hızlı bir şekilde yayıldığı bu dönemde, ülkeler

ekonomik yapılarını dış sermayeye açma yönünde birtakım liberal politikaları uygulamaya koymuşlardır. Bu kapsamda 1980 sonrasındaki ülke ekonomileri, ihracata dayalı sanayileşme ve liberalleşme stratejileriyle daha hızlı bir şekilde gelişme sürecine girmişlerdir. Bu sanayileşme stratejileri sayesinde gelişmekte olan ülkelerin ihracat gelirleri artmış, bu artışla birlikte kazanılan döviz gelirleri, ülkelerin sanayileşmesine özellikle de gelişmiş ülkelerin ekonomik seviyelerine ulaşmasına yardımcı olmuştur (Öztürk ve Özyakışır, 2005:1-2).

Diğer taraftan, neoklasik büyüme modellerinde de bahsedildiği gibi, 1980’den itibaren dışa açık ihracata dayalı büyüme modellerinden yoğun bir şekilde faydalanmaya başlayan ülkelerin belirli bir bölümü hedefledikleri büyüme artışını gerçekleştirememiş, buna karşılık Güney Asya ülkelerinden Hindistan ve Uzak Doğuda yer alan Çin gibi ülke ekonomileri, uzun vadeli yüksek büyüme oranlarına ulaşmayı başarmıştır. Bu gelişmeler ile birlikte yükseliş gösteren büyüme oranlarına rağmen yoksulluk ve gelir dağılımı konusunda sorunlar artmış, bilhassa gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde ekonomik problemler çeşitlenmiştir. Fakat iktisadi gelişimle ilgili konulara olan eğilimin günümüzde gerek gelişmiş gerekse de gelişmekte olan ülkelerde sürekli olarak arttığı gözlemlenmiştir. Şu an itibariyle istikrarlı bir gelişim sürecine yönelik daha önceden tespit edilmiş çözüm yolları global anlamda tam anlamıyla ortaya konulamamıştır (Taban, S., Günsoy, B., Günsoy, G., Erdinç, Z. ve Aktaş, M., T., 2013:8)

Toplum içerisinde bulunan yoksul kesimlerin ekonomik yaşam standartlarının iyileştirilmesinden, tarımsal üretimin payının düşürülüp hizmet ile endüstri alanının payının yükseltilmesine, eğitim faaliyetlerindeki verimliliğin artırılmasından, nitelikli insan sayısının yükseltilmesine kadar geniş yelpazede yaşanan değişimlerin, bütün ülke ekonomilerinde eş zamanlı ve eş düzeyde oluşmaması, refah seviyeleri açısından fakir ve zengin ekonomiler arasında oluşan uçurumun gün geçtikçe yükselmesine sebebiyet vermektedir. Sahra Altı Afrika bölgesindeki vatandaşlar şu an itibariyle içilebilir su kaynaklarına erişmekte zorlanırken, yüksek gelirli ekonomiler hayat standartlarını istikrarlı bir şekilde artırarak varlıklarını güçlendirmektedir (Nafziger, 2006). Dünya Bankası’nın 2017 yılında yayınladığı veriler çerçevesinde, İsviçre 80.560 \$ seviyesiyle dünya çapında en fazla kişi başına düşen geliri (cari fiyatla) elde etmiş ekonomi olarak yerini alırken, Burundi ülkesinin 280 \$ seviyesiyle dünyada en az kişi başına düşen gelir miktarına sahip ekonomisi olarak bulunması bütün yaşananların en dikkat çekici kanıtı olarak belirtilebilir.

1980’li yılların ortalarından itibaren Arrow, Romer ve Lucas’ın önemli katkıları ile geliştirilen yeni (içsel) büyüme modellerinde, teknolojik gelişmişlik, beşerî sermaye, bilgi, Ar-Ge faaliyetleri gibi faktörler üretkenliğin ve toplumsal refahın sürdürülmesinde en önemli motor güç olarak kabul edilmiştir (Çiftçi ve Aykaç,2011:161). Bu nedenle, ülkelerin bilhassa 1990 yılı ve sonrasında hem istikrarlı bir ekonomik yapıya sahip olmada hem de sosyo-ekonomik açıdan gelişmeyi destekleyerek pozitif dışsallıklar yaratmada etkili olan Ar-Ge faaliyetlerine ve beşerî sermaye yatırımlarına iktisadi politikalar nezdinde daha çok yer verdikleri gözlenmektedir (Meçik,2014:673). Bu doğrultuda, Ar-Ge kavramı; insan, toplum ve kültürün bilgi dağarcığından faydalanılarak ortaya çıkan bilgi birikiminin yükseltilmesi ve bunun yazılımlar dahil olmak üzere hem yenilikçi ürün, hizmet, sistemler ile süreçler dizayn etmek hem de pazarların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kullanılmasına ilişkin sistemli bir şekilde sürdürülen, orjinal, bilimsel ve teknolojik nitelikte olan yaratıcı çalışmalar olarak ifade edilebilir. Dolayısıyla, Ar-Ge harcamalarının Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) içerisindeki oranı diğer ekonomilere göre daha fazla gerçekleşen ekonomiler; bilimde, teknolojiye ve sanayide önemli atılımlar yapan, rekabet sıralamasında en önde yer alan gelişmiş ekonomilerdir.

Günümüz itibariyle bilimsel ve teknolojik alanda rekabetçi güç elde etmiş olan ekonomiler, zengin ekonomiler konumunda yerini alırken yükselen konumdaki ekonomiler ise daha fazla iş gücü odaklı ürün ve hizmet üretimi konusunda çeşitli üstünlükleri elinde bulundurmaktadır. Zengin ülkeler daha çok bilgi odaklı üretim yapısıyla katma değeri yüksek ürün ağı oluşturarak ihracatlarını artırmışlardır ve sürdürülebilir büyüme oranlarını yakalamayı başarmışlardır. Yükselen ekonomiler ise genellikle düşük katma değerli üretim yapısında değişikliğe gitmemişlerdir ve neticesinde istikrarsız büyüme oranları ile karşı karşıya kalmışlardır (Yıldız,2015:12). Diğer taraftan az gelişmiş ülkelerin, iş gücü açısından kazançlı durumda olması ve bu süreçten faydalanarak gelişim göstermesi, ebediyete kadar devam etmemekte, belirli bir kademeye ulaşıldığında sorun haline gelmektedir. Az gelişmiş ülkeler, gelişimlerinin başlangıcında çok miktarda ve düşük ücretle işçi çalıştırarak ekonomik gelişimlerini hızlandırabilmektedir. Fakat bu avantajlı durum, iş gücüne talebin artması ile birlikte ortaya çıkan daha yüksek ücreti ifade ettiği için orta gelir seviyesine ulaşıldığında ortadan kalkmaktadır ve bu nedenle rekabet gücünü kaybeden bu ülkelerin büyüme hızı düşmektedir. Bu süreç, stok miktarı yükseldikçe ilave kazancı düşen kapital düzeyi için de geçerli olmaktadır. Bu nedenle,

teknolojik gelişimin ve etkinliğin sağlanamaması durumunda, düşük seviyelerde gerçekleşen büyüme miktarları ile sonraki yüksek gelir grubuna ulaşmak çok uzun senelere mal olabilmektedir. Söz konusu ekonomilerin, bu safhada karşılaştıkları sorun “OGT” olarak adlandırılmaktadır (Karagöl ve Karahan, 2014:10).

OGT kavramı, orta gelir seviyesine ulaşmış ekonomilerin söz konusu gelir seviyesinde uzun yıllar boyunca takılıp kalmaları ve adeta patinaj yapmaları anlamına gelmektedir. Özellikle, belirli bir gelir seviyesine erişmiş olan ekonomilerdeki istikrarlı büyüme rakamlarının oluşumunu sorgulatmaktadır. Gill ve Kharas, OGT hakkında ilk defa görüş ileri süren kişiler olmuştur. 2007 yılında Gill ve Kharas tarafından yazılan “Bir Doğu Asya Rönesansı: Ekonomik Büyüme için Fikirler” adlı çalışma doğrultusunda, OGT kavramı, 20. yüzyıl (yy.)’da yüksek gelirli gelişmiş ülkelere göre ekonomik yakınsamalarını tamamlayamamış daha yavaş büyüyen orta gelirli ülke ekonomilerinin ucuz iş gücü ücretleriyle rekabet edebilen yoksul ekonomiler ile endüstrileri ileri teknoloji alanlarında öncü olan gelişmiş ekonomiler arasında sıkışıp kalmaları olarak tanımlanmıştır (Gill ile Kaharas, 2007). Diğer taraftan Kharas ile Kohli 2011 yılında yayınladıkları “Orta Gelir Tuzağı Nedir, Ülkeler Orta Gelir Tuzağına Niçin Düşer ve Nasıl Önlenebilir?” adlı çalışmasına göre başarılı olan ülke ekonomileri tuzağa düşme riskini önlemekte ve bu tuzaktan hızlıca kurtulmaktayken, başarılı olamayan ülkeler ise OGT’de uzun seneler boyunca takılıp kalmaktadırlar. Düşük ücretli iş gücü ve sermaye miktarına dayanan büyüme yöntemlerinden, verimliliğe odaklanan büyüme yöntemlerine geçişi vaktinde gerçekleştiremeyen ülke ekonomilerinin, OGT’de sıkışıp kalabileceklerini ileri sürmektedirler (Kharas ve Kohli, 2011).

Dünya Bankası tarafından yapılan ülke sınıflandırmasında, kişi başına düşen gelir ile satın alma gücü paritesi ölçütleri baz alınır. Söz konusu kurum vasıtasıyla 2015 verileri ile hesaplanan güncel rakamlar şu şekildedir: “Kişi başına düşen ulusal gelir düzeyi 1.025 \$’ın üzerinde olan ekonomiler “orta gelirli ekonomi” kategorisinde bulunmaktadır. Orta gelirli ülkeler düşük ve yüksek orta gelirli olmak üzere iki ayrı grupta belirtilmektedir. Bu kapsamda, 1.026-4.035 \$ aralığında bir gelir düzeyine sahip olanlar düşük, 4.036-12.475 \$ aralığında gelir seviyesine sahip olanlar yüksek orta ve 12.476 \$’ın üzerinde bir gelir seviyesine sahip olanlar ise yüksek gelirli ülkeler olarak ifade edilmektedir” (World Bank, World Development Indicators, 2017:xvii). OGT sorunu ile karşılaşan ülkeler, literatürde “yüksek” orta gelirli seviyede bulunan

ve 15-20 sene boyunca gelişmiş ekonomiler düzeyine ulaşamayan ülkeler olarak değerlendirilmektedir (World Bank, World Development Indicators, 2017).

Günümüzde birçok ülke OGT'ye düşme riskinden kurtulamamaktadır. Türkiye ile Latin Amerika ülkelerinden Brezilya, Meksika, Küba gibi ülkeler uzun yıllar boyunca yüksek gelir seviyesine ulaşamamış ve OGT sorunu ile karşılaşmışlardır. Bu ülkeler, yaşamış oldukları darbeler ve ekonomik krizler sonrasında uygulamaya koydukları ihracata dayalı sanayileşme stratejileri ile Türkiye'ye büyük bir benzerlik göstermektedir. Asya ülkeleri içinde yer alan Çin ve Malezya ise Türkiye gibi gelir çıkmazından kurtulamayarak önemli bir büyüme ivmesi sergileyememiştir. Diğer taraftan OGT'ye yakalanmadan gelişimini sürdüren ülke örnekleri de bulunmaktadır. "Asya Kaplanları" şeklinde adlandırılan Singapur, Hong Kong, Güney Kore ve Tayvan sergiledikleri büyüme performansı ile gelişmiş ülke konumuna yükselmişlerdir. Özellikle Asya ülkelerinin başarılı büyüme deneyimleri araştırıldığında, daha baskın olan faktörün sanayide, teknolojiye ve inovasyonda uygulamaya konan politikalar olduğu gözlenmiştir (Freeman, 1987; Shin, 1996; Lall, 2000). Türkiye başta olmak üzere gelişmekte olan ekonomilerin başarısızlığının arkasında da yine bu politikaların uygulamaya geçirilememesi yatmaktadır. Oysaki Güney Kore'de, 1990'lı yılların başında 8000 \$ seviyesinde gerçekleşen kişi başına düşen ulusal gelir, 1995'te 10000 \$ seviyesini geçerek ülkeyi yüksek OGT düzeyine çıkarmıştır. Sonraki süreçte Güney Kore'nin ekonomik anlamda gerçekleştirdiği önemli hamlelerle 1996 yılında yaşanan Güneydoğu Asya Krizi'ne karşılık dengeli olarak gelişimini sürdürdüğü, 2008 senesinde de üst gelirli ekonomi grubuna geçerek tuzığa yakalanmadığı gözlenmiştir. Güney Kore'nin bu süreçte atılım yaptığı faaliyet alanlarının başında teknolojinin ve bilimin gelmesi, bu doğrultuda önemli Ar-Ge planlamaları yapması, benzer gruptaki diğer ülke ekonomilerinden ayrışmasını hızlandırmıştır. 2014 yılı itibariyle Güney Kore'de kişi başına düşen milli gelir, 27.090 \$ seviyesinde gerçekleşmiştir. (Karagöl ve Karahan, 2014:20-21). Günümüz itibariyle de Güney Kore sahip olduğu 35036 \$ seviyesindeki kişi başına düşen ulusal gelir ile bu yükselişi sürdürmektedir.

Türkiye ekonomisi, 1960 yılından itibaren yaklaşık 45 yıl boyunca düşük gelirli ve düşük orta gelirli ülke seviyesinde bulunmuş, 2004'te üst orta gelirli ekonomiler düzeyine erişmiştir. Halen 18 senedir bu sınıfta bulunmaktadır. Türkiye'nin 2002 yılından itibaren göstermiş olduğu başarı trendini anlatmak gerekirse; 2002'de 3.500 \$ olan kişi başına düşen gelir ile "düşük orta

gelirli” ekonomi sınıfında bulunan Türkiye ekonomisi, 2014’te kişi başına düşen gelir seviyesini 10.840 \$’a kadar çıkararak “yüksek orta gelirli” sınıfa geçiş yapmayı başarmıştır (Karagöl, 2015:1). Daha önceki süreçte üst orta gelirli ekonomi düzeyinde bulunup zaman içerisinde üst gelirli ekonomi düzeyine ulaşan ülke örneklerine göz atıldığında; Porto-Riko, Yunanistan ve Uruguay gibi ekonomilerin 19 senede bu gelişimi sağlayabildikleri gözlenmiştir (Yaşar ve Gezer, 2014:1). Dolayısıyla, Türkiye’nin bir kısır döngü içerisinde olduğu ve bu süreçten itibaren istenilen büyüme oranlarına ulaşmak için daha fazla çaba sarf etmesi gerekliliği gözardı edilemez bir durumdur. Bu yolda başarılı olabilmek için zayıf verimlilik alanlarından, yüksek verimlilik alanlarına geçiş yapmak gerekmektedir. Verimlilik konusu, zincirleme olarak Ar-Ge ve teknolojik yetenek performansına bağlılık arz etmektedir (Karagöl ve Karahan, 2014:12).

OGT kavramı, kişi başına GSYİH baz alınarak tespit edildiği için kişi başına GSYİH’deki yükselişlerin direkt olarak göz önünde bulundurulması gerekmektedir. OGT konusu literatür kapsamında yeni bir kavram olarak ileri sürüldüğü için, bilhassa Türkiye ile Asya ve Avrupa bölgesine yönelik gerçekleştirilen istatistiki çalışmalar oldukça sınırlı miktardadır.

OGT kapsamında Türkiye dışında iki ülke olarak Güney Kore ve Yunanistan’ı seçme ve incelenme nedenleri farklılık göstermektedir. Bu iki ülkeyi tercih etme gerekçeleri şu şekilde ifade edilebilir:

- Güney Kore 1960’lı yıllarda Türkiye’ye yakın ekonomik gelişmişlik düzeyindeyken daha sonraki yıllarda dikkat çekici yüksek yatırımlar ile gerçekleştirdiği büyüme hızlarıyla teknolojiyi yakalama yönünde başarılı bir grafik çizmiştir. Güney Kore, dış açılma stratejisiyle dış ticaret alanında olağanüstü bir açılım ve patlama yaparak bölgesel ve global bütünleşmede önemli mesafeler almıştır. Endüstri, dış ticaret ve inovasyon politikalarını ulusal kalkınma hedefi doğrultusunda eşgüdümlü uygulamak suretiyle OGT’den kurtulmayı başaran ve bu performanslarıyla Türkiye’yi geride bırakan Asya kaplanlarından biri olan Güney Kore, Türkiye için önemli dersler çıkarılması yönünden ve OGT sorunundan kurtulma noktasında büyük bir önem arz etmektedir.
- Özellikle siyasi açıdan Türkiye’ye benzer bir yapı sergileyen Güney Kore’de, 1960’lı ve 1980’li yıllarda askeri darbe yaşanmasına rağmen, 1980’li yıllardan itibaren ülkenin

uygulamaya koyduğu politikalar, ekonomik anlamda pek çok değişikliği beraberinde getirmiştir. Güney Kore, özel sektöre danışarak seçtiği belirli endüstrileri, tarife koruması, sübvansiyonlar ile özellikle firmaların teknolojiyi kullanmaları, ihracatlarını arttırmalarına yönelik devlet teşvikleriyle uluslararası rekabete dayanabilecek ölçüde olgunlaşmaya kadar geliştirme çabası içine girmiştir. Ülkede endüstriyel kalkınma için zaruri olmayan herhangi bir şeye döviz harcanmasının; ithalat yasakları, yüksek tarifeler, ağır lüks tüketim vergileri gibi uygulamalarla yasaklanması, bankaların kredileri kolaylıkla yönetmesi, Kamu İktisadi Teşebbüslerin (KİT) bazı büyük projeleri doğrudan üstlenmesi (en iyi örneği çelik imalatçısı POSCO), özel sermayeli girişimlerin önemli alanlara yatırımlar yapmadığı takdirde bu alanlarda KİT kurmaktan çekinilmemesi gibi sanayi ve teknoloji politikaları ile kaynak dağılımına müdahale edilmiştir. Kamu araştırma kurumları ile büyük ölçekli şirketler arasında yakın iş birliği oluşturması, teknoloji transferi, yabancı uzmanların kiralanması, doğrudan yabancı yatırımlarda teknoloji aktarma şartının konması gibi yöntemlerle yabancı teknoloji kamu araştırma kuruluşlarının da desteği ile ulusal işletmelere aktarılmıştır. Bilim adamı ve mühendis eğitime büyük önem vererek, tersine beyin göçünü teşvik eden ücret politikaları ile yurt dışında öğrenim görmüş ya da çalışmış bireylerin ülkelerine dönmesinin sağlanması gibi ekonomik kalkınma politikaları ile yaşanan darbelerin olumsuz izleri silinmiştir. Güney Kore, bugün dünyanın tekstilden kimya sanayine, ağır sanayiden otomotiv ve bilişim teknolojilerine kadar uzanan en icatçı, uluslararası piyasalarda rekabet edebilen güçlü ileri teknoloji üreten (Samsung, LG ve Hyundai gibi) şirketlere sahip gelişmiş bir ülke seviyesine ulaşmıştır. Bütün bu gelişmeler, Güney Kore ile aynı siyasi olumsuz süreçlerden geçen yanlış ve yetersiz düzeyde uygulanan politikalar nedeniyle hedeflediği başarıya ulaşamamış, OGT'ye sıkışmış kalmış olan Türkiye'nin kurtuluşu için, örnek alınabilecek önemli bir model olarak çalışmada seçilmesinde etkili olmuştur.

- Türkiye ile Yunanistan arasında 14. ve 18. yy'da Osmanlı imparatorluğu'nun egemenliğinde olduğu dönemlerden ülkemize miras kalan, ekonomik, sosyal ve tarihi bir geçmişin olması çalışmada Yunanistan'ın ikinci ülke seçilmesinde son derece etkili olmuştur. 1960'lı ve 1970'li yıllarda Türkiye'de olduğu gibi ülkede yaşanan darbeler

ve hemen akabinde ülkenin doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını çekmek için uyguladığı teşvik ve sübvansiyonlar, vergi muafiyetleri, hizmet sektöründe daha fazla uzmanlaşma gibi ekonomik reformlarla yoluna devam etmesi yönünden Türkiye'ye benzerlik göstermektedir. Yunanistan'ın ülkemize yakın bir coğrafi konum içerisinde bulunması, 1960'lı yıllarda hem Yunanistan'a hem de ülkemize Avrupa Ekonomik Topluluğu tarafından ortaklık hakkı tanınması da önemli bir detaydır. 1981 yılında Yunanistan'ın Avrupa Birliği'ne üyeliğinin kabul edilmesi ile birlikte bu birlik çatısı altında ülkenin daha demokratik, daha özgürlükçü, daha rekabetçi ve global ekonomiden en fazla nasiplenene kıtada olmasından dolayı yüksek bir gelişmişlik düzeyine sahip olarak OGT'den kurtulması dikkat çeken gelişmelerden birisi olmuştur. 1969'da Adrian Dalsey, Larry Hillblom ve Robert Lynn (DHL) tarafından kurulan dünyanın lider lojistik şirketi DHL'nin, 2020 yılında yayınladığı Altman ve Bastian tarafından yazılan Global Bağlantılılık Endeksi (Global Connectedness Index/GCI) ülke kitabına göre; global anlamda en bağlantılı 10 ülkeden sekizini bünyesinde barındıran Avrupa, dünyanın en globalleşmiş bölgesi olarak ticaret ve uluslararası dolaşım nüfusunda endekse liderlik ederken, Türkiye'nin de bu rapora göre, stratejik konumu itibarıyla dünya global ekonomisinin coğrafi merkezinde bulunan bir ülke olduğu tespit edilmiştir. Türkiye'nin doğuyu ihmal etmeden başta Yunanistan olmak üzere diğer Avrupa ülkeleriyle arasındaki ticari ilişkileri geliştirerek global ekonomiye entegre olması, Avrupa Birliği'ne üyelik serüveninde bu ülkenin bir koridor görevi görmesi ve OGT'den kurtulma noktasında rehberlik etmesi gibi faktörler Yunanistan'ı çalışmada analize dahil etmek için etkili olmuştur.

Bu çalışmada, Türkiye ile seçilmiş üst gelirli ülke örnekleri üzerinden, yakınsama yöntemi ve çeyreklik veriler kullanılarak oluşturulan bazı değişkenlerin zaman serisi analizleriyle 1996Q1-2019Q1 dönemi incelenmiştir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin yıllardır karşı karşıya kaldığı OGT durumuna dikkat çekmek, Türkiye'nin kişi başına düşen gelir seviyesini seçilmiş gelişmiş ülkeler seviyesine nasıl çıkarabileceği konusunu ve OGT ile mücadelede etkili olabilecek ekonomik ve sosyal göstergeleri incelemektir. Bu bağlamda, analiz kısmında Agenor ve Canuto (2015), Aiyar, S., Duval, R., Puy, D., Wu, Y. ve Zhang, L. (2013), Egawa (2013) ve Eichengreen, B., Park, D. ve Shin, K. (2013) çalışmalarında yer alan model ve değişkenlerden

etkilenerek Türkiye ile Güney Kore ve Yunanistan ülkelerinde, sürdürülebilir ekonomik büyüme rakamlarına ulaşılmasında sermaye birikimi, tasarruf miktarı ile gerçekleştirilen Ar-Ge ve beşerî sermaye yatırımları, alınan patent sayısı, teknolojik gelişmişlik ile özgürlük seviyesinin ne düzeyde aktif rol oynadıkları ortaya konulmuştur. Bu kapsamda yapılan çalışma sonucunda, Türkiye'nin OGT'ye yakalanma durumunu ortaya koymak, çözüm stratejileri geliştirmek, hedeflenen GSYİH, kişi başına düşen GSYİH, ihracat rakamlarına ulaşarak ekonomide yeni bir hikâye yazabilmesi ve düşmüş olduğu OGT'den kurtularak yoluna devam edebilmesi amacıyla ne tür bir yol izlemesi gerektiğine yönelik değerlendirmelerde bulunmak açısından literatüre katkı sağladığı düşünülmektedir.

Bu kapsamda yazılan bu tez üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde öncelikli olarak ekonomik büyüme ve kalkınma kavramları tanımlanmıştır. Sonrasında bu kavramların arasındaki ilişki ve yakınsama hipotezi teorik olarak belirtilmiştir. Hemen akabinde, gelir grupları ile tuzakları konusunda açıklama yapılarak, OGT kavramı, tanım, teorik çerçeve ve literatür kapsamında incelenmiştir.

İkinci bölümde, ilk olarak OGT'nin Türkiye ve seçilmiş ülkelerdeki yansımaları irdelenmiştir. Ardından OGT'ye yakalanmayan ülkelerin izledikleri yol ve stratejiler üzerinde durulmuştur. Daha sonrasında OGT'den kurtulma yolları hakkında tespitlerde bulunularak yüksek orta gelirli Türkiye ile seçtiğimiz yüksek gelirli Güney Kore ve Yunanistan'ın büyüme performansı makro-ekonomik ve sosyo-ekonomik göstergeler ışığında karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bu kapsamda, Türkiye'nin OGT'ye yakalanıp yakalanmadığı ve Güney Kore ile Yunanistan gibi gelişmiş yüksek gelirli ülkeler arasında bulunmasının mümkün olup olmadığı ortaya konulmuştur.

Üçüncü bölümde ise, OGT ile mücadele kapsamında Türkiye'nin seçilmiş yüksek gelirli Güney Kore'ye ve Yunanistan'a yönelik yakınsama durumu ile bu mücadelede etkili olan faktörler istatistiki olarak analiz edilmiştir. Çalışmanın analiz kısmında, ilk olarak yapılan araştırmanın amacı, kapsamı ve önemi vurgulanmış, kullanılan yöntemler tanıtılmış, daha sonrasında model ile veri seti anlatılmıştır. Hemen ardından analiz bulgularına değinilmiştir. Ulaşılan sonuçlar doğrultusunda çalışmada yer alan Türkiye'nin OGT'ye yakalanma durumu incelenmiştir ve son olarak ise politika önerilerine yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

Birinci bölümde öncelikli olarak ekonomik büyüme ve kalkınma kavramları tanımlanmıştır. Daha sonrasında bu kavramların arasındaki ilişki ve yakınsama hipotezi teorik olarak belirtilmiştir. Hemen akabinde gelir grupları ile tuzakları konusunda açıklama yapılarak, OGT kavramı, tanım, teorik çerçeve ve literatür kapsamında incelenmiştir.

EKONOMİK BÜYÜME YOLUNDA YENİ EŞİK: ORTA GELİR TUZAĞI

18. yüzyıl (yy.)’dan günümüze değin iktisatçılar iktisadi büyüme olgusunu, ülkeler arasındaki sınırların aşıldığı ve devamlı olarak iktisadi değişimlerin olduğu global rekabetçi ortamda iktisadi tartışmaların merkezine oturtmuşlardır. İktisadi büyümenin kaynakları üzerine geçmişten bu yana pek çok düşünce ve çalışma ortaya konulmuştur. 16. yy.’da ortaya çıkan Merkantilistler tarafından ekonomik büyümenin kaynağının değerli madenler olduğu ileri sürülmüştür. 1950’lerde ortaya çıkan neoklasik büyüme teorisyenleri ise iş gücündeki büyüme ve dışsal olarak kabul edilen teknolojik gelişmeyle sermaye birikimlerini artıran ülkelerin daha kolay büyüme kaydettiğini savunmuştur. Diğer taraftan, 1980’lerde ortaya çıkan yeni içsel büyüme teorileri çerçevesinde, teknolojisini fiziksel ve beşerî sermaye ile ar-ge sektörü aracılığıyla içselleştiren ekonomilerin daha kolay büyüme kaydettiği ileri sürülmüştür. Ülkeler geçmişten günümüze sahip oldukları farklı kaynaklar itibariyle farklı büyüme performansı göstermiştir. Özellikle neoklasik büyüme iktisatçıları, ekonomik olarak gelişmenin ilk dönemlerinin oldukça kolay ve hızlı olduğunu ileri sürmektedir. 1950 yılı itibariyle, pek çok ülke yüksek büyüme trendini yakalamıştır. Ülke ekonomilerinin büyüme oranlarındaki bu yükseliş GSYİH’da ve kişi başına ulusal gelirden de yükselişi beraberinde getirmiştir. Büyüme sürecinin başlangıç safhasında, gelenekselleşen tarım faaliyetlerinden hafif tüketim ürünü sanayileri aşamasına geçişin seri bir şekilde gerçekleştiği gözlenmiştir. Bu kapsamda, tarım alanından sanayi alanına geçişte, tarımsal alanda oluşan işçi fazlalığı, endüstri alanına ciddi miktarda niteliksiz iş gücünün transfer edilmesine neden olmaktadır (Yeldan, 2012: 26). Niteliksiz iş gücünün daha çok katma değerli ürünlerin ağırlıklı olduğu endüstri alanına kayması nedeniyle ekonomik büyümenin ilk etaplarında, ülke ekonomilerinin gelişme hızları düşük seviyede kalmaktadır.

Bu süreçte niteliksiz iş gücüne yapılan reel ücret ödemeleri düşüktür, iş gücü miktarının büyük bir bölümü endüstri alanında çalıştırılmaktadır, endüstri alanında iş gücü ağırlıklı üretim gerçekleşmektedir. Endüstri alanının ilk etapta ucuz iş gücü istihdam etmesi nedeniyle uluslararası piyasalarda maliyet açısından daha kolay rekabet edebilme gücü avantajı yakalanmaktadır. Ancak imalat sanayi alanında emek-yoğun üretim gerçekleştiren ülkeler, teknolojik alanda yatırımları ön planda tutan diğer ülkeler karşısında zamanla fiyat konusunda rekabet gücünü kaybetmektedirler. Fiyatlar üzerindeki rekabet gücünü yitiren ekonomiler, ürettikleri ürünleri satacak dış pazarları da kaybetmişlerdir. Dolayısıyla bu süreç ülkelerin gelişim performansının olumsuz yönde etkilenmesine zemin hazırlamıştır (Agenor, P. R., Canuto, O. ve Jelenic, M., 2012: 3).

Neoklasik büyüme modellerinde görüldüğü gibi, ülkeler orta gelir düzeyine yakınlaştıkça ve üretimdeki hacimleri yükseldikçe (kapital stoklarda artış sağlandıkça), kapital yatırımların uyarmış olduğu yüksek kâr oranlarına dayalı büyüme kaynakları, ilk aşamada uyaran etkisini yitirmeye ardından ise hız kaybetmeye başlamaktadır ve bu süreç devam ettikçe de duraklama noktasına sürüklenmektedir (Yeldan, E., Taşçı, K., Voyvoda, E. ve Özsan, M., E., 2012: 25; Kurtoğlu, 2014:75). Ülkelerin ekonomik gelişim performanslarında yaşanan söz konusu yavaşlama veya gerileme kişi başına milli gelir seviyesini negatif yönde etkilemektedir. Ayrıca gelir seviyesi belli bir düzeyin ötesine geçiş yapamamaktadır. Bu durum itibariyle orta gelir düzeyine ulaşmış ülke ekonomilerinin bu gelir seviyesinde takılıp kalması ve yüksek gelirli ülkeler grubuna geçiş yapamaması durumuna OGT adı verilmektedir. OGT kavramı, bir ülkede kişi başına düşen milli gelir seviyesinin belirli bir aşamanın üstüne çıkamaması durumunu ya da belli bir gelir seviyesine eriştikten sonra durağanlık içerisine girilmesi halini belirten bir olgudur (Eğilmez, 2012:1).

1.1 TEORİK PERSPEKTİF

Bu bölümde ekonomik büyüme kavramı, ekonomik büyümenin kapsamı, ekonomik büyüme ve kalkınma ilişkisi, ekonomik büyüme ve yakınsama hipotezi hakkında bilgi verilmiştir.

1.1.1 Ekonomik Büyüme Kavramı ve Kapsamı

Ülke ekonomilerinin belirli bir dönemde üretmiş oldukları mal ve hizmet kapasitesinde ortaya çıkan artışlar iktisadi büyüme şeklinde ifade edilmektedir. İktisadi büyüme kavramı, Reel Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (RGSYİH)'nın belirli bir dönem içerisinde sürekli artış göstermesi olarak da ifade edilmektedir. Ekonomik büyüme, bir ülkede yaşayan insanların refah seviyelerini sürekli biçimde artırmanın tek yoludur (Ünsal, 2009:14). Kişi başına düşen reel gelirin ve üretim düzeyinin yüksek olması, toplumların refah seviyelerini üst seviyeye çıkarmalarını kolaylaştıracaktır. Kişi başına düşen reel gelir seviyesini yükseltmede izlenecek en önemli yol, ekonomilerin mal ve hizmet kapasitesinde sürekli artışı sağlamak olacaktır. Büyüme seviyesinde yaşanan küçük bir değişiklik bile daha sonraki süreçte ekonomilerin gelişim düzeylerinde farklılıklar yaratacaktır (Yıldırım, K., Karaman, D. ve Taşdemir, M.,2013:6). İktisadi büyüme konusunda istikrarın sürdürülememesi, genel itibariyle uzun süreli bir problem olarak ortaya çıkmaktadır. Genel olarak kısa vadede üretim aşamasında mevcut kaynakları etkin ve tam olarak kullanamadığı için gelir yaratamayan ülkeler, mal ve hizmet piyasalarında oluşan talep artışları yöntemiyle kişi başına geliri yükseltmeye çalışırlar. Bu süreçte, bilhassa ülkelerin uygulamaya koyduğu genişletici para, maliye, dış ticaret ve döviz kuru politikaları önemli bir rol oynamaktadır (Kibritçioglu,1998:1-2).

Uzun dönemde ise ülkeler, büyüme açısından sergiledikleri farklı performanslar nedeniyle, diğer ülkeler karşısında farklı üstünlükler ve güçlere sahip olmaktadır. Oluşan bu farklılıklar, ekonomik büyümenin nasıl ölçüleceği sorununu gün yüzüne çıkartmaktadır. Ekonomik büyümenin hesaplanmasında kullanılan en önemli ölçüt, fiyat artışlarından arındırılmış RGSYİH göstergesidir. RGSYİH'deki yüzde artış oranı baz alınarak ekonomik büyüme miktarı ölçülmektedir. Ayrıca kişi başına RGSYİH, bir ülkedeki yaşam standardını ölçmek için kullanılan önemli bir gösterge aracıdır. Bu doğrultuda ekonomik büyüme, kişi başına RGSYİH'deki yükselişi belirtmektedir. Ekonomik yapının arz cephesini ilgilendiren bir gösterge olarak kabul edilen RGSYİH'de gerçekleşen yükselişler, üretim faktörlerinde kaydedilen oransal olarak artışlar ve iyileşmeler neticesinde meydana gelmektedir (Easterly ve Deborah, 1989).

1.1.2. Ekonomik Büyüme ve Kalkınma İlişkisi

Belirli bir ekonominin, mevcut sınırlı kaynakların oranını ve bunların kalite seviyelerini yükselterek üretimde artışı sağlaması veya üretimde kullanılan teknolojik sistem ile kurum yapısında değişiklikler yaparak daha yüksek üretim seviyelerine ulaşması “iktisadi büyüme” şeklinde belirtilmektedir. Ayrıca iktisadi büyüme kavramı, üretim faktörlerinin kişi başına düşen reel ulusal geliri artıracak düzeyde devamlı olarak yükselmesi şeklinde de ifade edilebilir (Aktuğ, 2010:3). Önemli iktisatçılar arasında yer alan Alfred Amonn iktisadi büyümenin temel kaynaklarını emek, sermaye, nüfus, teknoloji, beşerî sermaye ve doğal kaynak faktörü olarak belirtmiştir. Söz konusu faktörlerdeki yükselişler iktisadi büyümeyi tetikleyen en önemli mekanizmalardır. Dolayısıyla tüm ülke ekonomilerinde; iktisadi büyüme trendi sahip olunan kapital miktarına, doğal kaynak rezervlerine, teknolojik gelişmişlik seviyesine ve beşerî kapital miktarına aynı zamanda bütün bu unsurların kalite düzeylerindeki yükselişe bağlı olarak şekillenmektedir. Ayrıca iktisadi büyüme niceliksel şekilde hesaplanırsa da ülkedeki mevcut siyasal- toplumsal düzen, eğitim sistemi, toplumun reformları nasıl karşıladığı gibi pek çok faktör iktisadi büyüme üzerinde etkili olmaktadır (Ülgener, 1986:405-408).

Literatürde iktisadi büyüme ve iktisadi kalkınma olguları sıklıkla birbiriyle karıştırılabilmektedir. Ancak bu olgular, birbirlerinden tamamen farklı niteliktedir. İktisadi büyüme, bir ülke ekonomisinin üretim miktarında gerçekleşen yükselişleri rakamsal olarak ortaya koyarken, iktisadi kalkınma olgusu ise iktisadi gelişmelerle birlikte toplumsal, kültürel, siyasal ve politik gelişmeleri de içermektedir. Kalkınma kavramı, toplumsal ve iktisadi sistemdeki birtakım değişiklikleri de kapsamaktadır. Kalkınma konusunda, iktisadi ve toplumsal sistem farklılığının öncelikli olmasının yanında yeniden yapılanmış bu sistem içinde tüm toplumun artan refah seviyesinden yararlanarak refah düzeyinin dengeli dağılımının gerçekleşmesi sağlanmalıdır. Özellikle kalkınma olgusu, toplumsal sorunların çözülmesiyle birlikte ortaya çıkan büyümeyi ifade etmektedir. Kalkınma kavramının en önemli hedefi, bireylerin hayat kalitesini yükseltmek ve iktisadi kaynakları söz konusu alanlara transfer etmektir (Aktuğ, 2010:3-8).

Kalkınma olgusu Karl Marx tarafından, geçmişteki koşullarda meydana gelen birtakım değişiklikler ile ifade edilirken, Milner ise kalkınma kavramını, devletlerin belli rutinlerde gerçekleştirdikleri faaliyetler şeklinde açıklamaktadır (Erbay ve Özden,2013:5). Ayrıca azgelişmiş ekonomilerde maddi anlamda refahtaki yükseliş, fakirliğin ortadan kaldırılması,

ekonomik ve sosyo-kültürel yapının değiştirilmesi kalkınma olarak ifade edilebilmektedir. Kişi başına düşen ulusal gelir miktarının yükselmesi, üretim faktörlerindeki verimlilik ile oranın farklılaşması, endüstrinin ulusal gelir içerisindeki oranının yükselmesi kalkınmanın önemli öğelerini teşkil etmektedir (Küçüköğlu ve diğerleri, 2018:3). Daha geniş bir ifadeyle, iktisadi kalkınma; toplumu oluşturan her kesimin istihdam, asayiş, sağlık, eğitim, bilgi-işlem, temel hak ve adalet hizmetlerine rahatça erişebildiği, piyasaların tüm bireyler açısından eşit olarak çalıştığı, cinsiyet farkı gözetilmeksizin, iş birlikçi, kültürel ve demokratik reformlara açık olan, şeffaf idari düzeni oluşturan, problem çözebilme becerisi yüksek, topluma zarar veren bütün sınıfların bertaraf edildiği, sahip olunan tüm kaynakların korunduğu ve geliştirildiği, bireylerin gelecek konusunda daha emin oldukları toplumlar şeklinde tanımlanmıştır (Işık ve Kılınç, 2011:6).

İktisadi büyüme, yükselen ve gelişmiş ekonomiler bakımından büyük önem taşıyan bir olgudur. Ancak, gelişmiş ekonomilerdeki iktisadi büyüme kavramı, RGSYİH'nın seneler boyunca farklılık göstermesine odaklanır. Yükselen ekonomilerde ise iktisadi büyümenin yanı sıra, iktisadi kalkınma konusu da öncelikli olarak değerlendirilmektedir. Kalkınma olgusu, iktisadi büyümeyi kapsamakla birlikte, buna ek olarak toplumdaki gelir eşitsizliklerinin düşürülmesi, işsizlik oranlarının düşürülmesi, iktisadi ve sosyal kuruluşların yeniden yapılandırılması gibi hem iktisadi hem de sosyal ve siyasal unsurları içermektedir (Özel, 2012:64).

1.1.3 Ekonomik Büyüme ve Yakınsama Hipotezi

İktisadi büyüme olgusu, pek çok ülkenin stratejik politikaları içerisinde hedef olarak yerini almıştır. Bu nedenle iktisadi büyümenin belirleyicileri ve ekonomiler arasındaki farklılıkların sebepleri konusunda bir hayli çalışma yapılmıştır ve yeni çalışmalar da devamlı yapılmaktadır. Kimi ekonomilerin nasıl zengin olduğu, kimi ekonomilerin ise nasıl fakir kaldığı sorusu ortaya çıktığı andan itibaren iktisadi büyüme konusunda pek çok görüş ortaya konulmuştur (Akgül ve Koç,2011:9). Bu doğrultuda, iktisadi büyüme literatürünün en önemli konularından birisi olan yakınsama teorisi, Robert Solow aracılığıyla 1956 senesinde ileri sürülmüştür. Neoklasik büyüme modelinin önemli bir yaklaşımı olan yakınsama teorisi, ekonomiler arasındaki kişi başına düşen gayrisafi yurt içi hasıla (KBDGSYİH) farklılıklarının dönem içerisinde düşeceğini savunur. Neoklasik büyüme modelinin azalan getiriler yaklaşımı aracılığıyla, durgun konuma geçiş anında, ekonomiler arasındaki yakınsama otomatik bir şekilde oluşur. Geri kalmış

ekonomilerde kapitalin marjinal getirisi gelişmiş ekonomilerden daha fazla ortaya çıkacağı için, geri kalmış ekonomiler gelişmiş ekonomilere oranla daha seri büyüme kaydederler (Savacı ve Karşıyakalı, 2016:2). Demografik yükseliş, kapital artışı ve teknolojik gelişmeler gibi faktörlerin ekonomiler arasındaki yakınsamayı gerçekleştireceğini savunan neoklasik büyüme teorisine göre ilk aşamada az miktarda kişi başına geliri bulunan ekonomiler, daha düşük kapital/emek seviyesine, bu nedenle de daha çok marjinal sermaye malına sahip olurlar. Ülkelerarası kapital transferi, nispeten yüksek getirili, diğer bir deyişle kapitalin nispeten sınırlı bulunduğu bölgelere doğru kayacaktır. Böylece kapital/emek miktarı zaman içerisinde faktör fiyatları doğrultusunda dengelenecektir. Bu süreç, kapitalin gelişmiş ekonomilerden az gelişmiş ekonomilere doğru yol alacağını ve az gelişmiş ekonomilerdeki gelir seviyesinin gelişmiş ekonomilerdekine kıyasla daha seri olarak yükseleceğini, yani söz konusu ekonomilerde iktisadi büyümenin daha seri gerçekleşeceğini ve bu kapsamda ekonomiler arasında gelir yakınsamasının ortaya çıkacağını göstermektedir. Diğer taraftan, gelişmiş ekonomiler özellikle modern teknolojiler geliştiren taraf olmaktadır. Az gelişmiş ekonomiler ise teknoloji üretmek yerine yalnızca daha önce üretilmiş teknolojilerden faydalandıkları için, sadece kullanma maliyetini karşılayıp, yeni teknolojiler ortaya çıkarma esnasındaki maliyeti karşılayamazlar. Bu maliyet gelişmiş ekonomilerin karşılamak mecburiyetinde kaldığı maliyetten daha az olacağından dolayı bu süreç de ekonomilerin gelir bakımından yakınlaşmasını sağlayan faktörler arasında yer alacaktır (Zeren ve Yılancı,2011:144).

Yakınsama teorisi konusundaki çeşitli görüşler, dönem içerisinde değişik türden yakınsama yorumlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunlar; makro ve mikro yakınsama, yakınsama ve yakalama, belirli bir ülke içerisindeki yakınsama ve uluslararası yakınsama, büyüme ve gelir seviyelerindeki yakınsama, sigma (σ) ve beta (β) yakınsaması, kulüp yakınsaması, koşullu ve koşulsuz yakınsama, toplam faktör ve gelir yakınsaması, stokastik ve deterministik yakınsama olmak üzere belirtilebilir (Rassekh, 1998:86; Islam, 2003:312).

Yakınsama hipotezinin, önemli olarak kabul edilen iki değişik türü, Beta (β) ile sigma (σ) yakınsamasıdır. Baumol (1986) tarafından yapılan çalışma ile birlikte literatürde yerini alan beta yakınsaması, ekonomilerin sahip olduğu başlangıçtaki kişi başına gelir ile sonraki süreçte kişi başına gelir seviyelerinin büyüme rakamları arasında negatif bir bağlantı oluştuğunu belirtir.

Sigma yakınsaması ise kişi başına gelirin standart sapmasının dönem içerisinde devamlı olarak düştüğünü savunur.

Beta yakınsaması, sigma yakınsamasının oluşması için zorunlu olan ancak elverişli bulunmayan bir koşul iken (Paas, T., Kuusk, A., Schlitte, F. ve Vörk, A., 2007:12) aksi bir durum mümkün değildir. Diğer bir ifadeyle, beta yakınsamasının oluşması için sigma yakınsamasının ortaya çıkmasına gerek yoktur. Bundan dolayı dönem içinde ülkelerin birbirlerinden uzaklaşmasına neden olan ekonomik şokların ortaya çıkma durumu bulunmaktadır. Beta yakınsaması koşullu ve mutlak olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Mutlak beta yakınsama teorisi, ilk aşamadaki gelir düzeyi ile büyüme miktarı arasında negatif bir bağlantı oluştuğunu ve bu yüzden fakir ekonomilerin daha seri olarak büyüme göstereceğini savunur. Koşullu beta yakınsama teorisi ise sadece ilgilenen ülkelerdeki devlet politikaları, beşerî sermaye miktarı gibi birtakım yapısal özelliklerin benzeşmesi ile negatif bağlantının ortaya çıkacağını ileri sürmektedir. Koşullu yakınsama hipotezinde ülkelerde teknolojik gelişme, tercihler gibi yapısal unsurlar arasında birtakım farklılıklar ortaya çıktığı belirtilirken, mutlak yakınsama hipotezinde ise söz konusu unsurların benzer yapıda olduğu savunulur (Zeren ve Yilanci,2011:144-145).

1.2 GELİR GRUPLARI VE GELİR TUZAKLARI KAVRAMI

Bu bölümde gelir grupları ve gelir tuzakları hakkında bilgi verilmiştir.

1.2.1 Gelir Gruplarının Tanımı

OGT kapsamında saptanmış olan gelir ölçütleri değişiklik göstermektedir. Söz konusu gelir ölçütleri tanımlamasını yapanlardan birisi de Dünya Bankası olmuştur. OGT kavramı ilk olarak ileri sürüldüğünde Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde kişi başına düşen gelir düzeyinin %20'si ülkeler bakımından orta gelir seviyesi şeklinde kabul edilmekteydi (Eğilmez, 2012:1). Günümüzde, orta gelir seviyesi hesaplaması ise ABD'nin kişi başına düşen GSYİH (KBDGSYİH)'si baz alınarak yapılan ilk açıklama yerine Dünya Bankası tarafından geliştirilmiş olan kişi başına düşen milli gelire göre Atlas metodu kullanılarak ortaya konulan sınıflandırma ile yapılmaktadır. 2017 yılı itibarıyla Dünya Bankası tarafından yayınlanan Dünya Kalkınma Raporu çerçevesinde ülke ekonomileri şöyle sınıflandırılmıştır (Kaynak: Eğilmez, 2015:1; Dünya Bankası, Dünya Kalkınma Raporu -2017):

Tablo 1.1: Gelir Seviyelerine Göre Ülke Ekonomilerinin Sınıflandırılması

	Kişi Başına Düşen Yıllık GSMH
Alt Gelirli Ülke Ekonomileri	1025 \$ ve Aşağısı
Orta Gelirli Ülke Ekonomileri	1025 - 12476 \$ Aralığı
• Alt Orta Gelirli Ülke Ekonomileri	1026 - 4035 \$ Aralığı
• Üst Orta Gelirli Ülke Ekonomileri	4036- 12475 \$ Aralığı
Üst Gelirli Ülke Ekonomileri	12476 \$ ve Üstü

Kaynak: World Bank, (2017). *World Development Indicators 2017*. Washington, DC. © World Bank.
<https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/26447> License: CC BY 3.0 IGO.” (E.T.: 08.11.2021)

Tablo 1.1’de de görüldüğü üzere, Dünya Bankası tarafından, ülkeler gelirlerine göre: "alt, alt orta, üst orta ve üst gelirli ekonomiler" olmak üzere dört grupta sınıflandırılmıştır. Hesaplama baz alınan kişi başına düşen gelir, Atlas yöntemi aracılığıyla milli para birimi cinsinden Gayri Safi Milli Hâsılanın \$’a dönüştürülerek kişi başına bölünmesiyle bulunmaktadır. Dünya Bankası tarafından Atlas yöntemi kullanılarak yapılan hesaplamalar kapsamında; 2017 senesi itibariyle, kişi başına GSMH’si 1025 \$ ve aşağısı olan ülkeler "alt gelirli", 1.026 \$ ve 4.035 \$ aralığında olanlar "alt orta gelirli", 4.036 \$ ve 12.475 \$ aralığı kişi başı GSMH’ye sahip olan ülkeler "yüksek orta gelirli", 12.476 \$ ve üstü kişi başı GSMH’ye sahip olan ülkeler ise "üst gelirli" ekonomiler şeklinde sınıflandırılmıştır. Bu hesaplamalara göre bir değerlendirme yapıldığında 2017 senesi itibariyle toplam olarak 226 ülkeden 78 ülke üst gelirli, 55 ülke üst orta gelirli, 52 ülke alt orta gelirli ve 41 ülke de alt gelirli ekonomi olarak gruplandırılmıştır. OGT’ye takılı kalan ekonomiler, literatür kapsamında “üst” orta gelirli grupta bulunan ve 15 ila 20 sene gibi uzun bir süre boyunca üst gelirli ülke grubuna geçiş yapamayan ülkeler şeklinde ifade edilmiştir (World Bank, 2017).

Tablo 1.2: Dünya Bankası Sınıflandırmasına Göre Alt Gelirli Ekonomiler (1025 \$ ve Aşağısı)-2017

Afganistan	Kongo Demokratik Cumhuriyeti	Kore Demokratik Cumhuriyeti (Kuzey Kore)	Sierra Leone
Benin	Eritre	Madagaskar	Senegal
Burkina Faso	Etiyopya	Malawi	Somali
Burundi	Gambiya	Mali	Güney Sudan
Orta Afrika Cumhuriyeti	Gine	Mozambik	Tanzanya
Çad	Gine Bissau	Nepal	Togo
Komorlar	Haiti	Nijer	Uganda
Liberya	Ruanda	Zimbabve	

Kaynak: <http://www-wds.worldbank.org>, (E.T.: 08.11.2021) adresinden alınan veriler ışığında hazırlanmıştır.

Tablo 1.2’de yer alan 31 ülke, geri kalmış ekonomiler sınıfının içerisinde yer almaktadır ve “en alt tabakadaki 1 milyar insan” olarak ifade edilmektedir. Bu ekonomilerde düşük bir ulusal gelir, zayıf bir tasarruf eğilimi, yetersiz yatırım olanakları ve düşük bir teknolojik bilgi yapısı söz konusudur. Yönetim ve girişimcilik yeteneklerinin yeterli düzeyde olmaması sebebiyle iktisadi ve sosyal kalkınma arzu edilen hızda gerçekleşmemektedir (Ersoy, 1969). Bu gruptaki ekonomiler karşılaştıkları temel sıkıntıları, sadece kapital miktarı yükselterek değil aynı zamanda kıtlık, yoksulluk, yetersiz kurumsal yapılar ve savaşlar gibi pek çok sosyo-ekonomik faktörleri bertaraf ederek aşabilirler.

Tablo 1.3: Dünya Bankası Sınıflandırmasına Göre Alt Orta Gelirli Ekonomiler (1.026-4.035 \$ Aralığı)-2017

Ermenistan	Honduras	Fas	Svaziland
Bangladeş	Hindistan	Myanmar	Suriye Arap Cumhuriyeti
Butan	Endonezya	Nikaragua	Tacikistan
Cabo Verde	Kenya	Nijerya	Timor-Leste
Kamerun	Kiribati	Pakistan	Ukrayna
Kongo Cumhuriyeti	Kosovo	Papua Yeni Gine	Özbekistan
Fildişi Sahili	Lao PDR	Filipinler	Vanuatu
Cibuti	Samoa	Vietnam	Yemen Cumhuriyeti
Mısır, Arap Cumhuriyeti	Sao Tome ve Principe	Batı Şeria ve Gazze	El Salvador
Lesotho	Moritanya	Solomon Adaları	Zambiya
Gana	Mikronezya Federal Devletleri	Sri Lanka	Moğolistan
Guatemala	Moldova	Sudan	Kamboçya
Tonga	Kırgız Cumhuriyeti	Bolivya	Tunus

Kaynak: <http://www-wds.worldbank.org>, (E.T.: 08.11.2021) adresinden alınan veriler ışığında hazırlanmıştır.

Tablo 1.3'te Dünya Bankası verilerine göre, 52 ülke alt orta gelirli ekonomi kategorisinde bulunmaktadır. Bu sınıflandırma içerisinde yer alan ülkelerin önemli bir bölümü Sahra altı Afrika ülkelerinden oluşmaktadır. Diğer ülkeler arasında ise Asya ve Orta Doğu ülkeleri yer almaktadır. Bu ülkelerin çoğunluğu yükselen ekonomi özelliği taşımaktadır. 1970'lerin sonlarından itibaren çoğu ülkede uygulamaya konulan neo-liberal iktisat politikaları sonucu gelişmiş ekonomiler ile yükselen ekonomiler arasında büyüme performansı arasında büyük bir fark oluşmuştur. Dolayısıyla bu ekonomilerde makro ekonomik göstergeler bozulmaya ve gelir dağılımındaki adaletsizlikler daha da artmaya başlamıştır (Öniş ve Şenses,2005:267). Özellikle, bu ülkelerde ortaya çıkan döviz krizleri veya tasarruf açıkları, tarımsal faaliyetlerin daha yoğun olması, üretim olanaklarının yetersiz olması ve iş gücünün tam anlamıyla istihdam edilememesi, ekonomik yapının cılız kalması ve üretim faaliyetlerinde çeşitliliğin sağlanamaması nedeniyle ticari ve finansal sorunlarla karşı karşıya kalınması, büyüme eğilimlerinin yenilikçi ve inovatif odaklı olmaması, sermaye piyasalarının yeterince gelişmemesi gibi makroekonomik faktörler, bu ülkelerin büyüme performansı üzerinde önemli tahribatlar yaratmıştır (Stiglitz, J., E.,

Ocampo, J., A., Spiegel, S., French-Davis, R. ve Nayyar, D.,2006:52-60). Ayrıca Sahra-altı Afrika ve Latin Amerika ülkelerinde yurt dışına kaçan sermaye miktarı yurt dışından borçlanmayı da yükseltmiştir. Dolayısıyla artan bu borç miktarı, sosyal harcamaları ve alt yapı yatırımlarını azaltarak bu ülkeleri yoksulluk girdabına çekmiştir (John,2006:19). Diğer taraftan bu ülkelerde, kadın erkek eşitsizliklerinin, demokrasi açıklarının, çocuk işçi sayısının, yetersiz eğitim ve sağlık hizmetlerinin oldukça yaygın olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 1.4: Dünya Bankası Sınıflandırmasına Göre Üst Orta Gelirli Ekonomiler (4.036- 12.475 \$ Aralığı)-2017

Arnavutluk	Çin	Jamaika	Karadağ	Saint Vincent ve Grenadinler
Cezayir	Kolombiya	Ürdün	Namibya	Surinam
Amerikan Samoası	Kosta Rika	Kazakistan	Palau	Tayland
Angola	Küba	Lübnan	Panama	Türkiye
Azerbaycan	Dominika	Libya	Paraguay	Türkmenistan
Belarus	Dominik Cumhuriyeti	Makedonya, Eski Yugoslav	Peru	Tuvalu
Belize	Ekvador	Malezya	Romanya	Gürcistan
Bosna Hersek	Fiji	Maldivler	Sırbistan	Guyana
Botsvana	Gabon	Marşal Adaları	Güney Afrika	Rusya Federasyonu
Brezilya	Grenada	Mauritius	Saint Lucia	Venezuela, RB
Bulgaristan	İran İslam Cumhuriyeti	Meksika	Arjantin	Ekvator Ginesi

Kaynak: <http://www-wds.worldbank.org>, (E.T.: 08.11.2021) adresinden alınan veriler ışığında hazırlanmıştır.

Tablo 1.4'te Dünya Bankası verilerine göre, Türkiye'nin de yer aldığı 55 ülke üst orta gelirli ekonomi kategorisinde bulunmaktadır. Bu ülkelerin çoğunluğu yükselen ekonomi özelliği taşımaktadır. Yükselen ekonomilerin en temel özelliği, bireysel tüketim harcamalarının ulusal gelir içindeki oranının çok üst seviyelerde gerçekleşmesidir. Yükselen ekonomilerde, özel tüketim harcamalarının GSYİH içindeki oranının üst düzeyde olması nedeniyle kişi başına düşen gelir alt seviyelerde kalmaktadır. (Kaplan, 2004:9). Nüfus miktarındaki artışların yüksek seviyede gerçekleşmesi, aynı miktarda yükseltilemeyen istihdam olanakları gibi faktörler ulusal ve kişi başına düşen gelirin düşük seviyede kalmasına sebebiyet vermektedir. Bu bağlamda düşük seviyede gerçekleşen ulusal gelir, kamu hizmetlerinin yetersiz kalmasına neden

olmaktadır. Dolayısıyla yükselen ekonomilerde yatırım ve kamu harcamaları çok yetersizdir. Düşük seviyedeki kamu harcamaları, eğitim, sağlık gibi hizmetlerin kısıtlanmasını ve yatırım harcamalarının toplam tüketim içindeki oranının çok az olması ise kişi başına düşen gelirin oldukça düşük bir seviyede artış göstereceğini ifade etmektedir (Tansel ve Güngör, 2004:2-3). Bilhassa yükselen ekonomilerde; reel enflasyon, işsizlik, dış borç servis ve faiz oranları da yüksek seviyelerde gerçekleşmektedir. Yükselen ekonomilerde tarım faaliyetleri, özellikle küçük aile işletmeleri aracılığıyla yerine getirilmektedir. Tarımın toplam istihdam içerisindeki oranının bu ekonomilerde oldukça yüksek düzeyde olduğu gözlenmektedir. Ancak bu duruma karşılık iş gücü kalitesinin ve üretkenliğinin bu ekonomilerde, gelişmiş ekonomilere kıyasla daha zayıf olması sebebiyle tarım sektörünün ekonomik sisteme katkısı düşük seviyede gerçekleşmektedir. Bu ekonomilerde tarımsal etkinliğin düşük olması, tarımsal alanda oldukça büyük miktarda bir gizli işsizlik ile adaletsiz bir kaynak dağılımı sorununun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu olumsuz faktörler, yükselen ekonomiler ile gelişmiş ekonomiler arasındaki makas aralığının artmasına yol açmaktadır (Kaplan, 2004:13).

Yükselen ekonomiler, sahip oldukları kaynaklarla iktisadi gelişimlerini sürdürebilmeleri güç olduğundan, gelir ve harcamalar arasında ortaya çıkan açığı kapatabilmek için dış kaynaklardan borçlanma yoluna gitmektedir. Dolayısıyla, tasarruf oranlarının zayıf kalması ve yatırım maliyetlerinin yabancı kaynaklardan karşılama yoluna gidilmesi süreci bu ekonomilerin dış borç oranlarını yükseltmektedir. Fakat artış gösteren dış borç stoku reel faiz oranlarını yükselttiğinden, yatırım miktarları bu durumdan negatif yönde etkilenmektedir. Dolayısıyla bu ülkelerde ekonomik olarak küçülme, enflasyonist ortam, reel faiz dış borç kısır döngüsü gibi sorunlar patlak vermektedir. (Altıntaş ve Alancıoğlu, 2021:2-3; Yıldız, 2018:2-3).

Yükselen ekonomilerin önemli bir diğer özelliği, ihraç ürünlerinin tarımsal ürünler ile emek yoğun ürünlerden oluşmasına karşılık ithal etmiş oldukları ürünlerin sermaye yoğun ürünlerden meydana gelmesidir. Dolayısıyla bu ekonomilerde ithalatın GSYİH'deki payının yüksek olduğu gözlenmektedir. Gereksinim duyulan sermaye, yatırım ve ara mallarının yurt içerisinde yeterli miktarda üretilmemesi nedeniyle yaşanan bu süreç, ekonomilerde ithalata yönelik süregelen bir bağımlılığın ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda söz konusu ekonomilerin gelişim ve kalkınma hamleleri negatif yönde etkilenmektedir. (Kaplan, 2004:9-13).

Yükselen ekonomilerin sahip olduğu özelliklerden bir tanesi de mevcut kurum yapılarının elverişsiz olmasıdır. Bu ülkelerde yaygın olarak görülen siyasi çalkantılar, ticaret hadleri sorunları, politika değışiklikleri, uygulanan daraltıcı mali politikalar çeşitli ayaklanmalara neden olarak kurumların kalitesine zarar vermektedir ve mevcut yatırımları ortadan kaldıracılabilmektedir. Bu ülkelerde kurumsal yapının zayıf olması hem işlem maliyetlerinin artmasına hem de mülkiyet haklarının güvence altına alınmaması nedeniyle işletmelerin küçük ölçekli yapıda kalmasına, düşük teknoloji kullanmalarına sebep olmaktadır. Yaşanan tüm bu olumsuz gelişmeler, makro ekonomik istikrarlılığı bozarak iktisadi büyümeye zarar vermektedir ve toplumsal huzursuzluklara yol açmaktadır (Aron, 2000:123-128; North,2002:87).

Hızla yükselen nüfus miktarı, sınırlı ve kötü beslenme, kısıtlı ve verimsiz sağlık koşulları ile bozuk kentleşme ve sınırlı barınma koşulları yükselen ekonomilere has tipik demografik özelliklerdir. Yükselen ekonomilerde ölüm oranlarının nispeten daha yüksek seviyede gerçekleşmesi, bu ekonomilerdeki yaşlı nüfus miktarının toplam nüfus içindeki oranının orta gelirli sınıfın iki katı büyüklüğünde olmasından kaynaklıdır. Bu doğrultuda yükselen ekonomilerde sağlık ve beslenme koşullarının yeterli olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Yükselen ekonomilerde sağlık alanındaki harcamaların GSYİH içindeki oranının zayıf kalması bu gelişmeyi destekler niteliktedir. Bu ekonomilerde, kişi başına düşen gelir düzeyinin zengin ekonomilere kıyasla çok az miktarda olduğu göz önünde bulundurulduğunda, sağlık alanındaki harcamaların çok sınırlı seviyelerde kaldığı gözlemlenmektedir (Sezal, 2020:5-8).

Yükselen ekonomilerin kültürel özellikleri arasında eğitim düzeyinin yetersiz ve okuma-yazma bilmeyen kesimin nüfus içerisindeki miktarının yüksek olması yer almaktadır. Özellikle bu ülkelerde yaşanan, kaliteli iş gücünde arz/talep dengesizlikleri, ücret/maaş farklılıkları, zayıf, ezberciliğe dayanan eğitim sistemi, araştırma imkanlarının yetersizliği, mevcut ekonomik/siyasi istikrarsızlıklar yurt dışına beyin göçünün gerçekleşmesine ve nitelikli iş gücü sayısının azalmasına yol açmaktadır (Bakırtaş ve Kandemir, 2010:968). Diğer özellikler arasında ise kültürel yapıya geleneklerin hâkim olması, toplum içinde kadınların daha az değer görmesi, orta sınıf kesiminin giderek azalması ve çocuk yaştaki işçi sayısındaki yükselişler olarak belirtilebilir. Söz konusu ülkelerde, aile ortamında eğitim ve diğer konularda karar verme yetkisi elinden alınan kadınlar verimli ve sağlıklı nesiller yetiştirmede büyük problemlerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Özellikle kadın erkek arasındaki fırsat ve kaynak eşitsizliklerinin giderilmemesi,

daha adaletli bir şekilde dağıtılmaması, bu ülkelerde daha yüksek büyüme performansının sergilenememesine, verimliliğin azalmasına ve teknolojik ürünlerin üretilmemesine yol açmaktadır (World Bank, 2000:118-119; Narayan, D., Patel, R., Schafft, K., Rademacher, A. ve Koch-Schulte, S., 2000:211-213; Narayan, D., Chambers, R., Shah, M., K. ve Petesch, P., 2001:116-117).

Tablo 1.5: Dünya Bankası Sınıflandırmasına Göre Üst Gelirli Ekonomiler (12.476 \$ ve Üzeri)-2017

Andorra	Hırvatistan	Macaristan	Hollanda	Slovak Cumhuriyeti
Antigua ve Barbuda	Curacao	İzlanda	Yeni Kaledonya	Slovenya
Aruba	Kıbrıs	İrlanda	Yeni Zelanda	İspanya
Avustralya	Çek Cumhuriyeti	Isle of Man	Kuzey Mariana Adaları	St. Kitts ve Nevis
Avusturya	Danimarka	İsrail	Norveç	St. Martin (Fransız bölümü)
Bahamalar	Estonya	İtalya	Umman	İsveç
Bahreyn	Nauru	Japonya	Polonya	İsviçre
Barbados	Faroe Adaları	Kore Cumhuriyeti (Güney Kore)	Portekiz	Trinidad and Tobago
Belçika	Finlandiya	Kuveyt	Porto Riko	Birleşik Arap Emirlikleri
Fransa	Letonya	Katar	Turks ve Caicos Adaları	İngiltere
Bermuda	Fransız Polinezyası	Liechtenstein	Britanya Virjin Adaları	Amerika Birleşik Devletleri
Brunei Darussalam	Almanya	Litvanya	San Marino	Uruguay
Kanada	Yunanistan	Lüksemburg	Suudi Arabistan	Cebelitarık
Cayman Adaları	Grönland	Macao SAR, Çin	Seyşeller	Virgin Adaları (U.S.)
Kanal Adaları	Guam	Malta	Singapur	Monako
Şili	Hong Kong SAR, Çin	Sint Maarten (Hollandalı bölümü)	Tayvan	

Kaynak: <http://www-wds.worldbank.org>, (E.T.: 08.11.2021)

Dünya Bankası'nın sınıflandırmasına göre, 79 ülke yüksek gelirli gelişmiş ülkeler kategorisindedir. Tablo 1.5'te bu ülkeler sıralanmaktadır. Ekonomilerin gelişmişlik seviyelerini göstermek için farklı değişkenler kullanılmaktadır. Bunlar; istihdam, demografik sağlık, eğitim, endüstri, inşaat, tarım, altyapı, maliye ve diğer refah alanındaki (beşerî gelişmişlik endeksi, iş yapma kolaylığı endeksi, yolsuzluk algı endeksi, sosyal gelişme endeksi, global rekabetçilik endeksi vb.) değişkenlerdir. Yüksek gelirli ekonomilerde senelik olarak nüfustaki yükseliş oranı düşük, dolayısıyla ortalama hane halkı büyüklüğü de düşük seviyededir. Tarımsal alandaki çalışan sayısının toplam istihdam içerisindeki oranı düşüktür ve ekonomik sistemde yoğun olarak aktif olan sektör ise endüstri alanıdır. Eğitim, kentleşme, kişi başına düşen ulusal gelir ve refah seviyeleri oldukça yüksek miktardadır.

Dünya Bankası'nın yapmış olduğu gelir sınıflandırmasının yanı sıra diğer bir gelir sınıflandırması Eichengreen, B., Park, D. ve Shin, K. (2011:9) tarafından ileri sürülen gelir kriteri çalışmasıdır. Bu yapılan gelir sınıflandırması üç temel kritere göre değerlendirilmiştir. (1) Kişi başına düşen gelir seviyesinin (2005 sabit fiyatlar ile) 15400 \$'ı geçmesi; (2) Kişi başına düşen gelir düzeyinin ABD'deki kişi başına düşen gelir düzeyinin %58 oranına erişmesi ve (3) ülkelerdeki imalat sanayi sektörünün ulusal gelir içerisindeki oranının %23 seviyesine ulaşmasıdır. Gelir sınıflandırması kapsamında ortaya konulan diğer bir çalışma ise Felipe, Abdon ve Kumar (2012:1) tarafından gerçekleştirilen çalışmadır. Felipe ve arkadaşları ülke ekonomilerini gelir seviyelerine göre dört ayrı grupta belirtmiştir. Bu yapılan sınıflandırma doğrultusunda, 1990'daki satın alma gücü paritesine (SGP) göre, gelir seviyesi açısından 2000 \$'ın aşağısında olan ekonomiler alt gelir grubunda, 2000-7250 \$ aralığında bulunanlar alt orta gelir grubunda, 7250-11750 \$ aralığında bulunanlar üst orta gelir grubunda ve 11750 \$'ın üzerinde bulunurlar ise üst gelir grubunda yer alan ülkeler olduğu saptanmıştır.

1.2.2 Gelir Tuzakları Kavramı

Gelir tuzağı olgusu, Türkiye'de ve Dünya'da 2007'li yıllardan itibaren yoğun bir şekilde tartışılmasına rağmen tam olarak ortaya konulmuş bir tanımı yoktur. Gelir tuzağı kavramı denilince özellikle ilk akla gelen şey OGT konusu olsa da "gelir tuzağı" kavramı, gelir gruplarının tümü için geçerli olan bir husustur (Karahana, H., Öztürk, İ., Arzova, B., Kar, M., Sağbaşı, İ. ve Kaplan, M., 2012:96). Ülkelerin fert başına düşen reel gelirleri baz alınarak ve

yoğun olarak satın alma gücü paritesi (SGP) cinsinden ölçülen “Gelir Tuzağı” kavramı, genel olarak ülke ekonomilerinin belirli bir gelir seviyesinde sıkışıp kalmasını ve girdiği bu kısır döngüden uzun yıllar boyunca kurtulamayarak bir üst gelir düzeyine geçememesi durumunu ifade etmektedir (Yalçınkaya ve Aydın, 2017:2). Bu bağlamda gelir tuzağı, orta gelir düzeyinde meydana gelebileceği gibi alt ve üst gelir seviyelerinde de ortaya çıkabilmektedir. Gelir tuzağına yakalanmış olan ekonomiler, uzunca bir süre bu düzeyde takılıp kalmaktadırlar ve sonraki üst gelir düzeyine geçiş yapamamaktadırlar (Öz ve Göde, 2015: 78-79). Gelir tuzağı türlerini şu şekilde belirtebiliriz:

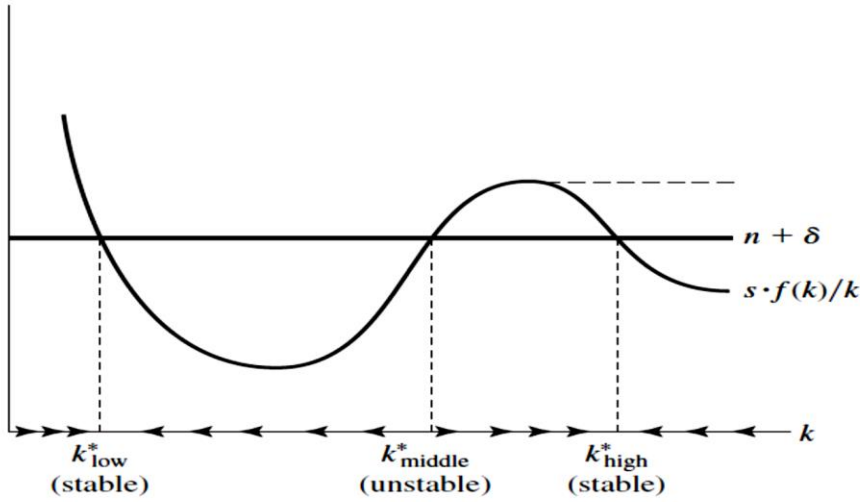
***Düşük Gelir (Yoksulluk) Tuzağı:** Düşük gelirli ekonomilerin maruz kaldığı bir tuzak çeşididir. Bilindiği gibi yoksulluk; bireyin veya toplumun beslenme, giyinme, barınma gibi asgari yaşam düzeyini güvence altına alan temel ihtiyaçlarını karşılayamaması durumudur.

Yoksulluk tuzağı, ulusal bir ekonomi ölçeğinde yoksulluğun bir kısır döngü halinde belirli bir kuşaktan diğerine genetik bir miras gibi aktarılmasıdır (Aydın ve Yalın, 2018:5). Başlangıçta düşük gelir düzeyine sahip olan azgelişmiş ekonomiler, tasarrufların yetersizliği nedeniyle yatırım yapmakta zorlanan ekonomilerdir. Düşük denge tuzağı (low-level equilibrium trap) şeklinde tanımlanan bu süreçte, yatırımların düşük seviyede gerçekleşmesi gelirde yaşanacak olan artışı sınırlamakta, gelirde kaydedilen bu artış düşük düzeyde kaldığı için tasarruflar düşük seviyede olmakta ve sonuç olarak yatırım yapılamamaktadır (Nelson, 1956:2). Yoksulluk çemberine neden olan bu gelişme; düşük tasarruf, düşük yatırım düzeyi, düşük sermaye, düşük iktisadi büyüme kısır döngüsü içinde azgelişmiş ülkelerin düşük gelir düzeyinden çıkmasına olanak vermemektedir (Nurkse, 1966).

Yoksulluk tuzağı sorununun oluşmasında rol oynayan hususlar ekonomiden ekonomiye değişiklik göstermektedir. Fakat bunlar arasında en çok bilinenleri ve önemli olanları, toplumu oluşturan kesimlerin güven düzeylerinin düşük olması, sınırlı derecede vatandaşlığa sahip olmaları, yaşamlarını sürdürdükleri ortamların sağlıklı olmaması, toplumdan dışlanma sıkıntısı, iş bulabilme fırsatlarının yetersiz olması, adaletsiz gelir dağılımı, yer altı örgüt üyelerinin halk üzerinde baskın olması ve idari yapıların seçkin bir sınıfın otoritesinde olması gibi etmenlerdir (Bilen ve Çalışır, 2013:321).

Yoksulluk tuzağı, bir ülkenin düşük bir kişi başına üretim ve düşük bir sermaye stoku seviyesine sahip olduğu durağan durum dengesi olarak düşünülebilir (Barro ve Martin, 2004:94):

Şekil 1.1: Yoksulluk Tuzağı

Kaynak: Barro, R., J., & Martin X., S. (2004). *Ekonomik Büyüme*. 2. Baskı, s:94.

Şekil 1.1'e göre; $s \cdot f(k)/k$ (tasarruf) eğrisinin, ilk önce k_{low}^* düşük bir durağan (kararlı) durum değerinde, $n + \delta$ (etkin amortisman) çizgisini geçtiğini gösterir, burada $k_{low}^* < \tilde{k}$ olduğu varsayılır¹. Bu durağan (kararlı) durum, neoklasik modeldeki benzer özelliklere sahiptir. Özellikle $k < k_{low}^*$ için $\dot{k}/k > 0$ olur ve $k > k_{low}^*$ aralığında en az $\dot{k}/k < 0$ olur. Bu nedenle, k_{low}^* durağan durum dengesini gösterir: bu durum bir yoksulluk tuzağıdır. Üretim fonksiyonunun, k (kişi başına sermaye) düşük seviyede iken k 'ya doğru azalan getirileri, k 'nın orta düzey aralığı için artan getirileri ve k yüksek seviyede olduğunda sabit veya azalan getirileri sergilediği varsayılmaktadır. $s \cdot f(k)/k$ eğrisi, k 'nın düşük değerleri için aşağı doğru eğimlidir, orta dereceli k aralığı için artan eğimli ve yüksek k değerleri için aşağı doğru eğimli veya yataydır. Bu doğrultuda, ülke ekonomisinin iş gücü başına sermaye oranı (k^*) seviyesinin altında bulunuyorsa, iş gücü başına sermaye etkinliği o derecede yükseklise geçecek, kapital derinleşmesi aracılığıyla ekonomi hızlı bir şekilde büyüme gösterecektir. Fakat k^* seviyesinin yükselişe geçmesi neticesinde azalan verimlerin çalışmaya başlaması, iş gücü başına GSYİH büyüme miktarını sıfıra doğru yaklaştırmaktadır. Ülke ekonomisi k_{low}^* noktasında durağan durum seviyesine ulaştığında büyüme hızları sıfır olur ve yoksulluk tuzağı ortaya çıkar. Düşük

¹ $f(k)$: Üretim fonksiyonu, $s \cdot f(k)/k$: Tasarruf eğrisi

n : Nüfus artış oranı, δ : Sermaye stoğunun amortisman oranı

$n + \delta$: Etkin amortisman çizgisi

büyüme seviyelerinde, tasarruf oranı s düşüktür; bu varsayım için çoğu kez bilinen önsezi, düşük gelirlielerin daha çok tasarruf etmelerinin zor olmasıdır.

*Alt gelir sınıfında bulunan ancak dengeli bir büyüme eğilimi gösteren bir ekonomi belirli bir sürenin ardından orta gelirli ekonomiler sınıfına ve bu büyüme trendini devam ettirdiği sürece de üst gelirli ekonomiler sınıfına katılacaktır. Alt ve orta gelir grubundaki ülkeler ile birlikte üst gelir grubundaki ülkelerin de gelir tuzağı sorununa yakalanması olası bir durumdur. Örnek vermek gerekirse, Japonya, orta gelir grubundan çıkış yaparak üst gelirli bir ülke konumuna ulaşmıştır fakat bu alandaki gelişimini devam ettirmede sıkıntılar yaşamıştır. Özellikle, son yirmi yıl boyunca Japon ekonomisinin ortalama büyümesi %1 seviyesinin aşağısında gerçekleşmiştir ve bu kısır döngüyü kırabilmeyi de halen sağlayamamıştır. Japon hükümeti, barındırdığı yüksek maliyetler nedeniyle de tersine bir endüstrileşme tehdidiyle yüzleşerek endüstri göçü vermiştir. Bu gelişme de Japonya ekonomisinin durağanlaşarak itibarının zedelenmesine neden olmaktadır (Öz ve Göde, 2015:2-3).

1.3 ORTA GELİR TUZAĞI: TANIM, TEORİK ÇERÇEVE VE LİTERATÜR

Bu bölümde öncelikli olarak OGT'nin tanımı, kapsamı ve OGT'ye yakalanma sebepleri hakkında bilgi verilmiştir. Hemen akabinde OGT'ye yönelik temel yaklaşımlar belirtilmiştir. Sonrasında ise OGT ile ekonomik büyüme modelleri arasındaki ilişki belirtilerek OGT'ye yönelik literatür hakkında bilgi verilmiştir.

1.3.1 Orta Gelir Tuzağının Tanımı ve Kapsamı

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde teknoloji transferine dayalı olarak ithal ikameci politikalarla desteklenen imalat sanayi sektörünü oluşturma çabaları pek çok gelişmekte olan ülkede gözlemlenir olmuştur. Bu dönemde başlayan kalkınma hamlesi ile bu fakirlik çemberi kırılabilmiş ve pek çok gelişmekte olan ülke orta gelirli ülke statüsüne yükselmiştir ancak bunların pek azı (Güney Kore Cumhuriyeti, Tayvan, İrlanda, Yunanistan ve Portekiz gibi) günümüzde yüksek gelir grubunda yer alan ülke konumuna ulaşabilmiştir. Özellikle söz konusu ülkelerde ucuz iş gücü maliyetleri ve yabancı teknolojilerin adaptasyonuna dayalı hızlı bir ekonomik büyüme süreci gerçekleşmiştir. O dönemin düşük gelirli ülkeleri büyük çaplı iş gücü arzının olanaklarından yararlanarak özellikle emek yoğun imalat sanayi alanında gelişme göstermiş ve düşük gelir tuzağından kurtulmayı başararak orta gelirli ülke statüsüne yükselmeyi başarmıştır (Lewis, 1954). Bu doğrultuda ülkeler orta gelirli düzeye yakınlaştıkça ve üretim

miktarları yükseldikçe (kapital stok miktarı arttıkça), kapital yatırım miktarlarının uyarılmış olduğu yüksek kâr oranlarına dayalı olan büyüme kaynakları, ilk olarak uyarıcı gücünü yitirmeye, sonrasında hız kaybetmeye başlamaktadır ve arkasından duraklama noktasına ulaşmaktadır. Ülkelerin mevcut büyüme ivmelerini yitirmesi, bu ivmelerinin durağanlaşması veya geriye gitmesi fert başına düşen gelir seviyesini de negatif yönde etkilemektedir ve gelir seviyesi belli bir düzeyde takılı kalmaktadır. Ekonomistler, orta gelir seviyesinde karşılaşılan söz konusu handikapı atlatıp yüksek gelir seviyesine erişmenin çok zor gerçekleştiğini savunmuşlardır ve zor atlatılan bu süreci ise “OGT” şeklinde ifade etmişlerdir (Yıldız, 2015:2).

OGT sarmalına giriş yapan ülkelerin ekonomik yapısı bir çeşit “*mehter yürüyüşü*” göstermeye başlamaktadır. Ekonomilerin mehter yürüyüşü üzerinde, zayıf büyüme performansları ile birlikte dengesiz büyüme durumları da etkili olmaktadır. Şöyle ki, dengesiz büyüme trendlerinde belirli bir vadede yüksek büyüme oranları sergilenirken bu sürecin devam ettirilememesi ve ayrıca, iktisadi krizler ile iktisadi gelişmişlik bakımından geline aşamanın bir tür iadesi gerçekleşmektedir; ekonomide önemli dalgalanmalar ortaya çıkmaktadır (Nişancı, Türkmen, Gerni ve Emsen, 2015:1-2).

Dünya Bankası tarafından yapılan tanımlamaya göre orta-gelir tuzağına yakalanmış olan ülke ekonomileri düşük ücrete sahip, fakir ekonomiler karşısında belli imalat sanayi ürünleri açısından rekabet gücü zayıflayan; diğer taraftan, teknoloji odaklı büyüme gösteren gelişmiş ekonomilere ise yaklaşmakta zorluk çeken ekonomilerdir (Arslanhan ve Kurtul, 2010:1).

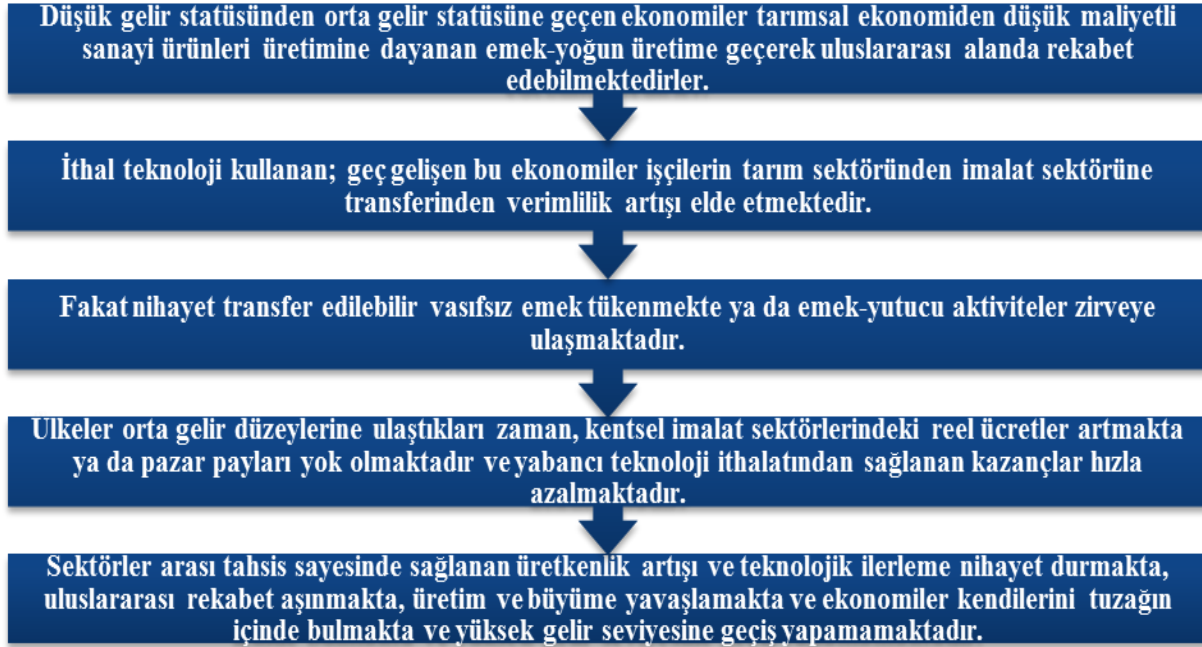
1.3.2 Orta Gelir Tuzağına Yakalanma Sebepleri

Orta gelir düzeyindeki ekonomiler değerlendirildiğinde, bu gelir düzeyindeki ekonomilerin, başlangıçta süratli bir büyüme eğilimi aracılığıyla düşük gelir düzeyinden ayrılarak orta gelir sınıfına geçtiği, fakat orta gelir seviyesine eriştikleri vakit büyüme ivmelerinde yavaşlama görülmeye başlanmaktadır. Söz konusu ekonomilerin OGT’ye yakalanmasının temel sebebi ücret seviyesidir. Özellikle düşük gelire sahip ülkeler, ilk aşamada çok sayıda ve düşük ücretli işçi çalıştırarak süratli bir şekilde ilerleyerek bir üst seviyeye geçebilmektedir. Fakat bu olumlu gelişme, daha yüksek seviyeli ücreti ifade eden orta gelir grubuna geçildiğinde kaybolmaktadır ve böylece rekabet gücü kaybolan bu ülkeler hızını yitirmektedir. Bu nedenle, etkinliğin yükseltilememesi ve teknolojik gelişmenin

kaydedilememesi durumunda, belli bir düzeyde sürdürülen büyüme rakamları ile bir üst düzeydeki gelir grubuna erişmek uzunca bir süre mümkün olamamaktadır ve böylelikle ekonomiler, OGT sarmalının içerisine düşmektedir Ülkelerin OGT sorununa yakalanmalarının nedeni olarak belirli bir süreçte süratli bir iktisadi büyüme trendi sergileyip bu gelişimi dönem içine dağıtamamaları gösterilebilir. Orta gelir seviyesi değerlendirildiğinde bu gruptaki bir kısım ekonomilerin süratli bir büyüme ivmesiyle alt gelirli ekonomi grubundan ayrıldıkları fakat orta gelirli ekonomi seviyesinde büyüme hızlarını yitirdikleri gözlenmektedir (Karahana vd., 2012:96-97). Farklı bir yaklaşıma göre ise belirli bir ekonominin kişi başına GSYİH'sinin 2005 yılı uluslararası fiyatları ölçüt alınarak, 16700 \$ düzeyine erişmesiyle sürat kazanan büyüme süreci gittikçe durağanlaşmaktadır ve ekonomi OGT sorunu içerisine sürüklenmektedir (Eichengreen, 2011:410). Bu durumun temel nedeni ise ekonominin ithalat temelli teknoloji yatırımlarını yerel inovatif faaliyetlerle değiştirememesidir (Eichengreen vd., 2013:42-44). Ekonomiler, yüksek büyüme trendi sayesinde alt gelirli seviyeden orta gelirli seviyeye eriştikten sonra orta gelirli düzeydeki büyüme süreci, daha çok kapital ve nitelikli iş gücü miktarına odaklanmaktadır. Orta gelir seviyesinde yurt içi pazar payı gittikçe artmaktadır. Dolayısıyla nitelikli işgücü miktarının yükselmesi aracılığıyla ücret seviyesinde de yükselme gözlenmektedir (Asia 2050, 2011:33).

Agenor, Januto ve Jelenic tarafından 2012'de ileri sürülen Orta Gelir Büyüme Tuzaklarından Kaçınmak (Avoiding Middle Income Growth Traps) adlı makalede bu süreç şöyle ifade edilmiştir (Agenor vd., 2012:3):

Şekil 1.2: Orta Gelir Tuzağına Yapışık Kalma

Kaynak: Agenor vd., 2012: 3.

Söz konusu ekonomiler, alt gelirli seviyede bulunduğu dönemde, düşük ücretli iş gücü ile kapital kazanımlarını süratli bir şekilde yükselterek etkinlikte yükselişe neden olurken, yükselen verimlilik durumunda işverenler işçileri için yüksek seviyeden ücret ödeme eğilimine girmektedirler. Yükselen ücretler çerçevesinde ekonominin kişi başına düşen gelir miktarı da yükselmektedir. Fakat yükselen ücret seviyesi, ülke ekonomisinin hem ihracattaki üstünlüğünü etkilemektedir hem de rekabet gücünde azalma meydana getirmektedir (Flaen, A., Ghani, E. ve Mishra, S., 2013:5-6). Sonuç itibariyle yükselen kişi başına düşen gelir ile ücret düzeyi teknoloji tabanlı yatırımlar, bilgi odaklı yatırımlar ve reformlar ile desteklenmediği ve ülke ekonomisinin beşerî sermaye miktarında kayda değer yükselişler gerçekleşmediği durumda büyüme rakamları belirli bir seviyede uzun süre takılıp kalmaktadır ve ekonomi OGT içerisine sürüklenmektedir (Spence, 2011:100).

Ekonomilerin kişi başına ulusal gelir seviyesini yükseltmesi aynı zamanda yaşam standartlarını yükseltmesi anlamını da taşımaktadır. Fakat söz konusu refahtaki yükselişlerin süreklilik arz etmediği dönemlerde ekonomilerin kişi başına gelir seviyeleri uzunca bir süre aynı seviyede tıkanıp kalabilmekte veya daha düşük seviyelere gerileyebilmektedir. Orta gelir seviyesine ulaşmış Türkiye gibi ekonomiler açısından, bu sebeplerle kişi başına ulusal gelir

miktarının belli bir düzeyde durağan kalması tehlikesinden dolayı OGT kavramından söz edilebilmektedir (Yeldan vd., 2012:151).

Paus tarafından OGT probleminin temel nedenleri arasında ülkelerin bilgi tabanlı ekonomik yapıya uyum sağlayamaması veya teknoloji tabanlı ekonomik yapıya geçiş yapamaması olduğu belirtilmektedir. Orta gelirli ekonomilerin teknolojik yapılarının yetersiz seviyede olması bu sıkıntının oluşmasında en önemli faktörlerdendir. Diğer bir görüş ise içinde bulunduğumuz globalleşme döneminde yükseliş gösteren Çin ekonomisinin varlığını neden olarak ileri sürmektedir (Paus, 2012:115-120).

Literatürde ne kadar çok tartışılırsa tartışılsın, OGT sorunu, ülke ekonomilerinin uzun yıllar boyunca katma değeri yüksek teknolojik ürünler geliştirememesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Teknolojik gelişimin sağlanamaması üç neden çerçevesinde belirtilebilir. Bunlar: a) Beşerî sermayenin yüksek seviyeye taşınamaması, b) Yetersiz beşerî sermaye nedeniyle ihracat alanında katma değeri yüksek teknolojik ürünlerin miktarının yükseltilememesi c) Mevcut yurt içi tasarruf miktarının düşük seviyede seyretmesidir (Eichengreen vd., 2013:14-16). Bu sürecin yansıması olarak orta gelir düzeyini aşamayan ülkeler, çok sayıda problemle karşılaşmaktadır. Bu bağlamda, yetersiz yatırım miktarı, nihai ürün üretimindeki gelişimin durgunlaşması ve nihai ürün üretiminde çeşitliliğin sağlanamaması durumu en önemli sorunlar olarak gösterilmektedir (Pamuk, 2014:348).

OGT’de takılıp kalarak yüksek gelir düzeyine sıçrayış yapamayan ülke ekonomilerinde gözlenen problemleri Eğilmez (2012:1) şu şekilde sıralamaktadır;

- Yurt içi tasarruf miktarının yetersiz olması nedeniyle yatırımlar durma noktasına gelir.
- İmalat sanayi sektörünün gelişim süreci, üst sınıfa geçiş yapmak için gerekli olan ivmenin aşağısında kalmaktadır.
- İmalat sanayi sektöründe ürün çeşitliliği sağlanmaz.
- İş gücü piyasası mekanizmasında şartlar yüzeysel kalmaktadır. Bütün bu faktörler hem OGT’nin sonucunu hem de nedenini oluşturmaktadır. Bu süreç de kısır bir döngüyü ortaya koymaktadır.

1.3.3 Orta Gelir Tuzağına Yönelik Temel Yaklaşımlar

OGT olgusu ilk olarak 2007’de "Bir Doğu Asya Rönesansı: Ekonomik Büyüme İçin Fikirler" (An East Asian Renaissance: Ideas for Economic Growth) isimli çalışma ile Dünya Bankası uzmanları Indermit Gill ile Homi Kharas aracılığıyla ileri sürülmüştür. İlk önce Gill ile Kharas vasıtasıyla dile getirilen bu konu, daha sonrasında geniş çaplı olarak araştırılmıştır. Çalışmaya göre “Orta gelir grubundaki ekonomiler 21. yy.’da iktisadi farklılıklara uyum sağlayamadıklarından dolayı gelişmiş zengin ekonomilere oranla daha yavaş büyüme gösterecektir. Özellikle OGT’ye yakalanmış ülke ekonomileri düşük ücretli, yoksul ekonomiler karşısında belirli imalat sanayi ürünlerinde rekabet gücü azalan öbür taraftan inovasyon odaklı büyüyen gelişmiş ekonomilere ise yaklaşmakta zorluk çeken ekonomilerdir.” (Gill ve Kharas, 2007:17-18). Çalışmada belirtilen sistem, orta gelir seviyesine erişen ekonomilerin özellikle düşük gelire sahip ekonomilerle yüksek gelire sahip ekonomiler arasında sıkışıp kalmasını ortaya koymaktadır. Düşük gelire sahip olan ekonomiler, ucuz iş gücü maliyeti avantajı ve yabancı ülkelerden aktardıkları basit teknoloji ile üretmiş oldukları düşük maliyetli ve emek yoğun ürünler ile yabancı piyasalarda rekabet edebilme gücüne ulaşırlar. Sermaye ve emeğin verimliliği, alt seviyede verimliliğin söz konusu olduğu tarım alanından daha üst düzeyde verimliliğe sahip imalat sanayi alanına kayması itibariyle ülkenin üretkenlik seviyesi, bilhassa da gelir seviyesi yükselmektedir. Ancak ülke ekonomilerinin orta gelir seviyesine erişmesiyle birlikte kırsal alandaki eksik istihdam gittikçe düşmekte ve ücretler yükselmektedir. Bu nedenle de dış piyasalarda rekabet edebilme gücü zayıflamaktadır. Yenilikçi yöntemler aracılığıyla üretkenlik seviyesini yükseltmeyen ülke ekonomileri orta gelirli seviyeden yüksek gelirli seviyeye geçiş yapamamaktadır. Yüksek kabiliyet gerektiren inovatif ürünlerde zengin ekonomiler ile emek yoğun ürünlerde ise ucuz iş gücüne sahip yoksul ekonomiler ile rekabet edemeyen ekonomiler OGT’ye yakalanmaktadırlar. OGT sürece dayalı bir şekilde hızla gelişen ülke ekonomilerinde bir tür vites düşürme durumudur (Bozkurt, E., Bedir, S., Özdemir, D., ve Çakmak, E., 2014:24).

Dünya Bankası tarafından yapılan tanımlamaya göre, “OGT”ye düşmüş olan ekonomiler, düşük ücretli fakir ülkeler karşısında imalat sanayi ürünlerinde rekabet gücü azalan, teknoloji odaklı büyüme kaydeden yüksek gelirli grupta yer alan ekonomilere ise yaklaşmakta zorlanan ekonomilerdir. Bu doğrultuda OGT, orta gelir düzeyine ulaşmış bulunan ülkelerin uzunca bir

süre bu düzeyde takılı kalıp gelişmiş ekonomiler düzeyine çıkamamaları durumudur (Öz ve Göde, 2015:79).

Asya Kalkınma Bankası tarafından 2011’de oluşturulan rapora göre, OGT olgusu, orta gelir düzeyine erişmiş ülke ekonomilerinin hem düşük gelir grubunda yer alan ekonomilerin ucuz ücrete dayanan imalat sanayi ihracatı ile hem de yüksek gelirli ülkelerin kaliteli ürünler ve yenilikçi sistemleri ile rekabet edememesi ve bu iki durum arasında sıkışıp kalması olarak ifade edilmiştir (Asia 2050, 2011:34).

Kharas ile Kohli tarafından (2011:281) başarılı ekonomilerin tuzağa düşmeme konusunda tedbirli oldukları ve söz konusu tuzaktan hızlı bir şekilde kaçtıkları belirtilirken, başarısız olan ekonomilerin tuzağı uzun seneler boyunca atlatamadıkları ifade edilmiştir. Düşük ücretli iş gücüne ve kapitale dayanan büyüme politikalarından verimliliğe dayanan büyüme politikalarına gerektiğinde geçiş yapamayan ekonomilerin OGT’ye yakalanabileceğini savunmaktadırlar.

OGT kavramı derinlemesine incelendiğinde literatürde Kharas ile Kohli tarafından ileri sürülen yaklaşım, Lin tarafından ortaya konulan CAF (Comparative Advantage Following) Karşılaştırmalı Üstünlük Takip yaklaşımı, Tho tarafından savunulan Aşamalı Kalkınma Yaklaşımı ve Ohno tarafından ileri sürülen Endüstrileşmeyi Yakalama Aşamaları Yaklaşımı olmak üzere dört temel yaklaşım bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar aşağıda ana hatlarıyla özetlenmiştir.

1.3.3.1 Kharas ile Kohli Yaklaşımı

Az gelişmiş ekonomiler, düşük verimliliğe dayanan üretim sürecinden yüksek verimliliğe dayanan üretim sürecine geçiş yaparken yüksek seviyeli ve süratli bir büyüme trendini uygulamaya koymaktadır. Söz konusu süratli büyüme performansının arka planında ise mal çeşitlendirmesine dayanan üretim zihniyeti bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle, az gelişmiş ekonomiler, orta gelirli seviyeye ulaşana kadar üretim odaklı iktisat politikalarına öncelik vermektedirler. Bunu sağlayabilmek için milli üretim alanlarına ağırlık vererek faktör girdi miktarını yükseltmeye çalışmaktadırlar. Aynı zamanda şirket yapılarını sağlıklı hale getirmek ve etkili olan politikaları uygulamaya koymak noktasında çaba sarf etmektedirler (Islam, 2013:5). Orta gelirli seviyeye erişen ekonomilerin ise politikalarında değişiklikler yaparak talep odaklı politikaları dikkate almaları gerekmektedir. Bu evrede tüketici kitlenin fiyat, kalite ve

tercihlerine uyum gösterecek üretim zihniyeti oluşmaktadır. Bu süreçte ulusal şirketlerin bu faktörler doğrultusunda global marka olabilme girişimleri söz konusu olmaktadır. Mal çeşitliliğini sağlama durumu, orta gelir seviyesindeki ekonomiler için etkin bir rol oynasa da bu süreçte belli malların üretimi konusunda uzmanlık kazanabilmek, inovatif ve bilgi temelli üretim zihniyetine sahip olabilmek ön planda tutulmaktadır (Kharas ve Kohli, 2011:285).

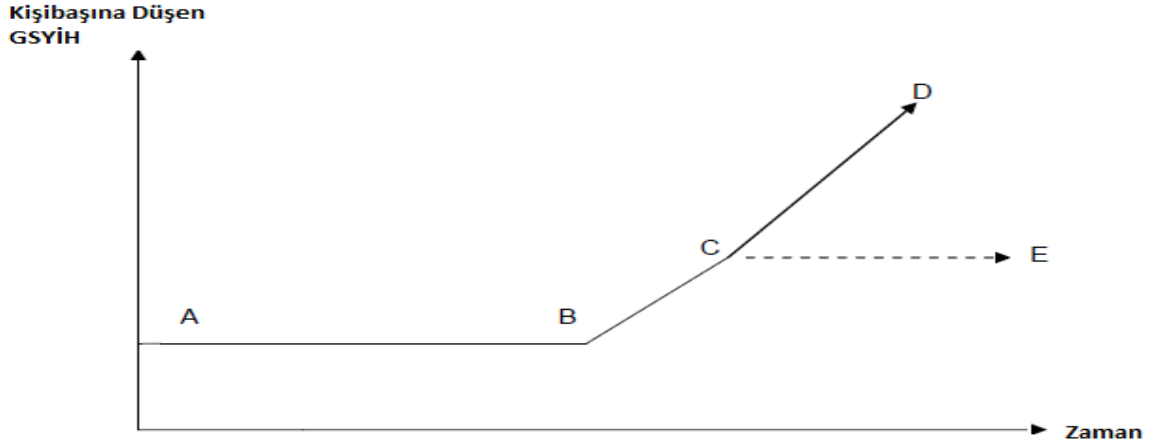
1.3.3.2 Lin Yaklaşımı

Lin tarafından, ülke ekonomilerinin kalkınma aşamasında takip edebilecekleri iki önemli yöntemin yer aldığı ileri sürülmektedir. Bu yöntemlerden birincisi CAF (Comparative Advantage Following) Karşılaştırmalı Üstünlük Takip Yaklaşımı, ikincisi ise CAD (Comparative Advantage Defying) Karşılaştırmalı Üstünlük Karşıtı Yaklaşımıdır (Islam, 2013:6). Lin'in ileri sürdüğü yaklaşıma göre, ekonomiler bir gelir sınıfından diğerine geçiş yaparken herhangi bir yöntem değişikliğine ihtiyaç duymamaktadır. Bu yaklaşımda ekonomiler karşılıklı olarak üstünlük sağladıkları ürünler konusunda pazardaki oranlarını yükselterek faaliyetlerini sürdürmektedirler. CAD yöntemini tercih eden ekonomiler ise karşılıklı üstünlük sağladıkları yönleri dikkate almayarak endüstri alanındaki stratejilerini uygulamaya koymaktadırlar (Lin, 2001:21). Böylelikle orta gelirli düzeye erişen ekonomiler OGT riski ile karşı karşıya kalmaktadırlar (Islam, 2013:7).

1.3.3.3 Tho'nun Aşamalı Kalkınma Yaklaşımı

Ülke ekonomileri Tho (2013:3-6) tarafından, kalkınma seviyelerine göre düşük, uzun dönemli orta gelir ile kısa dönemli orta gelir seviyesinde olanlar ve yüksek gelirli olanlar olmak üzere dört farklı grupta sınıflandırılmaktadır:

Şekil 1.3: Bir Ekonominin Kalkınma Aşamaları

Kaynak: Tho, 2013:4-5.

A–B: Geleneksel Toplum, Düşük Gelişmişlik Seviyesi, Yoksulluk Tuzağıyla Karşılaşma.

B–C: İlk Gelişme Safhası, Yoksulluk Tuzağından Kurtulma, Piyasaların İlk Gelişimi.

C: Orta Gelir Düzeyi.

C–D: Yüksek Gelir Düzeyine Kadar Süren İstikrarlı Büyüme (D) Aşaması.

C–E: Durağanlık veya Düşük Büyüme-Orta Gelir Tuzağı Safhası.

Ülke ekonomileri Tho tarafından, gelişim safhaları açısından dört ayrı sınıfta belirtilmiştir. İlk sınıf az gelire sahip ülke ekonomilerinin içinde bulunduğu vaziyeti göstermektedir. Bu sınıfta, fakirlik tuzağıyla mücadele eden ülke ekonomileri ile gelişme kaydedememiş ya da azgelişmiş, geleneksel toplumlar yer almaktadır. İkinci sınıfta bulunan ülke ekonomileri, uzun yıllar boyunca orta gelir seviyesinde yer alan ekonomilerdir. Ayrıca bu dönemde yavaş bir gelişme göstermişlerdir. Üçüncü sınıfta yer alan ülke ekonomileri, orta gelir düzeyine yeni ulaşmış olan veya bu düzeye oldukça yaklaşmış olan ekonomilerdir. Dördüncü sınıfta bulunan ülke ekonomileri ise gelişmiş yüksek gelirli ekonomilerden oluşmaktadır.

İleri sürülen bu yaklaşım doğrultusunda oluşturulan Şekil 1.3'te B bölgesi birinci sınıfı, E bölgesi ikinci sınıfı, C bölgesi üçüncü sınıfı, D bölgesi ise dördüncü sınıfı göstermektedir. Şekilde yer alan C bölgesi orta gelir seviyesinde olan ülke ekonomilerini temsil etmektedir. B bölgesinden C bölgesine kadar ilerleyen kısımda ülke ekonomileri, sanayi ve hizmet alanlarında mevcut üretim ve istihdam oranlarını yukarı taşıyarak tarım sektöründen katma değerin daha

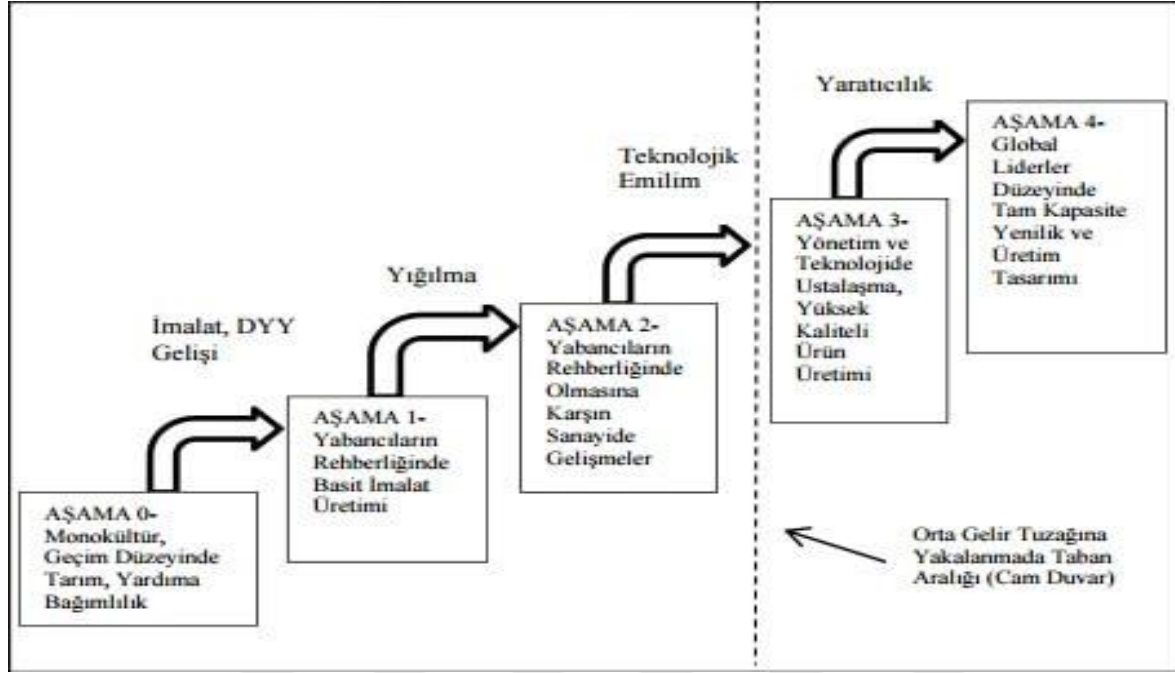
çok yaratıldığı sanayi sektörüne doğru bir eğilim göstermişlerdir. Bu doğrultuda ülke ekonomileri; faktör piyasalarından ağırlıklı olarak yararlanıldığı, teknolojik ilerlemeleri, mevcut güç ve üstünlükleri kapsayan çok yönlü bir yapısal değişim yaşamaktadır. Ülkeler, OGT (C bölgesi) seviyesine ulaştıklarında, bu süreçte sergiledikleri performansı yüksek gelir düzeyine ulaşana kadar gösterme konusunda zorlanmaktadırlar. Bu sebeple ülke ekonomileri, zayıf bir gelişim sürecine diğer bir deyişle OGT'ye (C-E bölgesi) takılıp kalmaktadır. Ekonomilerin ulaşmış oldukları C bölgesi, özellikle ülkelerin yüksek gelir seviyesine sıçrayabilmesi için atacakları önemli adımlara bir zemin hazırlamaktadır.

Şekil 1.3 doğrultusunda, C-E bölgesinin 10.000 \$ seviyesini gösterdiği belirtilebilir. Ancak aynı seviyede ne kadar süre kalınması konusu ölçüt alınarak OGT süreci tespit edilebilmektedir. Bu bağlamda, belirli bir ülke ekonomisinin düşük orta gelir seviyesinde en çok bulunması gereken süre 28 sene, yüksek orta gelir seviyesinde ise 14 senedir (Felipe ve diğerleri, 2012:27-28). Ülke ekonomileri C bölgesine ulaştıktan sonra mevcut faktör piyasalarında geçerli olan reel ücret miktarları emek fazlasında yaşanan gerileme ile birlikte artış göstermeye başlamıştır. Bu seviyeden itibaren reel ücretlerin de yükselmesiyle iş gücü daha verimli bir niteliğe sahip olmalıdır. Özellikle, iş gücü bu bölgeye kadar olan kısımda daha düşük nitelik oranına sahipken bu bölgeden sonra ise daha yüksek bir nitelik seviyesine taşınmalıdır. Hükümetin bu bölgeden itibaren nitelikli iş gücü sayısını yükseltebilmesi için kurum içi gerçekleştirilecek kaliteli eğitim programlarına ağırlık vermesi icap etmektedir. E bölgesi ise OGT'ye yakalanmış olan ülke ekonomilerini göstermektedir. Bu bölgede bulunan ülke ekonomileri, emek yoğun sanayi sektörüne sahip olan, alt seviyedeki ücret ile rekabet edebilen az gelişmiş ekonomiler ile gelişmiş ekonomiler arasında sıkışıp kalmışlardır. Söz konusu ekonomilerin, üstünlük ve rekabet gücü elde edebilecekleri mal gruplarında hızlı bir teknolojik ilerleme göstermeleri gerekmektedir. Bu kapsamda ülke ekonomileri; teknolojik sistemlerini, kamu kesimi kaynaklarını ve alanında uzmanlaşmış nitelikli iş gücü sayılarını geliştirecek stratejileri ivedilikle uygulamaya koymalıdır.

1.3.3.4 Ohno'nun Endüstrileşmeyi Yakalama Aşamaları Yaklaşımı

Ohno (2012:26-29), ileri sürdüğü endüstrileşmeyi yakalama aşamaları yaklaşımı itibarıyla, ülke ekonomilerini gelişim süreçleri açısından 5 grupta değerlendirmiştir.

Şekil 1.4: Endüstrileşmeyi Yakalama Aşamaları

Kaynak: Ohno, 2012: 28

Az gelişmiş düşük gelire sahip ülkeler; savaşlar, politik sorunlar, sosyal planlamada ve ekonomik yönetimde yaşanan sıkıntılar itibariyle daha zayıf bir ekonomik gelişim göstermektedir. Bilhassa bu ülkelerde, tek tip ürün ihracatına bağımlılığı ifade eden mono kültürel ihracata, sahip olunan doğal kaynak miktarına, ilkel tarımsal faaliyetlere ve dış finansal yardımlara bağlı bir ekonomik sistem söz konusudur. Söz konusu ekonomi, birinci grup olarak belirtilen sıfırıncı aşamada bulunur. Bu aşama sonrasında, ülke ekonomilerinde, düşük katma değerli üretim yapan sanayi sektöründeki yapısal değişimler ve dış ülkelerin sermaye yatırımlarının ekonomiye aktarılmasıyla birlikte hafif sanayi alanında, bilhassa ihracat alanında pek çok hareketlenmeler oluşur. Gıda, tekstil, ayakkabı gibi ürünlerde ihracat gelişimleri yaşanır. Özellikle, teknolojik ürünler ve bunların aksamaları üretilmeye başlanmaktadır. Söz konusu süreç Aşama 1 kısmını ifade eder. Yabancı yatırımcılar, sahip oldukları finansal kaynakları bilime, teknolojiye, imalat sanayiye ve elverişli pazarlara yönlendirerek bu alanların gelişmesine öncülük etmektedir. Bu doğrultuda çeşitli endüstri dallarının ve vasıfsız iş gücü sayısında artış yaşanmaktadır. Günümüz itibariyle Vietnam bu aşamada yer almaktadır.

İkinci aşamaya ulaşıldığında, ekonomilere giriş yapan uluslararası yatırım miktarlarında artış yaşanmaktadır ve bu gelişme itibariyle üretim hacmi sürekli olarak artmaktadır. Bu süreçte

şirketler ulusal açıdan rekabet edebilme gücüne kavuşmakta ve girdi miktarında kaydedilen yükselişler sanayi sektörüne bir hareketlilik kazandırmaktadır. Ücret ile gelir seviyesi aşama 2’de çok fazla artış göstermemekte ve inovatif faaliyetler dış yatırımlar vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Günümüzde Tayland ve Malezya bu aşamada yer almaktadır. Üçüncü aşamaya geçen ekonomiler, sanayi alanında beşerî sermayelerini yükselterek nitelikli ve özellikle bilgi ağırlıklı bir ekonomik yapıyı benimsemeye başlamışlardır. Bu bağlamda ulusal şirketler, yabancı sermayelere olan bağımlılığını azaltarak, üretim, yönetim, teknoloji, taşımacılık, kalite kontrol ile potansiyel pazar alanında etkin ve verimli faaliyetlerde bulunmaya başlamışlardır. Bu aşamada yer alan ekonomiler, yüksek kaliteli mal imalatında gelişmiş yüksek gelirli ekonomilerle rekabet edebilir seviyeye ulaşarak uluslararası sanayi alanında yerlerini sağlamlaştırmaktadır. Güney Kore ve Tayvan günümüzde bu aşamada bulunmaktadır.

Dördüncü aşamada ise Japonya, Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri gibi gelişmiş ülkeler yer almaktadır. Bu ülkeler; bilim, teknoloji ve üretim alanlarında daha yaratıcı, uluslararası pazarlara hâkim olan ve liderlik yapan ülkelerdir. Diğer taraftan OGT sorunu, ikinci safhadan üçüncü safhaya geçiş anında “cam duvar” adıyla belirtilen bir çizgiyi temsil etmektedir. Ekonomiler eğer üçüncü safhaya geçme sürecinde beşerî sermaye oranlarını yükseltmezlerse ve yeterli inovatif faaliyetlerde bulunamazlarsa bu tuzaktan kendilerini kurtarmaları zorlaşacaktır.

1.3.4 Ekonomik Büyüme Modelleri Çerçevesinde Orta Gelir Tuzağı

OGT kavramını iktisadi büyüme modelleri kapsamında değerlendirdiğimiz bu bölümde, öncelikle dışsal büyüme modelleri şeklinde de ifade edilen Klasik Büyüme Modeli incelenmiştir. Ardından neoklasik Büyüme Modeli ve son olarak da İçsel Büyüme Modelleri çerçevesinde OGT ile ilgili yorumlara yer verilmiştir.

1.3.4.1 Klasik Büyüme Modeli ve Orta Gelir Tuzağı İlişkisi

Uzun vadeli büyüme trendini inceleyen ve sebeplerini bulmaya uğraşan ilk iktisadi görüş, klasik görüş olarak adlandırılmaktadır. Klasik iktisat teorisinin savunucularını Adam Smith, Thomas Malthus ile David Ricardo oluşturmaktadır.

1776’da Adam Smith tarafından yayınlanan Ulusların Zenginliği adlı çalışma, liberalizmin öncüsü ve klasik görüşün temel yapıtı olarak kabul edilmektedir (Spiegel, 1964).

Adam Smith tarafından sermaye artırımını, görev paylaşımı ve uzmanlık kazanımı gibi faktörler ekonomik büyümeyi açıklarken en önemli unsurlar olarak kullanılmıştır. Ekonomik büyümeyi açıklayan diğer faktörler ise demografik yükseliş, dış ticaret, kurumsal yapılar ve görünmez el (fiyat) mekanizması ile ilgili düşünceleridir. Özellikle ekonomik liberalizm görüşü ile büyümenin kurumsal yönüne de vurgu yapmıştır. Piyasaların görünmez el (fiyat) mekanizması, bütün toplumun faydasını maksimum seviyeye yükselttiği için devletlerin piyasaya müdahale etmesine gerek olmağını ileri sürmüştür. Bu doğrultuda Adam Smith'e göre devletler, özellikle iki önemli vazifeyi gerçekleştirmekle yükümlüdürler. İlk görevleri, güvenlik, savunma, adalet, diplomasi ve eğitim işlerini sürdürmektir. İkinci görevleri ise pazar paylarını büyüten, aynı zamanda görev paylaşımına ve uzmanlık kazanımına katkıda bulunan yol, liman, köprü, baraj gibi altyapı alanındaki yatırımları gerçekleştirmektir. Ekonomik büyümenin kurumsal yönü açısından Smith, uluslararası ticaret konusuna ayrı bir önem vermiştir. Smith, uluslararası ticaretin pazar hacmini ve iş bölümünü artırarak büyümeyi olumlu yönde etkileyeceğini ileri sürmüştür. Bu etkileşim sebebiyle, devletler ülkelerin düşük maliyetle ürettiği ürünler üzerinde uzmanlaşarak belirli bir güç kazandırabilecek uluslararası ticaret politikalarına öncelik vermelidirler. Ürün ve hizmet geliştirme ile zenginleşmenin metodlarını inceleyen Smith, ekonomik gelişimin üretim faktörleri çerçevesinde, toprak alanlarından ziyade sermaye artırımını, iş gücünün etkinliği ve görev bölüşümü ile sağlanacağını savunmuştur. Smith, görev bölüşümünü aynı işletmedeki bir ürününün değişik bölümlerinin iş gücü vasıtasıyla ortaya çıkarılması ve değişik ürünlerin değişik işletmeler aracılığıyla elde edilmesi olarak ifade etmektedir. Bu doğrultuda, görev bölüşümü yalnız iş gücünün etkinliğini geliştiren bir konu olmayıp işletme içi ve işletmeler arası görev bölüşümü olarak kapsama alanı oldukça büyüktür (Ünsal, 2007; 39-40-48; Berber, 2006; 57; Taban, 2011; 27-28-31).

Adam Smith, iktisadi gelişim alanında üretim faktörleri paylarında oluşan farklılıkları araştırmıştır. Ekonomik gelişim sağlandıkça ücret miktarı ile kar oranı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yer altı ve yer üstü kaynakları bakımından elverişli fakat sermaye miktarı düşük seviyede kalan ülke ekonomileri görüşünü temel hareket noktası olarak belirlemiştir. Smith'e göre, doğal kaynak seviyesine kıyasla sermaye miktarı düşük kaldığı için kar oranı yüksek düzeyde gerçekleşir. Ayrıca, verimli yatırım imkanlarının oluşması, kâr miktarını daha da yükseltecektir ve bu süreç sermaye düzeyinin de artmasını sağlayacaktır. Sermayedeki yükseliş,

iş gücü talebini yükseltecektir ve ardından ücret seviyesinde de bir artış yaşanacaktır. Ancak sermaye miktarı arttıkça kâr seviyesi de düşüşe geçecektir. Sermaye stokunun azalan verimler kanununa tabi olması nedeniyle bu süreç yaşanmaktadır. Temel ücret miktarı, sermayedeki yükseliş nüfustaki yükselişi izlediği süre boyunca yüksek seviyede gerçekleşecektir. Bu gelişmenin sonucunda nüfus miktarında artış yaşanacak, sermaye miktarı fazlasıyla genişleyecektir ve ekonomi istenilen zenginlik seviyesine ulaşacaktır. Bu seviye sonrasında durağanlık baş gösterecektir. Hemen akabinde, sermaye miktarı düşüşe geçecektir, kâr miktarı ve ücretler azalacaktır. Bu süreçte ücret miktarı, geçimlik (asgari) seviyede gerçekleştiği için nüfus miktarı da sabit düzeydedir. Kâr oranlarının düşmesiyle birlikte yatırımlar da azalmaktadır. Bu şekilde ekonomi durağanlık seviyesine doğru geçiş yapmaktadır (Kazgan, 2010: 100-102). Ancak, Adam Smith tarafından vurgulanan ekonomik durgunluk görüşü, OGT durumuna göre daha ılımlı bir yapıdadır. Smith'in ılımlı durgunluk görüşünün temeli, kar miktarındaki düşüşe bağlı olarak ekonomilerin sermaye seviyesindeki artışın, iş bölümüne bağlı olarak iş gücü etkinliği ve teknoloji seviyesini yukarı taşımasına dayanmaktadır.

Klasik iktisadi ekolde yer alan David Ricardo ise direkt büyüme konusu üzerinde durmayıp uzun vadede üretim faktörlerinin ulusal gelirden ne kadar pay aldığını araştırarak bir bölüşüm teorisi ortaya koymuştur. Ricardo tarafından, milli gelirin üretim faktörleri arasındaki dağılımı araştırılarak üç grup ön plana çıkarılmıştır. Ricardo, üretim sürecinde sermaye sahibi, toprak sahibi ve emek sahibi olmak suretiyle üç grup olduğunu ileri sürmüştür. Söz konusu üç grubun gelir dağılımından aldıkları oranların değişimi ile birlikte büyüme aşamasından durgunluk aşamasına geçiş gerçekleşmektedir (Küçükcalay,2008:209). Ricardo görüşünde, Adam Smith'te ortaya çıktığı gibi ilk aşamada kâr miktarları yüksek olduğundan tasarruf ve sermaye miktarında da bir yükseliş söz konusudur. Bu gelişmeler itibariyle, üretimde yükselme ve ardından istihdam oranında bir artış yaşanacaktır. İstihdam seviyesindeki bu yükseliş kısa vadede reel ücret düzeyini geçimlik (asgari) ücret düzeyinin üstüne çıkaracaktır ve özellikle nüfus ücretle birlikte değişim gösterdiği için ücretin yükselmesi nüfus miktarında da bir yükselişe yol açacaktır. Nüfusta yaşanan yükseliş tarım ürünleri talebini artıracak ve üretimi destekleyecektir. Bu şekilde ekonomik gelişim sürüp gidecektir. Ancak bu gelişim hali sürekli devam etmeyecektir. Zira, gıda ürünlerine olan talep yükseldikçe verimli tarım alanlarından sonra daha düşük verimli tarım alanlarına doğru üretim geçişi yaşanacaktır (Spiegel, 1964:324).

Azalan Verimler Kanunu'na göre, üretim yapılmayan toprak alanlarında verim belirli oranda artış gösterecektir, fiyatlar yükseldikçe toprak sahiplerinin elde ettiği rantlarda bir artış olacaktır. Ricardo'ya göre, uzun vadede kâr marjları azalacaktır ve ekonomi bu gelişmeler neticesinde durgunluğa doğru sürüklenecektir. Kâr oranları düştükçe tasarruf ve büyüme süreci duracaktır, diğer taraftan nüfus artışı uzun vadede ücretleri asgari geçim düzeyine çekecektir. Endüstri alanındaki teknolojik gelişmelerin hızlanmasıyla verimlerin artması, ayrıca tarımsal alanda emek ve sermaye miktarlarının azalan verimlere tabi oluşu, iş gücüne ve toprak sahiplerine düşen getirilerin yükselmesi gibi nedenlerle kapitalist grubun payında azalmalar yaşanacaktır. Yatırım yapan kesimin oranındaki bir düşüş, yatırım miktarının durmasına ve teknolojik gelişmelerin olmadığı dönemlerde de ekonominin resesyona sürüklenmesine yol açacaktır.

Adam Smith ve David Ricardo, ülke ekonomilerinin durgunluk sürecine mecburi bir geçiş yaptıkları konusunda hemfikirdirler. Ayrıca Ricardo, azalan verimler yasasının tüm ekonomide etkili olduğunu, ekonomik yapı içerisinde sermaye birikiminde ve teknolojik gelişmede toparlanma gerçekleşse bile bu sürecin ekonomik büyümeyi kısa süreliğine olumlu yönde etkileyeceği sonrasında ise ekonomik durgunluğu tetikleyeceği düşüncesiyle Smith'in görüşünden daha karamsar bir görüşü savunur.

Bir diğer klasik iktisatçı ise büyüme ve nüfus ilişkisi üzerine gerçekleştirdiği çalışmada öne çıkan Thomas Robert Malthus'tur. Malthus'a göre, "Toplumlar iki yasanın kalıcı bir şekilde kesişmesiyle ortaya çıkan bir tuzak içerisinde. Birinci durum, nüfusta gerçekleşen artış miktarıdır. Malthus'a göre, erkek ve kadın arasındaki etkileşim düşüş yaşamayacaktır ve temel üreme faktörleri çerçevesinde, bu süreç kadın başına ortalama on beş canlı doğumla sonuçlanacaktır. En yüksek doğum oranının altında oluşan ölüm oranı ile nüfus miktarı geometrik olarak yukarı yönlü bir tırmanışa geçecektir. Toplumlara tuzağa sürükleyen ikinci faktör ise yiyecek maddeleri ve diğer kaynakların üretiminin nüfusta gerçekleşen yükselişten çok daha yavaş büyüyeceği durumudur. Bir neslin iki katına çıkması olağan bir gelişmedir. Bu süreç kontrolsüz bırakılırsa toplumun nüfus miktarı geometrik olarak artış göstererek (1, 2, 4, 8, 16, 32...) her 25 yılda bir iki katına çıkacaktır, ancak tarım sektöründe gıda üretimi katlanarak yükseleceğinden (1, 2, 3, 4, 5, 6...) toplumun nüfusu sürekli olarak gıda üretimini aşacaktır" (MacFarlane, 2005:1).

Tuzağı ortadan kaldırmak için, nüfus miktarının, hayatını idame ettirebilecek asgari seviyede muhafaza edilmesi gerekmektedir. Nüfusta yaşanan yükseliş kontrol altına alınamadığında, kişi başına düşen gelir dramatik bir şekilde düşecektir ve uzun vadede olağanüstü bir kıtlık yaşanacaktır. Malthus'a göre, daha yüksek bir kazanç, yalnızca daha çok miktarda çocuk anlamına gelmektedir. Kişi başına kazanç yükseldikçe, nüfus miktarı daha da yükselecek, ölüm sayıları düşüşe geçecek ve azalan marjinal verimler yasası nedeniyle kişi başına kazanç geçim düzeyine geri dönecektir. Bu süreç ise iktisadi gelişimin durgunluğa girmesini ifade etmektedir (Skousen, 2011:82-83).

Malthus'a göre, ekonomik durağanlığın temel sebebi nüfus genişlemesidir. Nüfus miktarındaki yükselişin ülke ekonomileri açısından yarattığı fakirlik gibi sorunlar elbette kabul edilebilir. Zengin ekonomilerin daha düşük, yoksul ekonomilerin ise daha fazla nüfus miktarına sahip olduğu gözlemlenmektedir. OGT cephesinden değerlendirildiğinde de nüfus ekonomik sistemin önemli bir kısmını oluşturur. Malthus'un ileri sürdüğü bu görüşler, OGT'nin gerçekleşeceği doğrultusunda yorumlanabilir. Ancak, sermaye ve teknoloji düzeyinin büyük ölçekte gözardı edildiği bir teoride, katlanarak yükselen gıda üretimi karşısında geometrik şekilde artış gösteren nüfus miktarı ile bir OGT ilişkisi kanıtı oldukça düşük görünmektedir. Günümüz itibariyle gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomik gelişim ve nüfus konusundaki çalışmalar, nüfus artış hızından çok, nüfus yapısındaki yaş dağılımları, bağımlılık oranı ve beşerî sermaye gibi faktörler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Özellikle tarım sektöründeki nüfus miktarının şehir merkezindeki nüfus miktarına kıyasla hızlı bir şekilde düşüşe geçmesi, şehirleşme seviyesine bağlı olarak doğum oranının azalması, yaşam beklentisinin artması ve bebek ölüm sayılarının düşmesi orta gelir seviyesindeki ekonomilerin temel nüfus nitelikleri arasında yer almaktadır.

Sonuç itibariyle, azalan verimler yasası, Malthus'un nüfus yasası ve teknolojik ilerleme hızının çok yavaş olarak görülmesi nedeniyle klasik iktisadi büyüme teorileri, günümüzdeki büyüme olgusunu açıklama konusunda yetersiz kalmaktadır. Ancak bu duruma rağmen, mevcut büyüme teorileri ve OGT ile bağlantılı olan sermaye ile nüfus artışı ve teknolojik gelişmeyi ilk kez ortaya koyması nedeniyle önemini muhafaza etmektedir. Adam Smith'in sermaye birikimlerinden ziyade teknolojik ve sosyal unsurların etkisiyle ülke ekonomilerinin durgunluk sürecinden kurtulacağı düşüncesi günümüzde benzer bir etki ile OGT riskinin üstesinden

gelineceğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Fakat Malthus'un ileri sürdüğü nüfus yasasının ve Ricardo'nun savunduğu teknolojik toparlanmanın ülke ekonomilerini durgunluktan kurtarmak için yeterli olmayacağı görüşü, ülkelerin OGT'ye yakalanma ihtimaline daha yakın olduğu söylenebilir.

1.3.4.2 Neo-Klasik Büyüme Modeli ve Orta Gelir Tuzağı İlişkisi

Neoklasik görüşün en önemli çalışması, Robert Solow tarafından ortaya konulmuştur. 1956'da Solow tarafından yazılan "A contribution to the theory of economic growth" isimli makalede, "harrod-domar modeli'nin en çarpıcı özelliği uzun vadeli sorunlara kısa vadeli araçlarla yaklaşmasıdır" açıklaması bulunmaktadır. Bu çalışmasında Solow, Harrod-Domar Modeli'ne eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Neoklasik büyüme modeli, nüfustaki yükselişe ve teknoloji alanındaki gelişmeye tasarruf oranı ile yatırım oranının ve ekonomik büyümenin nasıl tepki gösterdiğini ifade etmiştir. Tam istihdam seviyesine ulaşmak için gerekli dinamik koşulları inceleyen neoklasik büyüme teorileri, Cobb-Douglas türünden bir üretim fonksiyonu vasıtasıyla uzun vadeli durağan durum büyüme düzeyinin, dışsal teknolojik ilerlemeler aracılığıyla saptanacağı ve teknolojik ilerleme olmadığı vakit sıfır seviyesinde olacağı sonucuna ulaşmaktadır. Teknoloji alanındaki ilerlemeler ise rastgele bilimsel keşifler ve yenilikler ile bağlantılıdır. Ayrıca, uzun vadede tam istihdam seviyesinin devam ettirilmesi durumu yine modelde dışsal olduğu ileri sürülen tasarruf ve nüfus artış miktarları aracılığıyla tespit edilmektedir. Cass (1965) ve Koopmans (1969) tarafından içselleştirilen tasarruf oranına yönelik görüşler, genel itibarıyla Solow'un ulaştığı sonuçları değiştirmemiştir; sonuçlar hep aynı düzeyde kalmıştır (Cass, 1965: 233-240; Koopmans ve Beals, 1969: 1001-1015).

Solow ve diğer neoklasik büyüme teorilerinin savunduğu uzun vadeli durağan durum büyüme miktarlarının sıfır seviyesine yaklaşacağı ve ülke ekonomilerinin uzun vadeli reel büyüme miktarlarının birbirine yaklaşacağı görüşleri tarihsel veriler tarafından desteklenmemektedir. Bu durumun temel sebebi, modeldeki teknolojik seviyelerin diğer bir görüşle üretim teknolojilerinin bütün ekonomilerde benzer olduğu görüşünün ileri sürülmesidir (Jones, 2001:13-14).

Bu doğrultuda OGT'nin teorik kökeni, ana akım ekonomisinin standart büyüme teorisinin doğal bir dalı şeklinde ortaya konulmaktadır. Sermaye yükselişine dayanan bir üretim modeli,

eninde sonunda sıfır büyüme durumu ile dengede olacaktır. Söz konusu denge süreci ise OGT olarak ifade edilebilir. Sermaye düzeyinin marjinal etkinliğini istikrarlı olarak artırabilecek faktör ise teknolojik ilerleme ve bunu gerçekleştirecek olan da beşerî sermaye düzeyidir (Yeldan, Taşçı, Voyvoda ve Özsan, 2012:33). Orta gelirli ülkelerde yaşanan sorun, beşerî sermayenin yetersizliği ve geliştirilememesidir. Ayrıca orta gelirli ülkeler tarafından sahip olunan sermayenin etkin olmayan alanlara (rant alanları) yönlendirilmesi başka bir sorunu doğurmaktadır.

Neoklasik görüşün bir diğer önemli yönü ise yakınsama konusudur ve OGT kavramı ile bağlantılıdır. Neoklasik görüşte, gelişmiş ve yoksul ekonomiler arasında, sermayenin getiri oranı düştükçe zaman içerisinde kişi başına kazançta yakınsama gerçekleşecektir. Yoksul ekonomilerde sermaye/emek oranı daha düşüktür ve sermaye düzeyinin marjinal etkinliği daha yüksektir. Bu ekonomiler, iş gücünün büyümesi ve teknolojik gelişme ile sermaye birikimini artırmaktadır. Böylece sermaye emek oranını gelişmiş ekonomilerin sermaye emek oranına yaklaştırmaktadır. Yoksul ekonomiler, daha fazla büyüme hızına sahip, gelişmiş ekonomilerle aralarında oluşan açığı kapatmaktadır (Mankiw, 1995.). Neoklasik ve diğer yakınsama görüşleri çerçevesinde, ülke ekonomilerinin yaklaşması düşüncesinin geçerliliği yatay kesit çalışmalar doğrultusunda analiz edilmiştir. Çalışma kapsamında, Beta ve Sigma yakınsama türlerine yer verilmiştir. Beta yakınsaması koşulsuz (mutlak) ve koşullu yakınsama olmak üzere iki farklı grupta değerlendirilmektedir. Koşulsuz yakınsama türü, ülkelerin birbirine benzer yapıda olması nedeniyle benzer durağan durum seviyesine geldikleri ilk aşamada görece bir şekilde geri olan ekonomilerin, ilk önce ileri seviyede olan ekonomilerden ortalama olarak daha hızlı büyümesini savunmaktadır. Diğer bir ifadeyle, önde olan ülke ile aradaki fark kapatılacaktır ve yakınsama gerçekleşecektir. Yakınsama, ilk aşamadaki gelir düzeyi ile büyüme oranı arasında negatif yönlü bir bağlantı oluştuğunu ve bu sebeple fakir ekonomilerin daha süratli büyüme göstereceğini ileri sürmektedir. Koşullu beta yakınsaması ise ülkelerin heterojen yapı sergilemesi sebebiyle, değişik durağan durum seviyesine geldiklerini, birtakım yapısal niteliklerin aynı olması ile negatif yönlü bağlantının gerçekleşeceğini savunmaktadır. Sigma yakınsaması ise standart sapmanın belirli bir süre içerisinde, düşme trendinde olmasını yakınsama olarak değerlendirmektedir. Bu yönü ile sigma yakınsaması örneklemin tümünü incelemektedir. Örneklem içerisinde değişik davranış şekilleri gösteren ekonomileri

belirtememektedir. Sigma yakınsaması, kişi başına düşen gelirin standart sapmasının zaman içerisinde devamlı olarak düştüğünü savunmaktadır (Barro ve Sala-i Martin, 1992).

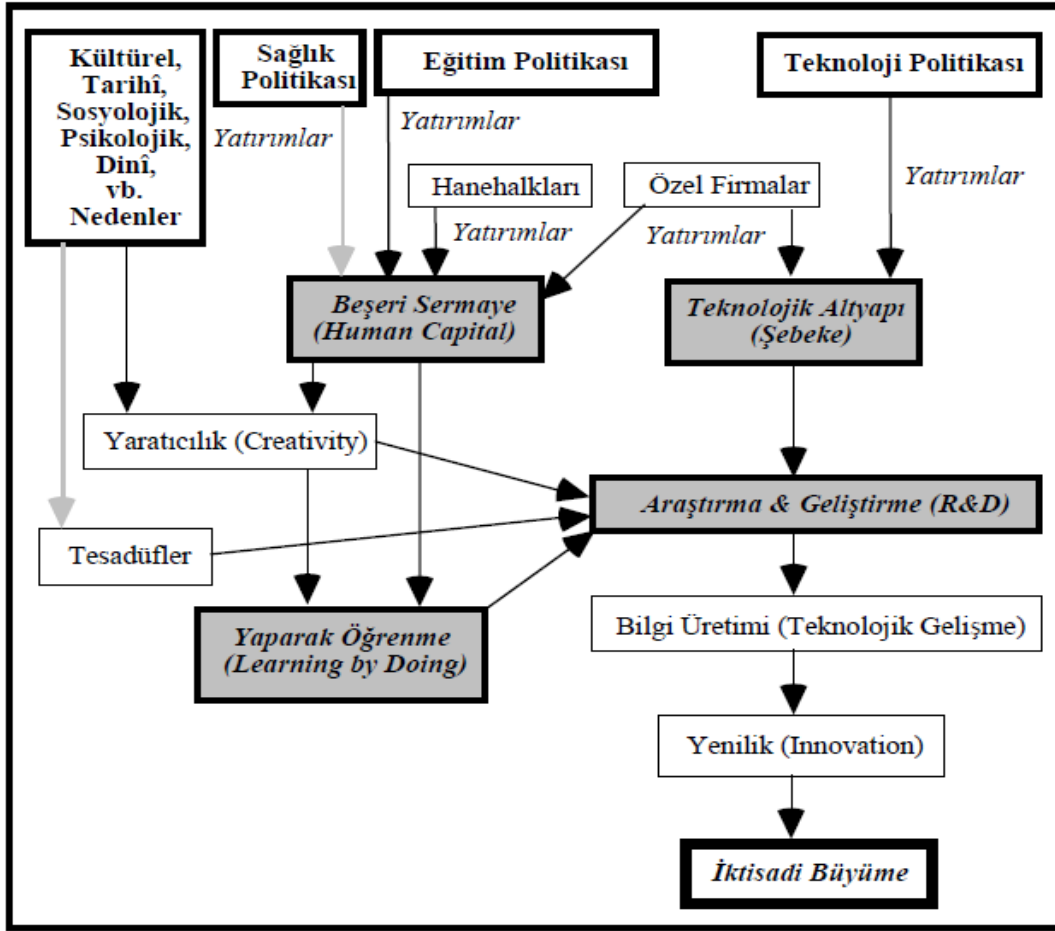
1.3.4.3 İçsel Büyüme Modelleri ve Orta Gelir Tuzağı İlişkisi

Solow'dan günümüze değin ortaya konan çalışmalar doğrultusunda, yalnızca fiziksel sermaye miktarına dayanan bir büyüme modelinin sağlıklı ve istikrarlı bir yapı sergileyemediği gerçeği karşımıza çıkmaktadır. Sermaye miktarının karşısındaki en ciddi sorun azalan getiri miktarlarıdır. Araştırma geliştirme ve diğer sosyal içerikli altyapı harcamaları ile ulusal gelirin büyümesi arasında doğrudan ve etkili bağlantılar oluşmaktadır. Bu konuda, Eğitim sektöründeki yatırımların emeğin etkinliğini direkt olarak artırması ve istikrarlı bir gelişim için önemli dışsallıklar yaratması gösterilebilir. Bu duruma ilaveten, kamu sektörleri ve özel sektörler vasıtasıyla sürdürülen araştırma geliştirme faaliyetleri, bilgi birikimini artırarak sermaye artışı sağlanmaktadır (Yeldan vd., 2012:31-33). Özellikle uygulamalı olarak yapılan çalışmalar, ekonomiler arasında yakınsamanın alt seviyede olduğunu ve ekonomiler arasında kişi başına gelir değişikliklerinin yükseldiğini kanıtlamıştır. Baumol tarafından, endüstrileşmiş, endüstrileşmemiş, merkezi planlı ve yoksul ülkelerde etkinlik düzeylerinde yakınsamanın oluştuğu; ancak genel bir yakınsama eğiliminin oluşmadığı, yakınsamanın sadece endüstrileşmiş ekonomilerde oluştuğu ileri sürülmüştür (Baumol, 1986:1072). Baumol, ekonomiler arasındaki gelir farklılıklarının kapatılmasının, gelişmekte olan ekonomiler için belirli faktörlere bağlı olduğunu ve bu durumun ise koşullu yakınsamayı ifade ettiğini vurgulamıştır. Dolayısıyla, neoklasik model bu türden çalışmalar ile etkinliğini kaybetmeye başlamıştır ve daha sonrasında içsel büyüme teorileri gündeme gelmiştir. İçsel büyüme teorileri, ekonomik büyümeyi kendi iç dinamikleri doğrultusunda ortaya çıkaran bir süreci dile getirmektedir (Berber,2006:170-173; Acar,2002:127). Bu temel belirleyiciler şu şekilde özetlenebilir: sağlık, teknoloji ve eğitim politikalarının yanı sıra o ekonominin elde etmiş olduğu sosyal, kültürel ve diğer nitelikleri içsel büyüme teorisinin ilkeleri içerisinde bulunmaktadır. Ekonominin kendine özgü niteliklerinin ortaya çıkardığı fırsatlar, araştırma ve geliştirme faaliyetlerini teşvik etmektedir. Bu süreç ile birlikte, yeni ürünler oluşmaya başlamakta, daha etkin üretim metodları aracılığı ile değişik tasarımlar ve üretimde gelişmeler ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak, Schumpeter yaklaşımında gözlenen ekonomik büyüme sürecinin benzer yapıları oluşacaktır (Berber, 2006:174-175). Bu modeller kapsamında, kısa vadede gelir düzeyinin

büyüme oranı ve uzun vadede gelir miktarının durağan durum seviyesinin belirleyicisi olarak yatırım oranı, bilhassa da makine yatırımı, altyapı ve beşerî sermaye alanında gerçekleştirilen yatırım önemli bir rol oynamaktadır. Bu doğrultuda, ekonomik büyümenin iki temel yeni yaklaşımı vurgulanmaktadır. Bu temel yaklaşımlardan birincisi “bilgi donanımı”dır, ikincisi ise “beşerî sermayedir” (Parasız,2003:175). İçsel büyüme modelleri, sermaye ve bilgi birikimine yönelik sabit gelirler üzerine inşa edilmiştir. Yatırım ve tasarruf tercihleri, uzun vadeli verimlilik durumu ekonomik büyüme düzeyi üzerinde etkisini gösterebilmektedir. Bu anlam itibariyle; ekonomik yapı, büyük çapta eğitim, öğretim, fiziki sermaye birikimi ve dışsallık alanlarında hükümet müdahalesini güçlü ve gerekli görmektedir. Bu çerçevede, içsel büyüme teorileri ile, değişik ekonomilerdeki büyüme seviyelerinin, hangi nedenden ötürü devamlı şekilde farklı olabileceğini dile getiren bir yaklaşım olması, “yakınsama görüşünün” uygulanma durumunu ortadan kaldırması bakımından ve bazı ekonomilerin devamlı olarak yoksul kaldığını da ifade etmek mümkündür. İçsel büyüme teorileri, iktisadi gelişmeyi, piyasa mekanizması içerisinde çalışan iktisadi güçlerin belirlediğini ifade ederken, gelişmenin itici gücünü açıklamakta ve bunun birikimini sağlayan faktörler ile gelişim sürecinin işleyiş şeklini anlatmaktadır. Modeller doğrultusunda, gelişmenin itici gücü olarak belirtilen faktörler üç ana kategoride değerlendirilebilmektedir (Ehrlich,1990:3):

- Nüfus oranındaki yükselişi ve beşerî sermaye birikimini temel bir karar mekanizması olarak inceleyenler,
- İçerilmemiş teknolojik değişimi, dışsal ve özerk bilimsel keşifler yerine, piyasa dinamiklerinin yönlendirdiği müteşebbis kararlarına bağlayanlar,
- Büyüme süreci içerisinde kamu kurumlarının rolünü bağımsız bir faktör olarak ön planda tutanlar.

Şekil 1.5: Yeni Modeller Çerçevesinde İçsel Büyüme Modelleri ve Belirleyicileri

Kaynak: Kibritçiöğlu, A. (1998). İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri .*AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 53 (1-4), 11.

İçsel büyüme teorileri ilk kez 1986 yılında Paul Romer tarafından ileri sürülmüştür. Romer görüşünün odak noktası, K. Arrow tarafından 1962’de yayınlanan çalışmada belirtilen “yaparak öğrenme” görüşü olmuştur. Arrow’a göre, işletmelerin üretim faaliyetlerine devam etmesi halinde, bu firmalar işlerini daha iyi yürütmekte, maliyetlerini düşürme çabası içine girmekte, ürünlerini geliştirerek bunların kalite seviyelerini yükseltmektedirler (Acar,2008:127). Bu süreç, ekonomideki eğitim seviyesi ile ilişkilendirilerek bir işletmenin etkinliğinin ekonomideki toplam üretim düzeyi ile doğru orantılı olduğu söylenebilir. Romer, bu görüşlerden hareket ederek üretim ve yatırım aşamalarında teknik bilgilerin bir yan girdi olarak oluşturulduğunu ve oluşturulan bilgi düzeyinin yeni üretim aşamasında maliyetsiz bir ürün şeklinde kullanıldığını ve aynı zamanda daha yüksek kalite ile üretildiğini savunmuştur. Özellikle, oluşturulan

bilgilerin taşma nedeniyle başka firmalara ulaşacağını ileri sürmektedir (Yülek,1997:7-8). Diğer bir ifadeyle, Romer ve Arrow’a göre, içsel büyüme teorilerinde, bir firmanın ürettiği bilgi gizlenemeyeceği için başka firmalara bilgi taşması (dışsal pozitiflik) olarak yayılacaktır. Bu yayılmalar, diğer ekonomiler arasında ticareti doğuracağı için ekonomik gelişmeye de katkı sağlamış olacaktır (Kurt ve Berber,2008:61-62).

İçsel büyüme modellerinde beşerî sermaye temelli çalışmalara öncülük eden Lucas, “On the Mechanics of Economic Development” isimli çalışmasında, ekonomiler arasında oluşan kişi başına gelir düzeyi ile gelişim farklılıkları konusunda beşerî sermaye düzeyinin önemli bir role sahip olduğunu ileri sürmüştür. Lucas, beşerî sermaye birikiminin sağladığı kazanımların gelecek nesillere aktarıldığını, diğer bir ifadeyle, üretilen yeni bilginin önceki nesillerin oluşturduğu beşerî sermaye birikiminin doğrusal bir fonksiyonu görünümünde olduğunu vurgulamıştır. Özellikle, beşerî sermaye miktarı, sermaye ve emek faktörlerinde karşılaştığı gibi azalan verimler yasasına tabi değildir. Bu durum, gelir ve büyüme düzeylerinde sürekli artışların yaşanmasını ifade etmektedir. Beşerî sermaye birikimi yüksek olan ekonomiler, düşük olan ekonomilere kıyasla daha başarılı bir büyüme performansı göstermektedirler. Lucas yaklaşımının ilkeleri şu şekilde belirtilebilir (Lucas, 1998:1):

- Ekonomi dışı kapalı durumdadır.
- Tam rekabet piyasası koşulları geçerli olmaktadır.
- Ekonomideki karar vericilerin beklentileri daha radikal yapıdadır.
- Teknoloji düzeyi, ölçeğe göre sabit getirilidir.
- t dönemde üretimde bulunan emek (veya eşdeğer cinsinden çalışma süresi) miktarı $N(t)$ olarak ifade edilir.

Lucas’a göre, fiziksel sermaye miktarının gelişmekte olan ekonomilere ulaşmamasının temel sebebi, sermaye birikimini sürdürecekt beşerî sermaye düzeyinin yeterli olmayışıdır. Lucas, teknolojik seviyeyi, beşerî sermaye düzeyi ile aynı kategoride kullanmıştır. Bilhassa, bütçesinde eğitim harcamalarına daha fazla pay ayıran ekonomilerde, araştırma geliştirme faaliyetlerindeki artışın daha yüksek seviyede olduğu gözlenmektedir. Bu gelişmeye dayalı olarak bu ekonomiler OGT’ye yakalanmayan ekonomilerdir.

Teknolojik ilerlemeye dayalı olan çalışmalarda, neoklasik görüşten farklı olarak teknolojik gelişmeler içsel bir şekilde ele alınmaktadır ve bu alanda Paul Romer tarafından 1986 yılında

yapılan çalışma başlangıç olarak kabul edilmektedir. Romer'e göre, araştırma geliştirme harcamalarının bir sonucu olarak ortaya çıkan teknolojik ilerleme, büyümenin temel kaynağını oluşturmaktadır. Uzun vadede büyüme oranlarında istikrarlılığı sağlayabilmek için ülkeler tarafından araştırma geliştirme alanında yetiştirilen araştırmacı, bilim adamı, teknik elemanlar gibi nitelikli insanların sayısının yükseltilmesi gerekmektedir. Bir ülkede beşerî sermaye birikimini sağlayan girdi miktarı ne kadar fazlaysa ve ülke bu kaynakları ne oranda araştırma geliştirme alanlarına aktararak yeni bilgilerin ve teknolojik ürünlerin geliştirilmesini sağlıyorsa, ülkedeki büyüme o derecede yüksek teknolojik bilgi, pozitif dışsallıklar ve yükselen marjinal etkinlik niteliklerini taşıdığından yayılarak ekonominin tümünü etkileyecektir; bilgi birikimini yükselten ekonomiler, inovatif ürünler oluşturarak iktisadi gelişimi sürdürebilecektir (Romer:1990). Yoksul ekonomilerin, orta gelir seviyesine geldiğinde, ucuz iş gücüne dayanan sektörler ile (örneğin; tekstil sektörü) orta gelir seviyesine erişmesinin ardından üst gelir düzeyine geçmesi için katma değer yaratan teknolojik ürünleri ortaya koyması gerekmektedir. Romer yaklaşımının odak noktası olan teknolojik gelişme bu aşamada büyük bir önem arz etmektedir. Yüksek gelir seviyesine ulaşmakta zorluk çeken ekonomiler, yüksek teknoloji ürün üretemeyen ekonomiler olarak ifade edilmektedir.

İçsel büyüme modellerinde kamu kesimi, sağlıklı bölgelere gerçekleştirilen kamu harcamalarının iktisadi gelişmeyi yükseltebilmesi açısından önemli bir rol oynamaktadır. Robert Barro, kamu harcamaları alanında önemli araştırmalarda bulunmuştur. Barro, devletin verimli alanlarda yatırım harcamasında bulunmasının ekonomik büyümeyi olumlu, kamu kesiminin ekonomideki ağırlığının nispeten daha çok yükselmesinin ise teknik anlamda verimliliğini düşürerek büyüme düzeyini olumsuz yönde etkilediğini ileri sürmüştür. Özellikle, kamu kesimi harcamalarında gerçekleşen bir yükseliş, mecburi olarak vergi oranlarında da bir yükseliş yaratacaktır. Dolayısıyla bu süreç, büyüme üzerinde azaltıcı bir etkiye neden olmaktadır (Barro,1992). Bu yaklaşıma göre, kamu kesimi vasıtasıyla ortaya çıkarılan mal ve hizmetler üretim faktörü şeklinde kabul edilmiştir ve bu doğrultuda üretim fonksiyonu kapsamında yer alan emek miktarı kaldırılarak yerine kamu hizmet faktörü dahil edilmiştir. Özellikle, devletin kazancı yalnızca vergiler, harcamaları ise kamu ürünlerini üretmek olarak ifade edilmektedir. Orta gelir seviyesinde bulunan ekonomilerde, kamu kesiminin organizasyon rolü tekrar incelenmelidir. Kamu kesiminin dışlanmış olduğu etkisiz (sıfır) hükümet düşüncesi

doğrultusunda, OGT'nin ortadan kaldırılması mümkün gözükmemektedir. Bu kapsamda dikkat edilmesi gereken şey, kamu kesimi harcamalarının hangi alanlara aktarıldığıdır. Kamu kesiminin gerçekleştirdiği bütün faaliyetleri özel kesime devretmesi yerine üretim, teknoloji ve eğitim konularında bilhassa üniversite ve endüstri dayanışmasıyla kendi varlığını güçlü bir şekilde ortaya koyması gerekmektedir. Neoklasik büyüme yaklaşımının tersine, İçsel büyüme yaklaşımı, teknolojik ilerlemenin ekonomik yapı içinde gerçekleştiğini, bu nedenle iktisadi politikalardan etkilendiğini ifade ederken, neoklasik büyüme modelinin yakınsama hipotezini onaylamamaktadır. İçsel büyüme modelleri, yükselen ekonomilerin verimli bir iktisadi gelişim kaydedememesi halinde, yüksek gelirli ekonomilerle arasındaki gelir açığının zamanla genişleyebileceğini ileri sürmektedir. Bu duruma ilaveten, etkin ve verimli gelişme hızına erişebilmek için ülkede hükümet müdahalesinin olabileceğini vurgulamıştır (Yülek, 1997:1-2). Bu yaklaşımlar bakımından, içsel büyüme modellerinin büyüme yorgunluğu ve büyüme yavaşlaması, diğer bir ifadeyle OGT konusuna çok yakın olduğu söylenebilir. Özellikle içsel büyüme modellerine göre, beşerî sermaye birikimini ve teknolojik ilerlemeyi ekonomik sistemlerine uyarlayamayan ve yararlı kamu yatırımları yapamayan ekonomiler OGT'ye yakalanacak olan ekonomilerdir.

1.3.5 Orta Gelir Tuzağına Yönelik Literatür Özeti

Bu bölümde OGT konusuna yönelik teorik ve ampirik çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir.

1.3.5.1 Orta Gelir Tuzağına Yönelik Teorik Çalışmalar

OGT konusu, daha öncesinde ifade edildiği gibi Dünya Bankası tarafından 2007'de oluşturulan bir çalışma ile ilk olarak dile getirilmiştir. Bu çalışmada, sadece OGT konusu tanımlanmamıştır. Doğu Asya ile Pasifik bölgesini kapsayan tanımlayıcı istatistiklerden yararlanılarak bir durum analizi gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya göre Doğu Asya ekonomisi, 1990 yılının sonlarında dikkate değer bir gelişme sergilemiştir. Örneğin, GSYİH oranı, 1998 yılı sonrasında yıllık olarak %9 seviyesine kadar yükseliş göstermiştir. Kişi başına düşen gelir sadece 400 \$ iken, Hong Kong ve Singapur gibi ekonomilerde yükselişe geçmiştir. Diğer iktisadi faktörlerdeki gelişimler dikkat çekicidir. Doğu Asya ekonomileri, ihracat konusunda dünyada en dinamik bölgeler düzeyine ulaşmıştır ve toplamda dünya ihracatının beşte birini

gerçekleştirmişlerdir. Özellikle bu bölgeler, direkt yabancı sermaye yatırımları bakımından büyük çaplı bir pazar haline dönüşmüştür ve döviz rezervleri 1,6 trilyon \$ seviyesine kadar çıkmıştır. Bölgelerde oluşan iktisadi büyüme bir reform şeklinde ifade edilmiştir. Çalışmada, “Asya mucizesi; mal çeşitliliği sağlama, yenilikçi alanlara yönelik yatırımların artırılması, modern üretim yöntemleri ve mal gruplarına uyum sağlayabilecek bir eğitim düzeni görüşüyle” dile getirilmiştir. Bu çalışmaya göre, finans, ticaret, teknoloji, kamu ve şehirleşme alanında yaşanan gelişmeler yeni bir süreci başlatmıştır ve bu gelişimde sergilenen performans etkin bir şekilde sürdürülürse Asya bölgesinin 2025 yılı itibariyle en gelişmiş ülke ekonomileri arasında bulunacağı vurgulanmıştır. Orta gelir seviyesine ulaşan ekonomilerin sonrasında sürdürülebilir bir gelişim gösterebilmesinin uygulanan stratejik politikalar, sermaye piyasalarının yapısal alandaki reformlarla desteklenerek gelişim göstermesi, eğitim sisteminin devamlı olarak geliştirilmesi, inovatif faaliyetler sergileme, modern yönetim yapısı tesis etme, hukukun üstünlüğü ve ademi merkeziyet zihniyeti gibi hususlara bağlı kalarak mümkün olabileceği belirtilmiştir.

Doğu Asya ülkelerini konu edinen bir diğer çalışma ise Ohno (2009) vasıtasıyla ortaya konulmuştur. Ohno çalışmasında, Vietnam ekonomisinin de bulunduğu Doğu Asya ve Afrika ekonomilerini tanımlayıcı istatistiklerden yararlanarak incelemiştir. OGT konusuna yönelik cam tavan (glass ceiling) ifadesini kullanmıştır. Yabancı firmaların liderliğinde basit üretim alanlarından teknoloji tabanlı ve yönetim bilgisi odaklı alanlara geçiş süreci cam gibi bir kırılğan yapıya sahip olduğu belirtilmiştir. Örneğin Vietnam ülkesi, kırılğanlık sorunu ile karşı karşıya kalırken Tayvan ve Güney Kore ülkeleri böyle bir sorunla karşılaşmamıştır. Araştırmacı tarafından, bu sorundan kurtulmak için ülke ekonomilerinde stratejik politikalar geliştirme konusunda temelden değişiklik yapılması gerektiği ifade edilmiştir. OGT’yi atlatan ekonomileri farklı kılan özellik ise, “*bırakınız yapsınlar*” görüşünden daha çok, elverişli devlet politikaları ile güçlendirilmiş dinamik ve yönlendirilebilir özel sektör yapısına sahip olunmasıdır. Bu politikalar için teknokrat ekip, yabancı yatırımcılar ile iş birliği ve stratejik ortaklık başlangıç koşullarıdır.

Asya Kalkınma Bankası aracılığıyla yapılan “Asia 2050: Realizing the Asian Century” (2011) isimli çalışmada, GSYİH, nüfus miktarı, sermaye miktarı, faktör verimliliğinin toplamı, şehirleşme ve eğitim düzeyi gibi sosyo-ekonomik değişkenler ile 2010-2050 dönemleri

itibariyle Asya bölgesi analiz edilmiştir. 1750-2010 döneminin, Asya ekonomisinin pazarda kendine yer açması, düşüş ve yükseliş trendi, 2011-2050 döneminin global ticarete Asya çağı yaratmanın önderleri ve 2050 sonrası dönemin ise Asya çağı olduğu belirtilmiştir.

Pek çok araştırmacı, Asya bölgesinde ortaya çıkan gelişmeleri, Asya ekonomisinde yaşanan yükselişler şeklinde açıklasa da 1750-2010 yılları Asya bölgesinin yeniden yükselişe geçtiği yıllardır. Sanayi devriminden önceki dönemde, Asya bölgesinin dünya ekonomisindeki oranı %58 seviyesindeyken, son iki yüzyıl içerisinde batılı ülkelerin gerisine düşmüştür ve 1952 yılında bu miktar %15 seviyesinde gerçekleşmiştir. Japonya'nın öncülüğü doğrultusunda tekrar bir yükseliş yaşanmıştır ve bunu yeni endüstrileşen öteki Asya ekonomileri izlemiştir. 2011-2050 yılları arası dönem, 2050'den sonraki dönemin Asya çağı olmasına zemin hazırlayacaktır. Ancak bu süreçte farklı iki durum ortaya çıkmaktadır. Bu durumlar: Asya çağı ve OGT durumlarıdır. İlk duruma göre, Asya ekonomilerinin halihazırdaki gelişim seviyelerini devam ettirmesi halinde, 2050'de dünya çapındaki üretim seviyesini %27'den %50 seviyesine, GSYİH düzeyini 148 trilyon \$'a, fert başına düşen gelir seviyesini ise 38600 \$ düzeyine yükseltebileceği belirtilmiştir. İç karartan ikinci bir durum olarak ortaya çıkan OGT durumunda, Hindistan, Vietnam, Endonezya, Çin gibi ekonomilerin gelişim performanslarının durgunlaşacağı vurgulanmıştır. Söz konusu iki durumdan hangisinin oluşacağı ise ülkelerin ekonomik yapılarının “sürdürülebilirlik, güçlü üretkenlik ve inovasyona dayalı bir sisteme dönüşümü” ne ölçüde gerçekleştirebileceği meselesine bağlanmıştır.

Bingwen (2011), Çin ülke ekonomisine yönelik 1978-2010 yıllarını kapsayan çalışmada, Çin ekonomisinin gelişim performansını alt seviye, orta seviye, yüksek-orta seviye ve üst gelir seviye sınıfları doğrultusunda inceleyerek uluslararası kıyaslamalar yapmıştır. Alt seviyedeki gelir sınıfından çıkıp orta seviyedeki gelir sınıfına geçiş, serbest piyasa sisteminden, faktör bazlı ekonomik ve sonrasında üretkenlik bazlı ekonomik sisteme giriş şeklinde ifade edilmektedir. Üst seviyedeki gelir sınıfına geçiş yapmak için de kalkınma modeli kapsamında yapısal reformların oluşması gerektiği belirtilmiştir.

Kharas ile Kohli (2011), ekonomilerin OGT'ye yakalanma nedenlerini ve bu tuzağı atlatabilme noktasında dikkat edilmesi gereken temel hususları incelemişlerdir. OGT'den kurtulmak için Doğu Asya ile Latin Amerika ekonomileri doğrultusunda üç önemli faktörü ön plana çıkarmışlardır. Birinci faktör, üretim çeşitliliğini sağlamada uzmanlaşmaya gidilmesidir.

Bu süreçte, ölçek ekonomisi odaklı faaliyet gösteren işletmelerin yetenekleri baz alan modern ürünler ve üretim metodları ortaya çıkarmaları gerekmektedir. Çalışmada bu duruma örnek olarak Doğu Asya bölgesinde teknolojik alanda uzmanlaşmış ekonomiler gösterilmiştir.

İkinci faktör ise fiziki kapital rezervine karşılık toplam faktör verimliliğini baz alan gelişim sürecidir. Toplam faktör verimliliğini artırmak için atılması gereken ilk adım, eğitim alanında ilk ve orta öğretim seviyesinden yükseköğrenim seviyesine ulaşmayı sağlayabilmektir. Ancak nitelikli insanlar yetiştirebilmek için eğitim sisteminde uzun dönemli yatırımları ve programları hayata geçirmek gereklidir. İkinci adım ise ekonomik yapı içerisinde merkeziyetçi sistemden ademi merkeziyetçi sisteme geçişin yapılmasıdır. Yeni ekonomik sistem oldukça karmaşık, ancak seri bir şekilde karar alabilmeyi ve uygulamaya geçebilmeyi gerektirmektedir. Söz konusu gelişmenin merkeziyetçi yapılarda var olması çok güçtür. Güney Kore ile Japonya ekonomileri, ademi merkeziyetçi yapıyla başarı elde eden ekonomilerdir. Üç kritik geçiş, etkin bir önderlik ve kalıcı değişimi devam ettirme yeteneği gerektirmektedir. Özellikle, bu süreçte özel kesim ile etkin bir etkileşim içerisinde bulunmak gerekir.

Cheong ve diğerleri (2011), Vietnam ülkesinin zayıf bir gelir seviyesinden endüstrileşmeye geçiş sürecini ve son on senelik devrini istatistiki göstergeler kapsamında değerlendirerek 2011-2020 döneminde planlar doğrultusunda bir çalışmayla araştırmışlardır. Yazarlara göre, 20 sene öncesinde Vietnam ekonomisinde Doi Moi olarak adlandırılan iktisadi reform paketleriyle birlikte seri bir iktisadi gelişim gerçekleşmiştir, kişi başına gelir yaklaşık 10 katlık bir artış sergilemiştir ve fakirlik oranı 1993 yılında %58 seviyesinden 2008 yılında %14,5 seviyesine gerilemiştir. Böylelikle Vietnam ekonomisi orta seviyeli gelir sınıfına geçiş yapmıştır. Ancak globalleşen piyasa ve rekabet ortamında hızlı bir şekilde gelişme kaydeden Vietnam ekonomisinde pek çok problem kendisini göstermeye başlamıştır. Bu süreç, ülke ekonomisi içerisinde bir tehdit unsuru olarak ortaya çıkmaktadır. Tehdidin oluşmasına neden olan unsurlar ise yetersiz beşerî sermaye miktarı, teknolojik gelişme hamlelerinin zayıflığı, çevrenin bozulması, yüksek seviyelere ulaşan adaletsiz gelir dağılımı ve yaşanan iktisadi buhranlardır.

Caldentey (2012) tarafından, Şili ekonomisi kapsamında gerçekleştirilen çalışmada potansiyel ve gerçekleşen GSYİH, dolaysız dış sermaye yatırım miktarı, ihracat kapasitesi gibi iktisadi değişkenlerle yıllık olmak üzere bir analiz yapılmıştır. Şili’de 1970’li yıllarda serbest

piyasa ekonomisi benimsenmiştir. Bilhassa Şili ülkesi, doğal kaynakların yaratmış olduğu bir zenginlik durumu ile gelişme kaydeden bir ekonomidir.

Şili ekonomisinde, 1990'lı yıllarda dünya çapında bir gelişme kaydedilerek gelir seviyesi önemli miktarda artmıştır, ancak hemen bu sürecin ardından ciddi boyutlarda bir durgunluk sürecine geçilmiştir. Şili ülkesi, yüksek gelirli ülkelerdeki hayat standartlarına ulaşmıştır, ancak durgunluk süreci ülkeleri yakalama performansını yavaşlatmıştır. Birtakım veriler bu gelişmeye ispat olarak sunulabilir. 1970 yılında GSYİH içersinde sanayi sektörünün oranı %27 seviyesindeyken, 2000 yılında %13 seviyesine gerilemiştir. GSYİH'deki artış 1990-1998 yıllarında %5 düzeyindeyken, 1998-2009 yıllarında ise %3 düzeyine düşmüştür. Net yatırım miktarında ciddi anlamda azalmalar yaşanmıştır. Yazar tarafından, yüksek gelirli ekonomilere yakınsamanın sadece gelir seviyelerinin yaklaşması ile gerçekleşemeyeceği, özellikle beceri seviyelerinin yakınsaması ile sağlanabileceği belirtilmiştir. Aynı zamanda sanayi bölgeleri arasındaki bağlantıların daha güçlü hale getirilmesi, yer altı-yer üstü doğal kaynaklara dayanan üretim yapısından uzaklaşılması, modern anlamda karşılıklı üstünlüklerin yeniden belirlenmesi, devlet politikalarının ileri teknoloji transferine, uyumuna ve yeniliğine, direkt dış sermaye yatırımlarına odaklandığı bir ekonomik yapının benimsenmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Fleming ve Soborg (2012), “Vizyon 2020 modern ekonomik model 10. Malezya Planı (2010-2015)” kapsamında, insan kaynakları ile eğitime dayanan yatırım miktarlarını yükselterek büyük çapta bilgi sermayesine odaklanan ve global anlamda rekabetçi konuma ulaşan ülkeler OGT'yi atlatılabilir mi?” sorusunu cevaplamaya çalışmıştır. Gelişmiş eğitim göstergeleri ile Malezya ülkesinin bilgi ekonomisine ve gelişmiş ülkeler seviyesine geçiş süreci araştırılmıştır. Malezya ekonomisinde bilhassa yabancı ortaklı işletmelerin çalıştırmak istediği işgücü, muhasebe, mühendislik, yönetim, lisans ve lisansüstü eğitim alanlarında zayıf kalmaktadır. Diğer bir deyişle, arz ile talep cephesi arasında bir dengesizlik oluşmaktadır. Bu bağlamda, Malezya devletinin karşılaştığı en ciddi ve külfetli problem beyin göçü durumudur. 1982 senesinde toplam emek faktörü içerisindeki ortaöğretim mezunlarının oranı %36 seviyesindeyken, 2010 yılında %56 seviyesine, yükseköğretim mezunlarının oranı ise %6 seviyesinden %16 seviyesine çıkmıştır. Singapur'da ise yükseköğretim mezunlarının oranı %33 seviyesindedir.

Dünya Bankası aracılığıyla yazılan “*China 2030*” isimli çalışmada (2012), Çin ekonomisinin son otuz yıllık süreçte dikkat çekici bir iktisadi gelişim sergileyerek, GSYİH’sini yıl bazında yaklaşık %10 oranında yükselttiğini, aynı zamanda 500 milyonluk nüfusun da fakirlikten kurtulabildiğini belirtmiştir. Özellikle Çin ekonomisi, bu dengeli gelişim sürecinde istikrarlılığı sağlayabilirse 2030 senesinde dünya çapında en büyük ekonomiler arasında yerini alacaktır. Ancak Çin ekonomisinin karşısındaki en önemli sorun, dünya ekonomileri arasında yayılan OGT durumudur. Bu sorundan kurtulabilme noktasında alınması gereken tedbirler altı grupta değerlendirilmiştir. Bunlar:

- Yapısal bazda reformların hayata geçirildiği etkin piyasa ekonomilerine sahip olmak,
- İnovatif faaliyetlere hız kazandırmak ve şeffaf nitelikteki yenilikçi modeli ortaya koymak,
- Yeşil büyüme üzerinde yoğunlaşmak,
- Sosyal güvenlik alanındaki destekleri artırmak, daha güçlü mali sisteme sahip olmak,
- Global çapta iki taraflı verimli ilişkiler kurmayı başarmaktır.

Bu çalışmada belirtilen 5 tedbir kapsamında, Çin ekonomisi ve benzeri yapıdaki orta gelir seviyesine sahip ekonomilerde, piyasa ekonomisine dayanan gelişim dinamiklerinin, teknolojik, hukuki, siyasi, kurumsal ve eğitim alanlarındaki büyük ölçekli stratejik planlarla güçlendirilmesi OGT’den kurtulma noktasında büyük etki yaratabilecektir.

Lin ile Treichel (2012), Karayip, Çin ve Latin Amerika ekonomileri doğrultusunda OGT’nin sebeplerini incelemişlerdir. Çalışma tarafından, ülke ekonomilerinin zayıf katma değer yaratan mallardan güçlü katma değer yaratan mallara geçiş sürecini etkin olarak gerçekleştirememeleri nedeniyle OGT’ye yakalandıkları belirtilmiştir. Ülkelerin karşılıklı bir güç elde etmeleri doğrultusunda kamu ve özel kesim ortaklığı ile birlikte özel kesimin faaliyet alanlarını teşvik etmesi üzerinde durulmuştur. Böylelikle vasıfsız iş gücünden ve doğal kaynaklardan daha fazla yararlanan alanlarda devamlı olarak gerçekleşen yapısal düzelmeler ile etkin bir gelişme sağlanabilir. Bu durum da ancak araştırma geliştirme faaliyetleri, eğitim gibi alanlarda yapılacak olan yatırım seviyelerinin yükseltilmesi ile mümkün olabilmektedir.

Paus (2012), Dominik Cumhuriyeti, Şili, İrlanda, Singapur ve Ürdün olmak üzere beş ülke ekonomisini araştırmıştır. Yazar tarafından, OGT’yi atlatıp global iktisadi sistem içerisinde ülke ekonomilerinin bilgi ekonomisi sistemine erişimleri, uluslararası platformda rekabet ve teknoloji alanındaki seri değişimlere adapte olabilmeleriyle ilgili bir süreç olduğu

vurgulanmıştır. Paus’a göre, bu adaptasyon süreci, sadece sosyal beceri birikimlerine dayalı bir şekilde gelişme kaydedecektir. Sosyal beceri ise, Abramowitz’in görüşüne benzer olarak kurumsal ve eğitim alanlarındaki dönüşümlerle ifade edilmiştir. Sosyal becerinin, mikro bazdaki iktisadi davranışlar ve sektörel iktisadi koşullar ile makroekonomik ortam kapsamında incelenmesi gereklidir. Hükümet kurum çerçevesinde yenilikler ile teşvikler uygularken küçük çaplı işletmelerde sosyal becerinin oluşmasına destek verecektir. Paus’un düşüncelerinden, teknoloji alanındaki ilerlemenin beşerî sermaye seviyesindeki gelişim sürecine dayandığı ancak bu durumun küçük çapta (yani şirket profiline) gelişim göstermesiyle OGT’den kurtulabileceği sonucuna ulaşılmaktadır.

Flaen vd. (2013), “Orta gelir tuzağından nasıl kurtulunur? Malezya’dan elde edilen kanıtlar (How to Avoid Middle Income Traps? Evidence from Malaysia)”, adlı çalışmada dünya çapında yükselen pek çok ekonominin zayıf ücret avantajlarına dayanan ihracat mallarında rekabet fırsatlarını, inovasyona ve üretkenliğe dayanan ihracat zihniyetine sahip olan zengin ekonomiler karşısında yavaş bir şekilde kaybetmeye başladıkları ifade edilmiştir. Bu doğrultuda, düşük-orta gelire sahip Malezya ekonomisinin OGT sarmalına takılmaması için büyük çapta yapısal reformlara gerek duyduğu belirtilmiştir. Üretimdeki etkinliğin daha fazla artırılmasına vurgu yapan araştırmacılar, Malezya ekonomisinin, bilhassa daha çok gelişme fırsatı sunan hizmet sektörüne adaptasyonu sağlayacak yeni politikaları uygulamaya koymasının gerekliliğini dile getirmişlerdir. Gelecek vadede OGT sorunundan kurtulmada en etkili gelişimi sağlayacak faktörün hizmetler sektöründe yaşanan gelişmelerin olacağı ifade edilmiştir.

Tho (2013) tarafından, Güneydoğu Asya uluslar birliği üyelerinden Malezya, Filipinler, Tayland ile Endonezya ekonomilerinin OGT sorunundan sıyrılıp, gelişmiş ekonomiler sınıfına geçebilmesi için alınması gereken tedbirlerin neler olduğu incelenmiştir. Bu makalede, OGT sorunundan kurtuluş aşamasında üç önemli hususun olduğu ifade edilmiştir. Bu hususların, araştırma geliştirme harcamalarının yükseltilmesi, beşerî sermaye oranlarının artırılması, karşılıklı üstünlüklerin üst seviyelere taşınması ve kurumlarda etkinliğin yükseltilmesi olduğu belirtilmiştir. Aynı zamanda bu makalede Malezya, Filipinler, Tayland, Endonezya ekonomileri ile gelişmiş ekonomiler sınıfında bulunan Güney Kore hükümetine göre bu üç husus çerçevesinde karşılaştırmalı bir analiz gerçekleştirilmiştir.

Yılmaz (2014), Türkiye ekonomisi kapsamında gerçekleştirdiği çalışmasında, OGT ile beşerî sermaye konusunu incelemiştir. Ortaya çıkan sonuçlar doğrultusunda, Türkiye'nin tarım sektöründen kopuş gösterdiği aşamada oluşan iş gücü fazlasının etkin bir şekilde değerlendirilemediği ifade edilmiştir. Bu kapsamda, üretkenlik seviyesinde ve kişi başına gelirden yaşanan yükselişin OGT'den kurtuluş sürecinde yetersiz kaldığı ifade edilmektedir.

Kanchoochat (2014), “Orta Gelir Tuzağı Tartışması: Durum Analizi ve Geleceğe Bakış (The Middle-Income Trap Debate: Taking Stock, Looking Ahead)”, adlı makalede OGT konusunda ortaya konmuş çalışmalar araştırılmıştır ve OGT sorunu ile mücadele etmede üç önemli faktörün olduğu önerilmiştir. Bu faktörler: 1) Güçlü kurumsal ve eğitim altyapılarının tesis edilmesi 2) İhracat politikasını karşılıklı üstünlüklere adaptasyonu sağlayacak şekilde yeniden düzenlemek 3) Düzenlenen ihracat politikaları çerçevesinde karşılıklı üstünlüklerde daha yüksek seviyelere tırmanabilmektir. Araştırmacı, Doğu Asya ekonomilerinin tecrübelerinden hareket ederek, OGT sorunu ile mücadele etmede yalnızca iktisadi alanlarda oluşan problemlerin değil aynı zamanda sosyal ve politik alanlarda ortaya çıkan problemlerin de çözülmesi gerekliliğini vurgulamıştır. Hükümetin etkin bir rol üstlenmesi gerektiğini vurgulayan yazar, gelişmekte olan ülke ekonomilerinin, orta gelirli ülkeler sınıfının üzerine bir sıçrayış yapabilmeleri için iktisadi, siyasi ve toplumsal konularla uyumu sağlayacak kalkınma planlarına gereksinim duyduklarını belirtmiştir.

Agenor ve Canuto (2015), ardışık kuşak modeli (overlapping generations model) doğrultusunda, bir çeşit ekonomik model oluşturarak iki dönemli, üç sektörlü, iki çeşit emek ile içsel meslek tercihleri değişkenleri kapsamında bir ülke ekonomisinin OGT'den nasıl kaçınması gerektiğini incelemiştir. Model çerçevesinde, emek faktörü, düşük ve yüksek beceriye dayalı olmak üzere iki grupta belirtilmiştir. Ülkedeki karar vericiler, bireyler ile birlikte devlet ve işletmelerdir. Üretim süreci ise, nihai mallar, ara malları ve üretim aşamasında ihtiyaç duyulan tasarım araçlarından oluşmaktadır. Bu bağlamda, alt yapı alanındaki yatırımların ise basit ve ileri seviyeli (gelişmiş) olduğu belirtilmiştir. Gelişmiş becerilere sahip olan iş gücünün bilgi iletişim teknolojileri alanları gibi ileri seviyeli alt yapı yatırımları dahilinde; zayıf becerilere sahip olan iş gücünün ise elektrik, temel haberleşme ve yol alanları gibi basit alt yapı yatırımları kapsamında değerlendirilmesi gerekliliği ifade edilmiştir. Agenor ile Canuto tarafından, söz konusu tuzağın, zayıf bir üretkenlik yükselişi ve iş gücünün kendi yetenekleri ile uyuşmayan alanlarda istihdam edilmesi neticesinde ortaya çıktığı vurgulanmıştır. İleri seviyeli (gelişmiş)

alt yapı yatırımlarında yaşanan artış, mülkiyet haklarının korunmasına yönelik atılan adımlar, teknolojik bilgi birikimi sağlama, araştırma geliştirme faaliyetleri ve emek piyasaları konusunda yapılacak reformlar OGT'den kurtulabilmede önemli rol oynayan unsurlardır. Önerilen bu unsurları ortaya çıkaran şey ise kopyalama ve mevcut inovasyon arasında yer alan sınır çizgisidir. Araştırmacılara göre OGT bir taklit tuzağıdır. Yani ekonomik gelişimin ilk aşamalarında mevcut teknolojileri kopyalamak ve uyarlamak büyümeyi teşvik etmeye yardım edebilir fakat ileriki süreçlerde, bu gidişatın uzun sürmesi ve ekonomide gerçek inovasyon sürecine geçilememesi ekonomideki verimliliği azaltıp büyümenin tıkanmasına neden olabilmektedir.

1.3.5.2 Orta Gelir Tuzağına Yönelik Ampirik Çalışmalar

Eichengreen ve arkadaşları (2011), yaptıkları çalışmada 1957-2007 yıllarını değişik gelir seviyesindeki kırk beş ülke ekonomisi üzerinden büyümedeki durgunlaşmayı Chow ile Probit Testler doğrultusunda incelemişlerdir. Analiz kapsamında, söz konusu dönem yedişer yıllık periyotlara bölünmüştür. Durgunlaşma, üç kritik ölçüt ile hesaplanmıştır. Bu ölçütler: OGT'yi atlatabilmek için, büyümedeki durağanlaşma öncesi dönemde, birinci yedi senelik ortalama büyüme miktarının %3,5 seviyesinde ya da daha yüksek seviyede bulunması ve yedi senelik süreçlerde mevcut sene ve önceki sene arasında ortaya çıkan senelik büyüme açığının %2 düzeyinde ve 2005 senesi SGP fiyatları cinsinden kişi başına GSYİH'nin 10.000 \$ seviyesinden yüksek olması durumudur. Büyümede gerçekleşen durgunluğun göstergeleri olarak bağımlı nüfus oranı, GSYİH harcama miktarları (tüketim, kamu ve yatırım harcamaları miktarının GSYİH içerisindeki oranı), beşerî sermaye miktarı (15 yaş üzerindeki nüfusun eğitime katılım payı), dış faktörler (ticari olarak dışa açıklık oranı, ileri teknolojik ürünlerin ihracat içerisindeki oranı), siyasi rejim (-10-10 aralığında değerlendirilen demokrasiden monarşiye endeks), makroekonomik değişkenler (enflasyon, döviz kuru, krizler) belirlenmiştir. OGT'nin 10.000-11.000 \$ seviyesinde gerçekleşebileceği ileri sürülmüştür. Bu makale araştırmacılar vasıtasıyla 2013 senesinde tekrar güncellenmiştir ve 1957-2010 dönemi tercih edildiğinde OGT'nin 15.000-16.000 \$ ile 10.000-11.000 \$ şeklinde iki düzeyde ortaya çıkabileceği vurgulanmıştır. Büyüme yavaşlaması ile karşı karşıya kalan ekonomilerden hareket ederek OGT'den sıyrılabilmek için, yüksek eğitim alanlarında okullaşma ile beşerî sermaye seviyesinin artırılması ve ileri teknolojik ürünlerin ihracat içerisindeki oranının yükseltilmesi gerektiğine

dikkat çekilmiştir. Ayrıca, siyasi rejimler ile durgunlaşma ihtimali arasında anlamlı bir bağlantının olduğu tespit edilmiştir.

Carnovale (2012) tarafından, OGT üzerine sistematik bir analiz gerçekleştirilmiştir. Araştırmacıya göre, geçen 60 sene süresince oldukça düşük sayıda ülke ekonomisi, orta gelir seviyesinden yüksek gelir seviyesine geçiş yapabilmiştir. Çalışmada, ilk etapta ülke ekonomileri, Dünya Bankası tarafından Atlas Metodu vasıtasıyla ortaya konulan sınıflandırma kapsamında araştırılmıştır ve gelir kategorileri belirlenmiştir. Çalışma itibarıyla, 1960-2010 dönemlerinde farklı gelir sınıfındaki yirmi iki ülke ekonomisi değerlendirilmiştir ve dört ayrı grup belirlenmiştir. Bu gruplar; yirmi dokuz sene ya da daha kısa süreli orta gelir seviyesinde bulunup yüksek gelir seviyesine geçiş yapabilenler (beş ekonomi: Japonya, Güney Kore, Malta, Singapur ve Hong Kong), otuz sene ya da daha uzun süre orta gelir seviyesinde bulunup gelişmiş ülkeler düzeyine geçiş yapabilenler (iki ekonomi: Trinidad ve Tobago ile Portekiz), bu geçiş sürecinin ilk basamağında bulunanlar (4 ekonomi: Peru, Tunus, Dominik Cumhuriyeti ve Kolombiya) ve OGT'ye yakalananlar (11 ekonomi: Şili, Arjantin, Botsvana, Belize, Kosta Rika, Malezya, Brezilya, Mauritius, Uruguay, Panama ve Gabon) olarak belirtilmiştir. Yirmi iki ülke ekonomisi üzerinden gerçekleştirilen analiz kapsamında, ırksal ve İslami bölünme ile adaletsiz gelir bölüşümünün, orta gelir aşamasından bir üst gelir seviyesine sıçrama yapabilmekteki etkisi incelenmiştir. İrksal ve İslami bölünme ile adaletsiz gelir bölüşümünün sosyal sermaye miktarının düşmesine neden olacağı ifade edilmiştir. Bu durum, OGT'ye takılıp kalma noktasında etki yaratabilmektedir. Yüksek gelir seviyesine geçişi otuz seneden daha kısa bir sürede gerçekleştiren ekonomilerde etnik sınıf miktarı ortalama olarak 2.80, otuz seneden daha uzun bir sürede gerçekleştirenlerde 3 ve OGT'ye yakalanmış bulunanlarda ise ortalama 4.10 düzeyindedir. OGT'ye takılıp kalan ekonomilerde etnik sınıfların miktarı daha çoktur, GINI Endeksi 0,40 seviyesinin üzerinde gerçekleşmiştir ve gelir dağılımında adaletsizlik gözlenmektedir. Yaşanan İrksal ve İslami bölünmenin yanı sıra homojen yapının da yüksek gelirli ülkeler sınıfına geçiş sürecinde pozitif bir etki gösterdiği ortaya konulmuştur.

Felipe ve arkadaşları (2012), 1950-2010 arası dönemde 1990 senesi SGP'den yararlanarak 124 ekonomiyi 4 ayrı sınıfa bölerek tarihi açıdan gelir geçişlerini, vadelerini ve büyüme ivmelerini incelemiştir. Kişi başına GSYİH'si 2000 \$ seviyesinin altında bulunanlar alt gelirli, 2000 \$ -7250 \$ aralığında bulunanlar alt orta gelirli, 7250 \$ -11750 \$ aralığında yer alanlar üst

orta gelirli ve 11750 \$ seviyesinden daha yüksek seviyede bulunanlar üst gelirli ülkeler sınıfındadır. Ülke ekonomilerinin düşük OGT'yi atlatabilmesi için kişi başına düşen kazancın senelik en düşük %4,7 ve üst OGT'yi atlatabilmesi için ise en düşük %3.5 büyüme kaydetmesi gereken eşik değeri olarak belirtilmiştir. Özellikle, maksimum yirmi sekiz sene içerisinde düşük orta gelir sınıfından ve maksimum on dört sene içerisinde de yüksek orta gelir sınıfından bir üst sınıfa geçiş yapmaları gereklidir. Aksi halde OGT'ye yakalanabilirler. 1950 senesinde dünya genelinde seksen iki alt gelirli ekonomi, otuz dokuz orta gelirli ekonomi ve üç üst gelirli ekonomi olduğu belirlenmiştir. 2010 senesinde dünya çapında alt gelirli ekonomi sayısının kırk, alt orta gelirli ekonomi sayısının otuz sekiz, üst orta gelirli ekonomi sayısının on dört ve gelişmiş yüksek gelirli ekonomi sayısının da otuz iki olarak gerçekleştiği belirtilmiştir. Bu doğrultuda, 2010 senesinde elli iki orta gelirli ekonominin otuzu alt orta gelir ve beşi ise üst OGT içerisinde bulunmaktadır. Geride kalan on yedi ekonominin sekizi içerisindeki üçü düşük orta ve beşi yüksek OGT riski ile karşı karşıyadır. OGT'de bulunan otuz beş ekonominin, on üçünün Latin Amerika, on birinin Ortadoğu ve Güney Afrika, altısının Sahraaltı Afrika, üçünün Asya ve ikisinin Avrupa ülkesi olduğu tespit edilmiştir. Örnek olarak, çalışmadan çıkan sonuçlar kapsamında, Türkiye ekonomisi alt orta gelirli düzeye 1955 senesinde ve üst orta gelir seviyesineyse 2005 senesinde erişmiştir. Elli yıl boyunca düşük orta gelir grubunda takılıp kalmıştır ve ortalama senelik büyüme miktarı ise %2,6 düzeyinde gerçekleşmiştir. Türkiye, Bulgaristan ve Kosta Rika ile birlikte orta gelir seviyesinde en uzun süre bulunan ekonomilerden birisi olmuştur. Çin ekonomisinin düşük orta gelir düzeyinde bulunma süresi ise on yedi senedir. Orta gelirli ekonomi sınıfından üst gelirli ekonomi sınıfına sadece Güney Kore hükümeti geçiş yapabirmiştir. Ayrıca bu geçiş süreci ortalama %7 seviyesinde yüksek bir gelişme ile yedi sene gibi kısa bir sürede gerçekleşmiştir. Üstelik en yüksek gelişim performansı Japonya ekonomisi hariç Asya Kaplanları şeklinde ifade edilen Tayvan, Güney Kore, Hong Kong ve Singapur ekonomileri tarafından sergilenmiştir.

Woo (2012), Çin ekonomisi doğrultusunda gerçekleştirdiği çalışmada, Catch-up index (CUI) şeklinde ifade ettiği bir endeks ile büyümedeki durağanlaşma konusunda bir incelemede bulunmuştur. CUI endeksi, bir ekonominin gelir seviyesinin Amerika Birleşik Devletleri gelir seviyesine oranı olarak hesaplanmıştır. 1960-2008 yıllarında endeks araştırılmıştır ve endeksin değeri %55'in üzerinde olanlar yüksek, %55 ile %20 aralığında bulunanlar orta ve %20'nin

altında yer alanlarsa alt gelirli ekonomiler olduğu saptanmıştır. Yakınsama endeksi kapsamında, Çin ekonomisi 2007-2008 yıllarında orta gelirli bir ekonomi seviyesine ulaşmıştır. Çin ekonomisi, orta gelir seviyesine piyasalarda ve uluslararası alanlarda sergilediği rekabetçi yapısı ile ulaşabilmiştir. Çin ekonomisinin üst gelir seviyesine geçiş yapabilmesi için yeni birtakım stratejik politikalara öncelik vermesi gerekmektedir. Emek piyasasına yönelik serbestleştirme ya da bankacılık sektörünü geliştirme adımlarının atılması gerektiği ancak bağımsız bir basın, özgür bir yargı sistemi ve adaletli bir seçim ortamı tesis edilemediği sürece atılan adımların yeterli olmadığı ifade edilmiştir.

OGT konusunda Türkiye üzerine gerçekleştirilmiş uygulamalı çalışmalardan en önemlisi Yeldan ve arkadaşları (2012) vasıtasıyla ortaya konulmuştur. Çalışma iki ayrı rapor şeklinde hazırlanmıştır. “Orta gelir tuzağından çıkış: hangi Türkiye? makro/bölgesel/sektörel analiz” adlı birinci raporda OGT konusu, Türkiye ekonomisindeki bölgesel dengesizlikler doğrultusunda ele alınmıştır. OGT olgusunun Türkiye ekonomisi bakımından, sadece sayısal olarak bir eşik saptanması ve bu belirlenen eşikten nasıl kurtulunacağı gibi açılardan irdelenmediği ifade edilmiştir. Çalışmada OGT doğrultusunda Türkiye ekonomisi makro, bölgesel ve sektörel olarak incelenmiştir. İlk olarak, büyüme muhasebesi methodologyyla toplam faktör verimlilikleri ölçülmüştür. Toplam faktör verimliliğinin büyümeye olan katkısı a) 1980–1989 yıllarında ortalama olarak yükselmiştir, b) 1990–1999 yıllarında dalgalı ve istikrarsız bir görünüm sergilemiştir, c) 2000 yılından sonra ise düşmüştür. Bu çalışma kapsamında, Türkiye ekonomisi OGT bakımından üç ayrı alana bölünmüştür. İlk grupta, OGT’nin yaşanmadığı endüstrileşmiş ve gelişme kaydetmiş bölgeler; ikinci grupta, OGT tehlikesinin bulunduğu bölgeler, üçüncü grupta ise OGT’nin ve fakirlik probleminin bulunduğu bölgeler yer almaktadır. İlk grupta yer alan bölgelerin gerek hasıla düzeyinin gerekse nüfusun büyük bir çoğunluğunu kapsadığı, diğer taraftan iktisadi, ticari, sanayi, siyasi gibi alanlar önemli olduğundan diğer grupların sorunlarının bu grupta yer alamayacağı ortaya konulmuştur.

Aiyar vd. (2013) tarafından kaleme alınan “Büyümedeki Yavaşlama ve Orta Gelir Tuzağı (Growth Slowdowns and the Middle-Income Trap) adlı makalelerinde; birtakım Asya ve Latin Amerika ekonomileri doğrultusunda 1955-2009 yıllarında, büyümede durağanlaşma konusunu OGT kapsamında incelemişlerdir. Araştırmacılar tarafından; kişi başına GSYİH senelik büyüme rakamlarının nüfus yapısı, altyapı, makroekonomik ortam ve politikalar, kurum yapısı, ticaret yapısı,

üretim yapısı ve diğer değişkenler ile bağlantısı Probit Regresyonu, Bayesian ve Ağırlıklandırılmış En Küçük Kareler yöntemlerinden faydalanarak incelenmiştir. Analiz sonucuna göre, OGT'yi doğuran en önemli faktörlerin gayrisafi sermaye girişlerindeki ani düşüşler ve yükselişler ile ihracatta ürün çeşitliliğinin yetersiz olması belirtilmiştir.

Egawa (2013), “Gelir Eşitsizliği Asya’da Bir Orta Gelir Tuzağına Sebep Olacak (Will Income Inequality Cause a Middle-Income Trap In Asia.)” isimli makalesinde, gelir dağılımı dengesizliği ile OGT arasındaki bağlantıyı incelemiştir. Çalışmada Malezya, Tayland ve Çin ülkeleri için regresyon testi ve duyarlılık analizi yöntemlerinden yararlanılmıştır. Analiz sonuçları, gelir seviyesinin gelişmekte olan ülke ekonomilerinde gelişmiş yüksek gelirli ülkelere kıyasla daha istikrarsız bir dağılım sergilediğini ve iktisadi kalkınmanın ilk evrelerinde hızlı iktisadi büyümenin gelir dengesizliğini yükselttiğini ileri süren Kuznets hipotezini destekler yapıda olduğunu ortaya koymaktadır. Özet olarak yazar, gelir dağılımında yaşanan dengesizliklerin büyüme seviyelerini olumsuz yönde etkilediği ve OGT’nin nedenlerinden birisi olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Wu (2013) tarafından ortaya konulan çalışmada 1961-2010 yıllarında 109 ekonomide, toplam faktör verimliliğinin büyüme üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Regresyona bağlı olarak toplam faktör verimliliğinin teknolojik gelişim ile teknik etkinlik faktörlerinin desteğiyle ortaya çıktığı kabul edilmiştir ve ölçülmüştür. 1961 yılındaki kişi başına düşen gelir düzeyinden faydalanılarak alt, orta ve üst gelirli olmak üzere üç farklı ekonomi sınıflandırılması yapılmıştır. Kişi başına düşen gelir seviyesi 1.000 \$’ın altında seyreden ekonomiler alt gelirli, 1.000-10.000 \$ arasında yer alan ekonomiler orta gelirli ve 10.000 \$’ın üzerindeki ekonomiler ise üst gelirli ekonomiler sınıfındadır. 1961 yılında altmış bir orta gelirli ekonomi bulunurken, 2010 yılında bu ekonomilerin yirmi dördü üst gelir sınıfına geçiş yapmıştır ancak otuz yedisi aynı sınıf içerisinde kalmıştır. Bu nedenle OGT’ye yakalanmış ekonomiler olarak ifade edilmiştir. Toplam faktör verimliliğinin istikrarlı bir büyüme ve yüksek seviyeli gelir elde edilmesi noktasında etkili olduğu belirtilmiştir. Sırasıyla 1961-1990, 1971-2000 ve 1981-2010 yıllarında OGT’ye yakalanan ekonomilerde toplam faktör verimliliğinin büyüme üzerindeki katkısı %1.65, 12.91 ve 48.70 seviyesinde bulunurken tuzağı atlatıp yüksek gelir seviyesine geçiş yapanlar da ise %7.33, 14.70 ve 41.43 düzeyindedir. Çin ekonomisinin 1986 senesinde kişi başına düşen geliri 1.000 \$ seviyesine erişmiştir. 1991-2010 yıllarında toplam faktör verimliliğinin büyüme

üzerindeki katkısı %44,85 seviyesinde olmuştur. Çin ekonomisinin OGT'den sakınması ve üst gelir düzeyine geçiş yapabilmesi mümkün gözükmemektedir. Ancak, istikrarlı bir büyümeyi sağlayabilmesi için bölgeler arasında da sürdürülebilir bir büyümeyi tesis etmesi gerekmektedir. Teknoloji alanındaki ilerleme yenilik, teknik etkinlik ise yakınsamayı ortaya çıkardığı için OGT'yi atlatabilmek ancak bu iki faktörden oluşacak toplam faktör verimliliğine bağlı olmaktadır.

Koçak ile Bulut (2014) ise ortaya koydukları çalışmada OGT'nin tespit edilmesini incelemişlerdir. Bu doğrultuda, Türkiye ekonomisinin OGT içerisinde olup olmadığını incelemişlerdir. Ortaya çıkan sonuç itibarıyla, söz konusu değişkenlerin düzeyde durağan olmaması sebebiyle Türkiye'nin OGT'ye yakalanmadığı ifade edilmiştir.

Bozkurt ile diğer arkadaşları (2014) ise Türkiye ekonomisinin OGT içine düşüp düşmediğini inceledikleri bu makalede, Türkiye'nin üst gelirli ekonomilere yakınsadığı, yüksek eğitim alanında okullaşma ve yurt içi tasarruf miktarlarının kişi başına gelir üstünde olumlu bir etki yarattığı sonuçları elde edilmiştir. Özet olarak Türkiye ekonomisinin OGT içerisinde bulunduğu ve bu sorunu atlatabilmesi içinse endüstrileşmenin geliştirilmesi ve eğitim sisteminin de teknoloji tabanlı inovatif faaliyetlerle tekrar gözden geçirilmesi gerektiği ileri sürülmüştür.

Özçağ ve Bölükbaş (2018) ise yapmış oldukları çalışmada OGT'den çıkışta iktisadi gelişme ve beşerî sermaye miktarı arasındaki bağlantıyı tespit etmişlerdir. Bu doğrultuda, hassas yapıdaki beş ülke ile (Güney Afrika, Endonezya, Hindistan, Brezilya ve Türkiye) seçilmiş olan yedi yüksek gelirli ülkeler (Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Almanya, İngiltere, Japonya, Fransa ve İtalya) arasında karşılaştırmalı bir panel veri incelemesi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçları itibarıyla, yüksek gelirli ekonomilerde iktisadi büyüme, beşerî sermaye ve eğitim endeksi ile çift yönlü nedensellik bağlantısı tespit edilmişken OGT'ye yakalanan ekonomilerde bu değişkenler arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi bulunmamıştır. Çıkan sonuçlar doğrultusunda, kişi başına düşen gelir seviyesinin yükseltilmesinde ve OGT'ye yakalanan ekonomiler doğrultusunda OGT sarmalından çıkış için beşerî sermayeye yapılacak yatırımların önemli olduğu vurgulanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

İkinci bölümde, Türkiye’de OGT’nin neden var olduğu, Türkiye ile benzer durumda olan ülkeler ile Türkiye’nin Güney Kore ve Yunanistan gibi gelişmiş yüksek gelirli ülkeler arasında bulunmasının mümkün olup olmadığı değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, dünyanın en eski medeniyetlerinden olan, Türkiye’nin önemli komşuları arasında yer alan, gelişmiş Avrupa Birliği üyesi ülkelerinden Yunanistan’ın ve Kore Savaşı’nın ardından fakir bir tarım ülkesi iken, 1960’lardan itibaren uygulamaya koyduğu ihracat amaçlı kalkınma planları neticesinde bugün dünyanın 11. büyük ekonomisi durumuna gelen, Asya Kaplanları arasında yer alan Güney Kore Cumhuriyeti’nin sergilemiş oldukları gelişim performansları, makro ve sosyo-ekonomik göstergeler ışığında, konumu gereği medeniyetler köprüsü olan Türkiye ile karşılaştırılmıştır. Türkiye ekonomisinin OGT’den kurtulabilmesi için, OGT riski ile karşı karşıya kalıp daha sonra bu tuzaktan kurtulup yüksek gelir seviyesine ulaşan Güney Kore ve Yunanistan ülkelerinin deneyimleri ışığında Türkiye için izlenmesi gereken politika alternatifleri ve önerileri ileri sürülmüştür.

TÜRKİYE’NİN VE SEÇİLMİŞ ÜLKELERİN BÜYÜME SERÜVENİ: KARŞILAŞTIRMALI BAKIŞ

Gelişmekte olan ülke ekonomilerinin büyüme performanslarının sürdürülebilirliği, ekonomi biliminin önemli araştırma soruları arasında yer almaktadır. Kişi başına milli gelir açısından orta gelir sınıfında bulunan ülkelerin bu düzeyi geçemeyip yüksek gelirli ülkeler sınıfına ulaşamaması OGT olarak ifade edilmektedir. Dünya Bankasının tanımına göre “OGT”ye yakalanan ülke ekonomileri düşük ücretli, yoksul ülkelere karşı belirli imalat sanayi ürünlerinde rekabet gücü zayıflayan; öbür taraftan inovasyona dayalı büyüyen zengin ülkelere ise yakınsamakta zorlanan ülkelerdir. Türkiye 1960-2004 yılları aralığında düşük orta gelirli ülkeler arasında, 2004 yılından bu yana ise yüksek orta gelirli ülkeler arasında bulunmaktadır. Bu kapsamda, Türkiye, yüksek orta gelir seviyesinde en uzun süre takılı kalan ülkelerden birisi olmuştur ve Türkiye’nin OGT’ye yakalanma durumu sıkça iktisatçılar tarafından tartışılmaktadır. OGT’ye yakalanan ülke ekonomilerinin belirgin özellikleri Eğilmez (2012) tarafından şu şekilde belirtilmiştir:

Başlangıçta tasarruflar ve yatırımlar düşük seviyede kalır, hemen arkasından imalat sanayi sektöründe büyüme yavaşlar ve sanayi sektöründe ürün alanındaki çeşitlilik sınırlı miktarda kalır ve emek piyasasında koşullar zayıf hale gelir (emek piyasasının esnekleştirilmesi yönündeki engellerin ortadan kaldırılması veya direncin kırılması). OGT'den kurtulan ve yüksek gelirli olarak kabul görmüş ülkelerin temel özelliklerini belirten Flaaen ve arkadaşları (2013:6), bu ülkelerin kurumsallaşmalarını başarıyla tamamladıklarını, teknoloji-yoğun üretim yapısına sahip olduklarını, Ar-Ge yatırımlarını yükselttiklerini, yüksek katma değerli ürünleri ihraç ettiklerini, sermaye piyasalarını etkin bir şekilde oluşturduklarını ve yüksek nitelikli iş gücüyle üretim yaptıklarını ileri sürmüştür.

2.1 ORTA GELİR TUZAĞININ TÜRKİYE VE SEÇİLMİŞ ÜLKELERDEKİ YANSIMALARI

Türkiye hükümeti, Osmanlı Devleti döneminden miras kalan az gelişmiş bir tarım ve sağlıklı bir yapıda olmayan sanayi sektörünü devralmıştır. Batı dünyasının sanayileşmeye dayalı bir şekilde, üretim faaliyetlerinde insan gücünün sınırlarını aştığı ve üretim alanında ciddi oranda yükselişin gerçekleştiği Endüstri Devrimini yaşaması, 19. Yy. itibariyle Osmanlı Devleti'nde endüstri ve ticaret yapısının tam anlamıyla gerileme kaydetmesi şeklinde ortaya çıkmıştır. Osmanlı sanayi yapısının, Endüstri Devrimi kapsamındaki dönüşümlere adapte olamaması, tam tersine dışa açılma hamlesinin olumsuz yansımaları ve bu duruma ilaveten, hizmet sektörünün nispeten karlı girişimleri, endüstri sektörünün ivme kazanması konusunda ciddi bir handikap oluşturmaktadır. Bu doğrultuda, Cumhuriyet yıllarının ilk dönemlerinde, endüstrileşmenin bir an önce gerçekleştirilmesi yönünde büyük bir çaba sarfedilmiştir ve 1923'te toplanan İzmir İktisat Kongresi kapsamında özel sektör liderliğinde endüstri alanındaki atılımları içeren stratejilere yoğunlaşılması gerektiğine öncelik verilmiştir. Bu süreçte, nüfus sayısı çok düşük olmasına karşın, ulusal gelirin önemli bir oranı, tarımsal sektör üzerinden elde edilmekteydi ve kişi başına ulusal gelir ise 45 \$ civarındaydı. 1923 senesini takip eden süreçte de Türkiye'nin kalkınma stratejisinde, endüstrileşmenin hayata geçirilmesi ön planda tutulmuştur. Bu dönemde, ekonomik yapı içerisinde büyük önem arz eden tarım ve sanayi alanlarının aralarındaki ilişki de ihmal edilmemiştir. Endüstrileşme dönemi, sistemsel dönüşümlere neden olsa da istihdam konusunda patlak veren sıkıntıların çözülmesinde etkili olamamıştır.

Bilhassa, 1963'ten sonra endüstri alanını, kalkınmanın lokomotifi olabilecek düzeye çıkarma konusunda büyük uğraşlar verilmiştir. Bu nedenle, Türkiye ekonomisinde 1960 senesi, Fordizm Dönemi şeklinde ifade edilebilmektedir. 1980'den sonraki süreç ise neo-liberal dönem şeklinde değerlendirilmektedir ve bu süreci, 1990'lı dönemin yeni tasarruf sistemi izlemektedir (Meçik ve Afşar, 2014:3-4). Golballeşmenin ivme kazandığı 1980'li yıllarda ise Türkiye, '24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar kararları'yla birlikte ekonomisini yabancı sermayeye açma yönünde önemli liberal politikaları uygulamaya koymuştur. Bu şekilde 1980 sonrasında Türkiye ekonomisi, dışa açık ihracata dayalı sanayileşme ve liberalleşme stratejileriyle farklı bir yapıya kavuşmuştur. 24 Ocak ekonomik istikrar kararlarıyla birlikte başlayan dışa açılma sürecinden beklenen gelişme, ülke ekonomisinin gelişmişlik düzeyi açısından daha ileri seviyelere hızlıca ulaşmasını sağlayabilmektir. Böylece izlenen bu sanayileşme stratejisi sayesinde, ülke ekonomisinin ihracattan elde ettiği döviz gelirleri artacak ve bu artış sayesinde kazandığı döviz gelirleri, ülke ekonomisinin sanayileşmesini dolayısıyla gelişmiş zengin ülkelerin ekonomik gelişmişlik seviyelerine ulaşmasını sağlayacaktır (Öztürk ve Özyakışır, 2005:1-2).

Türkiye'nin son elli yıllık gelişme süreci incelendiğinde, geçmişten kalan olumsuz ekonomik miraslar ve globalleşmenin de etkisiyle gelişmiş ülkelerle olan gelir açığını kapatamadığı gözlemlenmektedir. Bu elli yıllık süre zarfında Türkiye gelişmiş, yüksek gelirli bir ülke olmayı başaramamıştır. İktisat yazınında Asya Kaplanları olarak tanımlanan ülkeler ile özellikle Çin'in son on yıllık dönemde gösterdiği büyüme performansının kriz döneminde yavaşlayıp yavaşlamayacağı tartışması ışığında ilk kez Gill ve Kharas (2007) tarafından dile getirilen "OGT (Middle-Income Trap)" kavramı kalkınma iktisadının gündemine oturmuştur (Eichengreen, vd. 2011; Economist, 2011; Felipe vd., 2012). Türkiye ekonomisinde yaşanan hızlı büyüme döneminin global krizin etkisiyle düşmeye başlamasına bağlı olarak Türkiye'nin de OGT'de olup olmadığı tartışmaları yapılmaya başlanmıştır (MÜSİAD, 2010; Yeldan, 2012; Sak, 2013; Yeldan vd, 2012; Yılmaz, 2014). Oysa Latin Amerika ülkeleri gibi Türkiye'nin de çok uzun zamandan beri bu tuzağın içinde yer aldığı gözlemlenmektedir (Paus, 2017:4-5). Latin Amerika ülkeleri gibi Türkiye de düşük gelirli ülke statüsünden orta gelirli ülke statüsüne çıkmakla birlikte yüksek gelirli ülke statüsüne geçişi bir türlü başaramamışlardır. Örneğin Gill ve Kharas (2007)'deki bulgulara göre; 1900-2000 yılları arasında Latin Amerika ekonomileri orta gelirli ülke konumlarını değiştirme konusunda başarısız olurken yüksek büyüme

performansı gösteren beş Asya ekonomisi önce düşük gelirli ülke konumundan orta gelirli ülke konumuna geçiş yapmış daha sonra da orta gelirli ülke statüsünden yüksek gelirli ülke statüsüne geçerek OGT'den çıkmayı başarmışlardır. Aynı dönemde Türkiye de Latin Amerika benzeri bir ekonomik performans gerçekleştirmiş ve dünya ekonomisindeki göreceli statüsünü geliştirme başarısı gösterememiştir. Özellikle Asya ülkelerinin başarılı yakalama deneyimleri incelendiğinde en etkili faktörün uygulanan sanayi, teknoloji ve inovasyon politikaları olduğu gözlemlenmektedir (Freeman, 1987; Shin, 1996; Lall, 2000). Türkiye gibi ülkelerin başarısızlığının arkasında da yine bu politika setlerinin uygulama eksiklikleri aranmalıdır.

Türkiye ekonomisi çerçevesinde OGT'yi inceleyen çalışmalarda, 2001 krizinin ardından ortaya konulan yüksek büyüme trendlerinden sonra 2004 senesinde yüksek orta gelir sınıfına ulaşma ile kazanılan başarının istikrarlılığı ya da yüksek gelir sınıfına geçiş yapıp yapamayacağı tartışılan konular arasında yerini almıştır. Yüksek orta gelir sınıfına geçmenin yanı sıra, büyüme performansının 2007 yılında ortalama miktarın aşağısında seyretmesi ve global buhranın da tetikleyici olmasıyla birlikte 2008 yılında durağanlaşması, 2009 yılında da negatif oranlarda ortaya çıkması en çok dikkat çeken durum olmuştur. Global ekonomi ile bağlantı kurmanın bir maliyeti şeklinde belirtilebilecek bu yüksek seviyeli daralmadan sonraki süreçte 2010 ile 2011 yıllarındaki telafi edici yüksek büyüme skorları istikrarlı bir şekilde devam ettirilememiştir. Özellikle, 2012'den sonraki süreçte büyüme rakamları Türkiye ekonomisinin ortalama büyüme oranlarının aşağısında, çok düşük düzeylerde oluşması, Türkiye ekonomisinin OGT'ye düştüğü yönündeki görüşleri ortaya çıkarmıştır. Literatür kapsamında, OGT, kişi başına düşen milli gelir bakımından 10000 \$ ile 13000 \$ arasında takılıp kalan ülke ekonomilerinin, uzun yıllar boyunca söz konusu orta gelir düzeyinde bulunmaya devam etmesi şeklinde tanımlanmaktadır ve bilhassa bu sorun zayıf bir büyüme performansının yansıması sonucu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, Türkiye'nin 2002 senesindeki kişi başına düşen ulusal gelir miktarının 2000\$-3000 \$ seviyesinden 10000 \$ seviyesine ulaşip aşmasına karşılık, 2012 sonrası gerçekleşen zayıf büyüme performansları, OGT'ye yakalandığı görüşlerini doğrulayan bir belirti olarak kabul edilmektedir (Nişancı, Türkmen, Gerni ve Emsen, 2015:1-2).

Tablo 2.1: Türkiye ve Seçilmiş Ülkelerin Düşük, Düşük-Yüksek Orta ve Yüksek Gelirli Olduğu Yıllar ve Ülkelerin Bu Gelir Düzeylerinde Geçirdiği Süre (Yıl Olarak)

	Düşük Gelirli Ülke Olduğu Yıl	Düşük Orta Gelirli Ülke Olduğu Yıl	Yüksek Orta Gelirli Ülke Olduğu Yıl	Yüksek Gelirli Ülke Olduğu Yıl	Düşük Gelirli Ülke Olarak Geçirdiği Süre (Yıl Olarak) (a)	Düşük Orta Gelirli Ülke Olarak Geçirdiği Süre (Yıl Olarak) (b)	Yüksek Orta Gelirli Ülke Olarak Geçirdiği Süre (Yıl Olarak) (c)
Türkiye	1960	1975	2004	-	15	29	17
Güney Kore	1960	1977	1988	2002	17	11	14
Yunanistan	1960	1967	1978	1995	7	11	17

Kaynak: <http://www-wds.worldbank.org> web sitesi verilerinden derlenmiştir. (E.T.: 11.11.2021)

*Bu tabloda, Dünya Bankası'nın 2017 yılı verileri itibarıyla, Atlas metoduyla yapmış olduğu hesaplamalara göre, Kişi Başına Düşen Nominal GSMH sınıflandırması baz alınmıştır.

***(a)** Düşük Gelirli Ülke Olarak Geçirdiği Süre (Yıl Olarak); Baz alınan ülkenin düşük orta gelirli ülke olduğu yıldan düşük gelirli ülke olduğu yıl çıkarılarak hesaplanır.

***(b)** Düşük Orta Gelirli Ülke Olarak Geçirdiği Süre (Yıl Olarak); Baz alınan ülkenin yüksek orta gelirli ülke olduğu yıldan düşük orta gelirli ülke olduğu yıl çıkarılarak hesaplanır.

***(c)** Yüksek Orta Gelirli Ülke Olarak Geçirdiği Süre (Yıl Olarak); Baz alınan ülkenin yüksek gelirli ülke olduğu yıldan yüksek orta gelirli ülke olduğu yıl çıkarılarak hesaplanır. Yüksek gelir seviyesine ulaşamayan ülkeler için, bu tablodaki hesaplamalar 2021 yılı sonlarına doğru yapıldığı için son cari yıl 2021 yılı kabul edilerek, 2021 yılından yüksek orta gelirli ülke olduğu yıl çıkarılarak hesaplanmıştır.

Tablo 2.1'e göre, Türkiye düşük orta gelir seviyesine 1975 yılında ulaşmıştır ve 15 yıl boyunca düşük gelirli ülke seviyesinde takılı kalmıştır. 1975'ten sonra, düşük orta gelir seviyesinde yaklaşık 29 yıl takılı kalmıştır ve bu düzeyi uzun yıllar aşamayan bir ülke olarak düşük OGT'ye yakalanmıştır. 2004 yılında ise kişi başına düşen gelirini yükselterek yüksek orta gelirli ülke konumuna ulaşmıştır ve 17 yıldır aynı seviyede bulunmaktadır. İktisatçılar tarafından bu durum, Türkiye için OGT riski olarak değerlendirilmektedir. Bu ülkeler arasında en çok dikkat çeken ülke ise Asya Kaplanları arasında yer alan Güney Kore'dir. Güney Kore 1960'tan itibaren 17 yıl boyunca düşük gelirli bir ülke durumundayken 1977'de düşük orta gelirli bir ülke olabilmiş ve bu tarihten itibaren kişi başına düşen gelirini artırarak 11 yıl içinde yüksek orta gelirli ülkeler kategorisine girmeyi başarmıştır. 2002 yılından itibaren de yüksek gelirli ülkeler kategorisinde yer almaktadır. Güney Kore'nin bir diğer özelliği ise OGT'ye yakalanmadan 14 yıl yüksek orta gelirli ülke seviyesinde takılı kaldıktan sonra yüksek gelirli ülkeler kategorisine girmiş ülke örneklerinden bir tanesi olmasıdır (Ohno, 2012: 25-28).

Ama Güney Kore de Türkiye gibi 14 yıl yüksek orta gelir seviyesinde takılı kalarak OGT riskine maruz kalan ülkelerden birisi olmuştur. Diğer taraftan Avrupa Birliği ülkesi olan Yunanistan, Türkiye ve Güney Kore'ye göre daha erken sürede 1967 yılında düşük orta gelirli ülke seviyesine ulaşmış olup, düşük gelir seviyesinde 7 yıl kalmıştır. 11 yıl düşük orta gelir seviyesinde takılı kaldıktan sonra 1978'de yüksek orta gelirli ülke seviyesine ulaşmıştır. Yunanistan'ın uzunca bir süre (17 yıl) yüksek orta gelir seviyesinde takılı kaldığı, OGT'ye yakalandığı görülmektedir. Ancak 1995 yılında kişi başına düşen gelirini artırarak bu tuzaktan kurtulup yüksek gelirli ülkeler kategorisine yükselmeyi başarabilmiştir.

OGT olarak kullanılan tanımlardan birisi ABD GSYİH'sinin yüzde 20'sinde takılıp kalmak olduğu için, Türkiye açısından bu durum test edilmeye çalışılmıştır (Eğilmez, 2012:2). Aşağıdaki Tablo 2.2, IMF (International Monetary Fund) Dünya Ekonomik Görünümü veri setinden derlenen veriler kullanılarak hazırlanmıştır. Bu tabloda ABD'nin ve Türkiye'nin 1980 yılından bu yana güncel fiyatlar ile KBDGSYİH'leri gösterilmiştir ve Türkiye'nin KBDGSYİH'sinin ABD KBDGSYİH'sinin yüzde kaçı olduğu hesaplanmıştır.

Tablo 2.2: 1980-2020 Yılları İtibariyle Türkiye Kişi Başına Düşen GSYH'sinin ABD Kişi Başına Düşen GSYH'sine Oranı (%)

Yıllar	Türkiye KBDGSYİH (USD)	ABD KBDGSYİH (USD)	TR / ABD x 100 %
1980	2.235	12.576	17,77
1981	2.215	13.966	15,86
1982	1.960	14.410	13,60
1983	1.765	15.531	11,36
1984	1.678	17.099	9,81
1985	1.842	18.232	10,10
1986	1.999	19.078	10,48
1987	2.256	20.063	11,24
1988	2.412	21.442	11,25
1989	2.811	22.879	12,29
1990	3.857	23.914	16,13
1991	3.804	24.366	15,61
1992	3.919	25.467	15,39
1993	4.372	26.442	16,53
1994	3.104	27.756	11,18
1995	3.965	28.763	13,79

1996	4.175	30.047	13,89
1997	4.288	31.554	13,59
1998	4.315	32.929	13,10
1999	3.951	34.602	11,42
2000	4.149	36.433	11,39
2001	3.009	37.241	8,08
2002	3.522	38.114	9,24
2003	4.538	39.592	11,46
2004	5.802	41.838	13,87
2005	7.054	44.218	15,95
2006	7.638	46.352	16,48
2007	9.214	47.955	19,21
2008	10.283	48.302	21,29
2009	8.529	46.909	18,18
2010	10.002	48.310	20,70
2011	10.438	49.726	20,99
2012	10.490	51.385	20,41
2013	10.821	52.615	20,57
2014	10.381	54.360	19,10
2015	9.437	55.805	16,91
2016	10.357	57.840	17,91
2017	10.703	59.886	17,87
2018	11.065	62.769	17,62
2019	9.213	65.052	14,16
2020	8.599	63.358	13,57

Kaynak: IMF Dünya Ekonomik Görünümü veri setinden derlenmiştir. www.imf.org, (E.T.: 01.11.2021)

1980’li yıllarda Türkiye ekonomisindeki KBDGSYİH, ABD’nin KBDGSYİH’sinin %17’sinden yüksektir. Diğer bir ifadeyle, Türkiye ekonomisi yaklaşık olarak orta gelir seviyesinde yer almaktadır. Sonraki dönemlerde bu seviyenin hızlı bir şekilde gerilemesinin sebebi ise Türkiye ekonomisinin sabit döviz kuru sisteminden müdahaleli dalgalı döviz kuru sistemine geçiş yapmasıdır. Bu sistemde Türkiye hükümeti tarafından döviz kuruna yapılan müdahaleler, devamlı olarak Türk lirası’nın kıymetini aşağıda tutabilmek ve bu yöntemle ihracat faaliyetlerini destekleyebilmek şeklinde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla, GSYİH’nin \$ karşısındaki değeri devamlı olarak aşağı yönlü bir eğilim sergilemiştir. 2001 ve 2002

senelerinde bu oran, en dip seviyeleri görmüştür. Bunun sebebi, 2001 buhranı ile Türk lirası'nın değer kaybetmesidir. Sonraki süreçlerde, Türk lirası'nın değer kazanmaya başlamasıyla birlikte bu oran, yukarı yönlü bir ivme göstermiştir ve %20 seviyesinin üzerine çıkmıştır. Geline bu aşamada, Türkiye ekonomisinde uygulanmış olan rejimin katkısı olduğu kadar, ABD'nin büyüme ivmesindeki düşüşlerin de etkili olduğu söylenebilir. 2009 senesindeki global buhranın Türkiye ekonomisi üzerinde oluşturduğu olumsuz etkiler bir kenara koyulup değerlendirme yapılırsa, Türkiye hükümeti'nin ortalama son 10 senede %13-20 oranları aralığında takılıp kaldığı görülebilmektedir. Bu elde edilen sonuçlar, Türkiye ekonomisinin şu an itibariyle OGT'ye yakalandığının bir ispatını oluşturmaya da bu tuzağa yakalanmaya çok uzak olmadığının bir işaretidir.

İktisadi kalkınma konusunda Doğu Asya ekonomilerinin dünya üzerindeki en hareketli bölgeleri olması nedeniyle dört senede bir Dünya Bankası, söz konusu ekonomilerin iktisadi kalkınma stratejileri konusunda raporlar yayınlamaktadırlar. 2007 senesinde yayınlanmış olan raporda ilk kez “OGT” kavramı ele alınarak, orta gelir grubundaki ekonomilerin alt ve üst gelir grubundaki ekonomilerden daha zayıf gelişme kaydettikleri ileri sürülmüştür. Dünya Bankası tarafından hazırlanmış olan bu rapor kapsamında “OGT” ekonomistler tarafından sıkça dile getirilmeye başlanmıştır. Türkiye ekonomisinin de orta gelir grubundaki ekonomiler arasında yer alması nedeniyle, OGT kavramı son zamanlarda Türkiye kapsamında da en çok ele alınan konulardan birisi olmuştur. Dünya iktisat tarihi araştırıldığında, yüksek iktisadi büyüme rakamlarının sergilendiği dönemlerin ardından ekonomilerin durgunluk sürecine doğru sürüklendiği gözlemlenmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında sömürgecilikten kurtulmuş olan yükselen ekonomiler, yüksek gelirli ekonomiler seviyesine erişmeyi hedeflemişlerdir. Ancak bu ekonomi örnekleri değerlendirildiğinde, pek çoğunun bu hedefe ulaşamadıkları görülmüştür. 1950 yılı sonrası dönem incelendiğinde, düşük orta gelirli ekonomilerin düşük gelir seviyesine gerilememeleri için senelik ulusal gelir seviyelerinde en az %4,7 oranında bir yükseliş kaydetmeleri ve yüksek orta gelirli ekonomilerin de yüksek orta gelir tuzağına yakalanmamaları için senelik en az %3,5 seviyesine kadar kişi başına ulusal gelir düzeylerinde bir yükseliş göstermeleri gerekmektedir (Alçın, Güner, 2015:28).

“Çin 2030” başlıklı Dünya Bankası raporu tarafından 1960 senesinde orta gelir seviyesinde bulunan 101 ekonomiden atlatarak gelişmiş üst gelirli ekonomiler grubuna geçiş yapan sadece 13 ekonominin olduğu ileri sürülmüştür. Bu ekonomiler, Amerika Birleşik Devletleri’nin fert başına ulusal gelir miktarının %5,5 ile %44’ü arasında bulunurken 2008’de bu oranı %45 ve yukarısına çıkarabilen ülke ekonomilerinin Portekiz, İspanya, Singapur, Japonya, Ekvator Ginesi, İrlanda, Mauritius, Hong Kong, Porto Riko, Yunanistan, Tayvan, İsrail ve Güney Kore olduğu belirtilmiştir. Kıbrıs, Portekiz İspanya, İrlanda ve Yunanistan gibi ekonomiler ile İsrail, Güney Kore, Tayvan, Singapur ve Japonya gibi ekonomiler, global çapta rekabet gücü yüksek ve teknoloji odaklı bir sanayi kapasitesini başarılı bir şekilde oluşturmuş ve yüksek beşerî sermaye birikimi üreterek OGT’den kurtulmuş olan ekonomilerdir. Güney Kore ve Tayvan ülkeleri, Japon hükümeti’nin işgali altında kalmış ve İkinci Dünya Savaşı’nın ardından bağımsızlıklarını kazanmış olan ülkelerdir. Büyüme başarılarının arkasında yatan en önemli faktör ise uygulamaya koydukları endüstri ve teknoloji alanındaki politikalar (China 2030, 2013:12).

Tablo 2.3: 1960-2020 Aralığında Düşük Gelirli İken Düşük Orta ve Yüksek Orta Gelir Seviyesine Ulaşan Ülkeler

	Düşük Gelirli Ülke Olduğu Yıl	Düşük Orta Gelirli Ülke Olduğu Yıl	Yüksek Orta Gelirli Ülke Olduğu Yıl	Düşük Gelirli Ülke Olarak Geçirdiği Yıl Sayısı (a)	Düşük Orta Gelirli Ülke Olarak Geçirdiği Yıl Sayısı (b)
Avustralya	-	1960	1973	-	13
Bulgaristan	-	1980	2006	-	26
Çin	1960	2001	2010	41	9
Endonezya	1967	2003	-	36	12
Filipinler	1960	1995	-	35	20
Güney Kore	1960	1977	1988	17	11
Hindistan	1960	2009	-	49	6
Hong Kong	1960	1971	1979	11	8
Japonya	1960	1966	1974	6	8
Macaristan	-	1991	1994	-	3
Malezya	1960	1978	2002	18	24
Polonya	-	1990	1998	-	8
Romanya	-	1987	2005	-	8
Sırbistan	-	1995	2006	-	11
Singapur	1960	1971	1980	11	9
Tayland	1960	1988	2008	28	20
Tayvan	-	1980	1986	-	6
Türkiye	1960	1975	2004	15	29
Vietnam	1985	2008	-	23	7
Yeni Zelanda	-	1960	1975	-	15
Yunanistan	1960	1967	1978	7	11

Kaynak: <http://data.worldbank.org/indicator> ve www.imf.org (Erişim Tarihi: 17.02.2021) adreslerinden alınan verilerden elde edilmiştir.

***(a)** Düşük Gelirli Ülke Olarak Geçirdiği Yıl Sayısı; Baz alınan ülkenin düşük orta gelirli ülke olduğu yıldan düşük gelirli ülke olduğu yıl çıkarılarak hesaplanır.

***(b)** Düşük Orta Gelirli Ülke Olarak Geçirdiği Yıl Sayısı; Baz alınan ülkenin yüksek orta gelirli ülke olduğu yıldan düşük orta gelirli ülke olduğu yıl çıkarılarak hesaplanır.

1960-2020 yılları arasında düşük gelirli iken düşük orta gelirli gruba geçebilen ekonomi örnekleri Tablo 2.3'te gösterilmektedir. Söz konusu ekonomiler arasında en çok göze çarpan ekonomi olarak Endonezya'nın 2003 sonrası kişi başına düşen gelirin ortalama %6,33 artış sağladığı görülmektedir. Bu artışla Endonezya yüksek orta gelir düzeyine hızla yaklaşmaktadır. Bu doğrultuda Asya ülkelerinden Güney Kore, 17 yıl düşük gelir seviyesinde takılı kaldıktan sonra 1988 sonrası kişi başına düşen gelirini ortalama %7,26 artırarak düşük gelir tuzağından kurtulmuştur. Bu ülkeler arasında dikkat çekici bir başka ülke ise Çin'dir. Çin, 41 yıl düşük gelir seviyesinde takılı kaldıktan sonra 2010 sonrası kişi başına düşen gelirini ortalama %12,62 artırarak düşük gelir tuzağından kurtulmuştur. Bu ülkeler arasında en şaşırtıcı olan ülke ise Hindistan'dır. Hindistan'ın en uzun süre düşük gelir düzeyinde takılı kaldığı görülmektedir. Hindistan, son yıllarda hızlı yükselen piyasa ekonomilerinden biri olmasına rağmen nüfusunun çok yüksek olmasının da etkisiyle kişi başına düşen gelirden düşük orta gelir düzeyini ancak 2009'da yakalayabilmiş gözükmemektedir. Ancak 2009 sonrası Hindistan'ın kişi başına düşen geliri ortalama %4,08 artış sergilemiştir. Gelişmekte olan Avrupa ülkelerini incelediğimizde Bulgaristan'ın uzunca bir süre düşük orta gelir seviyesinde takılı kaldığı görülmektedir. Bu süreçte Bulgaristan 2006 sonrasında kişi başına düşen gelirini ortalama %4,84 oranında artırarak düşük orta gelirli ülke ekonomisi konumundan yüksek orta gelirli ülke ekonomisi konumuna yükselmiştir. Gelişmiş Avrupa ülkelerinden Yunanistan ise 7 yıl boyunca düşük gelir ve 11 yıl ise düşük orta gelir seviyesinde takılı kaldıktan sonra, 1978 sonrasında KBDGSYİH'sini ortalama %2,17 oranında artırarak düşük orta gelirli ülke ekonomisi düzeyinden yüksek orta gelirli ülke ekonomisi düzeyine yükseltmiştir.

Tablo 2.4: 1960-2021 Aralığında Yüksek Orta Gelirli İken Yüksek Gelir Düzeyine Ulaşan Ülkeler

	Yüksek Orta Gelirli Ülke Olduğu Yıl	Yüksek Gelirli Ülke Olduğu Yıl	Yüksek Orta Gelirli Ülke Olarak Geçirdiği Yıl Sayısı (a)
Avustralya	1973	1988	15
Bulgaristan	2006	-	15
Çin	2010	-	11
Güney Kore	1988	2002	14
Hırvatistan	1995	2007	12
Hong Kong	1979	1990	11
Japonya	1974	1986	12
Macaristan	1994	2007	13
Malezya	2002	-	19
Polonya	1998	2011	13
Romanya	2005	-	16
Sırbistan	2006	-	15
Singapur	1980	1991	11
Tayland	2008	-	13
Tayvan	1986	1995	9
Türkiye	2004	-	17
Yeni Zelanda	1975	1993	18
Yunanistan	1978	1995	17

Kaynak: <http://data.worldbank.org/indicator> ve www.imf.org (Erişim Tarihi: 17.02.2021) adreslerinden alınan verilerden elde edilmiştir.

***(a)** Yüksek Orta Gelirli Ülke Olarak Geçirdiği Yıl Sayısı; Baz alınan ülkenin yüksek gelirli ülke olduğu yıldan yüksek orta gelirli ülke olduğu yıl çıkarılarak hesaplanır. Yüksek gelir seviyesine ulaşamayan ülkeler için, bu tablodaki hesaplamalar 2021 yılı sonlarına doğru yapıldığı için son cari yıl 2021 yılı kabul edilerek, 2021 yılından yüksek orta gelirli ülke olduğu yıl çıkarılarak hesaplanmıştır.

1960-2021 yılları arasında önce düşük gelirli olup daha sonra yüksek orta gelirli ülkeler arasına dahil olan ülkelerden biri Türkiye'dir. Tablo 2.4'te Türkiye'nin kişi başına düşen gelirden 2004 sonrası bu gruba dahil olduğu görülmektedir. 1975'ten sonra Türkiye'nin düşük orta gelir seviyesinde yaklaşık 29 yıl takılı kaldığı ve bu düzeyi uzun yıllar aşamayan bir ülke olarak düşük OGT'ye yakalandığı söylenebilir. Türkiye'nin 2003-2020 arası kişi başına düşen geliri ortalama %1,08 artış sağlamıştır. Şayet Türkiye'nin kişi başına düşen geliri 2012 sonrası yılda %5 artış sağlayabilirse yüksek orta gelir tuzağına yakalanmadan 5 yıl içinde yüksek gelirli

lkeler grubuna girmesi söz konusu olabilir. Bu tabloya dayanarak Türkiye'nin ortalama kişi başına düşen gelirmede Malezya ve Tayland ile benzer nitelikte olduğu söylenebilir. Gelişmekte olan AB lkeleri arasında yer alan Macaristan 13 yıl yüksek orta gelir seviyesinde takılı kaldıktan sonra 2007 yılında kişi başına düşen ortalama gelirini artırıarak yüksek gelirli ülkeler arasındaki yerini korumayı başarabilmiştir. Gelişmiş AB lkeleri arasında yer alan Yunanistan ise 17 yıl boyunca yüksek orta gelir seviyesinde takılı kaldıktan sonra 1995 yılında kişi başına düşen ortalama gelirini artırıarak yüksek gelirli ülkeler arasında yer almayı başarabilmiştir.

Tablo 2.5: 1960-2021 Aralığında Düşük Gelirli İken Yüksek Gelir Seviyesine Ulaşan lkelerin Bu Gelir Seviyelerinde Geçirdiği Süre (Yıl Olarak)

	Düşük Gelirli lke Olarak Geçirdiği Yıl (1960'tan) (a)	Düşük Orta Gelirli lke Olarak Geçirdiği Yıl (b)	Yüksek Gelirli lke Olarak Geçirdiği Yıl (c)	Yüksek Orta Gelirli lke Olarak Geçirdiği Yıl (2021'e kadar) (d)
Avustralya	-	13	15	33
Güney Kore	17	11	14	19
Japonya	6	8	12	35
Hong Kong	11	8	11	31
Singapur	11	9	11	30
Tayvan	-	6	9	26
Yeni Zelanda	-	15	18	28
Yunanistan	7	11	17	26

Kaynak: <http://data.worldbank.org/indicator> ve www.imf.org (Erişim Tarihi: 17.02.2021) adreslerinden alınan verilerden elde edilmiştir.

***(a)** Düşük Gelirli lke Olarak Geçirdiği Yıl Sayısı; Baz alınan ülkenin düşük orta gelirli ülke olduğu yıldan düşük gelirli ülke olduğu yıl çıkarılarak hesaplanır.

***(b)** Düşük Orta Gelirli lke Olarak Geçirdiği Yıl Sayısı; Baz alınan ülkenin yüksek orta gelirli ülke olduğu yıldan düşük orta gelirli ülke olduğu yıl çıkarılarak hesaplanır.

***(c)** Yüksek Orta Gelirli lke Olarak Geçirdiği Yıl Sayısı; Baz alınan ülkenin yüksek gelirli ülke olduğu yıldan yüksek orta gelirli ülke olduğu yıl çıkarılarak hesaplanır. Yüksek gelir seviyesine ulaşamayan ülkeler için, bu tablodaki hesaplamalar 2021 yılı sonlarına doğru yapıldığı için son cari yıl 2021 yılı kabul edilerek, 2021 yılından yüksek orta gelirli ülke olduğu yıl çıkarılarak hesaplanmıştır.

***(d)** Yüksek Gelirli lke Olarak Geçirdiği Yıl Sayısı; Bu tablodaki hesaplamalar 2021 yılı sonlarına doğru yapıldığı için son cari yıl 2021 yılı kabul edilerek, baz alınan ülke için, 2021 yılından yüksek gelirli ülke olduğu yıl çıkarılarak hesaplanmıştır.

1960-2021 yılları arasındaki dönemde aşama aşama yüksek gelirli ülkeler arasına girebilen ülkelere bakıldığında Tablo 2.4 ve Tablo 2.5 ortaya çıkmaktadır. Bu lkeler arasında en çok dikkat çeken ülke ise Güney Kore'dir. Güney Kore 1960'tan itibaren 17 yıl boyunca düşük gelirli bir ülke durumundayken 1977'de düşük orta gelirli bir ülke olabilmiş ve bu tarihten itibaren %7,26'lık bir ortalama kişi başına düşen gelir artışıyla 11 yıl içinde yüksek orta gelirli

lkeler kategorisine girmeyi başarmıştır. 2002 yılından itibaren de yüksek gelirli ülkeler kategorisinde yer almaktadır. Güney Kore 1960-2020 arası dönemde kişi başına düşen gelirdede ortalama %4,40'lık bir büyümeyle diğerk ülkelerden oldukça farklılaşmaktadır. Güney Kore'nin bir diğerk özelliği ise OGT'ye yakalanmadan 14 yıl yüksek orta gelirli ülke seviyesinde takılı kaldıktan sonra yüksek gelirli ülkeler kategorisine girmiş ülke örneklerinden bir tanesi olmasıdır(Ohno, 2012: 25-28). Ama Güney Kore de Türkiye gibi 14 yıl yüksek orta gelir seviyesinde takılı kalarak OGT riskine maruz kalan ülkelerden birisi olmuştur. Diğerk taraftan Japonya, Singapur ve Hong Kong lkeleri de OGT riskine maruz kalıp daha sonrasında bu tehlikeden kurtulan yüksek gelirli ülke kategorisinde yer almaktadırlar. Tablo-8'e baktığımızda Dünya Bankası raporu'na göre, Avustralya (15 yıl), Yeni Zelanda (18 yıl) ve Yunanistan (17 yıl) OGT'ye yakalanan ve sonrasında kurtulan ülkeler arasındadır.

Gelir tuzağı kavramının yüksek gelir gruplarında da görülmesine en güzel örnek ise Japonya'dır. Çünkü Japonya'nın son yirmi yılda ortalama büyümesi %1'in altında seyretmektedir. Tayland ve Malezya gibi düşük gelir düzeyinden orta gelir düzeyine yükselen ülkeler ise bu gelir düzeyinden yüksek gelir düzeyine yaklaşık 20 yıldır sıçrama gerçekleştirmemiştir (Yeldan vd., 2012: 34-36).

1960'lı dönemlerde iktisadi kalkınma açısından Türkiye'ye benzerlik gösteren Güney Kore hükümeti, daha sonraki yıllarda hızlı bir gelişim kaydetmiştir. Güney Kore'nin gelişimi incelenirken gerek ulusal geleneklerden kaynaklanan gerekse devlet politikasına dayandırılabilcek çok sayıda diğerk faktörlerin göz önünde bulundurulması gerekmektedir (OECD, 1996.). Güney Kore hükümetinin son 40-50 yıllık süreçte, eğitim ve araştırma geliştirme faaliyetleri konusunda uyguladığı politikalar ve ulaştığı hedefler önemli bir konudur. Sanayi sektörünün teknolojik yenilik yaratılmasına zemin hazırlamak üzere 1960 yılında 18 yaşın üstünde %5 olan yükseköğretim mezun sayısını, son dönemlerde %60'ın üstüne çıkaran Güney Kore hükümeti, 1960'lı dönemlerde GSYİH içerisindeki Ar-Ge harcamalarının binde 4'lk payını son yıllarda %3 seviyesine kadar çıkarmıştır (Alçın, 2010:134.).

Güney Kore hükümeti, dünya teknolojisini yakalamaya ve bilhassa da jenerik teknolojilere hâkim olmaya odaklanan, ulusal çaplı bir stratejiye sahiptir. Bu kapsamda sanayi, eğitim ve Ar-Ge konusunda izlenen bu stratejinin gereklerine göre belirlenmiş, bütüncül bir tekno-ekonomi politikası yürütülmektedir (Göker, 1998:11). Güney Kore hükümeti, teknoloji üretilmesinde, dış

sermaye yatırımlarını belirleyici bir ölçüt olarak kullanmamıştır, daha ziyade yatırım ürünleri ithal ederek geliştirme yolunu tercih etmiştir. 1960'lı dönemlerde “olduğu gibi taklit yöntemi” niteliğinde teknoloji üretiminin ve güçlendirilen eğitim sisteminin olumlu sonuçlarının ulusal araştırma geliştirme faaliyetleri ile desteklenmesi sonucunda, özgün ürün yaratma becerisi elde edilmiştir.

2.2 ORTA GELİR TUZAĞINA YAKALANMAYAN ÜLKELER: İZLEDİKLERİ YOLLAR VE ÇIKARILACAK DERSLER

1960'tan 2008 yılına kadarki geçen süreçte hangi ülke ekonomilerinin OGT'ye yakalandığı ve OGT'den kaç ülke ekonomisinin kurtulabildiği ile ilgili olarak Dünya Bankası aracılığıyla yayınlanan “Çin 2030” isimli Rapor tarafından; 1960 senesinde orta gelir seviyesinde bulunan 101 ekonomiden OGT'yi atlatarak gelişmiş üst gelirli ekonomiler grubuna geçiş yapan sadece 13 ekonominin olduğu ileri sürülmüştür. Bu ekonomiler, ABD'nin kişi başına düşen ulusal gelir miktarının %5,5 ile %44'ü arasında bulunurken, 2008'de bu oranı %45 ve yukarısına çıkarabilen ülke ekonomilerinin Portekiz, İspanya, Singapur, Japonya, Ekvator Ginesi, İrlanda, Mauritius, Hong Kong, Porto Riko, Yunanistan, Tayvan, İsrail ve Güney Kore olduğu belirtilmiştir. Kıbrıs, Portekiz İspanya, İrlanda ve Yunanistan gibi ekonomiler ile İsrail, Güney Kore, Tayvan, Singapur ve Japonya gibi ekonomiler, global çapta rekabet gücü yüksek ve teknoloji odaklı bir sanayi kapasitesini başarılı bir şekilde oluşturmuş ve yüksek beşerî sermaye birikimi üreterek OGT'den kurtulmuş olan ekonomilerdir. Güney Kore ve Tayvan ülkeleri, Japon hükümeti'nin işgali altında kalmış ve İkinci Dünya Savaşı'nın ardından bağımsızlıklarını kazanmış olan ülkelerdir. Büyüme başarılarının arkasında yatan en önemli faktör ise uygulamaya koydukları endüstri ve teknoloji alanındaki politikalarıdır (China 2030, 2013:12).

Diğer taraftan Avrupa kıtasının güneydoğusunun en uç noktasında bulunan Yunanistan ülkesi, turizm ve denizcilik alanında önemli miktarda gelir elde eden bir ekonomi konumunda yer almaktadır. GSYİH'nin üçte birinden fazlasını turizm gelirlerinden sağlayan Yunanistan ülkesinde belli tarım ürünleri dışında net tarım ürünlerini ithal eden ülke konumunda bulunmaktadır (Konya Ticaret Odası, 2009:4). Yüzölçümü olarak küçük ancak oldukça açık bir ekonomik yapıya sahip olan Yunanistan hükümeti, toplam ulusal gelir açısından AB üyesi ülkeleri içerisinde Portekiz'den sonra en düşük seviyede yerini almaktadır. Özellikle

uygulanmakta olan özelleştirme politikalarına karşılık hükümet ekonomide etkin bir güce sahiptir. Yunanistan ekonomisinde sanayi sektörü diğer AB ülkelerine göre daha zayıf kalmıştır. Ürün ve hizmet sağlamada etkin olan kamu sektörü, diğer alanlarda geniş ölçekli politikaları uygulamada araç olarak kullanılmıştır. 1990 yılına kadar Yunanistan hükümeti, demiryollarında, savunma endüstrisinde, hava sanayisinde, rafinerilerde ve sanayi sektörünün %70'inde etkin olarak faaliyet göstermiştir. Kamu kesiminin bankacılık alanında sahip olduğu yetkiler, pek çok büyük çaplı firmayı organize etmesine imkân sağlamıştır. 1996 senesine kadar teknolojiye yaşanan gelişmeler, globalleşmenin hızlanması ve AB'ye verilen birtakım taahhütler nedeniyle kamu kesimindeki reformlara öncelik verilmiştir. Yunanistan ekonomisinde tarım, ormancılık ve balıkçılık sektörünün GSYİH içerisindeki katma değeri son dönemlerde düşüş göstermesine karşılık, tarım sektörünün GSYİH'ye katkısı 2009 senesinde %3,5 seviyesinde gerçekleşmiştir. İş gücünün %10'u tarım sektöründe istihdam edilmiştir. Yunanistan ekonomisinde tarıma dayalı ürünlerin ihracat miktarı diğer AB ülkelerinden oldukça fazladır. Hizmetler sektörünün GSYİH içindeki katma değeri pek çok gelişmiş ülkede olduğu gibi önemli bir yer teşkil etmektedir. Toplam ulusal gelirden önemli bir payı bulanan turizm sektörü, ülkedeki döviz kaynakları açısından önemli bir rol oynamaktadır. Ülkedeki en kapsamlı alt sektörler ise ticaret ile emlak faaliyetleridir. Ülkede finans kesiminin gelişmesi ve Telekomünikasyon piyasasının özelleştirilmesi ile iletişim ve lojistik sektörlerinin önemi daha da artmıştır. 1981'de AB'ye üyeliğinin kabul edilmesinin ardından, Yunanistan hükümeti, AB ülkelerinden daha hızlı bir büyüme ivmesi göstererek güçlü bir iyileşme sergilemiştir. 1996-2000 döneminde ülkedeki ortalama büyüme hızı %3,4 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu dönem sonrasında reel olarak %4 oranında bir büyüme kaydedilmiştir. Avro'ya geçişin ardından Yunanistan ekonomisinin senelik büyüme rakamları euro bölgesi ortalamasının üzerine çıkmıştır. 2001-2005 döneminde ülkedeki büyüme oranı %4,4 seviyesindeyken euro bölgesinde bu oran %1,4 düzeyinde gerçekleşmiştir. Yunanistan ekonomisinin büyüme oranı, 2006 yılında %4,2 ve 2007'de %4 oranları ile bölge ortalamasının üzerindeki yükselişini devam ettirmiştir (Taylan,2011:4-6).

1981'de AB'ye katılan Yunanistan hükümeti, 2001'de euro sisteminin 12. üyesi olmuştur. 1980-2008 sürecindeki 28 senelik dönemde Yunanistan hükümetinin ulusal geliri beş kat artış göstermiştir. Finansal buhran dönemi olan 2008 senesinden önceki on sene ile kıyaslandığında ise Yunanistan'ın ulusal geliri %237 oranında artmıştır. 2008'in sonlarında kişi başına düşen

gelir seviyesi AB'ye girilen 1981 senesine göre %365 seviyesinde artış kaydetmiştir. 2014 senesinde ise Yunanistan ekonomisinin kişi başına düşen geliri AB ortalamasının %72'lik kısmına tekabül etmektedir. 1981 senesinden günümüze değin Yunanistan'a toplam 200 milyar euro kadar euro bölgesi fonlarından yatırım yapılmıştır (Uludağ İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği, 2019:4). 1981 sonrasında ülkeye aktarılan fonların katkısıyla ülkede çok önemli ekonomik gelişmeler kaydedilmiştir. Örneğin; 1980-2008 döneminde Yunanistan hükümeti'nin kişi başına düşen geliri 9.000 \$'dan 30.000 \$ seviyesine yükselmiştir (Kızıldere ve Büberkökü,2017:5). AB'ye sınırı bulunmamasına karşılık üye olabilen tek ülke Yunanistan devleti, 2004'te AB'ye geçiş yaptıktan sonra ciddi miktarda kalkınma ve altyapı projelerine pay alabilmiştir Yunanistan devleti, AB bütçesinden olabildiğince faydalanmıştır. Yunanistan'ın, 2007-2013 dönemindeki AB bütçesi fonundan, GSYİH'sinin %1,8'ine karşılık gelen 20,1 milyar euro almasına karar verilmiştir (Konya Ticaret Odası, 2009:4). Yunanistan, euro'ya giriş yapmanın getirdiği kolaylık ile AB fonlarına ve ucuz borçlanmaya bağlı olarak hayat kalitesini, kişi başına düşen gelir seviyesini yukarı taşıyarak gelişmiş ülkeler arasında yer almayı başarmıştır ve OGT'ye girmekten kurtulmuştur (Eğilmez, 2015:1).

Doğu Asya ekonomilerinin 1970 yılından itibaren günümüze değin sergilemiş olduğu iktisadi büyüme trendi dünya ortalamasının çok üstünde gerçekleşmiştir. Bu son 40 senelik süreçte geriden takip eden ilk kuşak Asya Kaplanları olarak adlandırılan Tayvan, Güney Kore, Hong Kong ve Singapur sergiledikleri büyüme performansı ile yüksek gelirli ekonomiler grubuna geçiş yapmışlardır. Güney Kore ile Tayvan ekonomileri, pek çok açıdan birbirine benzerlik gösteren ekonomilerdir. Her iki ülke de Japon hükümeti'nin işgaline uğramış ve İkinci Dünya Savaşı sonunda bağımsızlığını kazanmıştır. Her iki ekonomi de Japon hükümeti'nin kolonisi şeklinde bu ekonominin iktisadi yapısına bağımlı olarak gelişmiştir. İlgili ekonomilerdeki temel endüstri tesislerini, fiziksel altyapıyı, yerel emek ve kaynak gibi faktörleri kullanabilmek için Japon hükümeti aracılığıyla kolonileşme sağlanmıştır (Eriksson, 2005: 54). Her iki ülke de başlangıçta komşularına göre daha düşük bir gelir düzeyine sahip bulunmaktaydı. Örneğin 1960'ta Tayvan ile Güney Kore hükümeti'nin kişi başına düşen ulusal gelir miktarı 150 \$ düzeyindeydi. Dolayısıyla bu ülkeler, Malezya (\$300), Filipinler (\$257), Brezilya (\$208), Güney Afrika (\$422) ve Şili (\$554) gibi az gelire sahip ekonomilerin gerisinde bulunmaktaydı. 1980'li yıllarda Tayvan ile Güney Kore ülkesi orta gelir seviyesine yükselirken

2000’lerde ise yüksek gelire sahip ekonomiler düzeyine ulaşmışlardır. Söz konusu büyüme başarısının arkasındaki temel faktör, 1960 yılının sonlarından başlayarak uygulamaya koydukları endüstri ve teknoloji alanındaki politikalar olmuştur (Lee ve Matthews, 2011).

Güney Kore ekonomisi bugün geldiği aşamada tekstil alanından kimya endüstrisine, ağır sanayi alanından bilişim ve otomotiv teknolojilerine kadar pek çok alanda araştırma ve geliştirme ağırlıklı istihdam edilen iş gücü ve gelişmiş sanayi altyapısı ile göz doldurmaktadır. Bu alanda gerçekleştirilen araştırmalar, Güney Kore ülkesinin süratli büyüme performansının temel sebepleri arasında, büyük miktardaki tasarruf ve yatırım düzeylerini, nitelikli insan gücünü ve ihracata dayalı kalkınma planlarını ortaya koymaktadır (Harvie ve Lee, 2003a, 2003b). 1950 senesinin sonlarında epey geride kalmış bir ekonomi durumundayken başarılı bir sanayileşme politikası doğrultusunda Güney Kore hükümeti, günümüz itibariyle dünya pazarlarına yüksek teknoloji tabanlı ürünler ihraç ederek gelişmiş ülkeler arasında yerini almıştır. Güney Kore ülkesinin iktisadi gelişim performansı incelendiğinde, kaydedilen başarının arkasında yatan üç temel faktör dikkat çekmektedir. Bunlardan birincisi, hükümetin ticari piyasaları yönlendirmedeki baskın gücü; ikincisi, kamu bankalarının finansal sistem üzerindeki sıkı kontrolleri ve üçüncüsü ise farklı sektörlerde uzmanlaşmış büyük aile işletmelerinin (chaeboller) ² tekel konumudur (Hahm, 2003: 79). Güney Kore ülkesinin süratli büyüme süreci, 1960’lı yılların başından itibaren uygulamaya koyduğu ihracata dayalı stratejiler ile gerçekleşmiştir. İşletmeler ile hükümet ihracat alanında hedefler belirlemiştir ve bu hedeflere erişebilmek amacıyla ülke tarafından zaruri olan altyapı hizmetleri ve teşvik sistemleri hayata geçirilmiştir. Bilhassa işletmelerin teknolojik imkanlardan yararlanmaları ve ihracat miktarlarını yükseltmeleri doğrultusunda teşvik mekanizması etkin bir şekilde uygulamaya konmuştur. Kamu bankaları, yoğun bir şekilde teknolojiden yararlanan ve ihracat seviyelerini yükseltmeyi hedefleyen işletmelere özgü kredi temin etmişlerdir (Smith, 2000). Güney Kore hükümeti, uyguladığı endüstri ve inovasyon politikaları kapsamında kaynakların dağılımına müdahale etmiştir. Devletin koordinasyonu ile oluşan yatırım programları uzun dönemli kalkınma planlarının önceliklerini belirlemiştir. Güney Kore’de devlet, ekonomik sisteme pek çok kez müdahalede bulunmuştur. Bu sürecin temel nedeni ise Güney Kore’deki inovasyon

² Chaebol, Japonya’nın erken Meiji döneminin Zaibatsularına veya bugünkü Keiretsulara benzeyen tek girişimci ve çoğunlukla bir aile üyesinin sahip olduğu ve onun tarafından kontrol edilen bir grup firmaya verilen isimdir (Gönel, 2010: 265).

politikalarının temel yapısını, kamu araştırma kurumları ile büyük ölçekli şirketler arasındaki yakın iş birliğinin oluşturmıştır. Bu iş birliğinin başlangıç aşamasında, teknoloji tabanlı ürünlerin ortaya çıkarılmasında kamu kurumları en fazla paya sahip olmuştur (Gönel, 2010: 265). Özel sektör harcamalarının yetersiz olduğu 1970’li yıllarda kamu araştırma kurumları bu açığı giderebilmek amacıyla ciddi bir efor sergilemiştir. Güney Kore hükümeti’nde 1970’li yıllarda Ar-Ge faaliyetleri içindeki özel kesimin payı %30 seviyesindeyken 1976’da kamu kesiminin payında gerilemeler ve özel kesimin payında ise hızlı bir yükseliş yaşanmıştır. 2008 yılı verilerinde özel kesimin Ar-Ge oranı %75 seviyesine erişmiştir. İşletme bünyesinde, teknolojik faaliyetlerin içselleştirilmesi ve üretim kapasitesini saptayan temel etmen işletme içerisinde (in-house) sergilenen Ar-Ge faaliyetleri olduğundan dolayı söz konusu dönüşüm bilhassa büyük çaplı Güney Kore’deki endüstri firmalarının (LG, Hyundai ve Samsung gibi) global bir aktör konumuna ulaşmasına katkıda bulunmuştur (Arslanhan ve Kurtosal, 2010: 8).

Güney Kore, teknoloji alanındaki ilerlemeyi istikrarlı hale getiren inovatif stratejiler sayesinde yukarı yönlü bir büyüme trendi sergileyerek orta gelir düzeyindeki ülkeler grubundan yüksek gelir düzeyindeki ülkeler grubuna geçiş yapmıştır. Bu ülkenin elde ettiği tecrübe süreci, hükümetin ekonomik sisteme yapmış olduğu müdahalenin metotları ve derinliği bakımından değişiklik gösterse de etkili bir ders niteliği taşıyan önemli hususları diğer ekonomilere şu şekilde sunmaktadır:

*Endüstrileşme döneminde teknoloji, dış ticaret ve sanayi stratejileri ortak bir amaç kapsamında eşgüdümlü olarak uygulanmıştır. Söz konusu ekonomi, ilk safhada ithal ikameci sanayileşme politikası evresinden ihracata dayalı sanayileşme politikasına geçiş yapmıştır.

*Teknoloji açısından ileri seviyeli, rekabet gücü yüksek işletme oluşturmak için işletme bünyesinde teknolojik bilgi birikimi sürecini organize etmek ve teknoloji alanında uzmanlaşmak gerekmektedir. Başarı trendini yakalamış bir endüstrileşme döneminde, işletmelerin geçerli olan teknolojik ürünleri benimseyerek ve bu ürünlere adaptasyonu sağlayarak gelişim kaydetmesi oldukça önemli bir durumdur. Bu evrede kazanılan teknolojik birikimin işletme içi Ar-Ge faaliyetleri aracılığıyla içselleştirilmesi gereklidir. Söz konusu ülkede; ilk aşamada, tersine mühendislik, teknoloji aktarımı gibi metotlarla teknoloji kazanımı sağlanmıştır. Teknoloji birikiminin ilerleyen safhalarında ise Ar-Ge aktiviteleri doğrultusunda teknoloji alanında derinlik kazanılmıştır. İlgili ülkede, Ar-Ge etkinliklerine bütçeden büyük pay ayrılmıştır ve

akabinde Ar-Ge harcamalarının GSMH içerisindeki oranı eşik değeri olan %1 seviyesine 1980 yılının ikinci yarısında ulaşmıştır. Sanayileşmenin başlangıç döneminde edinilen teknolojik bilginin geliştirilmesinde yerli Ar-Ge çalışmaları belirleyici bir rol oynamıştır.

*Ulusal işletmelerin teknoloji kazanımında, dış kaynaklı bilgi ve teknolojik imkanlara erişim fırsatları büyük önem arz etmektedir. Teknoloji aktarımı, yabancı uyruklu uzman kişilerin kiralanması, direkt dış kaynaklı yatırım konusunda teknoloji transferi koşulunun eklenmesi gibi metotlarla dış kaynaklı teknoloji kamusal araştırma firmalarının da yardımı ile ulusal işletmelere transfer edilmiştir.

*Yüksek düzeyde yeteneğe sahip insan kaynağının geliştirilmesi söz konusu ülke ekonomisi açısından kabul gören önemli bir stratejik yöntemdir. Alanında uzmanlaşmış bilim adamlarının ve mühendislerin eğitim süreçlerine öncelik tanınmıştır. Tersine beyin göçü durumunu özendirici ücret stratejileri kapsamında, yurt dışında eğitim almış ya da görev yapmış olan bireylerin ülkelerine geri dönmeleri hususunda önemli başarılar elde edilmiştir.

*Güney Kore'nin deneyiminden hareketle ortaya çıkan son faktör ise hükümet müdahalesine etkin bir şekilde yer verilmesidir. Hükümet, farklı aralıklarda ve yoğunluk düzeyinde ülke ekonomisine müdahalede bulunmuştur. Bu doğrultuda devlet, endüstrileşme dönemini değişik inovatif politika araçlarından yararlanarak şekillendirmiştir.

OGT'den kurtulma başarısı gösteren Güney Kore'de devlet uyguladığı sanayi ve teknoloji politikaları ile kaynak dağılımına müdahale etmiştir. Devletin koordinasyonu ile oluşan yatırım programları uzun dönemli kalkınma planlarının önceliklerini belirlemiştir. Devlet özel sektöre verdiği tüm teşvikleri farklı performans kriterlerine bağlamış, bunun yanında sahip olduğu teknik uzmanlık kurumlarından yararlanarak özel kesime devamlı veri aktarmıştır. Bu türden uzmanlık paylaşımları özel kesim ile devlet kurumları arasında geliştirilen sosyal ağlar vasıtasıyla etkin bir veri aktarımına imkân sağlamıştır. Doğu Asya ekonomileri özel kesim ile iş birliği durumunda ülke ekonomisinin gidişatı ve ulaşılmak istenen hedefler doğrultusunda geniş çaplı bir vizyon oluşturmaya odaklanmıştır. Söz konusu ekonomiler, hükümet denetimine dayalı ayrıntılı bir planlamadan ziyade devletin katalizör olduğu gelişme programları oluşturmuşlardır (Stiglitz, 2009: 302). Bundan dolayı hükümet, sanayileşme dönemini idare ederken kesinlikle özel kesim temsilcilerini de karar alma sürecine dahil edecek bir politika

yürütmelidir. Bu katılım dönemi, hedeflenen faktörlerin tespit edilmesinde ve hedeflenen faktörlere ulaşılmasında kullanılacak araçların seçiminde devlet ve özel sektöre fırsatlar sunmuştur. Benzer bir şekilde, sanayileşme döneminde, Türk hükümeti, kendi ekonomisine yoğun olarak müdahalede bulunmuştur. Bilhassa, ithal ikameci sanayileşme stratejilerinin benimsendiği 1960-1980 arası dönemde uyguladığı korumacılık ve diğer makroekonomik strateji araçları doğrultusunda hükümet kaynak tahsis mekanizmasına müdahalede bulunmuştur (Şenses, 1989). Fakat Türkiye ekonomisinde, Doğu Asya ekonomilerinden farklı şekilde verilen teşviklerde herhangi bir performans kriteri koşulu aranmamıştır. Özel sektörün kısa vadeli kâr amacı ile kalkınmacı hükümetin uzun vadeli ekonomik gelişme arayışı arasındaki dengeyi sağlayabilecek halihazırda bir özel kesim ve devlet iş birliği ağı oluşturulamamış, kaynak aktarım mekanizmasına müdahaleler sonucu oluşan rantlar, politik iktidarla kurulan ilişkilere bağlı olarak özel sektör arasında paylaşılmıştır. Kamu kesimi ile özel kesim arasındaki bu iş birliği kopukluğu ve iktisadi bürokrasi yönetiminin bağımsız bir yapıda olması, özel kesimin uzun vadeli politika amaçlarına göre ekonomik düzenin şekillendirilmesine engel olmuştur. Diğer açıdan hükümet, ekonomik sistemin tamamını kapsayan gümrük tarifesi belirlerken belirli bir stratejik sektöre odaklanan, öncelik verilen alanlarda endüstri politikasını uygulamaya koymamış, işlevsel özellikteki politikaları uygulamaya koymuştur. Bu endüstri politikası çerçevesi ve zayıf teknoloji politikaları Türkiye ekonomisinin OGT'den çıkarak yüksek gelirli ülkeler arasına katılmasına engel olmuştur (Öniş, 1992).

2.3 ORTA GELİR TUZAĞINDAN KURTULUŞ YOLLARI

OGT sarmalından kurtuluş, tek bir stratejik yönetime bağlanamayacak kadar zor ve karışık bir sisteme sahiptir. Hükümetin ve piyasanın eşgüdümlü olarak birbirinden etkilenecek köklü bir yapısal dönüşüm geçirmesi gereklidir. Söz konusu değişimin en temel basamağı ise endüstrinin daha kaliteli ürünler üreten bir konuma ulaşmasıdır. Bu yöntem ile ülke ekonomisinin gelişiminin hızlandırılması sağlanmalıdır. Bu sürecin yanı sıra hukuk devletinin kurulması ve bu devletin sağlıklı bir yapıya kavuşturulması da işletmelerin güç kazanması açısından oldukça etkili bir faktördür.

Dünya Bankası tarafından 2012'de Çin ekonomisine yönelik yazılmış olan çalışmada, OGT sarmalı ile mücadele konusunda ileri sürülen stratejik öneriler şu şekilde belirtilmektedir (World Bank, 2012: 18-22; Pamuk, 2014: 349-353):

- Kamusal ve özel kesime uyumlu görev dağılımlarının tespit edilmesi
- Bütün sistemi kapsayan ve global araştırma geliştirme ağları ile bağlantılar kuran şeffaf bir yenilikçi sistemin oluşturulması
- Tüm kesimlere yönelik olarak fırsat eşitliği hakkının tanınması
- Toplumun bütününe kapsayan, sağlıklı bir şekilde işleyen sosyal koruma sisteminin tesis edilmesi
- İstikrarlı bir şekilde çalışan finansal sistemin oluşturulması
- Uluslararası arenada, yabancı ülkeler ile kazançlı ticari bağlantıların artırılması
- Gelirdeki yükselişler devam ederken büyümenin temel özelliklerinin sağlıklı bir hale getirilmesi
- Piyasadaki aktörler ile birlikte istikrarlı ve dengeli bir büyüme trendinin oluşturulması
- Yenilikçi ve yaratıcı faaliyetlere yönelik teşviklerin artırılması
- İş gücü potansiyelinde yükseliş kaydedilmesi
- Piyasalardaki etkinliğin, hukuk alanındaki üstünlüğün, sosyal ve yüksek ahlaki değerlerin sağlıklı bir yapıya kavuşturulması
- Kırsal tarım alanından kentsel ekonomiye geçiş yapan iş gücü sayısının ciddi miktarda azalması nedeniyle iş gücü etkinliğinin yükseltilmesi
- İmalat sanayi alanının başarılı ve sağlıklı çalışmasına öncelik verilmesi
- Sürdürülebilir makroekonomik şartların tesis edilmesi
- Adaletsiz fırsat ve gelir dağılımlarının ortadan kaldırılması
- Bölgesel gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi
- Yenilikçi faaliyetlerin hız kazandırılması ve şeffaf bir yenilikçi sistemin tesis edilmesi
- Ekonomik ve politik kurumlar bazında eşgüdümlü olarak verimliliğin sağlanması
- Etkin yapısal reformların hayata geçirilebilmesi adına istikrarlı piyasa ekonomisinin inşa edilmesi
- Kadın nüfusun iş gücüne katılımının erkek iş gücünü olumsuz yönde etkilemeyecek şekilde, istihdam ve büyüme oranlarındaki yukarı yönlü artışlarla desteklenmesi
- Yeşil büyüme konusuna önceliğin verilmesi
- Sosyal güvenlik alanındaki teşviklerin genişletilmesi ve finansal sistemin güçlü bir yapıya kavuşturulması

- Dünya genelinde karşılıklı olarak yararlı bağlantıların geliştirilmesi gerekmektedir.

Bu stratejik önerilere ilaveten, Şevket Pamuk tarafından yazılan "Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi" isimli kitapta birtakım stratejik görüşlere yer verilmiştir (Pamuk, 2014: 351-352):

- Cinsiyet ve bölge bazında oluşan eşitsizliklerin en aza indirgenmesi
- Ülke nüfusunun bütününe kapsayacak şekilde yeteneklerin geliştirilmesine odaklanılması
- Mevcut üretim sisteminin ve iş gücü miktarının yüksek teknolojiyi kullanabilen, daha yüksek katma değer yaratabilen alanlara kanalize edilmesi
- Yurt içi tasarruf oranlarının yükseltilmesi
- Enerji sektöründe dışa bağımlılığın düşürülmesi
- Ar-Ge harcamalarına ayrılan payın yükseltilmesi
- Bütçede oluşan açıkların düşürülerek, makroekonomik alanda istikrarlılığın sağlanması
- Kurum bazında güçlendirmelerin yapılması

gerekmektedir. Belirtilen tüm bu stratejik önerilerin yanı sıra hükümet hem vergi konusundaki hem de maddi alandaki destekleri ile inovatif faaliyetleri teşvik etmelidir.

2.4 TÜRKİYE’NİN VE SEÇİLMİŞ ÜLKELERİN MAKRO EKONOMİK VE SOSYO-EKONOMİK GÖSTERGELER IŞIĞINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

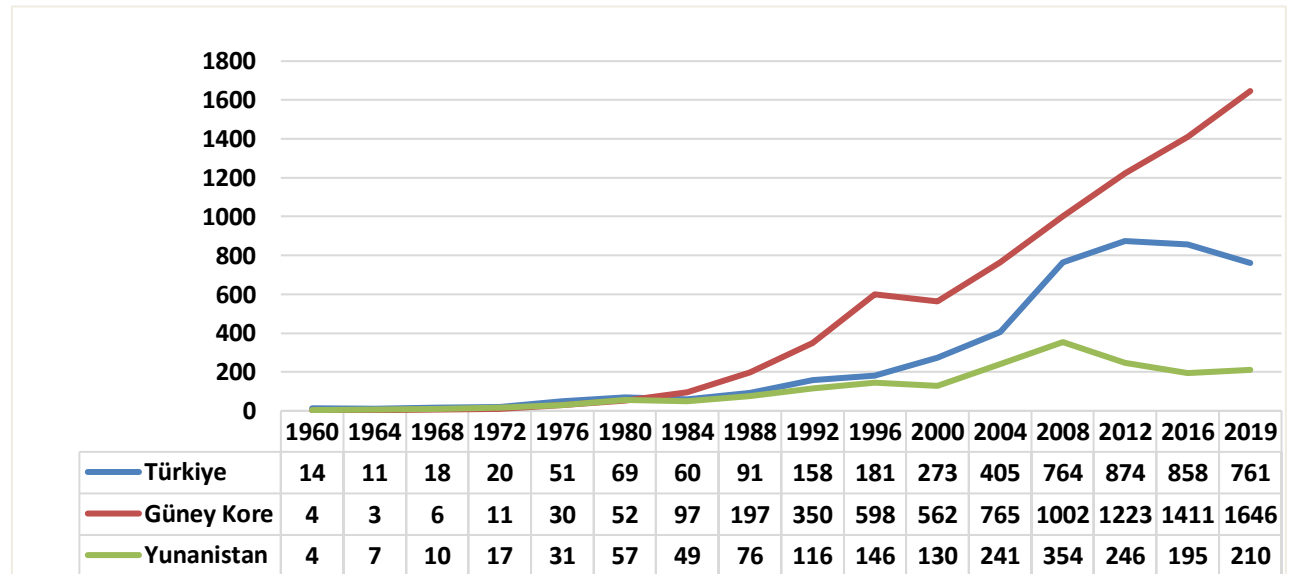
Bu bölümde Türkiye ile Güney Kore ve Yunanistan ülkesine yönelik büyüme, dış ticaret, Ar-Ge, özgürlük endeksi ve beşerî sermaye göstergeleri hakkında karşılaştırmalı olarak bilgi verilmiştir.

2.4.1 Büyüme Göstergeleri

Türkiye ekonomisi, İkinci Dünya Savaşı’nın ardından ekonomik anlamda sıkıntılı dönemler ile karşı karşıya kalmıştır. 1970-1980 dönemleri ile 1990-2000 dönemleri Türkiye ekonomisi açısından, başarı elde edilemeyen, iki on senenin kaybedildiği dönem tecrübesi şeklinde belirtilmektedir. 1960’ta, dünya çapında, yükselen ekonomiler tarafından uygulanan ithal ikameci endüstri politikalarına Türkiye ekonomisinde de yer verilmiştir. 1960-1970 döneminde hayata geçirilen endüstrileşme planları, 1970 sonrasında yerini büyük bir kaos ortamına teslim etmiştir. Dolayısıyla 1970-1980 dönemi, Türkiye ekonomisinin kaybedilen on senesi şeklinde

literatürde yerini almıştır (Karahana vd., 2012: 99). Bu sürecin iki temel nedeni bulunmaktadır. Birincisi: ithal ikameci endüstri politikası, Türkiye ekonomisini ithal ürünlere bağımlı bir sürece sokarak gerek ödemeler dengesinde gerekse dövizde açıkların oluşmasına neden olmuştur. İkincisi ise söz konusu politika, Türkiye ekonomisinin dış dünya ile belli pazarlarda rekabetçi güce sahip bir pazar oluşturmaya sağlıklı bir alt yapı yaratamamıştır. Sonuç itibariyle, 1970 yılının sonunda bu süreç, üretkensizlik, aşırı döviz açıkları, rekabetçi gücün tesis edilememesi gibi etmenlerin de etkisiyle başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Eşiyok, 2004: 12-19). 1960'tan itibaren 1980'li yıllara değin, Türkiye ekonomisinde, Nominal GSYİH düzeyi, 14 milyar \$'dan 69 milyar \$'a yükselerek hem Güney Kore'nin hem de Yunanistan'ın üzerinde gerçekleşmiştir. Türkiye'nin GSYİH düzeyinde sağladığı bu üstünlük 1980'li yıllara kadar devam etmiştir (Şekil 2.1). Türkiye, 1980'li yıllarla birlikte dış ülkelere açık, ihracata dayanan sanayileşme stratejilerini uygulamaya başlamıştır. Ancak 1990 yılından itibaren, ekonomik yapıda istikrarlılığın sağlanamaması, enflasyonist sürecin ve kriz ortamının baskın olması gibi faktörler nedeniyle ekonomik sistem kendisini adeta askıda tutmuştur ve kendisinden beklenen başarılı atılımları gerçekleştirememiştir. Bu nedenlerle 1990 senesi de kayıp seneler şeklinde ifade edilmektedir (Yaşar ve Gezer, 2014:16).

Şekil 2.1: Türkiye ile Yunanistan ve Güney Kore Ülkelerinin Karşılaştırmalı Büyüme Performansları (1960-2019 Nominal GSYİH, Milyon \$)

Kaynak: <https://data.worldbank.org/indicator> web sitesi verilerinden derlenmiştir. (Erişim Tarihi: 11.02.2021)

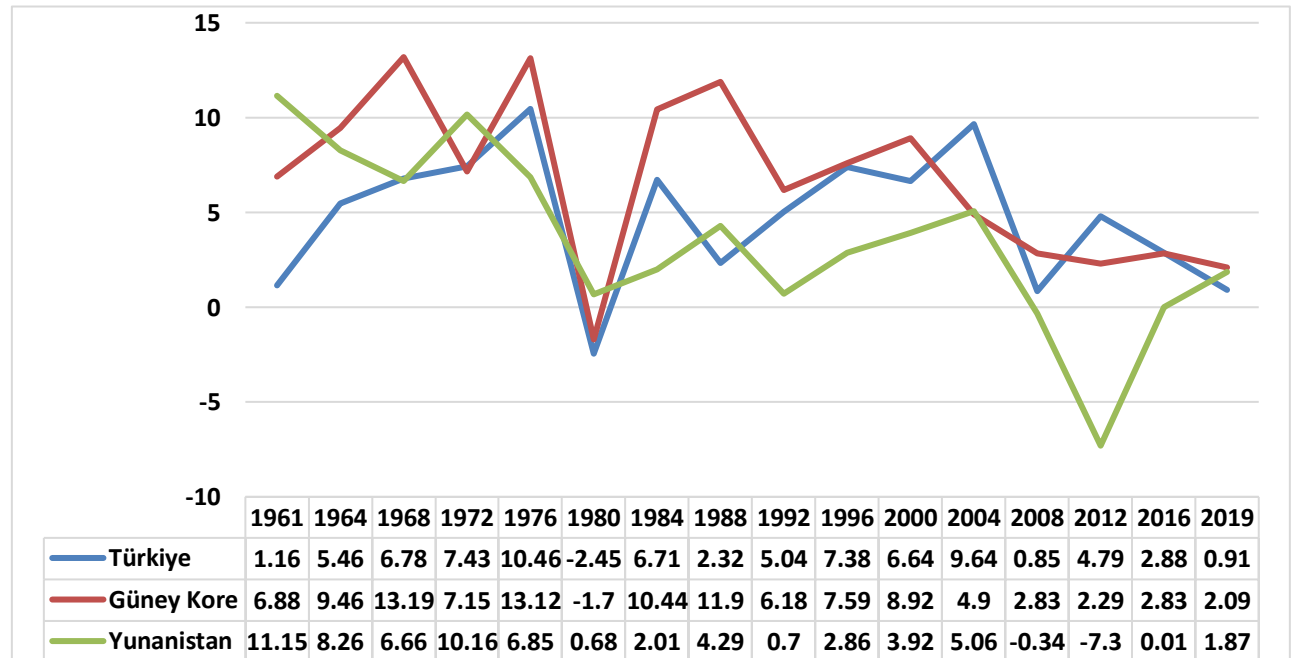
Bu bağlamda, Türkiye, 1984 yılından itibaren sahip olduğu Nominal GSYİH açısından Güney Kore'nin gerisinde kalmıştır ve başarılı bir büyüme performansı sergileyememiştir. Asya

Kaplanları olarak adlandıran Güney Kore, 1960'lı yıllarda Türkiye'nin gelir olarak gerisinde olmasına rağmen, 1962 senesinde uygulamaya koyduğu ihracat odaklı kalkınma stratejisi aracılığıyla sürdürülebilir bir büyüme ivmesi yakalamıştır. Uzak Doğu'da 1997 yılında yaşanan kriz sonrası, Uluslararası Para Fonu (IMF)'nin destekleri ve iktisadi konularda hayata geçirilen reformlar vasıtasıyla ülke ekonomisi olumlu seyrini artırarak sürdürmüştür. Ülke, 1984 yılında 97 milyar \$ olan GSYİH'sini 2004 yılında 765 milyar \$ seviyesine yükseltmiştir. Güney Kore 2008 yılında patlak veren ABD menşeli global finansal krizden etkilense de bu süreçte GSYİH'sini 1 trilyon \$ seviyesine yükseltmeyi başarmıştır. Büyüme düzeyindeki bu istikrarlılık, 2016 ve 2019 yılı itibariyle de devam etmiştir. Sırasıyla 1,4 ve 1,6 trilyon \$'lık GSYİH'si ile dünyanın en gelişmiş 12. büyük ekonomisi olmuştur (Şekil 2.1).

Türkiye'de, 1990-2001 döneminde, 1997'de yaşanan Asya krizi ve 2001'de ortaya çıkan finansal kriz nedeniyle oldukça karmaşık bir süreç yaşanmıştır. Söz konusu süreçte, Türkiye'de artış gösteren terör hadiseleri neticesinde sosyal ilişkilerin azalması, enflasyondaki artışlar, döviz kurlarında oluşan ani dalgalanmalar, kayıt dışı istihdamdaki yükselişler gibi birtakım faktörler nedeniyle iktisadi sorunlar patlak vermeye başlamıştır. Özellikle, istikrarlı olmayan siyasi idareler ve globalleşen dünyada modern araç ve metotlara adapte olamama problemleri önemli bir şekilde yoğunlaşmıştır. Bu gelişmelerin arkasından 2000 yılında, Türkiye ekonomisinde hayata geçirilen reformlar, Merkez Bankasının özerkliği, araç bağımsızlığı neticesinde dengeli para politikaları, istikrarlı siyasi ortam, kurumsallaşmada hareketlilikler, istikrarlılığı olan bir iktisadi büyüme 2008 ekonomik buhranına kadar devam ettirilmiştir. Bilhassa, 2008'de patlak veren mortgage krizi sonrasında nispeten diğer ekonomiler ile karşılaştırıldığında Türkiye ekonomisi, bu süreçte Asya ile Avrupa'dan kaçış yapan bazı kapital akımları kendisine çekmeyi başarabilmiş ve buhranın olumsuz etkilerini zayıflatabilmiştir (Yaşar ve Gezer, 2014:16). Bu doğrultuda Türkiye, 1984 yılında sahip olduğu 60 milyar \$'lık GSYİH'sini 2008 yılında global ölçekli krizden olumsuz yönde etkilense de 764 milyar \$ seviyesine yükseltmeyi başarabilmiştir. Büyümedeki bu olumlu ivme 2016 yılı itibariyle de devam etmiştir ve 858 milyar \$'lık GSYİH'si sayesinde dünya ekonomileri sıralamasında 18. büyük ekonomi olarak yerini almıştır (Şekil 2.1). Ancak 2019 yılına geldiğimizde GSYİH'nın, 2018 yılında yaşanan kur şokunun ekonomi üzerinde yarattığı daralma, özel sektörün üzerindeki yüksek dış borç yükü, işsizlik ve enflasyonda yaşanan artışlar nedeniyle 761 milyar \$'a

gerilediğini görüyoruz. Diğer taraftan Yunanistan ise Türkiye ve Güney Kore'ye göre daha düşük bir büyüme performansı sergilemiştir. 1960'lı yıllarda 4 milyar \$ seviyesindeki GSYİH'sini 1980'lerde 57 milyar \$ seviyesine yükseltebilmiştir. 1981 yılında AB'ye üye olmanın getirdiği avantaj ile GSYİH'si 2008 yılına kadar istikrarlı bir şekilde artış göstererek 354 milyar \$'lık bir seviyeye ulaşmıştır (Şekil 2.1). Yunanistan, geçmişten günümüze değin artan bütçe açığı ve yüksek kamu borçları, piyasalardaki zayıf rekabet gücü, kamu kesiminin hacmi ve ülkeye gerçekleştirilen direkt dış yatırımların düşüklüğü gibi problemlerle mücadele etmektedir. Bu sebeple, 2008'de ortaya çıkan global iktisadi buhranın borç krizine dönüşmesi neticesinde Yunanistan hükümeti, son yedi senedir İkinci Dünya Savaşı ardından karşılaştığı olduğu en şiddetli iktisadi buhran ile savaştaktadır (İnal, 2017:6). Yunanistan'da, 2016'da GSYİH seviyesinde, bankacılık alanında uygulamaya konan kapital denetimi, özel-kamu kesim harcamaları ile yatırım oranlarındaki daralmalar sebebiyle bir azalış yaşanmıştır ve 195 milyar \$ seviyesine gerilemiştir. Diğer taraftan, 2019 yılı itibariyle ülke GSYİH'si, hükümetin uygulamaya koyduğu "2016-2020 Orta Dönem Mali Strateji Planı "çerçevesindeki reformlar vasıtasıyla iyileşme kaydetmiştir ve yatırımlarda, konut dışı inşaat aktivitesinde ve özel tüketimde yaşanan artışlar sayesinde 210 milyar \$ seviyesine yükselmiştir. (Şekil 2.1).

Şekil 2.2: Türkiye ile Yunanistan ve Güney Kore Ülkelerinin Karşılaştırmalı Büyüme Performansları (1961-2019 Nominal GSYİH Büyüme Oranı, %)

Kaynak: <https://data.worldbank.org/indicator> web sitesi verilerinden derlenmiştir. (Erişim Tarihi: 11.03.2021)

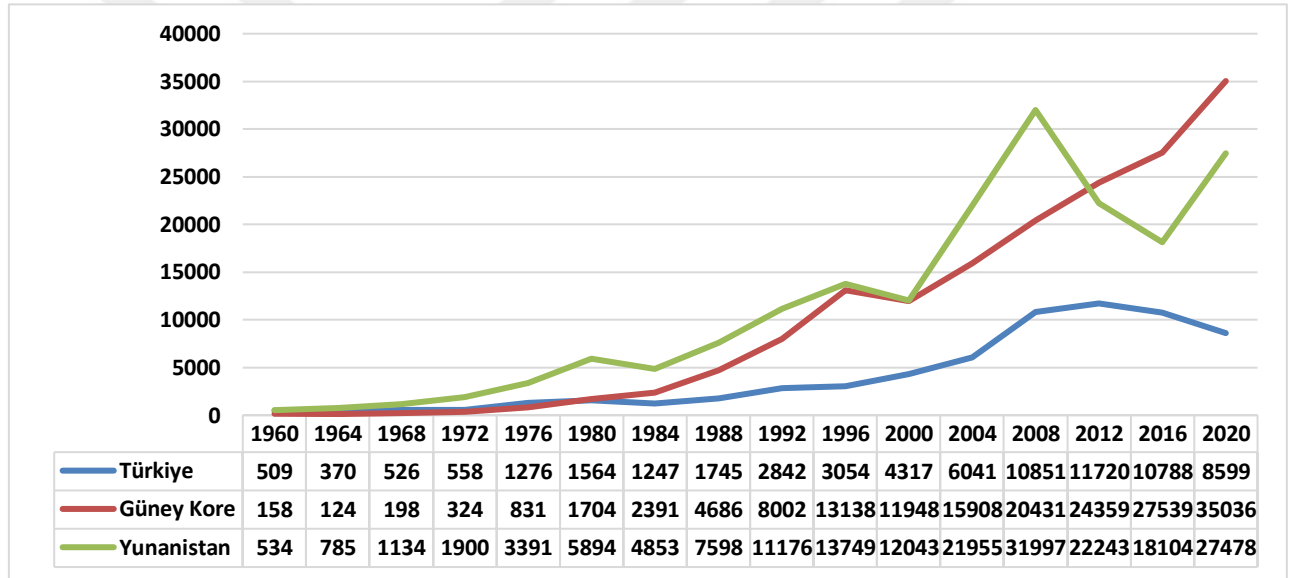
Şekil 2.2'ye göre; Türkiye ile Güney Kore ve Yunanistan'ın 1961 yılından 1980 yılına kadar büyüme performansları artan yönlü bir seyir izlemiştir. 1980 yılında Türkiye ve Güney Kore ekonomisinde daralmalar yaşanmıştır. İktisadi kalkınma planları doğrultusunda aşama kaydeden söz konusu ülkelerde, dışa açılma hamlelerinden sonra diğer gelişmekte olan ülke ekonomileri gibi pek çok küçük çaplı dalgalanmaların yanı sıra büyük çaplı ve şiddetli buhranlar da yaşanmıştır. Türkiye ekonomisinde 1994'te ortaya çıkan borç krizi ve 2000-2001 yıllarında patlak veren bankacılık sektörü krizleri, Güney Kore hükümeti'nde ortaya çıkan 1997-1998 Asya krizi bu ülkelerin karşılaştığı en ağır buhran dönemleridir. Bu kriz dönemlerinde ulusal paranın yabancı paralar karşısında değer kaybetmesi ile oluşan kurdaki uyumsuzluk sorunu banka ve firmalar üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır (Erdem ve Yalçın, 2016:2-3). Türkiye ekonomisi 2001 krizini takiben izlenen sıkı maliye politikası, bağımsız para politikası ile kamuda ve bankacılık sektöründe gerçekleştirilen yapısal reformlar ile makroekonomik istikrarı yakalamış ve toparlanma sürecine girmiştir (TEPAV, 2007:2). Türkiye'de 2002-2007 yıllarında hızlı ve istikrarlı bir gelişim süreci yaşanmıştır (İzmen, 2014:26). 2000 yılında %6,64 oranında büyüyen ekonomisini 2004 yılında %9,64 seviyesine kadar yükseltmeyi başarmıştır (Şekil 2.2). Bu olumlu süreç 2008 global kriz döneminde akamete uğramıştır. 2012'den bu yana da Türkiye tarihsel ortalamaların da altında bir büyüme hızıyla büyümektedir. Bu büyüme hızı Türkiye'nin OGT'den çıkmasına yeterli olmamaktadır (İzmen, 2014:26).

Güney Kore'de, IMF'nin destekleri ile iktisadi alanlarda uygulamaya konulan reformlar aracılığıyla 1999'da %9,4 ve 2000'de %8,9 oranında büyüme kaydedilerek tekrar istikrarlı sürece kavuşulmuştur. 2008'de ortaya çıkan global büyüklükteki buhranın etkisinde kalarak %2,83 oranında zayıf bir büyüme trendi sergileyen ülke ekonomisi, yalnızca 2010'da %6,3 seviyesindeki bir büyüme ivmesiyle yeniden toparlanabilmiştir. Buhranın ardından imalat sanayi sektörü hızla toparlanma kaydeden Güney Kore hükümeti'nin söz konusu gelişiminin, bilhassa yükselen yabancı talep, yurt içi tüketim talebinde hareketlenme ve ulusal yatırımlardaki artıştan dolayı gerçekleştiği belirtilmektedir. Ülke ekonomisi her ne kadar global krizin etkilerini hafifletse de 2008 yılından itibaren düşük bir büyüme trendine girmiştir (Şekil 2.2).

1980'li yıllarda Yunan ekonomisi, %0,68 oranında GSYİH büyümesiyle, zayıf bir performans göstermiştir. Ülkenin 1981 yılında AB'ye üye olarak kabul edilmesiyle birlikte,

ülke, AB ülkelerinden daha süratli bir büyüme kaydederek, etkili bir iyileşme göstermiştir (Şekil 2.2). 1993 yılında, tüm Avrupa'yı etkileyen daralma nedeniyle ülke büyümesi hız kaybetmiştir (Konya ve Ticaret Odası, Yunanistan Ülke Raporu, 2009:12-13). 2008 yılında ortaya çıkan global finansal krizin bir borç krizine dönüşmesi, bankacılık alanında uygulamaya konan kapital denetimi, kamusal-özel kesimin tüketiminde ve yatırımlarda yaşanan düşüşler sebebiyle, Yunan ekonomisi önemli derecede daralmıştır (Şekil 2.2).

Şekil 2.3: Türkiye ile Yunanistan ve Güney Kore Ülkelerinin Karşılaştırmalı Büyüme Performansları (1960-2020 Kişi Başına Düşen Nominal GSYİH, \$)

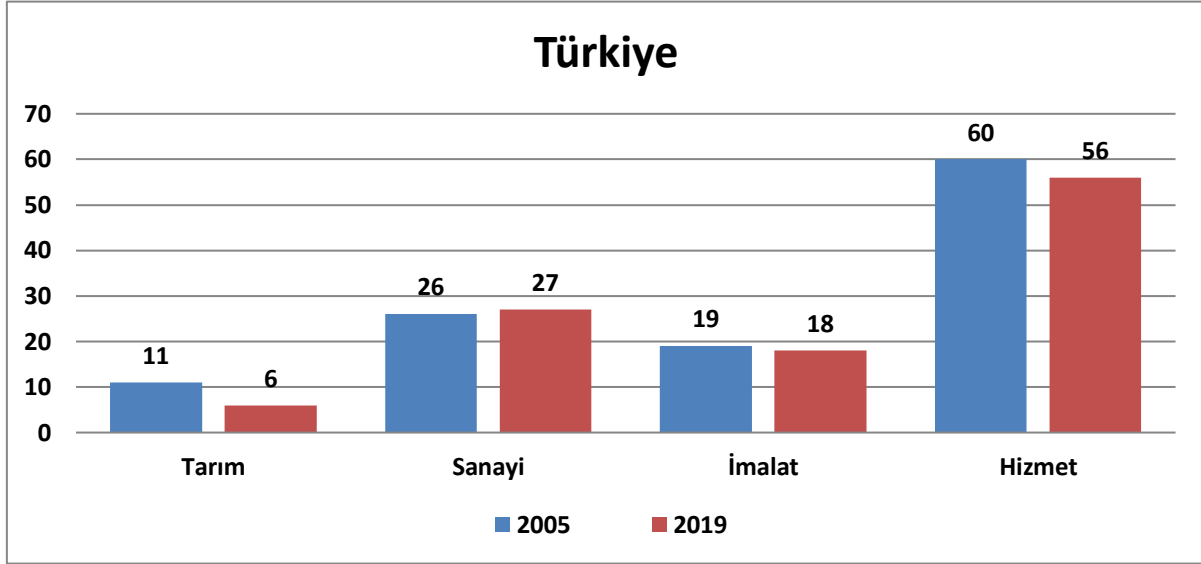
Kaynak: <https://data.worldbank.org/indicator> web sitesi verilerinden derlenmiştir. (Erişim Tarihi: 11.10.2017)

1960'tan itibaren 1980'li yıllara değin Türkiye ekonomisinde KBDGSYİH, Güney Kore ekonomisinin üstünde gerçekleşmiştir. Aralarındaki farkın en üst düzeyde olduğu 1965'te, Türkiye ekonomisinde KBDGSYİH, Güney Kore ekonomisinin 3,5 katı kadardır. Fakat, 1980'li yılların ardından bu performans bozulmaya başlamıştır. Bu ülkeler arasında oluşan fark günümüze kadar devamlı artış göstermiştir, 2020 yılı itibariyle Türkiye ekonomisinde KBDGSYİH 8599 \$ seviyesindeyken, Güney Kore ekonomisinde bu gelir seviyesi, Türkiye ekonomisinin 4,07 katı olan 35.036 \$'a ulaşmıştır. Bu doğrultuda, Güney Kore, 2002 yılında yüksek gelirli ülke seviyesine ulaşırken, Türkiye ise halen, 2004 yılında ulaştığı yüksek orta gelirli ülke seviyesinde bulunmaktadır. Diğer taraftan Yunanistan Türkiye'ye kıyasla 1960'lı yıllardan itibaren KBDGSYİH'sini hep yüksek tutmuştur. Yunanistan, 1960'tan itibaren 2008 senesine değin, KBDGSYİH'sini 534 \$'dan 31.997 \$ seviyesine çıkarmayı başarmıştır. Bu ülke,

1995 yılında yüksek gelirli ülkeler kervanına katılarak önemli bir büyüme performansı sergilemiştir. Ancak daha sonraki süreçte ise ülkede yaşanan borç krizi, yüksek işsizlik rakamları nedeniyle KBDGSYİH'si giderek azalmış, 2016'da 18.104 \$ seviyesine kadar gerilemiştir. Diğer taraftan Yunanistan'ın uygulamaya koyduğu orta vadeli reform planları çerçevesinde 2020'de KBDGSYİH iyileşme kaydetmiştir ve 27.478 \$ seviyesine yükselmiştir. (Şekil 2.3).

Güney Kore, Japonya'nın işgaline uğramış ve İkinci Dünya Savaşı sonunda bağımsızlığını kazanmış bir ülkedir. Japonya'nın sömürgesi altında bu devletin iktisadi düzenine bağımlı bir şekilde gelişme kaydetmiştir. Bu ekonomilerdeki temel endüstri kuruluşları ve fiziki altyapı, ulusal iş gücünden ve kaynaklardan yararlanmak amacıyla Japon Hükümeti tarafından oluşturulmuştur (Eriksson, 2005: 54). Bu ülke, başlangıçta komşularına göre daha düşük bir gelir düzeyine sahip bulunmaktaydı. Örneğin; 1960 yılında Güney Kore'nin kişi başına düşen gelir düzeyi 150 \$ civarındaydı ve Brezilya (208 \$), Filipinler (257 \$), Şili (554 \$), Güney Afrika (422 \$) ile Malezya (300 \$) gibi düşük gelire sahip ekonomilerin gerisinde bulunmaktaydı (Lee ve Matthews, 2011). 1980'li yıllarda Güney Kore hükümeti, orta gelire sahip ekonomiler grubuna katılırken, 2000'li yıllarda ise yüksek gelirli ülke haline gelmiştir. Bu büyüme başarısının arkasındaki temel faktör 1960'lı yılların son dönemlerinde hayata geçirilen endüstri ve teknoloji politikaları olmuştur. Güney Kore, gösterdiği güçlü büyüme performansı ile bugün gelişmiş ülkeler arasında yer almaktadır.

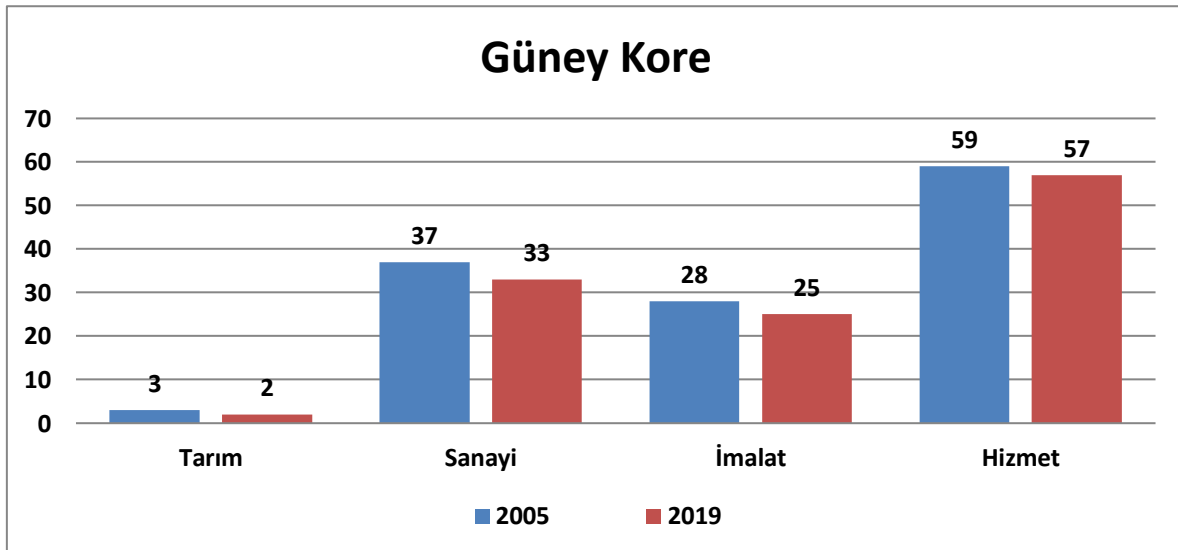
Şekil 2.4: Türkiye’de Sektörlerin GSYİH İçindeki % Payları (2005-2019)

Kaynak: <https://data.worldbank.org/indicator> web sitesi verilerinden derlenmiştir. (Erişim Tarihi: 11.02.2021)

Türkiye’nin 2005 ve 2019 yılları arasındaki GSYİH’nin sektörel dağılımına baktığımızda, tarım sektörünün GSYİH içindeki payının giderek azaldığını görüyoruz. İmalat ve hizmetler sektörünün payı çok fazla değişmezken, sanayi sektörünün payı %26 seviyesinden %27’ye yükselmiştir. Bu süreçte, Türkiye’de en fazla katma değer yaratan sektör olarak hizmetler sektörü birinci sırada yerini alırken, sanayi sektörü ikinci sırada, imalat sektörü üçüncü sırada ve tarım sektörü ise dördüncü sırada yer almaktadır (Şekil 2.4).

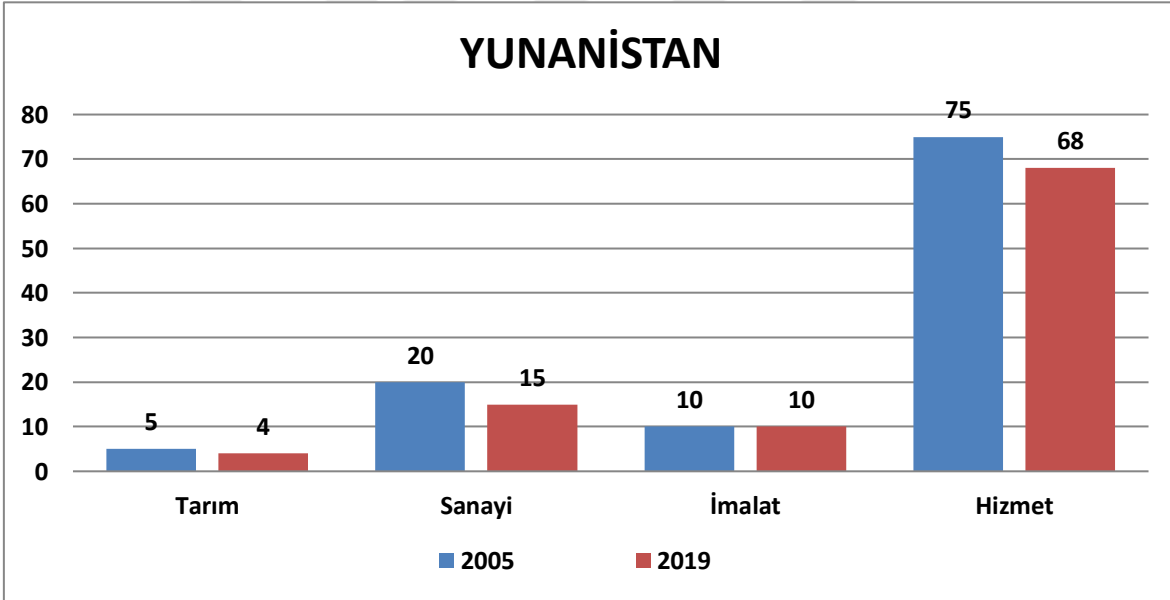
Şekil 2.5: Güney Kore’de Sektörlerin GSYİH İçindeki % Payları (2005-2019)

Kaynak: <https://data.worldbank.org/indicator> web sitesi verilerinden derlenmiştir. (Erişim Tarihi: 11.02.2021)

2005-2019 yılları arasında, Güney Kore'nin Türkiye'ye benzer bir şekilde tarım sektörünün GSYİH içindeki payını %3 seviyesinden %2 seviyesine düşürdüğü görülmektedir. Ülkede, Türkiye'ye kıyasla, sanayi ve imalat sektörünün yaratmış oldukları katma değer oranları daha yüksektir. Aynı dönemde imalat ve hizmetler sektörünün payı çok fazla değişmezken sanayi sektörünün payı %37 seviyesinden %33 seviyesine gerilemiştir. Dolayısıyla, 2019 yılı itibariyle, en fazla katma değer yaratan hizmetler sektörü %57 oranıyla birinci sırada, %33'lük oranla sanayi sektörü ikinci sırada, %25'lik oranla imalat sektörü üçüncü sırada ve %2 seviyesiyle tarım sektörü ise dördüncü sırada yerini almıştır (Şekil 2.5).

Şekil 2.6: Yunanistan'da Sektörlerin GSYİH İçindeki % Payları (2005-2019)

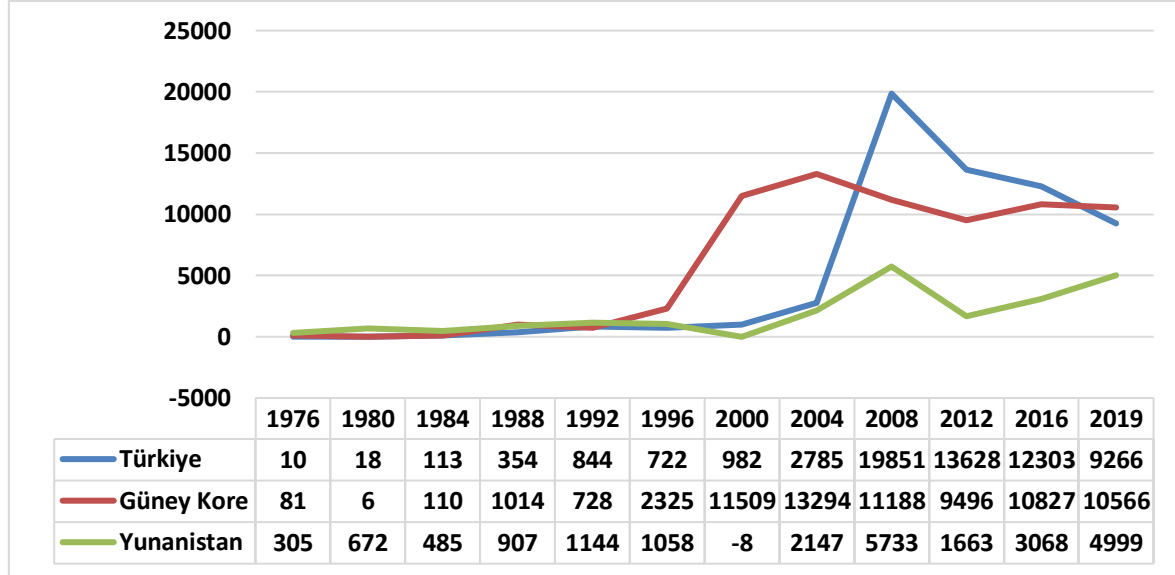

Kaynak: <https://data.worldbank.org/indicator> web sitesi verilerinden derlenmiştir. (Erişim Tarihi: 11.02.2021)

2005-2019 yılları itibariyle Yunanistan'ın, Türkiye'ye benzer bir şekilde, tarım sektörünün GSYİH içindeki payını %5 seviyesinden %4 seviyesine düşürdüğü görülmektedir. Diğer taraftan ülkenin içerisinde bulunduğu borç krizinin etkisiyle sanayi sektörünün yarattığı katma değer, %20'den %15 seviyelerine kadar gerilemiştir. İmalat sektöründe çok fazla bir değişim yaşanmazken, ülkede en fazla katma değer yaratan sektörün hizmetler sektörü olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda 2019 yılı itibariyle, %68'lik pay ile hizmetler sektörü birinci sırada, %15 payı ile sanayi sektörü ikinci sırada, %10'luk pay ile imalat sektörü üçüncü sırada ve %4'lük pay ile tarım sektörü dördüncü sırada yerini almıştır. Yunanistan, hizmetler

sektörünün GSYİH içindeki payı açısından Türkiye ve Güney Kore'ye göre üstünlük sağlarken, sanayi ve imalat sektörünün payı açısından ise geride kalmıştır (Şekil 2.6).

Şekil 2.7: Net Doğrudan Yabancı Sermaye Girişleri (1976-2019, Cari Fiyatlarla Milyon \$)

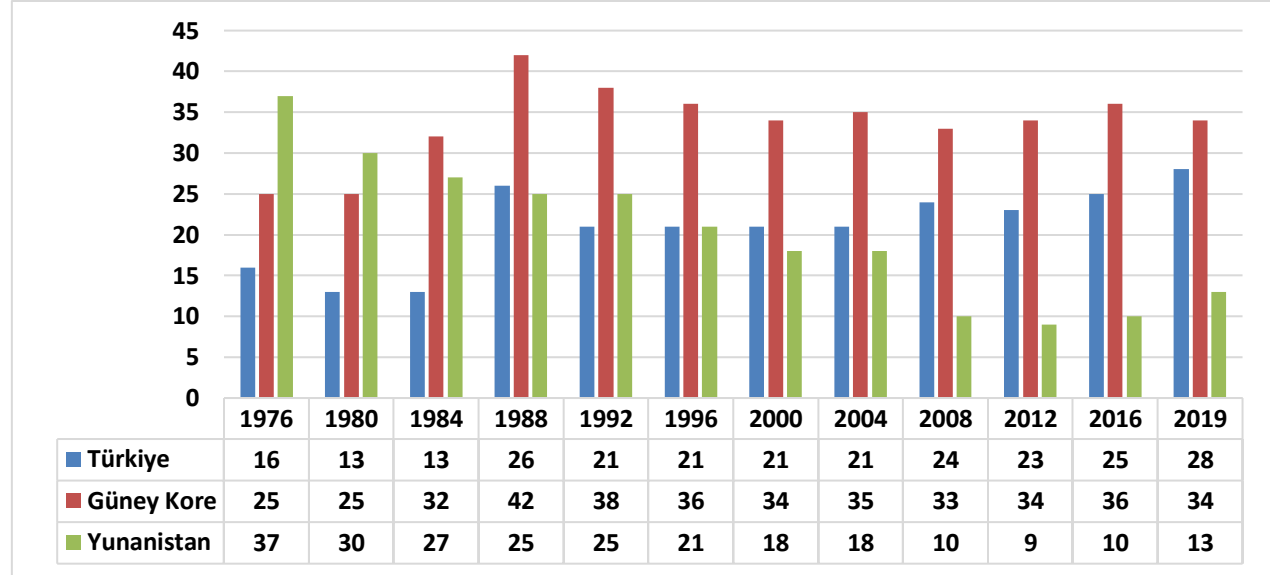

Kaynak: <https://data.worldbank.org/indicator> web sitesi verilerinden derlenmiştir. (Erişim Tarihi: 11.02.2021)

Güney Kore hükümeti, teknoloji üretilmesinde, dış kapital yatırım miktarını baskın bir ölçüt şeklinde kullanmamıştır, daha ziyade yatırım ürünleri ithalatına öncelik vererek geliştirme yöntemini tercih etmiştir. Yatırımların finansmanı konusunda devamlılık gösteren dış finansmana bağıllık durumu, baş edilemez bir kısır döngüye dönüşmektedir. Üretimin finansmanı sürecinde dış kapital kullanımı devam ettikçe ülkede, üretim bilgisinin ve ara malının yeniden üretilmesi hususunda gelişim kaydedilememektedir ve yeniden üretim evresinde devamlılık gösteren yabancı finansman ve yatırım ihtiyacı ortaya çıkmaktadır (Alçın, Güner, 2015:39). Bu nedenle Güney Kore 1976'da sahip olduğu 81 milyon \$'lık yabancı sermaye girişini 2016 yılında Türkiye'nin gerisinde kalarak 10,8 milyar \$ seviyesine taşımıştır. 2019 yılına gelindiğinde ise bu seviyede biraz gerileme yaşanmıştır ve 10,5 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. Türkiye ise 1976'da sahip olduğu 10 milyon \$'lık yabancı sermaye girişini 2016'da 12,3 milyar \$ seviyesine yükseltmeyi başarmıştır. Ancak 2018'de yaşanan kur şoku nedeniyle 2019'da bu girişlerde bir gerileme yaşanmıştır ve 9,2 milyar \$ seviyesine çekilmiştir. Diğer taraftan Yunanistan, doğrudan yabancı sermaye çekme konusunda gerek Türkiye ekonomisinin gerekse de Güney Kore ekonomisinin gerisinde kalmıştır. Ülke, 1976'da 305

milyon \$ seviyesindeki yabancı sermaye girişini 2019’da 4,9 milyar \$ seviyesine yükseltebilmiştir (Şekil 2.7).

Şekil 2.8: Brüt Tasarrufların GSYİH İçindeki % Payı (1976-2019)

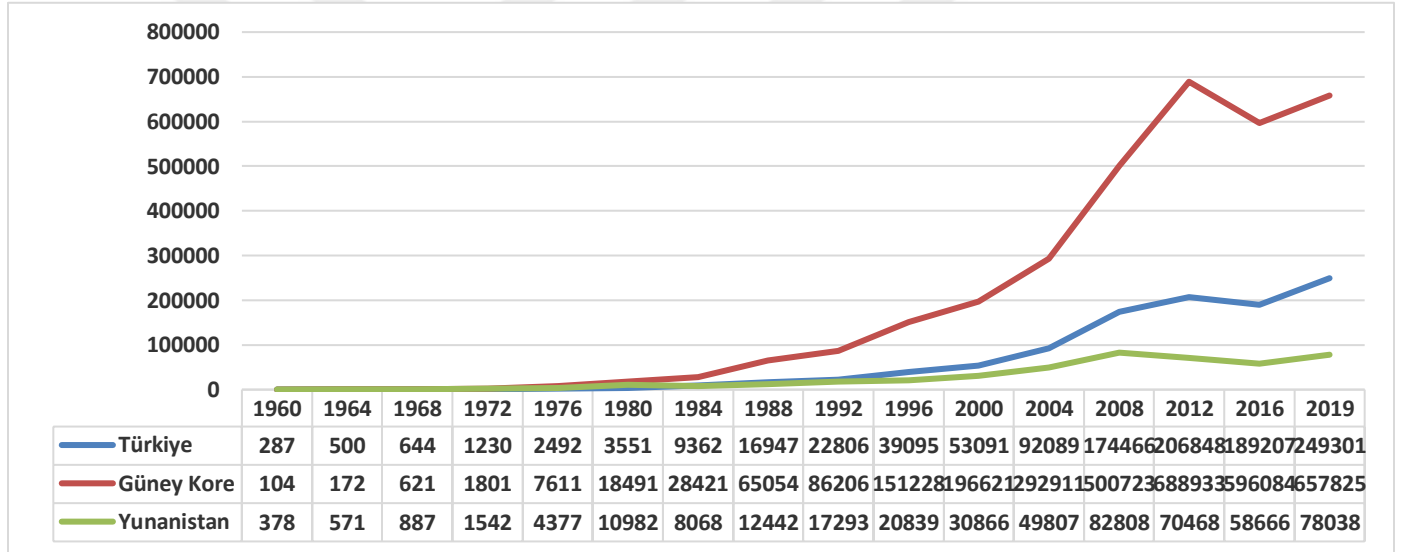
Kaynak: <https://data.worldbank.org/indicator> web sitesi verilerinden derlenmiştir. (Erişim Tarihi: 11.02.2021)

Ülke içerisindeki mevcut tasarruf miktarı iktisadi büyümenin temel kaynağı olarak kabul edilmese de ekonomilerde oluşan büyüme farkı tasarruf-yatırım bağlantısı ile açıklanabilmektedir. Ortaya konulan araştırmalar, yüksek tasarruf miktarına ulaşan ekonomilerin çok az tasarruf düzeyine sahip ekonomilerden daha fazla yatırımı hayata geçirdiklerini göstermektedir. Çok az miktarda tasarrufa sahip ekonomilerde ise yatırım amacıyla dış kapitale bağımlılık ortaya çıkmaktadır. Finansman konusunda dışa bağımlı olan ekonomiler, global buhranlar karşısında daha hassas bir görünüm sergilemektedir. Özellikle yabancı kaynak bağımlılığının sebep olduğu hassaslığın yanı sıra bu kaynağın hangi alanlara aktarıldığı da önemli bir husustur. Söz konusu kaynaklar, üretim miktarını yükseltmek yerine lüks tüketim ve verimli olmayan alanlarda kullanılıyor ise kaynak dağılımını bozan ve cari işlemler açığını artıran diğer bir olumsuz etkiye neden olmaktadır. Diğer yönden, ülke içindeki tasarruf miktarlarının yetersiz olduğu durumlarda yatırımların ve iktisadi büyümenin sağlanabilmesi için gerekli olan teknolojik ekipmanların finansman sorunu ortaya çıkmaktadır (Bozkurt vd.,2014:104-105). Dolayısıyla, Şekil 2.8’e göre, 1976 ve 2016 yılları arasında, Türkiye’nin Güney Kore’ye göre sahip olduğu tasarruf payı, düşük seviyede kalmıştır. Türkiye 1976 yılında gerçekleştirdiği %16’lık tasarruf payını, 2019 yılında 1,75 kat artırarak, %28

seviyesine yükseltebilmiştir. Güney Kore'nin ise Türkiye'nin 2019 yılında ulaştığı %28 oranındaki tasarruf düzeyine 1980'li yıllarda sahip olduğu görülmektedir. 2019 yılında ise bu oranı %34 seviyesine taşıyarak her iki ülkeye göre üstünlük sağlamıştır. Diğer taraftan, Yunanistan'ın Türkiye'ye göre tasarruf oranı açısından üstünlüğü 1976 yılında %37 payı ile başlayıp 2000 yılında %18'lik pay ile son bulmuştur. Ülkenin içinde bulunduğu kriz nedeniyle, 2019 yılı itibarıyla bu pay daha da düşerek %13 seviyesine gerilemiştir.

2.4.2 Dış Ticaret Göstergeleri

Şekil 2.9: Türkiye ile Güney Kore ve Yunanistan'da Mal ve Hizmet İhracatı (Cari fiyatlarla Milyon \$)

Kaynak: <https://data.worldbank.org/indicator/TX.VAL.TECH.CD> web sitesi verilerinden derlenmiştir. (Erişim Tarihi: 11.02.2021)

Türkiye'de, 1953'te oluşan döviz darboğazı neticesinde, ithal ikameciliğin araçları olarak kotalar, ithalat yasakları ve yüksek gümrük duvarları uygulanmaya başlanmıştır. Enflasyonu tetikleyen politikalar ile aşırı değerlenen kur politikaları 1958 dönemine kadar devam ettirilmiştir (Boratav, 1988:61). 1960'lı yılların başından itibaren dayanıklı olmayan tekstil ve gıda gibi tüketim mallarının ithalatı, yurt içi üretimle ikame edilmiştir, başka bir ifadeyle ithal ikameci politikanın ilk safhası tamamlanmıştır. Fakat, 1963-1980 yıllarında uygulanan ithal ikameci sanayileşme stratejisinin ikinci evresi olan ara ve yatırım malları üretimi gerçekleştirilememiştir (Özbey, 2000:76). 1973-1974'te ortaya çıkan petrol şoku beraberinde Batıda yüksek enflasyona, dış ticaret hadlerinin kötüleşmesine yol açmıştır (Keyder, 1993:17). Bu nedenlerle Türkiye 1960'lı yıllardan 1980'li yıllara kadar, Güney Kore'ye göre ihracat seviyesinde önemli bir atılım

gerçekleştirememiştir. Bu süre zarfında 1960'ta 287 milyon \$ olarak gerçekleşen ihracatını, 1980'de 3,55 milyar \$ seviyesine kadar yükseltebilmiştir (Şekil 2.9).

Türkiye'de 1980 yılında ithal ikameci sanayileşme politikası terk edilip ihracata dönük sanayileşme politikasına geçiş yapılırken yeni politikanın bir koşulu olarak, rekabet gücü yüksek bir ekonomik yapı tesis edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda devamlı olarak reel devalüasyonlara ve baskın ihracat teşviklerine öncelik verilmiştir. Bu nedenle, birtakım sektörlerin dış pazarlardaki rekabet gücü yükseliş gösterdiği için, ihracat düzeyi devamlı artış gösteren bir sürece girmiştir (Kazgan, 1999:305). 1980'de Türkiye'de yatırım yapılmayan, endüstri politikası uygulanmayan bir dışa açılma yöntemi izlenmiştir, bu süreç ise 1990'da ihracatta ortaya çıkan düşük ivme ve "odaklanma" (tekstil gibi düşük katma değerli sektörler üzerinde yoğunlaşma) durumuna karşın ithalatın yükselmesi ile neticelenmiştir (Yülek, 1998:47). 1994'te gerçekleşen devalüasyon ve 5 Nisan Kararları ardından ihracatta sadece %18 oranında bir artış yaşanmıştır (Erzan, 2001:82). Bu durum Şekil 2.9 ve Şekil 2.10'da açık bir şekilde görülmektedir. Türkiye'de 2000-2001 yılları itibariyle yaşanan ekonomik krizler, ithalatı ciddi düşüşlere yol açarken, ihracatta ise yükselişi sağlamıştır. İthalatta kaydedilen azalışın nedeni olarak bilhassa ulusal paranın yabancı paralar karşısında devalüe edilmesi ve böylelikle aşırı değerlenmiş döviz kurunun, ithalatı azaltıp ihracatı yükseltmesi belirtilebilir. Bu doğrultuda ihracatta, 2000 yılında 53 milyar \$'dan 2004 yılında 92 milyar \$'a yükseliş gerçekleşmiştir. Diğer taraftan 2008'de patlak veren global kriz, bu duruma bağlı olarak global ticaretin hız kesmesi, jeopolitik sıkıntılar, emtia fiyatlarındaki düşme ile oluşan fiyat baskısı ve euro-\$ paritesindeki gerileme sebebiyle 2016 yılında ihracat 189 milyar \$ seviyesine düşmüştür. 2019 yılına gelindiğinde ise Merkez Bankası'nın uyguladığı faiz indirimi, iç talepteki daralmalar sebebiyle çoğu üreticinin dış piyasalarda fiyat düşürerek üretimi sürdürmeye çalışması gibi yaşanan gelişmeler ihracat miktarının 249,3 milyar \$ seviyesine yükseldiği görülmektedir (Şekil 2.9).

2019 yılı itibariyle, Türkiye tarafından en fazla ihraç edilen ürünler arasında, traktörler, bisikletler, motorlu kara taşıtları, motosikletler ve diğer kara taşıtları; bunların parça ve aksesuarları, kıymetli metaller, kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, inciler, makineler, kazanlar, mekanik cihazlar ve aletler, örme giyim eşyası ve aksesuarı, nükleer reaktörler; bunların aksam ve parçaları, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü, ses kaydetme-verme cihazları, aksam parça ve aksesuarı, elektrikli makine ve cihazlar, konserve bitkisel ürünler, fındık, buğday ve meslin unu,

ekmek, pasta ve diğer fırıncılık ürünleri, turunçgil meyveleri (taze veya kurutulmuş) yer almaktadır(TÜİK, WTO, 2020).

Asya Kaplanlarından Güney Kore’de, Türkiye’ye benzer bir şekilde, 1960 ile 1980 yılları arasında ihracattaki büyüme hızı düşük seviyede kalmıştır. 1960 yılındaki 104 milyon \$’lık ihracatını 1980 yılında ancak 18,49 milyar \$ seviyesine kadar yükseltebilmiştir. 1980-1990 yıllarında gerek Türkiye’de gerekse Güney Kore’de ihracata dönük bir büyüme politikası uygulamaya konulmuştur. Fakat Güney Kore cephesinde, ihracata dayalı olarak yürütülen politikada yüksek teknoloji ağırlıklı gelişimin önemli olduğu fark edilmiştir ve ihracat konusundaki atılan adımlar bu doğrultuda gerçekleştirilmiştir. Türkiye’de ise iş gücü ağırlıklı sektörleri kapsayan bir ihracat politikası sürdürülmüş olup rekabet gücü korunamamıştır. Bu doğrultuda Güney Kore hükümeti 1980’lerden itibaren, 2008 yılındaki ABD menşeli global krizden hafif etkilense de gerçekleşen ihracat rakamlarında başarılı bir atılım yapmıştır. 1980’de sahip olduğu 18,4 milyar \$ seviyesindeki ihracatını 2019 yılında ise yaklaşık 35 katlık bir artışla, Türkiye’nin 2023 yılında ulaşmayı hedeflediği 500 milyar \$’ın da üstüne çıkarak, 657,8 milyar \$’a yükseltmeyi başarmıştır (Şekil 2.9).

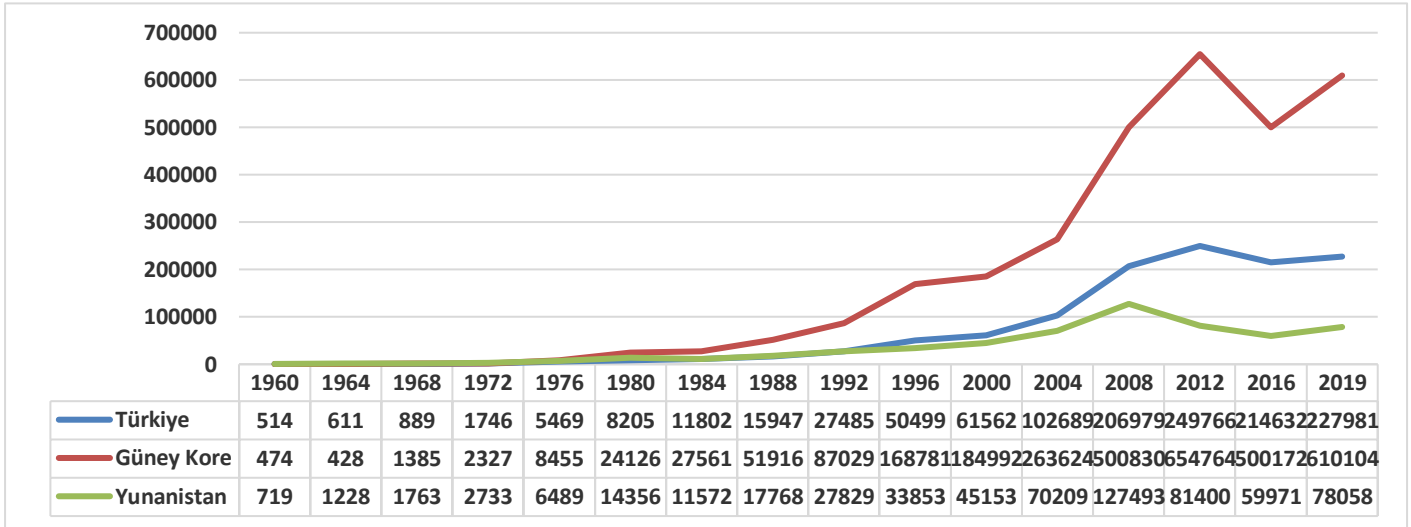
Güney Kore tarafından gerçekleştirilen ihracatın niteliği zaman içerisinde değişime uğramıştır. Geçmiş dönemlerde önemli ihraç malları olarak görülen ayakkabı, tekstil ve basit montaj endüstri mallarında artık durağanlık veya daralma yaşanmaya başlamıştır. Ucuz emek faktörü Güney Kore hükümeti’nde pek bulunmadığı için işletmelerin pek çoğu Güney Doğu Asya’da yer alan başka devletlere yönelmiştir. Güney Kore’de kapital ağırlıklı, gelişmiş teknoloji ile mühendislik ürünleri oldukça önemli ve rekabetçi ihraç ürünleri olarak ön planda tutulmuştur. Örneğin; Samsung elektronik firması, kendi sahasında kısa süre içerisinde dünya liderleri arasında yerini alarak, Japon ve Amerikan ekonomisinde benzerleri bulunan Sony, Motorola gibi firmalar ile arasında oluşan farkı gidererek teknoloji ve satış bakımından aynı düzeylere erişmiştir. Diğer taraftan otomotiv sektöründe önemli bir yer tutan binek araçlar konusunda da benzer bir durum yaşanmıştır. Bu araçlar bazında niş (küçük müşteri gruplarının isteklerine odaklanan, çok dar kapsamlı) bir pazar elde edilmiştir. Düşük ücretli ve kullanışlı olmayan araçlardan uzak durularak yüksek kalitede araçlar üretilmiştir ve satılmıştır. 2010’da dünya çapında elektrikli araç üretme konusunda ikinci sırada yer alan Güney Kore hükümeti’nde otomotiv endüstrisi önemli sektörlerin başında gelmektedir. 2019 yılı itibariyle ülkenin en fazla ihraç etmiş olduğu başlıca ürünler;

makineler, mekanik cihazlar ve aletler, elektrikli makine ve teçhizatlar, motorlu kara taşıtları, mineral yakıtlar, yağlar, plastikler ve mamulleri, demir ve çeliktir (Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, Güney Kore Ülke Profili, 2021:7).

Yunanistan ekonomisinde serbest ticarete dayanan bir uluslararası ticaret rejimi söz konusudur. 1981'den itibaren AB'ye üye olan Yunanistan ekonomisinde dış ticaret AB politikaları çerçevesinde sürdürülmektedir. Yunanistan tarafından, AB çatısında uygulanan ortak uluslararası ticaret rejimi dışında yürütülen ayrı bir dış ticaret mevzuatı mevcut değildir. Bu nedenle ülkede uluslararası ticaret alanındaki ulusal mevzuat, AB yönergesinin ulusal mevzuata uygulanması ile yürütülmektedir (İnal, 2017:14). Yunanistan, içinde bulunduğu ekonomik kriz, yaşanan 2008 global krizi ve yapısal sorunlar nedeniyle Türkiye ve Güney Kore'ye göre ihracatta başarılı bir performans sergileyememiştir. 1960 yılında sahip olduğu 378 milyon \$'lık ihracatını 2019 yılında ise ancak 78 milyar \$ seviyesine yükseltebilmiştir (Şekil 2.9).

Yunan ekonomisinin sektör bazında ihracat düzeyi değerlendirildiğinde, ihracat sepetinde ağırlıklı olarak yarı mamuller, ham madde ve tarım ürünlerinin yer aldığı gözlenmektedir. İhracat içerisinde geleneksel olarak önemli bir yer teşkil eden tarım ürünlerine içerik bazında bakıldığında tarım ürünü ihracatının %70'lik kısmını sırasıyla pamuk, tütün, yaş meyve ve sebze, yumurtalar, zeytinyağı, süt ürünleri, tabii bal, balıklar gibi kalemlerden oluştuğu gözlemlenmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, Yunanistan Ülke Profili, 2021:8; İnal, 2017:10). Diğer alanlarda ise en çok ihraç ettiği ürünler arasında, mineral yakıtlar, yağlar, eczacılık ürünleri, makineler, alüminyum ve plastikler yer almaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, Yunanistan Ülke Profili, 2021:8).

Şekil 2.10: Türkiye ile Güney Kore ve Yunanistan'da Mal ve Hizmet İthalatı (Cari fiyatlarla Milyon \$)

Kaynak: <https://data.worldbank.org/indicator/TX.VAL.TECH.CD> web sitesi verilerinden derlenmiştir. (Erişim Tarihi: 12.02.2021)

Türkiye’de, 1973-1974 yılında ortaya çıkan petrol şoku ve Batıda oluşan yüksek enflasyonist ortam, uluslararası ticaret hadlerinin kötüleşmesine ve cari işlemler dengesi açıklarının yükselmesine neden olmuştur. Yürütülen kur politikaları ile Türk lirasının aşırı değerlenmesi engellenememiştir. Dengenin sağlanması açısından ithalat cephesinde, çeşitli araçlarla kısıtlamalar getirilmiştir ve döviz denetimleri sıklaştırılmıştır. 1980 yılına kadarki dönemde, nispeten dışa kapalı bir ekonomi politikası uygulanmıştır, fakat yine de dış faktörlerin ortaya çıkardığı kriz ortamlarından kaçınılamamıştır. 1970 yılında petrol fiyatındaki yükseliş ile birlikte oluşan borç patlaması ve bu süreci izleyen borç krizleri ülkeyi ciddi anlamda olumsuz etkilemiştir. 1974 yılı sonrasında ülkenin uyguladığı kalkınma politikasının etkisini yitirdiği gözlemlenmeye başlamıştır (Keyder, 1993:17-35). Bu sebeple Avrupa topluluğu ile bütünleşmeyi gerekli kılan gümrük indirimleri ve mevzuat uyumları gecikmiştir, çoğu zaman döviz darboğazı nedeniyle ara ve yatırım malları ithalatında kesintiler oluşmuştur, üretim hacmi azalmıştır ve sonuç itibarıyla işsizlik rakamları yükselmiştir. Bütün bu olumsuz gelişmelerin yoğunluk kazandığı 1970 yılının ardından 1980 yılında ithal ikameciliğe dayalı sanayileşme politikası terk edilerek, ihracat odaklı endüstrileşme politikası uygulamaya konulmuştur ve bu şekilde ekonominin rekabet gücü artırılmaya çalışılmıştır. Bu gelişmeler doğrultusunda, 1960 ile 1980 yılları arasında artış eğilimi içerisinde olan ithalat, 1980 yılından sonra daha da hızlı artmaya başlamıştır. 1960’ta 514 milyon \$ olan ithalat 1980’de 8,2 milyar \$’a yükselmiştir (Şekil 2.10). Yatırımsız, sanayi politikasız bir

dışa açılma sürecine giden 1980 Türkiye'sinde, 1989 kararları sonrasında finansal piyasaların serbest hale gelmesi sonucu spekülâtif kapital girişı ulusal paranın yabancı paralar karşısında değeri kazanmasına, dolayısıyla ihraç ürünlerinin dış fiyatlarının yükselmesine ve ithalatın ucuzlamasına sebep olmuştur (Yentürk, 2001). Bu yaşanan gelişmeler 1990'lara gelindiğinde ihracatın tıkanmasına, diğer taraftan ithalatın patlamasına yol açmıştır (Yülek, 1998:47) Bu durum Şekil 2.9 ve Şekil 2.10'da açık bir şekilde görülmektedir. 1994'te yaşanan ekonomik kriz neticesinde gerçekleşen devalüasyon ve 5 Nisan Kararları, ardından 2000-2001 yıllarında yaşanan finansal krizler, ithalatta ciddi düşüşlere yol açsa da krizden sonraki yıllarda ithalatta önemli artışlar meydana gelmiştir. 2000 yılında 61,5 milyar \$ olan ithalat, daralan altın ithalatına ve düşen enerji fiyatlarına bağlı olarak 2012'de 249,7 milyar \$'a yükselmiş daha sonra 2019'da 227,9 milyar \$ seviyesine gerilemiştir.

Türkiye'nin en çok ithal ettiği ürünler arasında ise mineral yağlar, mineral yakıtlar, makineler, kazanlar, mekanik cihazlar ve aletler, elektrikli makine ve cihazlar, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-ses kaydetme-verme cihazları, aksam-parça-aksesuarı, traktörler, motorlu kara taşıtları, motosikletler, bisikletler ve diğer kara taşıtları, bunların aksam, parça ve aksesuarı, plastikler ve mamulleri, demir ve çelik, diğer hava taşıtları, organik kimyasal ürünler, soya fasulyesi, pamuk, diğer hazır gıdalar yer almaktadır (TÜİK, WTO, 2020) .

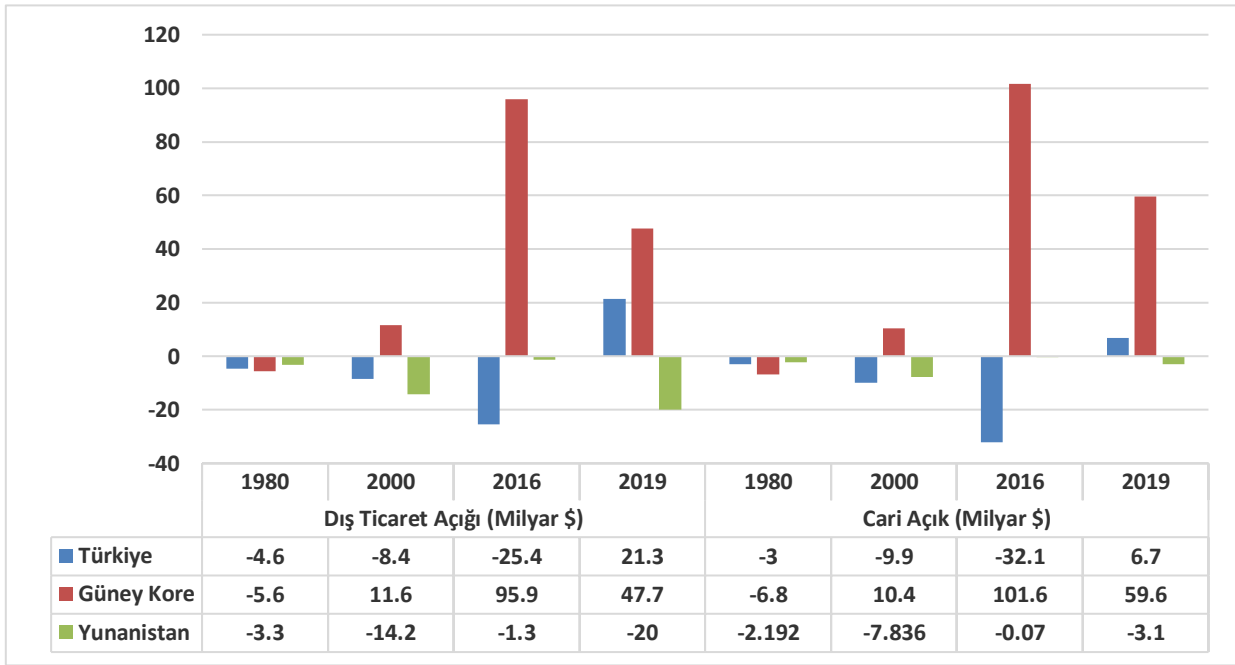
Zengin doğal kaynaklara sahip olmayan Güney Kore'de kömür, petrol, demir gibi madenler çok az miktarda bulunmaktadır. Güney Kore'nin ticari olarak tek zengin yer altı kaynağı tungsten'dir, fakat 1993'ten itibaren onun da üretimi yapılmamaktadır. Güney Kore'nin sınırlı iç kaynaklarına ilave olarak kalabalık nüfusu ve gelişmiş endüstrisi enerjiye olan ihtiyacı yükseltmektedir. Enerji talebinin karşılanmasında dışa olan bağımlılığın sürekli artarak hat safhalara ulaşmış olduğu gözlenmektedir. Güney Kore'de petrol ya da doğal gaz üretilmediğinden, Güney Kore, enerji ihtiyacının yaklaşık %97'sini ithal etmektedir (Ekonomik Forum, 2012:3-4). Diğer taraftan Güney Kore Hükümeti, diğer enerji kaynakları olan sıvılaştırılmış doğal gaz, kok kömürü ve rafine petrol ürünlerinde de önemli bir ithalatçı konumundadır. Ham petrol ithalatındaki yükseliş, Suudi Arabistan, İran, Kuveyt ve Endonezya gibi petrol üreticisi ülkelerin fiyat politikası nedeniyle arz kesintilerine gitmesinin sonuçları karşısında ekonomiyi zayıflatmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, Güney Kore Ülke Profili, 2021:7).

Güney Kore’de toplamda 21 adet nükleer enerji santrali bulunmaktadır. Enerjide dışa bağımlılığın azaltılabilmesi bağlamında, alternatif enerji kaynaklarının geliştirilmesine yönelik çalışmalar da devam etmektedir. Ülke ithalatının üçte birini sermaye malları oluşturmaktadır. Samsung Electronics ve diğer elektronik üreticisi firmalar elektronik çip üretiminde ve pazarlamasında ABD’li ve Japon rakiplerini üretim ve satış rakamlarında geride bırakmış olmasına karşın bu ürünlerin makineleri hâlâ ithal edilmektedir (Ekonomik Forum, 2012:3-4). Bu doğrultuda 1960-2019 yılları arasında ülkede ithalat hep artan yönlü bir seyir izlemiştir. 1960’ta 474 milyon \$ olan ithalat, 2019’da 610 milyar \$ seviyesine ulaşmıştır (Şekil 2.10).

Yunanistan ekonomisinin ithalatına bakıldığında ise mevcut sanayinin yapısal sorunları nedeniyle ithalatın çok büyük bir oranının sanayi ürünlerinden oluştuğu gözlemlenmiştir. Yunanistan’ın 1981 yılındaki AB üyeliğinden sonra dış ticaretindeki açık giderek büyümüştür. Üyelik öncesinde %50 seviyesine varan koruma oranları sayesinde dış ticaret göreceli olarak kontrol altına alınırken 1990 yılı itibariyle neredeyse tüm koruma oranları kaldırılmıştır. İhracatın yarısından fazlası AB üyesi ülkelere yapılırken, başta Rusya olmak üzere İran ve Suudi Arabistan ülkesinden önemli miktarlarda petrol ve doğal gaz ithalatı yapılmaktadır (İnal, 2017:10).

Yunanistan enerjisinin önemli bir bölümünü, bazı yiyecekler (çoğunlukla protein ürünleri), ulaşım teçhizatları ve elektronik ürünler ile makinelerin çoğunu ithal etmektedir. Yunanistan’da petrol hariç, ithalatın çoğunu tüketim malları oluşturmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, Yunanistan Ülke Raporu, 2021:8). Bu bağlamda, ülkenin ithalat rakamları, 1960-2019 yılları arasında hem Türkiye’ye hem de Güney Kore’ye göre düşük seviyede kalsa da artmaya devam etmiştir. 1960’ta 719 milyon \$ olan ithalat 2019’da 78 milyar \$ seviyesine yükselmiştir (Şekil 2.10).

Şekil 2.11: Türkiye ile Güney Kore ve Yunanistan'da Dış Ticaret ve Cari İşlem Dengesi Rakamları (Milyar \$)

Kaynak: www.worldbank.org ve www.imf.org web sitesi verilerinden derlenmiştir. (Erişim Tarihi: 12.05.2021)

Türkiye'nin 1980'den bu yana ciddi bir ekonomik problem haline gelen cari işlemler açığı, seneler geçtikçe katlanarak artmıştır ve bugün kronikleşmiş bir görünüme bürünmüştür. Bu problemin Türkiye'ye özgü; tasarruf ve dış ticaret açığının artması, ihracatın ithalata olan bağımlılığının yükselmesi, enerji sektöründe gitgide artan dışa bağımlılık gibi yapısal sebepleri bulunmaktadır. Yurt içi tasarruflar, iktisadi büyümeyi finanse etmede yetersiz kaldığı için dış kaynaklara sürekli olarak ihtiyaç duyulmuştur. Bu gelişmeler sonucunda üretimin, ihracatın ve tüketimin ithalata bağımlılığı artmıştır, 1990 senesine benzer büyüme oranları 2000 yılında daha fazla cari açıklar verilerek sonuçlanmıştır (Kaya, 2016:1). Dış ticaret açığı, cari işlemler açıklarını tetikleyen önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Oysa dış ticaret 1980'e kadar ekonomide çok küçük bir etkiye sahipti. 1980 sonrasında Türkiye ekonomisinin liberalleşmesi ile başlayarak Türkiye, artan hızda dış ticaret yoluyla dünyanın geri kalanı ile bütünleşmiştir. Türkiye ekonomisinin dış ticareti, liberalleşmeden sonra hızlı bir şekilde gelişme kaydetmiştir. Sonuç itibarıyla, dış ticaretin GSYİH içerisindeki oranı son 35 yılda %15 seviyesinden %50'ye yükselmiştir. Ayrıca, bu dönemin en önemli özelliklerinden birisi, ithalatın ihracattan daha fazla artmasından dolayı ihracat ve ithalat arasındaki giderek artan açık olmuştur. Örneğin, 1980'de dış ticaret açığı yaklaşık olarak 4,6 milyar \$ seviyesinde iken 2016'da 25,4 milyar \$ seviyesine

ulaşmıştır. Bunun temel nedeni, ihracatın ithalata bağımlılığıdır. Bununla birlikte 1996'da Gümrük Birliği'ne katıldıktan sonraki süreçte de dış ticaret açığı yükselmiştir. Bu dönemde ihracatın ithalatı karşılama oranı kriz yılları hariç, %65 seviyesinin altında kalmıştır. Bu nedenle Türk dış ticaretinin asimetrik yapısı, olumsuz cari işlemler dengesindeki önde gelen faktör olarak ortaya çıkmaktadır (Kaya, 2016:12). Diğer taraftan 2019 yılında ise artan ticaret savaşları, yükselen altın ve petrol fiyatları nedeniyle ithalatın gerilemesiyle birlikte 21,3 milyar \$ dış ticaret fazlası verilmiştir (TÜSİAD, 2020 Yılına Girerken Türkiye ve Dünya Ekonomisi, 2020:22).

Türkiye, yüksek teknolojiye önemli bir zafiyet ve iktisadi bir kayıp yaşadığı, tamamen üretilmediği pek çok yüksek teknoloji ürünü için her sene milyarlarca \$'ı yabancı ülkelere akıtmaktadır. Türkiye'de üretilmeyen ürünlerin başında tıbbi görüntüleme cihazları, optik cihazlar, kopyalama ve yazıcı cihazları gibi ileri teknoloji ürünleri başı çekmektedir. Başta cep telefonları ve dijital kameralar olmak üzere pek çok tüketici elektroniği ürünü Türkiye'de ağırlıklı olarak Doğu Asya ülkelerinden ithal edilmektedir (İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası, 2011:1). Teknolojiye dışa olan bu bağımlılık ne yazık ki cari açığı tetiklemektedir. Bu doğrultuda, Türkiye'de cari açık 1980'de 3 milyar \$ iken 2016 yılında ise 32,1 milyar \$'a yükselmiştir (Şekil 2.11). 2019 yılında ise, Merkez Bankası'nın uyguladığı faiz indirimi, iç talepte yaşanan daralma nedeniyle imalat sanayinin fiyat kırması gibi faktörler ihracat artışını da beraberinde getirmiştir. Diğer taraftan, ticaret savaşlarının global yavaşlamalara neden olması, akabinde altın ile petrol fiyatlarında artış yaşanması ithalatı düşürerek 6,7 milyar \$ cari fazla verilmesini sağlamıştır (TÜSİAD, 2020:26) (Şekil 2.11). Türkiye'de, teknoloji toplumu olamamanın sıkıntıları, iktisadi dengeleri önemli derecede sarstığı için, her sene milyarlarca \$'ı ithalata ayırmak yerine Ar-Ge'ye öncelik vererek beyin göçleri önlenirse Türkiye ekonomisi bu süreçten kazançlı çıkabilir, geri kalmışlık çemberini kırabilir, teknolojik reformlara adapte olarak zenginliğe ve toplumsal istikrara kavuşup OGT'yi aşabilir.

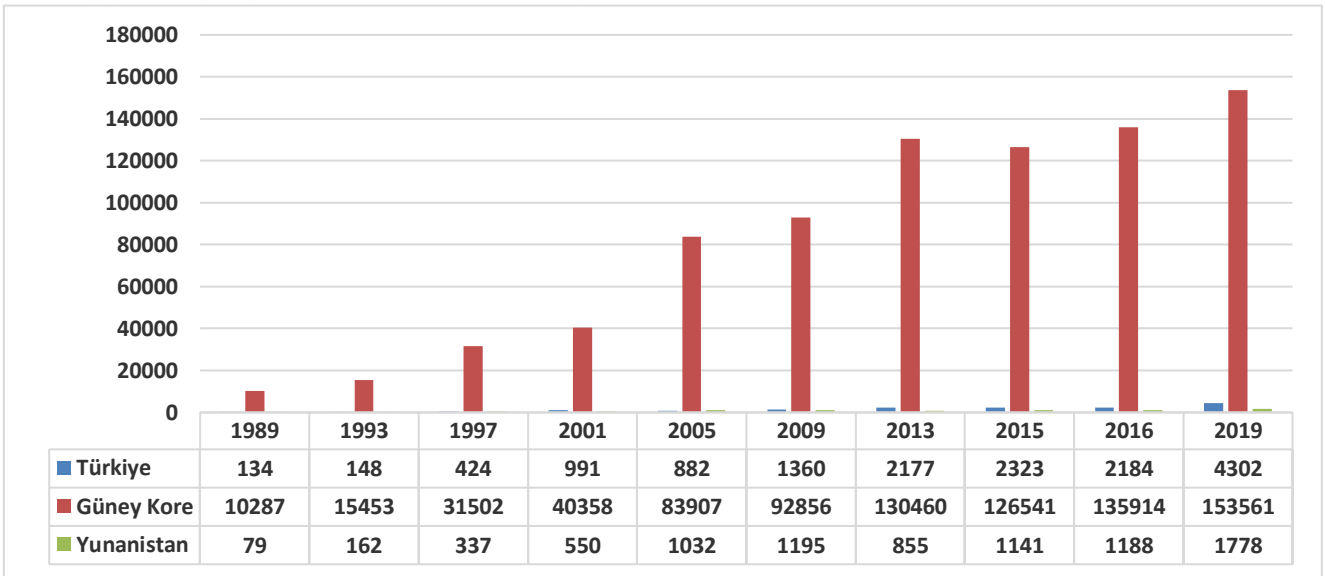
1960'lı yıllardan itibaren istikrarlı bir büyüme gerçekleştiren Güney Kore Hükümeti, bugün dünyanın büyük sanayileşmiş ekonomileri arasında gösterilmektedir. 40 sene öncesinde GSYİH'si oldukça düşük olan Güney Kore, Dünya Bankası verilerine göre, bugün dünyanın en büyük ekonomileri sıralamasında 11'inci sırada yerini almaktadır. 1960 senesine ulaşana kadar Güney Kore, umutsuz derecede yoksul ülkeler arasında gösteriliyordu. Bugün ise dünyanın en dinamik endüstriyel tasarım merkezlerinden biri olarak gösterilmektedir ve dünya pazarının

geleceğini şekillendiren ürünleri elinde tutmaktadır. Akıllı telefonlar, likit kristalli ekranlar denildiğinde Güney Kore akla gelmektedir. Özellikle Güney Kore, Bilişsel Yetenekler ve Eğitim Becerileri Global Endeksi'ne göre eğitim alanında “süper güç” konumunda olan iki ülkeden biridir (diğeri ise Finlandiya'dır) (Ekonomik Forum, 2012:1-4). Güney Kore hükümetinin ihracatının kompozisyonu süreç içinde değişiklik göstermiştir. Sermaye yoğun ve gelişmiş mühendislik ve teknoloji ürünleri artık Güney Kore ekonomisi için daha önemli ve rekabetçi ihraç ürünleri konumuna gelmiştir. Örneğin; Samsung elektronik, kendi alanında kısa süre içinde dünya liderleri arasında yerini almış olup ABD ve Japonya'daki muadilleri olan Motorola, Sony gibi işletmelerle arasındaki farkı kapatarak teknoloji ve satış yönünden aynı seviyelere ulaşmış bulunmaktadır. Binek otomobil sektöründe de benzer bir durum yaşanmaktadır. Bu alanda da niş (küçük müşteri gruplarının isteklerine odaklanan, çok dar kapsamlı) bir pazar yakalamıştır, ucuz ve kullanışsız araçlardan uzaklaşılarak, daha kaliteli araç üretebilmekte ve satabilmektedir. 2010'da dünyada seri üretime uygun elektrikli araç üreten ikinci ülke olan Güney Kore ekonomisinde otomotiv sanayisi en önemli sektörlerinin başında gelmektedir. 2019 yılı itibariyle ülkenin en çok ihraç ettiği başlıca ürünler; elektrikli makine ve cihazlar, motorlu kara taşıtları, plastik ürünler, mineral yakıtlar, yağlar, demir ve çeliktir. (Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, Güney Kore Ülke Profili, 2021:7). Ülke, dışa bağımlı olduğu enerji sektörüne yönelik katlandığı döviz harcamalarını, yüksek teknoloji ürünler üreterek milyarlarca \$'lık ihracat yaparak fazlasıyla telafi etmiş bulunmaktadır. Bu doğrultuda ülke, 1980'de 5,6 milyar \$'lık dış ticaret açığı verirken, 2019'da ise 47,7 milyar \$'lık dış ticaret fazlası vermiştir. Diğer taraftan 1980'de 6,8 milyar \$ seviyesinde cari açık verirken, 2019'da ise 59,6 milyar \$'lık cari fazla vermiştir (Şekil 2.11).

Yunanistan'da, mevcut sanayi sektörünün yapısal sıkıntıları nedeniyle ithalatın çok büyük bir bölümünün sanayi ürünlerinden oluştuğu gözlenmiştir. Yunanistan ekonomisinin 1981'deki AB üyeliği sonrasında dış ticaretindeki açık gitgide büyümüştür. Üyelik öncesinde %50 seviyesine ulaşan koruma oranları sayesinde dış ticaret, göreceli olarak kontrol altına alınırken, 1990 yılında neredeyse bütün koruma oranları kaldırılmıştır. İhracatın yarısından fazlası AB üyesi ülkelere yapılırken başta Rusya olmak üzere İran ve Suudi Arabistan ülkesinden önemli miktarlarda petrol ve doğal gaz ithalatı yapılmaktadır (İnal, 2017:10). Yunanistan enerjisinin önemli bir bölümünü, bazı yiyecekler (çoğunlukla protein ürünleri), ulaşım teçhizatları ve elektrikli eşyalar ile makinelerin çoğunu ithal etmektedir. Yunanistan'da petrol hariç, ithalatın çoğunu tüketim malları

oluşturmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, Yunanistan Ülke Profili, 2021:8). Ülkenin içerisinde bulunduğu borç krizi ve akabinde uygulanan kemer sıkma politikaları, ekonominin daha çok daralmasına ve hem dış ticaret dengesinin hem de cari işlemler dengesinin daha ılımlı gerçekleşmesine yol açmıştır. Bu gelişmeler doğrultusunda ülkede, dış ticaret açığı 1980’de 3,3 milyar \$’dan 2019’da 20 milyar \$ seviyesine; cari açık ise 1980’de 2,1 milyar \$’dan 2019’da 3,1 milyar \$ seviyesine yükselmiştir (Şekil 2.11).

Şekil 2.12: Türkiye ile Güney Kore ve Yunanistan’da Yüksek Teknoloji İhracatı (Cari Fiyatlarla Milyon \$)

Kaynak: <https://data.worldbank.org/indicator/TX.VAL.TECH.CD> web sitesi verilerinden derlenmiştir. (Erişim Tarihi: 12.05.2021)

1980-1990 döneminde hem Türkiye hem de Güney Kore’de ihracata dayalı bir büyüme stratejisinin uygulanmış olduğu görülmektedir. Ancak, Güney Kore, ihracata dayalı stratejide ileri teknoloji odaklı büyümenin önemini fark etmiş, ihracat kompozisyonunu bu yönde değiştirmeyi başarmıştır (Bozkurt vd., 2014:103). Bu çerçevede, Güney Kore, iş gücü kaynağının verimli kullanılması, yüksek verimlilik artışı, ileri teknoloji ürünlerine yapılan yatırım sonucunda artan dış rekabet ile yapılan teşvikle ihracatın güçlü seyrini desteklemiştir (Erdem ve Yalçın, 2016:7-8). Türkiye ise emek yoğun sektörlere dayalı bir ihracat stratejisi sürdürerek rekabet gücünü koruyamamıştır ve Güney Kore’nin ihracat performansının oldukça altında bir seyir izlemiştir. Güney Kore’nin ileri teknoloji ürünlerine doğru kayması ihracat kompozisyonundaki değişimi sağlamıştır ve Türkiye ile GSYİH farkının açılmasına neden olmuştur. Böylece Güney Kore OGT’den kurtulmayı başarmıştır (Bozkurt vd., 2014:103). Bu

doğrultuda, Türkiye 1989 yılında 134 milyon \$'lık yüksek teknoloji ihracatını 2019'da 4,3 milyar \$'a yükseltirken; Güney Kore ise 1989'da 10,28 milyar \$'lık yüksek teknoloji ihracatını 2019'da yaklaşık 15 katlık bir artışla 153,5 milyar \$'a yükselterek başarılı bir performans sergilemiştir (Şekil 2.12).

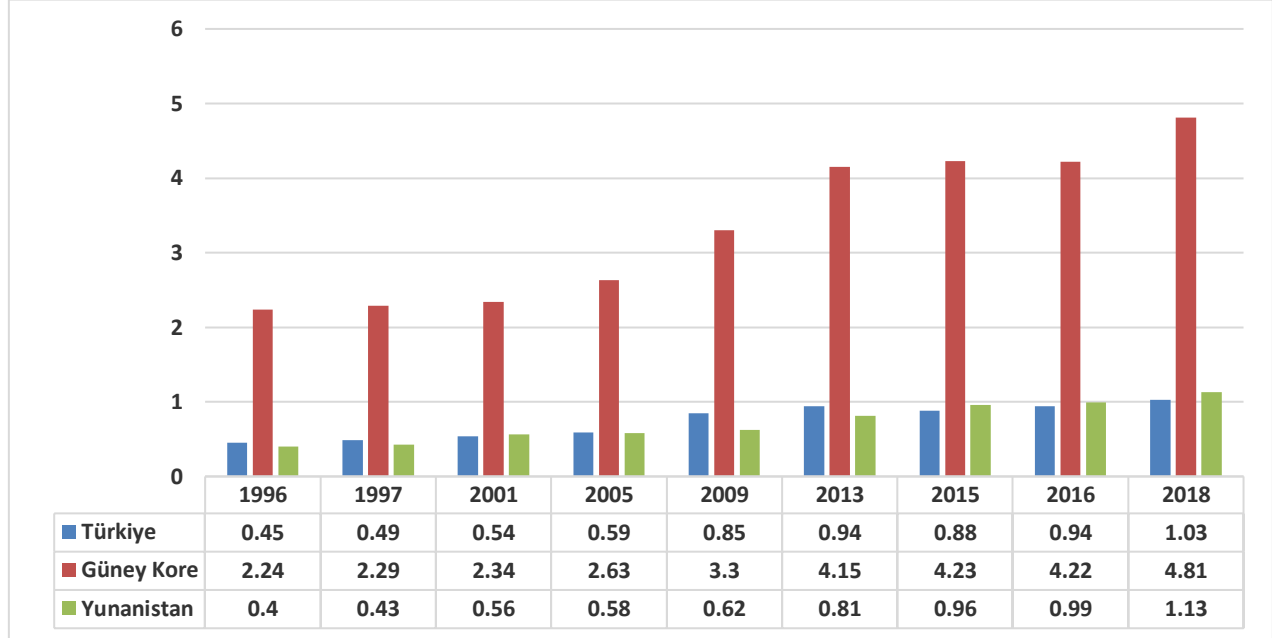
Cep telefonu ve bilgisayar çipleri gibi bilgi teknolojisine dayalı ürünler, Güney Kore hükümetinin ihracatının %30'dan fazlasını oluşturmaktadır. Güney Kore üretimi cep telefonları, TFT-LCD'ler, yarı iletkenler ve diğer ürünler kendi alanlarında dünyanın en gelişmiş ve en fazla satan ürünleri olarak tanımlanmaktadır. Güney Kore yarı iletkenleri, özellikle flash bellekler ve DRAM'ler dünya yarı iletken sektörünün önünde sektöre yön veren bir konumdadır. Güney Kore ekonomisi ayrıca dünyanın en büyük iki RAM üreticisi Samsung Electronics ve Hynix Semiconductor işletmesine sahiptir. Güney Kore ekonomisinde yer alan diğer önemli sanayi kolu ise gemi inşa sanayisidir ve hükümet, gemi inşaatında en büyük ikinci üretici olarak gösterilmektedir (Ekonomik Forum,2012:4).

Yunanistan ise, içinde bulunduğu ekonomik ve yapısal sorunlar nedeniyle yüksek teknoloji ihracatı açısından Türkiye ve Güney Kore'nin gerisinde kalarak düşük bir performans sergilemiştir. Ülke 1989'da 79 milyon \$'lık yüksek teknoloji ihracatını, 2019'da ancak 1,7 milyar \$ seviyesine yükseltebilmiştir (Şekil 2.12).

Sonuç itibariyle, global rekabetin arttığı mevcut ortamda, rekabet gücü kazanmak için Ar-Ge ve ileri teknolojiye dayalı üretime geçilmesi sürdürülebilir kalkınma ve büyüme için zorunlu hale gelmiştir. OGT'ye yakalanan Türkiye'nin GSYİH'den Ar-Ge faaliyetlerine ayırdığı oranları yükseltmesi, yüksek teknolojili ürün ihracatını (katma değeri yüksek) arttırması ve bu vasıta ile gelişimini verimli ve istikrarlı bir seviyeye taşıması gerekmektedir.

2.4.3 Ar-Ge Göstergeleri

Şekil 2.13: Türkiye, Güney Kore ve Yunanistan’da Ar-Ge Harcamalarının GSYİH İçindeki % Payı (1996-2018)

Kaynak: <https://data.worldbank.org/indicator> ve www.tuik.gov.tr web sitesi verilerinden derlenmiştir.

(Erişim Tarihi: 11.05.2021)

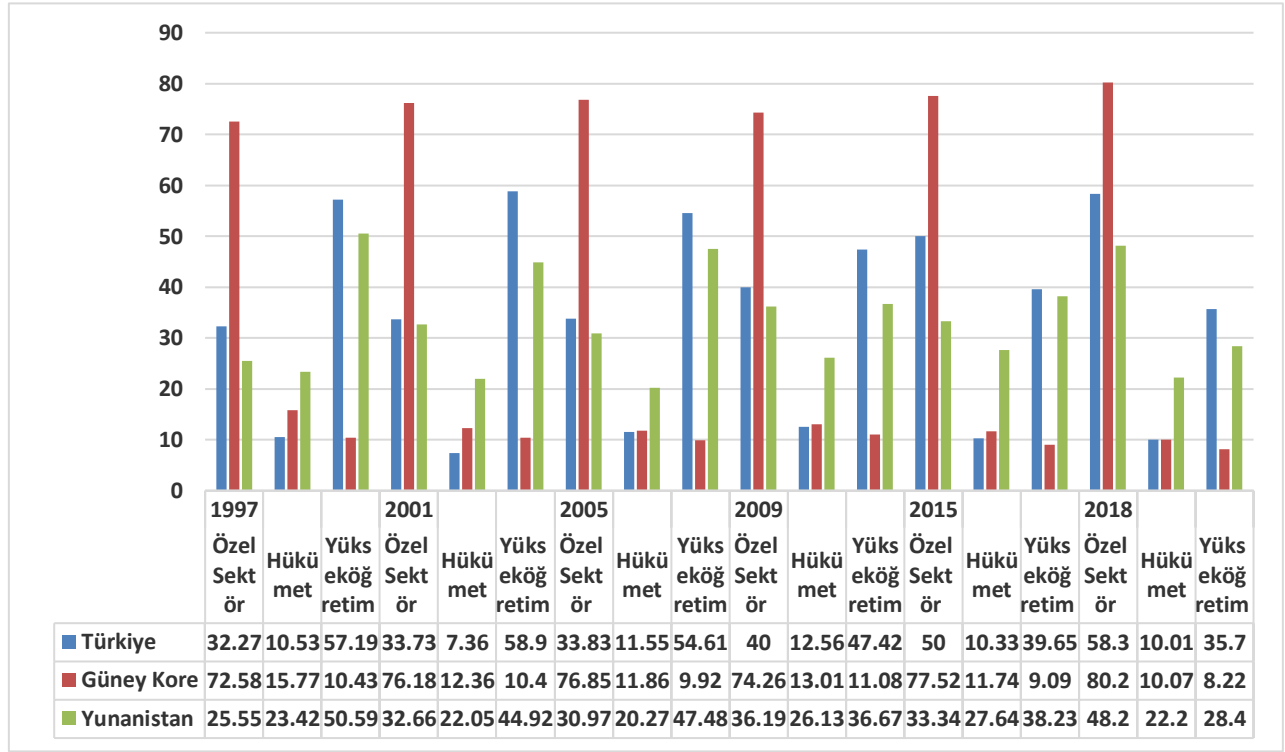
İstikrarlı ekonomik büyüme rakamlarına ulaşmayı hedefleyen ülkelerin pek çoğu, 1990 yılından itibaren Ar-Ge faaliyetlerine yatırım yaparak gerek sanayi, bilim ve teknoloji alanında önemli atılımlar gerçekleştirmişlerdir gerekse de ihracatlarını arttırıp gelişmiş ülke düzeyine ulaşarak kişi başına düşen gelirlerini yüksek gelirli ülke seviyesine taşımayı başarmışlardır. Fakat OGT’den kurtulmakta zorlanan ve düşük iktisadi büyüme problemleriyle karşı karşıya kalan gelişmekte olan ülke ekonomilerinin de nitelikli eğitim, Ar-Ge ve yenilikçilik gibi konulara odaklanarak katma değeri yüksek mallar geliştirmesi ve büyüme hızlarını istikrarlı bir hale kavuşturması gerekmektedir (OECD, 2005:10; Göçer, 2013: 217-218).

1960 yılında iktisadi kalkınma açısından Türkiye’ye benzerlik gösteren Güney Kore hükümetinin, daha sonraki süreçte hızlı bir gelişim kaydettiği gözlemlenmiştir. Güney Kore hükümetinin gelişimi incelenirken hem ulusal geleneklerden kaynaklanan hem de devlet politikasına dayandırılabilen çok sayıda diğer faktörlerin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Güney Kore hükümetinin son 40-50 yıllık süreçte Ar-Ge faaliyetleri konusunda yürüttüğü politikalar ve ulaştığı hedefler üzerinde önemle durulması gereken konulardır. Sanayi

sektörünün teknolojik yenilik üretmesine zemin hazırlamak üzere Güney Kore, 1996’lı yıllarda %2,24 seviyesinde olan Ar-Ge harcamalarının GSYİH içindeki payını 2018 yılında %4,81 düzeyine kadar çıkarmıştır. Güney Kore hükümetinin, dünya teknolojisini yakalamaya ve bilhassa da jenerik teknolojilere hâkim olmaya odaklanan, ulusal bir stratejiyi takip ettiği görülmektedir. Bu kapsamda hükümet; sanayi, eğitim ve araştırma geliştirme konusunda izlenen bu stratejinin gereklerine göre saptanmış, bütüncül bir tekno-ekonomi politikası yürütmektedir. Güney Kore hükümeti, yeni teknolojilerin üretilmesinde, dış sermaye yatırımlarını belirleyici bir ölçüt olarak kullanmamıştır, daha ziyade yatırım ürünleri ithal ederek geliştirilmesi yolunu tercih etmiştir. 1960 yılında “olduğu gibi taklit yöntemi” niteliğinde teknoloji üretiminin ve güçlendirilen eğitim sisteminin olumlu sonuçlarının ulusal Ar-Ge faaliyetleri ile desteklenmesi sonucunda, özgün ürünler yaratma becerisi elde edilmiştir (Alçın ve Güner, 2015:33).

Şekil 2.13’teki verilere göre; 1996-2018 yılları arasında, Ar-Ge harcamalarının GSYİH içindeki payı açısından başı çeken ülkenin Güney Kore olduğu görülmektedir. Güney Kore, Ar-Ge Harcamalarının GSYİH içindeki payını 1996 yılında %2,24 seviyesinden 2018 yılında %4,81 seviyesine yükselterek hem Türkiye’ye hem de Yunanistan’a göre başarılı bir Ar-Ge performansı sergilemiştir. Yunanistan, yüksek gelirli ülke grubunda yer almasına rağmen, GSYİH’den Ar-Ge alanına ayırdığı payları aynı seviyede tutmaya çalışarak zaman zaman Türkiye’nin gerisinde kalmıştır. Ülke 1997’ de sahip olduğu %0,43’lük payı, 2018 yılı itibariyle ancak %1,13 seviyesine taşıyabilmiştir. Türkiye’de, Ar-Ge’ye aktarılan kaynaklar dönem dönem dalgalanmalar göstererek Yunanistan’a göre yüksek seviyede gerçekleşse de Güney Kore’ye göre nispeten düşük kalmıştır ve son yıllarda artmasına rağmen bu oran halen yüzde 1 düzeyinde seyretmiştir. Türkiye, 1996 yılında sahip olduğu %0,45’lik payı 2018 yılı itibariyle %1,03 seviyesine yükseltebilmiştir. Türkiye ekonomisi gibi OGT’ye yakalanan ülkelerin GSYİH’den Ar-Ge’ye ayırdıkları payları yükseltmesi, yüksek teknoloji ürün ihracatını (katma değeri yüksek) arttırması ve bu vasıtaıyla gelişimini istikrarlı bir seviyeye taşıması gerekmektedir.

Şekil 2.14: Türkiye, Güney Kore ve Yunanistan’da Ar-Ge Harcamalarının Sektörel Dağılımı (%) (1997-2018)

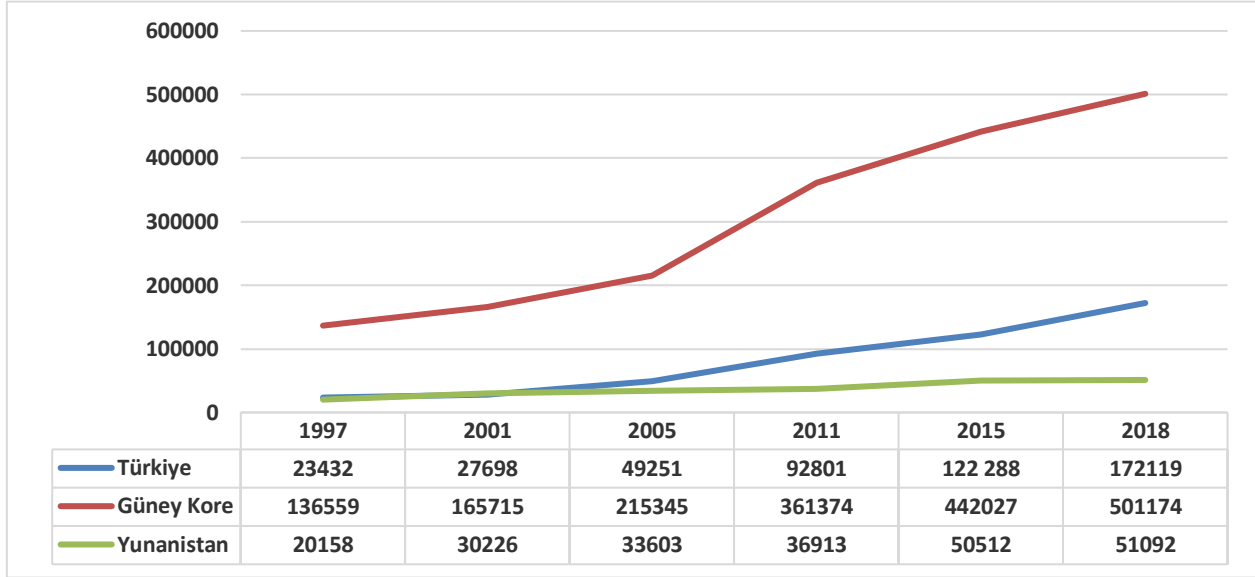
Kaynak: <http://data.uis.unesco.org/Index> web sitesi verilerinden derlenmiştir. (Erişim Tarihi: 11.05.2021)

1980'lere doğru, Güney Kore hükümeti, sürdürülebilir büyümenin sağlanabilmesi için sadece teknoloji ürünlerini transfer etmenin yeterli olmayacağını aynı zamanda ulusal Ar-Ge sistemi geliştirmenin önemli olduğunu fark etmiştir. Bu doğrultuda öncelikli olarak milli Ar-Ge kapasitesinin geliştirilmesi için kamu kurumları oluşturulmuştur, sonraki süreçte özel sektör Ar-Ge faaliyetlerinin sübvansede edilmesi ve kolaylaştırılması amacıyla pek çok tedbir alınmış ve teşvikler sağlanmıştır. Özel sektörün Ar-Ge faaliyetlerini gerçekleştirmesi katma değer yaratılmasını da beraberinde getirmiştir. Özellikle bu politikaların hızlı bir şekilde sonuç vermesini etkileyen unsurlardan birisi, ülkenin büyük aile şirketlerine destek vermesi ve bu işletmelerle ilgili bazı sorunları göz ardı etmesidir. Böylece büyük çapta finansal kaynağa sahip olan aile şirketlerinin, milli Ar-Ge sisteminin geliştirilmesi için çok riskli ve maliyetli projelere girmeleri sağlanmıştır. 1997 kriz dönemi öncesinde, ülkenin önemli miktardaki desteği ile özel sektör Ar-Ge çalışmalarının neredeyse tamamını büyük firmalar gerçekleştirirken, kriz dönemi sonrası uygulanan politikalarla birlikte KOBİ'ler de Ar-Ge çalışmalarına hız kazandırmıştır. Kriz sonrası dönemde kamu Ar-Ge fonları bilhassa küçük teknoloji tabanlı firmalara

aktarılmıştır ve öncelikli olarak bilgi ve iletişim teknolojileri alanı desteklenmiştir. Milli Ar-Ge politikalarının hızlı bir şekilde meyve vermesini etkileyen başka bir unsur ise dışa dönük ihracata dayalı kalkınma stratejisidir. Ulusal şirketler uluslararası pazarlarda rekabet etmeye zorlanmıştır ve Ar-Ge alanlarına yatırım yapmak durumunda kalmışlardır (Arslanhan ve Kurtsal, 2010:10-11). Şekil 2.14 verilerine göre; Güney Kore’de 1997’den 2018 yılına kadar geçen süre zarfında, toplam Ar-Ge içerisinde özel sektörün payı %72,58 seviyesinden %80,2 seviyesine yükselerek sürekli bir artış eğiliminde olmuştur. Aynı süreçte kamu sektörünün toplam Ar-Ge içerisindeki ağırlığının %15,77 seviyesinden %10,07 seviyesine gerilediği görülmektedir. Benzer şekilde yükseköğretim kurumlarının toplam Ar-Ge içerisindeki payının 1997’de %10,43 seviyesinden 2018 yılında ise %8,22 seviyesine düştüğü gözlenmiştir.

Güney Kore ekonomisine daha hızlı ve önemli katkılar sunan bu dönüşüm süreci, Türkiye ekonomisinde de yaşanmış mıdır? Kamu ve özel sektör Ar-Ge değerleri incelendiğinde, Güney Kore ekonomisinde 1980 yılında gerçekleşen dönüşüm sürecinin Türkiye ekonomisinde bilhassa 2005 yılı sonrasında ortaya çıktığı gözlenmektedir. 1990 yılı itibariyle süregelen özel sektörün payındaki artış 1999-2004 yıllarında pasif kalmıştır ancak 2004 sonrası dönemde hızlı bir şekilde devam etmiştir. 1997’de %32,20 olan özel sektör payının 2009 yılında %40’a ve 2018 yılında ise %58,3 seviyesine ulaştığı gözlenmektedir. Özel sektör Ar-Ge payındaki gelişimin, Türkiye ekonomisinde Güney Kore ekonomisinden 20 yıl kadar sonra gerçekleşmesi, uygulamaya konulan politikalar ve öncelik verilen alanlar ile doğrudan ilişkilidir. Teknoloji transferinin önemi konusuna, Güney Kore ekonomisinde 1960 senesinde yer verilirken, Türkiye’de özellikle bu konu Beşinci Kalkınma Planında (1985-1989) vurgulanmaktadır. Diğer taraftan, 1997-2018 yılları arasında kamu sektörünün toplam Ar-Ge içerisindeki payında çok fazla bir değişiklik olmazken, yükseköğretim kurumlarının toplam Ar-Ge içerisindeki payı %57,19 seviyesinden %35,7 seviyesine gerilemiştir. Yunanistan’da ise 1997-2018 yılları arasında sektörlerin toplam Ar-Ge içerisindeki payı hem Türkiye’ye hem de Güney Kore’ye göre geride kalmıştır. Ülkede, 1997’de özel sektörün toplam Ar-Ge içindeki payı %25,55 seviyesinden 2018’de %48,2 seviyesine yükselmiştir. Aynı dönemde kamu sektörünün toplam Ar-Ge içindeki ağırlığı %23,42’den %22,2’ye yükselirken; yükseköğretim kurumlarının toplam Ar-Ge içerisindeki payı ise, %50,59’dan %28,4’e gerilemiştir (Şekil 2.14).

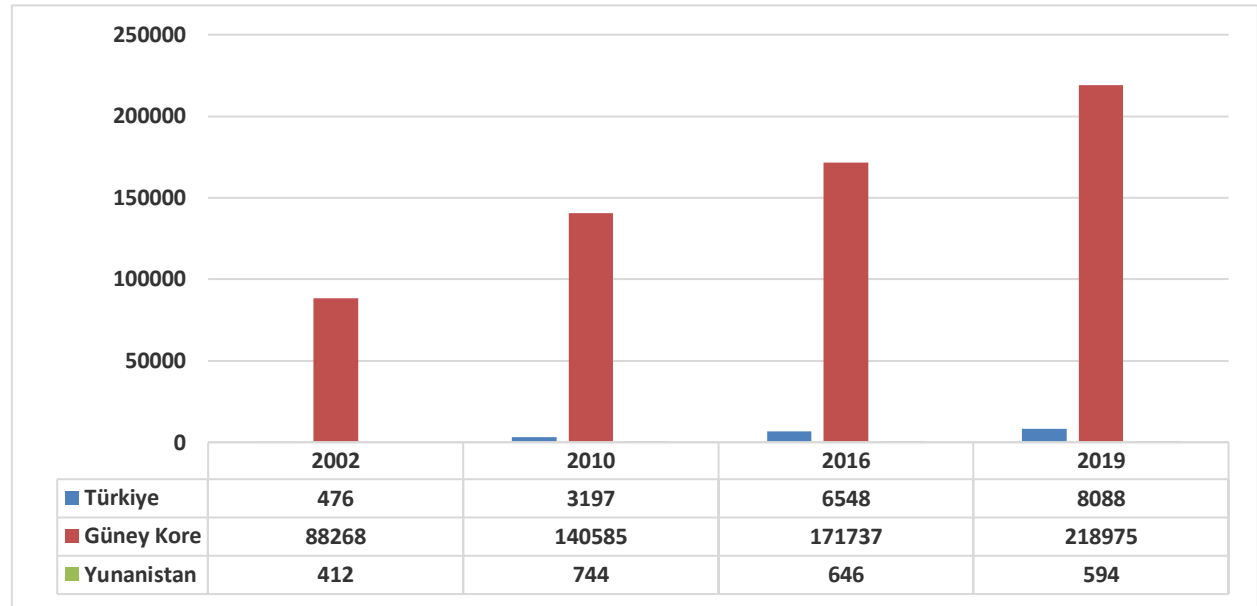
Şekil 2.15: Türkiye, Güney Kore ve Yunanistan’da Toplam Ar-Ge Personeli Sayısı (1997-2018)

Kaynak: www.unesco.org ve www.tuik.gov.tr web sitesi verilerinden derlenmiştir. (Erişim Tarihi: 11.05.2021)

Bilim ve teknoloji alanında sahip olunan insan kaynağı, ülkelerdeki Ar-Ge ve inovasyonun gelişiminde anahtar rol oynamaktadır. Bununla ilgili en temel göstergelerden birisi, bilim ve teknoloji alanındaki çalışan sayısıdır. Türkiye’de 1997 yılında çalışan toplam Ar-Ge personeli sayısı 23.432 iken 2018 yılında bu rakam 172.119 kişiye çıkmıştır. Gelişmekte olan Türkiye için bu rakamlar iç açıcudur. Ancak, bu alanda kat edilmesi gereken çok aşama vardır. Aynı dönemde Güney Kore ise sahip olduğu toplam Ar-Ge personeli açısından Türkiye ve Yunanistan arasında başı çekmektedir. Ülkede, 1997 yılında çalışan toplam Ar-Ge personeli sayısı 136.559 iken, 2018 yılında bu rakam yaklaşık 3,6 katlık bir artışla 501.174 kişiye çıkmıştır. Diğer taraftan Yunanistan 1997-2018 yılları arasında sahip olduğu toplam Ar-Ge personeli açısından hem Türkiye’nin hem de Güney Kore’nin gerisinde kalmıştır. Ülke’de, 1997’de çalışan toplam Ar-Ge personeli sayısı 20.158 iken bu rakam 2018 yılında 51.092’ye yükselmiştir (Şekil 2.15).

Şekil 2.16: Türkiye, Güney Kore ve Yunanistan’da Toplam Patent Başvuru Sayıları (2002-2019)

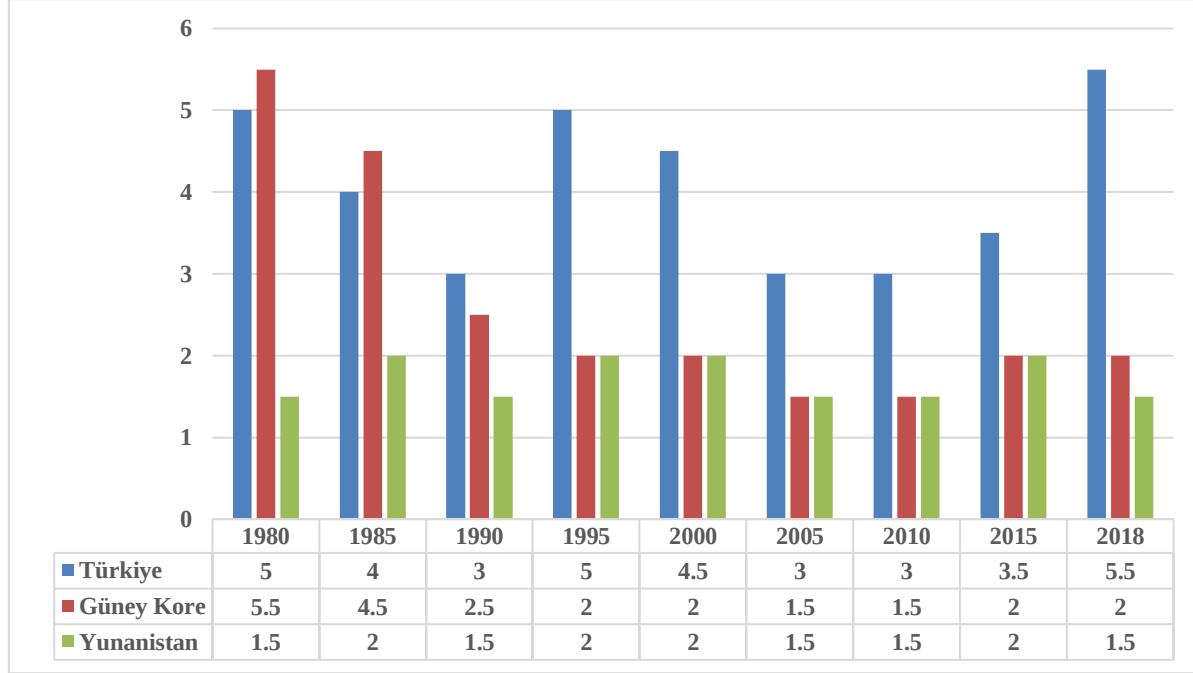
Kaynak: http://www.wipo.int/ipstats/en/statistics/country_profile web sitesi verilerinden derlenmiştir.

(Erişim Tarihi:15.05.2021)

Ar-Ge çalışmalarının ürüne dönüşmesinde önemli bir gösterge olan patent sayısı, Türkiye’nin son 10 yıllık döneminde önemli gelişmeler göstermiştir. Nitekim 2002 yılında sayısı sadece 476 olan patent sayıları ekonomik büyüme sürecinde hızlı bir şekilde artmış ve 2019 yılında 8.088 seviyesine ulaşmıştır (Şekil 2.16). Bir teknolojik gelişmişlik göstergesi olan ve Ar-Ge çalışmalarının ticarileştirilip hayata geçirilmesinde önemli bir rol oynayan patent konusunda dünyayla yarışabilir bir hale gelmek için daha büyük hamleler yapmak gerektiği de ortadadır (Karagül ve Karahan, 2014:26). Güney Kore ise 2002-2019 yılları arasında almış olduğu patent sayıları bakımından birinciliği kimselere kaptırmamıştır. 2002’de sahip olduğu patent sayısı 88.268 seviyesinde iken bu rakam 2019 yılında 218.975 seviyesine ulaşmıştır. Yunanistan, aynı dönemde her iki ülkeye karşı sahip olduğu patent sayısı bakımından düşük bir performans sergilemiştir. 2002’de sahip olunan patent sayısı 412’den 2019 yılında 594 seviyesine yükselmiştir (Şekil 2.16).

2.4.4 Özgürlük Endeksi Göstergeleri

Şekil 2.17: Türkiye, Güney Kore ve Yunanistan'da Özgürlük Endeksi (1980-2018)

Kaynak: <https://freedomhouse.org/reports> web sitesi verilerinden derlenmiştir. (Erişim Tarihi:15.05.2021)

OGT literatüründe sıkça kullanılan faktörlerden birisi de özgürlüklerdir. İktisadi, sosyal ve siyasi alandaki özgürlükler konusu ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkileri inceleyen pek çok çalışma bulunmaktadır. Yapılan incelemeler kişi başında düşen GSYİH ile iktisadi ve siyasi özgürlük arasında güçlü ve pozitif korelasyonları ortaya koymaktadır. Özgürlük olgusunun kapsayıcılığının genişletilmesi, gelir dağılımının düzenleyici etkisi üzerinden ekonomik büyümeyi yükseltmektedir. Özellikle özgürlük seviyesinin yükselmesi, yaşam beklentisi ve beşerî sermaye üzerinde olumlu bir etki yaratmaktadır. İktisadi özgürlüğün yükselmesi, yabancı sermaye girişlerine ve girişimsel faaliyetlere bağlı olarak büyümeye olumlu yönde katkıda bulunmaktadır. Özgürlük endeksi, Freedom House (Özgürlük Evi) tarafından her sene yayınlanan dünyadaki siyasi hakların ve sivil özgürlüklerin bir değerlendirmesidir. Bir ülkenin veya bölgenin siyasi haklar ve sivil özgürlük derecelendirmelerinin ortalamasına Özgürlük Derecelendirmesi denir. Endeks Siyasal Haklar (PR) ve Sivil Özgürlükler (CL) şeklinde iki gruba ayrılmıştır. Buna bağlı olarak, 1'in en yüksek ve 7'nin en düşük özgürlüğü ifade ettiği 1-

7 arasında puan sistemi oluşturulmuştur. 1.0-2.5 puan özgür (free), 3.0-5.0 puan kısmi özgür (partly free) ve 5.5- 7.0 puan alan ülke özgür olmayan (not free) ülke grubu içerisinde yer almaktadır (<http://www.freedomhouse.org>, Erişim Tarihi: 20.02.2021). Burada Şekil 2.17 aracılığıyla Özgürlük Endeksi değerlerinin (Freedom in the World- FIW) dağılımı incelenebilir. Ülkelerin gelir düzeyi ile özgürlük değerleri arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu gözlenmektedir. Yüksek gelirli ülkelerden düşük gelirli ülkelere doğru hareket edildikçe özgürlük seviyesinin düştüğü gözlenmektedir. Yüksek gelirli ülkelerin özgür, orta gelirli ülkelerin kısmi özgür ve düşük gelirli ülkelerin özgür olmayan grupta bulunduğu söylenebilir. Özellikle Türkiye ve Güney Kore’de başlangıçta benzer bir sürecin yaşandığı gözlenmektedir. 1980’li yıllarda endeks değeri her iki ülke için 5 puan olup kısmi özgür ülkeler grubunda bulunurken, 2018’de Türkiye 5.5 ile özgür olmayan ülkeler grubunda kalmıştır. Güney Kore ise 2 puan ile özgür ülkeler arasında yerini almıştır. Sonuç itibariyle her iki ülke için ekonomik gelişim süreçleri aynı zamanda bir özgürleşme sürecidir. Güney Kore ekonomisinde, serbest piyasa ekonomisine geçiş ve bu alandaki serbestleşme 1960 senesinde, Türkiye ekonomisinde ise 1980 senesinde gerçekleşmiştir. Bilhassa Güney Kore ekonomisinde 1990 senesinde, yani kişi başına düşen gelirin 10.000 \$ seviyesine ulaştığı dönemde demokratikleşme hız kazanmıştır. Güney Kore ekonomisi özgürleştikçe zenginliğine zenginlik katmıştır. Özgürlüklerin ve demokrasinin güçlenmesiyle kurumsal sıkıntılar daha kolay çözülebildiği için uzun dönemli büyüme sağlanabilmektedir. Diğer taraftan Yunanistan’ın 1980-2018 yılları arasında sahip olduğu özgürlük endeksi puanında herhangi bir farklılık olmamıştır. AB’ye üye olmanın getirmiş olduğu avantajların da etkisiyle Yunanistan, Güney Kore gibi Türkiye’yi geride bırakarak 2018 yılında 1,5 puan alarak özgür ülke kategorisindeki yerini korumuştur.

2.4.5 Beşerî Sermaye Göstergeleri

Globalleşen dünya ile birlikte sınırların ortadan kalkması, gelirlerin uluslararası pazarlarda paylaşılması gibi faktörler pek çok sorunu da beraberinde getirmiştir. Belirli ülkeler iktisadi açıdan gelişme gösterse de bu gelişim parasal unsurlarla sınırlı kalmış, toplum üyelerinin tamamına fayda getirecek faktörler ile buluşamamıştır. 1970 ve sonrasında kalkınmada insan odaklı düşüncelerin ileri sürülmesi, dünya üzerinde yaşamlarını idame ettiren bütün toplumlar için önemli bir fırsat olmuştur (Fırat ve Aydın, 2015:22). 1980 yılı itibariyle geleneksel üretim metodlarının değişmesiyle (emek-yoğun üretimden, bilgi ve teknoloji-yoğun üretime geçiş)

birlikte teknolojik gelişmelerin ve beşerî sermayenin iktisadi kalkınma üzerindeki etkisi ve önemi artış göstermeye başlamıştır. Bu doğrultuda bilhassa Solow (1957), Lucas (1988) ve Romer (1986, 1989 ve 1990) tarafından ileri sürülen içsel büyüme teorisi, teknolojik gelişmelerin ve beşerî sermayenin iktisadi büyüme üzerindeki katkılarını açıklamıştır. Sonraki dönemlerde Stokey (1990), Griliches (1996), Krueger ve Lindahl (2000) ile Acemoğlu, D., Gallego, F., A. ve Robinson, J., A. (2014) tarafından gerçekleştirilen çalışmalarda, bilgi ve diğer sosyal alt yapı harcamaları ile ulusal gelirden kaydedilen gelişim arasında doğrudan ve güçlü ilişkilerin olduğu ifade edilmiştir. Beşerî sermaye kavramı ile ilgili olarak herkes tarafından kabul görmüş tek bir tanımlama bulunmamaktadır. Becker (1993: 16) sağlığa, eğitime ve kişisel beceriler kazandırma faaliyetlerine yapılan tüm harcamaların beşerî sermayeyi artırdığı ve beşerî sermayeyi insanlardan bağımsız değerlendirmenin mümkün olmadığını ileri sürmüştür. OECD (2011: 18) tarafından yapılan çalışma ise beşerî sermaye kavramını; bireylerde oluşan bilgi, beceri, nitelik ve yetkinliklerin bireyin iktisadi ve sosyal refahını yükseltmeye yarayacak özelliklerin bütünü olarak ifade etmektedir.

Globalleşen dünyada diğer ülkelerle rekabet edebilmenin koşullarından birisi de vasıflı iş gücünün üretim sürecine dahil olmasıdır. İş gücünün niteliği bilhassa okullardaki ve işletmelerdeki eğitimler vasıtasıyla geliştirildikçe, ülkenin beşerî sermaye seviyesi de yükselmiş olur. Ayrıca iş gücünün sağlığının iyi olması konusu da beşerî sermayenin bir parçası olarak kabul edilir (Kibritçioğlu, 1998: 207; Yılmaz, 2014). Beşerî sermaye birikimi aracılığıyla vasıflı iş gücü daha çok esnekliğe, mobiliteye ve girişimcilik niteliklerine sahip olabilmektedir. Bu süreç ise vasıflı iş gücünün daha kısa süreli işsiz kalmalarına ve yeni iş alanlarında istihdam edilmelerine imkân sağlamaktadır (Çakmak ve Gümüş, 2005: 61).

Kibritçioğlu (1998: 217), beşerî sermayenin iktisadi büyüme katkısını şu şekilde ifade etmiştir: Kamu kesiminin, bireylerin ve özel sektörün sağlık ve eğitim alanındaki yatırım harcamaları sonucu beşerî sermaye gelişim gösterecektir. Gelişen beşerî sermaye yaratıcılık (creativity) ve yaparak öğrenme (learning by doing) süreci ile Ar-Ge faaliyetlerini yapacak ve bu vasıta ile bilgi üretimi (teknolojik gelişme) ile yenilikçi faaliyetler artacak ve sonuçta da iktisadi büyüme sağlanmış olacaktır.

Beşerî sermayenin göstergeleri olarak baz alınan sağlık ve eğitimin, toplumun bireylerine hangi katkıları sağladığına yönelik değişik ölçüm metodları geliştirilmiştir. Stroombergen, A.,

Rose, D. ve Nana, G. (2002), eğitim ile ilgili göstergeleri stok göstergeler ve yatırım göstergeleri olmak üzere iki sınıfta belirtmiştir. Stok göstergeler olarak, 25-64 yaş aralığındaki bireylerin aldıkları eğitimin seviyesi, bu yaş aralığındaki bireylerin aldıkları eğitimin süreleri, yetişkinlerin yaş grubu itibariyle eğitim seviyeleri ve cinsiyete göre eğitim seviyeleri vb. sayılmıştır. Yatırım göstergeleri olarak ise ulusal gelirden eğitim harcamalarına ayrılan pay, eğitim düzeyi itibariyle öğrenci başına ortalama harcamalar, okula kayıt oranları ve öğrenme için harcanan zaman vb. faktörler belirtilmiştir.

Beşerî sermayede kaydedilen gelişimleri gösteren bir diğer çalışma ise, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) vasıtasıyla 1990 yılından itibaren her sene yayımlanan İnsani Gelişme Endeksi'dir (Human Development Indeks-HDI). İnsani Gelişme Endeksi, ulusal gelirden yaşanan gelişmelerle birlikte insani gelişmeyi ölçüt olarak kabul eden ve eğitim, sağlık, cinsiyet eşitsizliği, çevre, istihdam, ücretler, çevre kirliliği ve temiz suya erişim gibi insani gelişmeyi ölçmeyi hedeflemektedir. 1990 senesinden itibaren her sene yayınlanan İnsani Gelişme Raporları; geliştirmekte olan toplumlara rehberlik yapmakla kalmamıştır, aynı zamanda insani gelişme alanındaki eksiklikleri ve ilerlemeleri tespit etmelerine de yardımcı olmuşlardır. Türkiye'nin İnsani Gelişme Raporları dikkatli incelendiğinde, bu konuda ilerleme kaydedildiği ancak bu ilerlemenin sürekli ve yeterli olmadığı açıktır (Ünal, 2008:1).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) aracılığıyla 2016 yılında yayınlanan İnsani Gelişme Raporunda, İnsani Gelişme Endekslerinin sınıflandırılması dört kategoride gerçekleştirilmiştir. Buna göre; İnsani Gelişme Endeksi (HDI) değerlerinin 0,348-0,548 arasında olması düşük, 0,555-0,698 arasında olması orta, 0,702-0,798 arasında olması yüksek ve 0,802-1,000 arasında olması ise çok yüksek insani kalkınma düzeyini göstermektedir (UNDP, 2016).

Tablo 2.6: Beşeri (İnsani) Gelişmişlik Endeksi Göstergeleri (1990-2019)

		İGE Sıralaması	İGE Değeri	Yaşam Beklentisi (Yıl)	Yükseköğretime Kayıt Oranı (%) (Genç Nüfus)
Türkiye (Çok Yüksek)	1990	71	0,671	65	13
	2000	85	0,653	70	28
	2015	71	0,767	76	79
	2019	54	0,820	77	95
Güney Kore (Çok Yüksek)	1990	34	0,871	102	37
	2000	27	0,82	76	78
	2015	18	0,901	82	95
	2019	23	0,916	83	94
Yunanistan (Çok Yüksek)	1990	26	0,901	103	25
	2000	24	0,801	79	52
	2015	29	0,866	81	100
	2019	32	0,888	82	100

Kaynak: United Nations Development Programme (UNDP), Human Development Report 1992, Human Development Report 2002, Human Development Report 2016 ve Human Development Report 2020’de yer alan verilerden derlenmiştir. (Erişim Tarihi: 12.05.2021)

Tablo 2.6’da Türkiye ile Güney Kore ve Yunanistan’ın eğitim ve insani gelişme endeksi göstergeleri verilmiştir. Bu tablodaki verilere göre; Güney Kore, 1990 yılından 2019 yılına kadar insani gelişmişlik sıralamasında 188 ülke içerisinde, 34. sıradan 23. sıraya yükselerek çok yüksek insani gelişmişlik seviyesine ulaşmıştır ve neticede Türkiye ile Yunanistan’ı geride bırakmıştır. Aynı süre zarfında Türkiye insani gelişmişlik sıralamasında 188 ülke içerisinde, 71. sıradan 54. sıraya yükselerek, çok yüksek kategoride insani gelişmişlik seviyesine ulaşmıştır. Bu doğrultuda, Türkiye’nin insani gelişmede önemli bir yol katettiğini görüyoruz ancak bulunduğu bu seviye diğer ülkeler nezdinde pek de tatmin edici değildir. Bunun için başta kamu olmak üzere tüm kurum ve kesimlere insani gelişmeye katkı yapma doğrultusunda görev düşmektedir. Yunanistan ise 1990’da insani gelişmişlik sıralamasında 188 ülke içerisinde, 26. sıradan 2019 yılı itibarıyla 32. sıraya gerilemiştir. Ancak bu olumsuz gelişmeye rağmen, çok yüksek insani gelişmişlik seviyesindeki yerini korumayı başarmıştır. Türkiye’de 1990-2019 yılları arası ortalama yaşam beklentisi 65 yıl’dan 77 yıl’a yükselmiştir. Güney Kore’de ise aynı süreçte ortalama yaşam beklentisi 102 yıl’dan 83 yıl’a düşmüştür. Yunanistan’da da Güney

Kore'ye benzer bir durum yaşanmıştır. Aynı dönemde ortalama yaşam beklentisi 103 yıl'dan 82 yıl'a düşüş göstermiştir. Diğer taraftan Güney Kore'ye göre Türkiye ve Yunanistan'da, Yükseköğretime kayıt yaptıran genç nüfusun oranı yüksek seviyelerde gerçekleşmiştir. 2019 yılı itibariyle bu oran Türkiye ve Yunanistan'da sırasıyla %95 ve %100 seviyesinde gerçekleşirken; Güney Kore'de ise %94 seviyesinde kalmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Üçüncü bölümde, Türkiye ile Güney Kore ve Yunanistan ekonomilerinin büyümesi üzerindeki, mevcut fiziksel sermaye birikiminin, tasarruf miktarının, özgürlük endeksinin, Ar-Ge faaliyetlerinin, bu sektörde istihdam edilen beşerî sermayenin ve bu sektörce üretilen yeni ürünlerin etkisi analiz edilmiş olup, OGT ile ilişkisi değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda, Carlino ve Mills (1993)'in zaman serisi yaklaşımı kullanılarak Güney Kore, Yunanistan ve Türkiye arasında yakınsamanın zaman serisi yöntemi ile analizi yapılmıştır. Kullanılan veri setine ilişkin özellikler ve uygulama sonuçları bu bölümde anlatılmaktadır.

TÜRKİYE'DE VE SEÇİLMİŞ ÜLKELERDE ORTA GELİR TUZAĞINDAN KURTULMADA ETKİLİ OLAN FAKTÖRLERİN BELİRLENMESİNİN UYGULAMALI OLARAK ANALİZİ

Bu bölümde uygulamanın amacı, katkısı, kapsamı ve dönemi; uygulamada kullanılan veri seti, oluşturulan model; uygulamanın yöntemi ve analiz sonucu elde edilen bulgular hakkında bilgi verilmiştir.

3.1 Uygulamanın Amacı ve Katkısı

Bu çalışmanın birinci amacı, seçilmiş Asya ülkelerinden Güney Kore ve Avrupa Birliği ülkesi Yunanistan ile yapılan analiz sonucunda, Türkiye'nin OGT'ye düşme durumunu tespit etmek ve Güney Kore ile Yunanistan gibi gelişmiş yüksek gelirli ülkeler seviyesine ulaşmasının mümkün olup olmadığını değerlendirmektir.

Çalışmanın ikinci amacı ise, Türkiye ile Güney Kore ve Yunanistan ülkesine yönelik, KBDGSYİH'yi etkileyen değişkenler arasındaki ilişkiyi araştırarak, ülkelerdeki sermaye stoku, tasarruf miktarı, özgürlük endeksi, sahip olunan beşerî sermaye ile teknolojik gelişmişliğin ülkeleri OGT'den kurtarmada ne derece etkili olduklarını ortaya çıkarabilmektir. Çalışmanın uygulama kısmında, 1996Q1-2019Q1 dönemine ilişkin 93 gözlem sayısından oluşan çeyreklik veriler kullanılarak, Türkiye'nin Yunanistan ve Güney Kore ülkelerine yakınsayıp yakınsamadığı zaman serisi yöntemi ile iki ayrı model halinde test edilmiştir. Daha sonra Türkiye, Güney Kore ve Yunanistan ülkeleri için, 1996Q1-2019Q1 dönemini kapsayan veriler

kullanılarak, OGT bağlamında KBDGSYİH'yi belirleyen makroekonomik değişkenlerin etkileri aynı yöntem ile analiz edilmeye çalışılmıştır.

Bu amaçlar doğrultusunda hazırlanacak olan bu tez, Güney Kore, Yunanistan ve Türkiye'nin sürdürülebilir ekonomik büyüme rakamlarına ulaşmasında önemli olarak kabul edilen fiziksel sermaye oluşumu, tasarruf miktarı ile teknolojik gelişmişlik ve özgürlük faktörlerinin ne düzeyde olduğunu tespit etmek, Türkiye'nin OGT'ye yakalanma durumunu ortaya koymak ve çözüm stratejileri geliştirmek, Türkiye'nin hedeflediği GSYİH, KBDGSYİH ve ihracat rakamlarına ulaşarak ekonomide yeni bir hikâye yazabilmek ve içine düştüğü OGT'den kurtularak yoluna devam edebilmek amacıyla ne tür bir yol izlemesi gerektiğine yönelik değerlendirmelerde bulunmak açısından literatüre katkı sağlayacaktır.

3.2 Uygulamanın Kapsamı ve Dönemi

Gelişmekte olan ülkeler OGT'ye yakalanmadan, istikrarlı bir büyüme performansı gösterebilmek adına, gelir seviyelerini, gelişmiş ülkelerin seviyesine çıkarabilmek için büyük çaba sarf ederler. Bu bağlamda, araştırmada ilk olarak, Türkiye'nin yüksek gelir grubunda yer alan Güney Kore ve Yunanistan ekonomilerine gelir yakınsaması içinde olup olmadığı incelenmiştir. Yakınsama analizi için 1996Q1-2019Q1 dönemine ait Türkiye'nin ve yüksek gelir seviyesindeki Güney Kore ve Yunanistan'ın (Reel) KBDGSYİH (Y) verileri bağımlı değişken olarak ele alınmıştır. Burada KBDGSYİH verisi, 2015 sabit fiyatlarla \$ cinsinden analize dahil edilmiştir. Yakınsama analizinden sonra OGT literatüründe en çok kullanılan göstergelerden bağımsız değişkenler olarak, (Reel) Brüt Sabit Sermaye Oluşumu (2015 sabit fiyat \$) (SERM) ve (Reel) Brüt Yurt içi Tasarruf Miktarı (2015 sabit fiyat \$) (TAS), (Reel) Yüksek Teknoloji İhracatı (2015 sabit fiyat \$) (YTIHR), Okullaşma düzeyi olarak Lise Eğitimi Alan Nüfus Miktarı (LISE), (Reel) Ar-Ge harcamaları (2015 sabit fiyat \$) (ARGEH), Ar-Ge Sektöründe Çalışan Toplam Araştırmacı Sayısı (ARGEP), Patent Başvuruları (PATENT) ile Özgürlük Endeksi (OZGURLUK)'un kişi başına düşen gelir üzerindeki etkisi Türkiye ile Güney Kore ve Yunanistan ülkeleri için aynı dönem baz alınarak araştırılmıştır. Burada, Brüt Yurt içi Tasarruf Miktarı (TAS) verisi, Yüksek Teknoloji İhracatı (YTIHR) verisi ve Ar-Ge harcamaları (ARGEH) verisi 2015 sabit fiyatlarla \$ cinsinden herbir ülke için reelleştirilerek analize dahil edilmiştir. Veriler Dünya Bankası, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO) ve Freedom

House web sitelerinden elde edilmiştir. Analizde kullanılan değişkenler aşağıdaki Tablo 3.1’de detaylı bir şekilde gösterilmiştir:

Tablo 3.1: Modelde Kullanılan Değişkenler

	Değişken Adı	Kısaltma	Dönem
Bağımlı Değişken	(Reel) Kişi Başına Düşen Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (2015 sabit fiyatlarla \$)	Y	1996Q1-2019Q1
Bağımsız Değişkenler	(Reel) Brüt Sabit Sermaye Oluşumu (2015 sabit fiyatlarla \$)	SERM	1996Q1-2019Q1
	(Reel) Brüt Yurt İçi Tasarruf Miktarı (2015 sabit fiyatlarla \$)	TAS	1996Q1-2019Q1
	(Reel) Yüksek Teknoloji İhracatı (2015 sabit fiyatlarla \$)	YTIHR	1996Q1-2019Q1
	Lise Eğitimi Alan Nüfus Miktarı (Okullaşma Düzeyi Olarak)	LISE	1996Q1-2019Q1
	(Reel) Ar-Ge Harcamaları (2015 sabit fiyatlarla \$)	ARGEH	1996Q1-2019Q1
	Ar-Ge Sektöründe Çalışan Toplam Ar-Ge Personeli Sayısı (Tam Zaman Eşdeğeri Olarak)	ARGEPE	1996Q1-2019Q1
	Toplam Patent Başvuruları	PATENT	1996Q1-2019Q1
	Özgürlük Endeksi	OZGURLUK	1996Q1-2019Q1

Not: Bir bağımlı değişken ve sekiz bağımsız değişkenin verileri, Dünya Bankası, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO) ve Freedom House web sitelerinden elde edilmiştir.

3.3 Uygulamada Kullanılan Veri Seti

Çalışmada öncelikle 1996-2019 dönemi kapsamındaki yıllık veriler zaman serisi analizini gerçekleştirmeye uygun gözlem sayısına ulaşabilmek amacıyla eşit adım yöntemi uygulanarak çeyreklik frekansa dönüştürülmüştür. Bu yöntemde öncelikle art arda gelen iki dönem arasındaki fark bulunmuş, ardından söz konusu fark dönüştürülecek frekansa bölünmüştür. (Çalışmada çeyreklik frekansa dönüşüm yapıldığından, fark değerleri 4’e bölünmüştür.) Elde edilen değer ilgili yıla dönem sayısı kadar eklenerek çeyreklik veri seti elde edilmiştir. Böylece çalışma 1996Q1-2019Q1 dönemi kapsamındaki veriler ile gerçekleştirilmiştir.

3.4 Uygulamanın Yöntemi

Bu bölümde uygulamada kullanılan yakınsama ve zaman serisi yöntemi hakkında bilgi verilmiştir.

3.4.1 Yakınsama Analizinde Zaman Serisi Yöntemi

Zaman serisi yöntemi, ülkelerin kişi başına düşen gelir farklarına gelen şokların kalıcı olup olmadığına odaklanmaktadır. Stokastik yakınsama olarak da adlandırılabilen bu sürecin anlaşılabilmesi için oluşturulan gelir farkı serisinin durağanlığı incelenmektedir. Yakınsamadan söz edilebilmesi için serinin durağan bir süreç izlemesi gerekmektedir. Serinin durağan olmaması, kişi başına düşen gelir farklarına gelen şokların yakınsama eğiliminde kalıcı saptamalara neden olabileceğini göstermektedir. Dolayısıyla bu yöntemde yakınsama için iki koşul bulunmaktadır. İlk koşul, kişi başına düşen gelir farklarına gelen şokların geçici olması, ikinci koşul ise β yakınsamasının bulunması yani daha yüksek gelire sahip ülkelerin, nispi olarak daha düşük gelire sahip olan ülkelere göre daha yavaş büyümesidir. Birinci koşulun gerçekleşmesi için, daha önce de belirtildiği gibi gelir farklarına ilişkin serilerin durağanlık tespiti yapılmaktadır. İkinci koşul için ise, durağan olan seriler ile bir regresyon oluşturulmaktadır. Oluşturulan regresyon denkleminde bağımlı değişken, incelenecek ülkeler arasındaki kişi başına düşen gelir farkları serisidir. Bağımsız değişkenler ile uygulanacak birim kök testlerinden elde edilecek kırılma tarihlerine göre oluşturulan kukla değişkenlerden oluşmaktadır (Carlino ve Mills, 1993). İlk koşulun sağlanması yakınsamanın mevcut olduğu anlamına gelmemekle birlikte, ikinci aşamaya geçilebileceğini göstermektedir.

Zaman serisi yaklaşımına göre ülkeler arasındaki kişi başına düşen gelir farkı iki kısımdan oluşmaktadır (Carlino ve Mills, 1993).:

$$RI_t = RI^e + u_t \quad (1)$$

Burada RI_t ülkeler arasındaki kişi başına düşen gelir farkını, RI^e her ülkenin ulaşmaya çalıştığı zamandan bağımsız olan nispi denge değerini, u_t ise denge değerinden saptmaları temsil etmektedir.

$$u_t = v_0 + \beta_t + v_t \quad (2)$$

Denge değerinden sapmayı temsil eden u_t denkleminde ise v_0 dengeden sapmayı, β_t ise deterministik yakınsamayı temsil etmektedir. u_t , 1. denklemde yerine yazıldığında:

$$RI_t = RI^e + v_0 + \beta_t + v_t$$

$\alpha = RI^e + v_0$ şeklinde ifade edildiğinde:

$RI_t = \alpha + \beta_t + v_t$ haline gelir.

Oluşturulan gelir farkı serisinin uygulanacak bir birim kök testi ile durağan olduğu tespit edilirse ikinci aşamaya geçilmektedir. Burada α ve β katsayıları yorumlanmakta, böylece ele alınan ülkeler arasında yakınsama olup olmadığı tespit edilebilmektedir. Elde edilen bulgular doğrultusunda farklı yorumlamalar yapılabilmektedir. Buna göre sonuçlar beş kategoriye ayrılmakta ve elde edilen katsayısı işaretleri doğrultusunda şu şekilde yorumlanmaktadır (Vogelsang ve Tomljanovich, 2002; Nieswiadomy ve Strazicich, 2004; Savacı ve Karşıyakalı, 2016):

C: α ve β katsayıları zıt işaretli ve her iki katsayı da istatistiki olarak anlamlı ise; ülkeler arasında β yakınsaması mevcuttur.

c: α ve β katsayıları zıt işaretli ancak, yalnızca bir katsayı istatistiki olarak anlamlı ise; güçsüz bir yakınsamadan söz edilebilir.

D: α ve β katsayıları aynı işaretli ve her iki katsayı da istatistiki olarak anlamlı ise; ülkeler arasında ıraksama mevcuttur.

d: α ve β katsayıları zıt işaretli ancak, yalnızca bir katsayı istatistiki olarak anlamlı ise; güçsüz bir ıraksamadan söz edilebilir.

E: α ve β katsayıları istatistiki olarak anlamsız ise bu durum yine yakınsama bulgusu olarak yorumlanmaktadır.

3.4.1.1 Lee ve Strazicich Birim Kök Testi ve Yakınsama

Analizde iki kırılmayı içeren Lee ve Strazicich (2003) Birim Kök Testi kullanılmıştır. Söz konusu testte düzeyde (A), eğimde (B) ve hem düzeyde hem eğimde (C) iki kırılmaya izin veren 3 model ile analiz gerçekleştirilebilmektedir. Zaman serisi yönteminde birim kök testlerinde hem düzeyde hem eğimde kırılmaya izin veren modellerin kullanılması önerilmektedir (Strazicich, M., C., Lee, J. ve Day, E., 2004). Dolayısıyla analizde Lee-Strazicich birim kök testi uygulanırken C modeli dikkate alınmıştır.

Zaman serisi yönteminde yakınsamanın ilk koşulu, daha önce de belirtildiği gibi ülkeler arası kişi başına düşen gelir farkları serisinin durağan olmasıdır. İki kırılmalı Lee-Strazicich birim kök testi uygulanan serinin birim kök içermediği yani durağan olduğu tespit edilirse, ikinci

aşama olan regresyon tahminine geçilmektedir. Bu aşamada aşağıdaki denklem tahmin edilmektedir (Nieswiadomy ve Strazicich, 2004):

$$RI_t = \alpha_1 D1_t + \alpha_2 D2_t + \alpha_3 D3_t + \beta_1 TIME1_t + \beta_2 TIME2_t + \beta_3 TIME3_t + u_t \quad (3)$$

Burada RI_t ülkeler arasındaki kişi başına düşen gelir farkını; $D1, D2$ ve $D3$ düzeydeki; $TIME1, TIME2$ ve $TIME3$ trenddeki kırılmayı işaret eden kukla değişkenleri temsil etmektedir. Bu kukla değişkenler aşağıdaki sınıflandırmaya göre oluşturulmaktadır (Savacı ve Karşıyakalı, 2016):

$$D1_t = \begin{cases} 1 & t \leq T_{B1} \\ 0 & t > T_{B1} \end{cases} \quad D2_t = \begin{cases} 1 & T_{B1} < t \leq T_{B2} \\ 0 & t \leq T_{B1} \text{ ve } t > T_{B2} \end{cases}$$

$$D3_t = \begin{cases} 1 & t > T_{B2} \\ 0 & t \leq T_{B2} \end{cases}$$

$$TIME1_t = \begin{cases} t & t \leq T_{B1} \\ 0 & t > T_{B1} \end{cases} \quad TIME2_t = \begin{cases} t - T_{B1} & T_{B1} < t \leq T_{B2} \\ 0 & t \leq T_{B1} \text{ ve } t > T_{B2} \end{cases}$$

$$TIME3_t = \begin{cases} t - T_{B2} & t > T_{B2} \\ 0 & t \leq T_{B2} \end{cases}$$

Oluşturulan kukla değişkenlerin regresyon analizine tabi tutulmasından sonra, elde edilen katsayılar yöntem kısmında belirtildiği şekilde yorumlanmaktadır.

Çalışmanın uygulama kısmında zaman serisi analizi kullanılmıştır. Çalışmada, birim kök, eş-bütünleşme testleri ve eş-bütünleşme katsayılarını tahmin etmek amacıyla regresyon analizleri yapılmıştır. Regresyon analizleri için konu ile ilgili uygulamalı literatürde birçok araştırmacının yaygın bir şekilde kullandığı model esas alınmıştır. Bu bağlamda, analiz kısmında Agenor ve Canuto (2015), Aiyar vd. (2013), Egawa (2013) ve Eichengreen vd. (2013) çalışmalarında yer alan model ve değişkenlerden etkilenecek oluşturulan regresyon eşitliği aşağıdaki gibidir:

$$Y_{it} = \alpha + \beta_{it} SERM_{it} + \beta_{it} TAS_{it} + \beta_{it} YTIHR_{it} + \beta_{it} LISE_{it} + \beta_{it} ARGEH_{it} + \beta_{it} ARGEP_{it} + \beta_{it} PATENT_{it} + \beta_{it} OZGURLUK_{it} + e_{it} \quad (4)$$

(4) nolu denklemde (Y) kişi başına düşen GSYİH, (SERM) brüt sabit sermaye oluşumu, (TAS) brüt yurt içi tasarruf miktarı, (YTHIR) yüksek teknoloji ihracatı, (LISE) lise eğitimi alan nüfus (okullaşma düzeyi olarak), (ARGEH) Ar-Ge harcamaları, (ARGEP) Ar-Ge Sektöründe Çalışan Toplam Ar-Ge Personeli Sayısı, (PATENT) toplam patent başvuruları ve (OZGURLUK) özgürlük endeksi şeklinde temsil edilmektedir. Çalışmada (4) nolu denkleme bağlı olarak eş-bütünleşme için katsayı tahminleri yapılmıştır. Böylece yukarıda verilen bağımsız değişkenlerin KBDGSYİH üzerindeki etkileri ile tahmin edilerek OGT'nin belirleyicileri ortaya konulmuştur.

3.4.2 Zaman Serisi Analizine İlişkin Bulgular

Bu bölümde öncelikli olarak Türkiye ile Güney Kore ve Yunanistan ülkesine yönelik yakınsama analizi sonuçları belirtilmiştir. Daha sonrasında herbir ülke için zaman serisi analizi doğrultusunda birim kök testi, uygun gecikme uzunluğu, sınır testi, diagnostik test, CUSUM-CUSUMSQ testi, ARDL modeli ve hata düzeltme modeli sonuçları hakkında bilgi verilmiştir.

3.4.2.1 Yakınsama Analizi Sonuçları

Yakınsama analizi doğrultusunda, öncelikle Türkiye-Güney Kore ve Türkiye-Yunanistan ülkeleri arasındaki gelir farklarını temsilen logaritmik formdaki kişi başına düşen gelir farkı serileri oluşturulmuştur. Bu serilere uygulanan birim kök testi sonuçları Tablo 3.2'de sunulmuştur:

Tablo 3.2: Lee ve Strazicich Birim Kök Testi Sonuçları

Seriler	Model	Kırılma Tarihleri	t istatistiği	Kritik Değerler	
Türkiye- Güney Kore (g _{tg})	C	2005Q1 2009Q1	-8.256***	1%	-6.821
				5%	-6.166
				10%	-5.832
Türkiye- Yunanistan ((g _{ty}))	C	2008Q4 2012Q1	-4.719	1%	-6.863
				5%	-6.268
				10%	-5.956

*** ifadesi %1 önem seviyesinde anlamlılığı temsil etmektedir.

Birim kök testi sonuçlarına göre Türkiye-Güney Kore serisinin iki kırılma durumunda durağan olduğu tespit edilmiştir. Burada serinin durağan olması Türkiye'de kişi başına düşen

gelirin yüksek gelirli Güney Kore ekonomisine yakınsama içinde olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla Türkiye-Güney Kore için analizin ikinci aşamasına geçilebilir. Türkiye-Yunanistan için seri durağan olmadığından iki ülke arasında herhangi bir yakınsamadan söz edilememektedir, dolayısıyla regresyon tahmini yapılmamıştır. Durağan seriler için analizin yöntemi açıklanırken oluşturulma şekli anlatılan iki kırılmalı model tahmin sonuçları Tablo 3.3'te yer almaktadır.

Tablo 3.3: İki Kırılmalı Model Tahmin Sonuçları

	1. Dönem				2. Dönem				3. Dönem		
Seriler	α_1	β_1	Sonuç	Kırılma Yılı	α_2	β_2	Sonuç	Kırılma Yılı	α_3	β_3	Sonuç
Türkiye-Güney Kore	6.563* ** (0.001)	- 0.001 *** (0.001)	C	2005 Q1	0.902* ** (0.001)	- 0.001 *** (0.010)	C	2009Q1	0.893 *** (0.001)	0.001 *** (0.001)	D

Parantez içi olasılık değerini ifade etmektedir. *** ve * işaretleri sırasıyla %1 ve %10 önem seviyesinde anlamlılığı göstermektedir.

İki kırılmalı model tahmini sonucunda, Türkiye- Güney Kore serisinde kırılma dönemleri 2005Q1 ve 2009Q1 olarak belirlenmiştir. Tahmin sonuçlarına göre, yöntem kısmında belirtilen katsayı yorumlarından hareketle, hem ilk kırılma dönemi olan 2005Q1 öncesi dönemde hem de iki kırılma arasındaki 2005Q1-2009Q1 döneminde Türkiye ve Güney Kore arasında β yakınsaması, ikinci kırılma dönemi olan 2009Q1'den ele alınan dönem sonuna (2019Q1'e) kadar iki ülke arasında ıraksama bulunduğu tespit edilmiştir. İki ülke arasındaki söz konusu kırılma yıllarını daha detaylı olarak şu şekilde inceleyebiliriz:

Türkiye ile Güney Kore arasındaki analizler için kırılma yılı olan 2005Q1 ve 2009Q1 dönemleri Türkiye ekonomisi açısından farklı gelişmelerin yaşandığı yıllardı. Avrupa Birliği (AB) ile tam üyeliğe yönelik müzakerelerin başlayacağı beklentisiyle 2005 yılının son çeyreğinde oluşan olumlu beklentiler ekonomik büyümeyi hızlandırdı. Enflasyondaki düşüş beklentilerini güçlendirdi. Bu dönemde Türkiye uygulamış olduğu özelleştirme politikaları ile birlikte ciddi miktarlarda yabancı sermaye girişi sağladı. Bütün bu olumlu faktörler, 2005Q1 öncesi ve 2005Q1-2009Q1 döneminde Türkiye'nin ekonomik büyümesine katkıda bulunarak,

Güney Kore'ye yakınsamasını sağlamıştır. Ancak Mayıs ve Haziran aylarında uluslararası piyasalarda yaşanan çalkantılardan diğer gelişmekte olan ekonomilere göre en fazla Türkiye olumsuz etkilendi. Artan cari işlemler açığının yatırımcıların daha fazla dikkatini çekmesi, giderek daha fazla konuşulan siyasi belirsizlikler ve AB'ye yönelik sönen beklentiler Türkiye ekonomisini daha zayıf hale getirdi. Piyasalarda oynaklıklar arttı. Yılın ilk yarısında hızlanarak giden ekonomik büyüme şaşırtıcı bir biçimde yavaşladı. İlk yarıda ortalama %8,3'e kadar gelen reel ekonomik büyüme yılın üçüncü çeyreğinde %3'e düştü. İlk dokuz aylık ortalama büyüme %6,8 oldu (Kumcu,2006:1). Dolayısıyla bu olumsuz gelişmeler, 2009Q1'den 2019Q1'e kadar olan dönemde Türkiye'nin Güney Kore'den ıraksamasına yol açmıştır.

Türkiye açısından son yılların en önemli başarısı enflasyonun tek haneli oranlara düşürülmesiydi. Uzun süre dünyanın en yüksek oranlı enflasyonuna sahip ülkelerin başında yer alan Türkiye için bu dünyada prestijinin yükselmesine yol açan bir sonuçtu. Buna paralel olarak reel faizler de %8'in altına kadar inmişti. Ne var ki 2006 yılı bu gelişmenin yeniden tersine dönmeye başladığı bir yıl oldu. Bu gelişmede petrol fiyatlarındaki artıştan, yani ithal edilmiş enflasyondan, kaynaklanan etkiler söz konusu olsa bile sonuçta reel faizin %13'ün üzerinde bir oranda olması enflasyonun geleceği tehdit eden en önemli faktörlerden birisi olarak algılanmasına yol açmıştır.

Türkiye açısından bu yıla ilişkin en önemli risk kalemi cari açık olarak görünmektedir. 2006 yılında GSMH'ya oranı %9'a dayanan cari açığındaki hızlı büyüme ve bunun finansmanı sorunu kafaları karıştırmaya devam etmiştir. Türkiye 2006'da gerek özelleştirmeler gerekse özel kesimin sermaye açılımları sonucunda ciddi miktarda yabancı sermaye çekmeyi başardı. Bunun yanı sıra özel kesim de dış borçlanmayı sürdürdü. Seçimler başta olmak üzere siyasal risklerin de sahneye çıkmasıyla bu dönemde cari açığın finansmanının bu kadar kolay olmayacağı bir süreç başlamıştır. Öte yandan işsizliğin, nedeni ne olursa olsun, %9 ile 10 aralığında olması ekonomi yönetimi açısından önemli bir handikap oluşturmuştur. Büyümenin gerilemeye başlaması, bir miktar gerilemiş olan işsizliği yeniden artırarak seçim öncesinde hükümeti sıkıntıya sokmuştur (Eğilmez, 2006:1).

2008 senesinde, ABD'de başlayarak Asya ve Avrupa ülkelerini etkisi altına alan global ekonomik kriz, bütün ülke ekonomileri ile birlikte ülkemizi de olumsuz yönde etkilemiştir. Bu doğrultuda, ABD ve Avrupa ülkelerinde etkisi görülen ekonomik kriz nedeniyle yaşanan

durgunluk, bu ülkelere ihraç ettiğimiz ürünlerin talebinde ve ihracat oranımızda düşüşlere neden olmuştur. Bu sebeple, 2009'da Türkiye ekonomisinde -%4,8'lik bir büyüme oranı gerçekleşmiştir. Türkiye, 2010'da %9,2 ve 2011'de %8,8 seviyesinde yüksek büyüme oranlarına ulaşmıştır. Ancak 2011 yılında Suriye'de patlak veren ve halen devam eden iç savaşın etkisiyle çok fazla suriyeli mülteciye ev sahipliği yaparak daha fazla mali yüke katlanan Türkiye, 2012 senesini %2,2 büyüme oranı ile Cumhuriyet Dönemi yıllık büyüme ortalaması olan %4,8'in (1924-2012) altında tamamlamıştır. (<http://tuik.gov.tr>, Erişim Tarihi: 03.10.2020). Diğer taraftan 2013'te Türkiye'de gerçekleşen gezi olayları, 2016 yılında Türkiye'ye gerçekleştirilen darbe girişimi ve 2018'de ABD-Türkiye ilişkilerinde yaşanan politik gerginlikler neticesinde ortaya çıkan, 2019'da da olumsuz etkilerinin devam ettiği döviz krizi gibi olumsuz gelişmeler, Türkiye ekonomisinin 2019'da %0,91'lik bir büyüme oranı sergilemesine yol açmıştır. Dolayısıyla yaşanan tüm bu sorunlar, makroekonomik göstergelerin olumsuz yönde etkilenmesine ve Türkiye'nin Güney Kore'den uzaklaşmasına neden olmuştur.

Türkiye ile Güney Kore arasındaki analizler için kırılma yılı olan 2005Q1 ve 2009Q1 dönemlerinde, Güney Kore, devlet-özel sektör iş birliği, dönem dönem ithalat ve para transfer kısıtlamaları gibi politikalar ile bugünkü ekonomik refah seviyesine erişmiştir. Hükümetler hammadde ithalatını teşvik etmiş, ayrıca vatandaşlarını harcama yerine yatırıma yönlendirmiştir. 2003-2007 yılları arasında ortalama yıllık %4 oranında büyüyen ekonomi, ekonomik krizde %2,2'lik bir büyüme gerçekleştirmiş, 2008 yılında yaşanan global kriz sonucunda da son 10 yıllık büyüme trendi son çeyrek itibarıyla sona ermiştir. Ülke para birimi Won, yaşanan bu krizde \$'a karşı değer kaybetmiş yine de 2008 yılı pozitif büyüme ile tamamlanmış, 2009 yılı da global ekonomik krizin olumsuz etkilerinin minimum düzeyde tutulduğu başarılı bir yıl olarak geçirilmiştir (Babadoğan Tarakcıoğlu, 2011: 4). Güney Kore, 2010 yılında güçlü bir ekonomik performans göstermiştir. Global ekonomik kriz nedeniyle 2008 ve 2009'da sırasıyla 928 ve 833 milyar \$ olarak gerçekleşen Güney Kore GSYİH'si, 2010 yılında 1 trilyon \$'a, 2011 yılında 1,1 trilyon \$'a ulaşmıştır. 2008 yılında %2,3; 2009 yılında ise ancak %0,1 büyüyen ülke ekonomisi, 2010 yılında sıçrama yaparak %6,1 oranında büyümüştür. 2011 yılında büyüme, %3,6 iken 2012 yılında, %2 oranında kalmıştır. Son yıllarda büyümedeki yavaşlamada inşaat sektörünün zayıflaması ve kamu harcamalarının etkili olduğu görülmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, 2017:3).

Ülkeler arasındaki yakınsama durumunun tespit edilmesinin ardından çalışmanın ikinci amacı doğrultusunda, Türkiye, Güney Kore ve Yunanistan ülkeleri için OGT çerçevesinde kişi başına düşen geliri etkileyen faktörler belirlenmeye çalışılmıştır.

Zaman serisi analizlerinde uygulanacak yöntemlerin belirlenmesi için öncelikle serilere birim kök analizi yapılmakta, birim kök sonuçlarına göre uygulanacak testler belirlenmektedir. Çalışmanın bütünlüğü açısından her ülke için yapılan analizlerde birim kök testi olarak, yakınsama analizinde kullanılan Lee-Strazcich birim kök testi uygulanmıştır.

Tüm değişkenler modellere doğal logaritmaları alınarak dahil edilmiştir. Dolayısıyla her bir ülke için yapılan analizlerde kullanılan model denklemi aşağıdaki gibi oluşturulmuştur:

$$LY_t = \beta_0 + \beta_1 LSERM_t + \beta_2 LTAS_t + \beta_3 LARGEH_t + \beta_4 LARGEpt + \beta_5 LLISE_t + \beta_6 LPATENT_t + \beta_7 LYTIHRT + \beta_8 LOZGURLUK_t + \epsilon_t$$

Zaman serisi analizlerinde uygulanacak yöntemlerin belirlenmesi için öncelikle serilere birim kök analizi yapılmakta, birim kök sonuçlarına göre uygulanacak testler belirlenmektedir. Çalışmanın bütünlüğü açısından her ülke için yapılan analizlerde birim kök testi olarak, yakınsama analizinde kullanılan Lee-Strazcich birim kök testi uygulanmıştır. Her bir ülke için gerçekleştirilen birim kök analizlerinin ardından, serilerin farklı düzeylerde durağan oldukları tespit edilmiştir. Dolayısıyla her ülke için yapılan analizde değişkenler arasındaki ilişkinin belirlenebilmesi için, değişkenlerin düzey veya fark değerlerinde durağan olmalarından etkilenmeden eşbütünleşme ilişkisini test edebilen ve Pesaran, M. H., Shin, Y. ve Smith R. J. (2001) tarafından geliştirilen ARDL yöntemi kullanılmıştır. ARDL yaklaşımı iki aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamada sınır testi ile değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisinin varlığı test edilmektedir. Eşbütünleşme ilişkisinin tespiti halinde ikinci aşamaya geçilmekte ve uzun dönem katsayıları tahmin edilmektedir. Uzun dönem tahminleri elde edildikten sonra değişkenler arasındaki kısa dönem ilişkisinin tespiti ise hata düzeltme modeli ile elde edilmektedir. Kısa dönem tahmininde, uzun dönem modeline ait hata teriminin bir dönem gecikmeli değeri, değişken olarak kısa dönem modeline ilave edilmektedir. İlave edilen bu değişken kısa dönemde meydana gelebilecek bir dengesizliğin uzun dönemde ortadan kalkıp kalkmadığını, kalkıyorsa ne kadarının uzun dönemde telafi edildiğini göstermektedir. Hata terimi katsayısının negatif ve istatistiki olarak anlamlı olması beklenmektedir.

Aşağıda her ülke için gerçekleştirilen analizler yer almaktadır:

3.4.2.1.1 Türkiye Analizi

Bu bölümde Türkiye'nin zaman serisi analizine yönelik tanımlayıcı istatistik, birim kök testi, uygun gecikme uzunluğu, sınır testi, diagnetistik test, CUSUM- CUSUMSQ testi, ARDL modeli ve hata düzeltme modeli sonuçları hakkında bilgi verilmiştir.

Tablo 3.4: Tanımlayıcı İstatistikler

	Y	SERM	TAS	ARGEH	ARGEP	LISE	PATENT	YTIHR	OZGURLUK
Ortalama	8529.374	1.57E+11	1.52E+11	4.59E+09	75773.19	7769002	2925.22	2.46E+11	3.83871
Medyan	8251.14	1.50E+11	1.40E+11	4.10E+09	65310.5	6806967	2021	2.48E+11	3.5
Maksimum	12006.82	2.83E+11	2.88E+11	1.06E+10	182847	11404385	8196	4.43E+11	5.5
Minimum	6076	6.02E+10	7.68E+10	1.19E+09	21983	4748341	417	8.80E+10	3
Standart Sapma	1977.277	7.33E+10	6.25E+10	2.81E+09	48092.84	2212167	2523.552	1.07E+11	0.831729
Gözlem Sayısı	93	93	93	93	93	93	93	93	93

Tablo 3.4'te Türkiye ülkesine yönelik bir bağımlı ve sekiz bağımsız değişken için ortalama, medyan, maksimum-minimum, standart sapma ve gözlem sayısı değerleri belirtilmiştir.

3.4.2.1.1.1 Lee ve Strazicich Yöntemine Göre Birim Kök Testi Sonuçları

Bu bölümde Türkiye için Lee ve Strazicich Birim Kök Testi Sonuçları hakkında bilgi verilmiştir. Test sonuçları aşağıdaki gibidir:

Tablo 3.5: Türkiye için Lee ve Strazicich Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Model	Kırılma Tarihleri	t istatistiği	Kritik Değerler
LY	C	2003Q4 2009Q4	-4.632	1% -6.821 5% -5.917 10% -5.541
LSERM	C	1999Q3 2003Q1	-4.544	1% -6.750 5% -6.108 10% -5.779
LTAS	C	2003Q4 2008Q4	-6.664**	1% -6.821 5% -5.917 10% -5.541
LARGEH	C	2001Q4 2006Q1	-8.519***	1% -7.196 5% -6.312

				10%	-5.893
LARGE P	C	2001Q4 2008Q2	-4.546	1% 5% 10%	-6.932 -6.175 -5.825
LLISE	C	2003Q4 2011Q4	-4.552	1% 5% 10%	-6.978 -6.288 -5.998
LPATENT	C	1998Q3 2006Q1	-5.211	1% 5% 10%	-7.196 -6.312 -5.893
LYTIHR	C	2002Q4 2012Q2	-6.109*	1% 5% 10%	-7.004 -6.185 -5.828
LOZGURLUK	C	2003Q2 2010Q4	-5.143	1% 5% 10%	-7.004 -6.185 -5.828
Δ LY	C	2001Q4 2008Q4	-7.258***	1% 5% 10%	-6.932 -6.175 -5.825
Δ LSERM	C	2001Q1 2008Q4	-7.071***	1% 5% 10%	-6.932 -6.175 -5.825
Δ LARGE P	C	2001Q3 2013Q1	-7.227***	1% 5% 10%	-6.691 -6.152 -5.798
Δ LLISE	C	2011Q3 2013Q3	-6.286**	1% 5% 10%	-6.963 -6.201 -5.890
Δ LPATENT	C	1998Q3 2002Q4	-7.435***	1% 5% 10%	-6.750 -6.108 -5.779
Δ LOZGURLUK	C	2000Q2 2016Q1	-6.537**	1% 5% 10%	-6.821 -5.917 -5.541

Δ ifadesi serinin farkının alındığını göstermektedir. ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 önem seviyesinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Birim kök testinden elde edilen sonuçlara göre LTAS ve LARGEH değişkenleri düzey değerlerinde; diğer değişkenler birinci farkları alındığında durağan bir görünüm sergilemektedirler. Bu sonuçlar değişkenler arasındaki ilişkinin tespitinde ARDL yönteminin kullanılabileceğini göstermektedir.

3.4.2.1.1.2 Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Sınır testi yaklaşımı uygulanmadan önce ilk olarak uygun gecikme uzunluğunun tespit edilmesi gerekmektedir. Bunun için, Akaike, Schwarz gibi bilgi kriterlerinden faydalanılmakta, en küçük bilgi kriterine sahip ve otokorelasyon içermeyen gecikme uzunluğu, modellerin gecikme uzunluğu olarak belirlenmektedir. Çalışmada maksimum gecikme uzunluğunun 7 olmasına karar verilmiş, gecikmelere ilişkin Akaike kriter göstergeleri ve Breusch-Godfrey otokorelasyon test istatistikleri aşağıdaki tabloda sunulmuştur³.

Tablo 3.6: Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Gecikme uzunluğu	AIC	LM(1)
1	-9.236	0.001
2	-9.543	0.033
3*	-9.564	0.141
4	-9.578	0.090
5	-10.332	0.001
6	-10.486	0.001
7	-10.747	0.004

Not: AIC, Akaike Kriter Değeri; LM(1), Breusch-Godfrey otokorelasyon test istatistiğidir. * işareti, uygun gecikme uzunluğunu göstermektedir.

Bulgulardan hareketle en küçük Akaike değerini sağlayan ve otokorelasyon içermeyen gecikme uzunluğu olan 3. gecikme, uygun gecikme uzunluğu olarak belirlenmiştir.

3.4.2.1.1.3 Sınır Testi Sonuçları

Burada öncelikle değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisi, sınır testi aracılığıyla tespit edilmiştir. Sınır testi sonuçları aşağıdaki gibidir:

³Türkiye için öncelikle uygun ARDL modeli tahmin edilmiş ve tanısal testler uygulanmıştır. Ancak yapılan tanısal testler sonucunda CUSUM testlerinde sapmalar görülmüştür. Bu nedenle Öztürk ve Acaravcı (2011)'den hareketle model sapma dönemlerine kukla değişken atanarak tekrar tahmin edilmiştir. Ardından bu tahminlere ilişkin sınır testi, tanısal testler ile uzun ve kısa dönem katsayılarına yer verilmiştir.

Tablo 3.7: Sınır Testi Sonuçları

k	F-istatistiği	%1 Alt-Üst Kritik Değerleri	%5 Alt-Üst Kritik Değerleri	%10 Alt-Üst Kritik Değerleri
8	3.98***	2.62 – 3.77	2.11 - 3.15	1.85 – 2.85

Not: k bağımsız değişken sayısını ifade etmektedir. Kritik değerler Pesaran et al. (2001) Tablo CI(ii) alınmıştır. **, %5 önem seviyesinde anlamlılığı ifade etmektedir.

8 bağımsız değişken için hesaplanan F istatistiği, Pesaran et al. (2001) tarafından belirlenen %5 üst kritik değerlerinden yüksek olduğundan, değişkenler arasında eşbütünlük ilişkisinin varlığından söz edilmektedir.

Söz konusu ilişkinin tespitinden sonra, uzun ve kısa dönem ilişkileri belirlemek için ARDL modelinin tahmin edilmesi gerekmektedir. Akaike bilgi kriterine göre ARDL (2,0,2,2,1,3,2,3,3) modeli belirlenmiştir. Ardından modele diagnostik (tanısal) testler uygulanmıştır. Test sonuçları aşağıdaki gibidir.

3.4.2.1.1.4 Diagnostik Testler

Burada Türkiye'ye yönelik, diagnostik testler içerisinde yer alan normallik testi, değişen varyans testi ve model kurma hatası olarak belirtilen Ramsey-reset testi sonuçları hakkında bilgi verilmiştir. Bu sonuçlar Tablo 3.8'de gösterilmiştir.

Tablo 3.8: Diagnostik Test Sonuçları

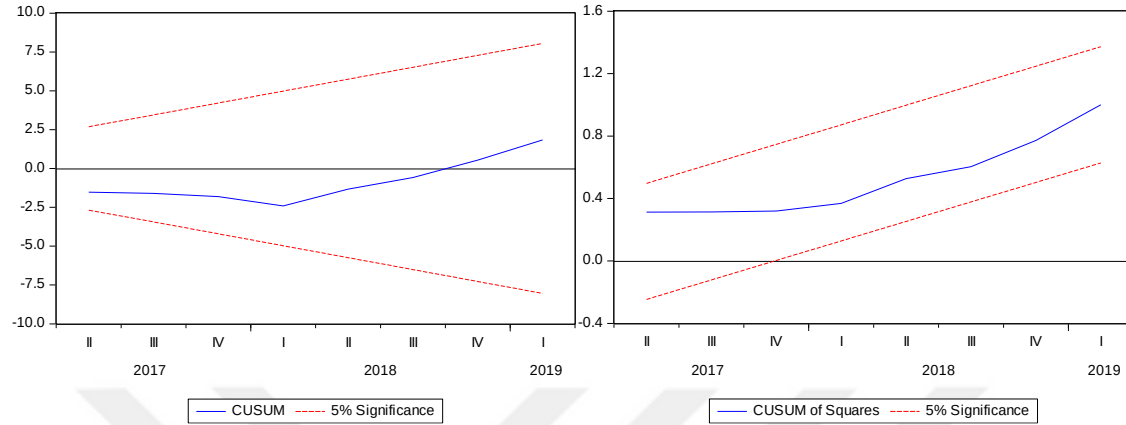
	Test istatistiği	Olasılık
Normallik Testi (Jarque-Bera)	4.372	0.112
Değişen Varyans Testi (Breusch – Pagan-Godfrey)	0.084	0.771
Ramsey-Reset	0.630	0.530

Test sonuçlarına göre, tahmin edilen modelde herhangi bir değişen varyans probleminin olmadığı, hata teriminin normal dağıldığı ve model kurma hatasının bulunmadığı anlaşılmaktadır.

3.4.2.1.1.5 CUSUM ve CUSUMSQ Testleri

Ayrıca modelin istikrarlılığını araştırmak için CUSUM ve CUSUMSQ grafiklerinden yararlanılmıştır. Sonuçlar Şekil 3.2'de gösterilmiştir.

Şekil 3.2: Türkiye İçin CUSUM ve CUSUMSQ Testleri

ARDL modeline ait CUSUM ve CUSUMSQ istatistiklerinin %5 önem seviyesinde kritik sınırlar içerisinde yer alması ARDL modelindeki katsayıların istikrarlı olduğunu göstermektedir.

3.4.2.1.1.6 ARDL (2,0,2,2,1,3,2,3,3) Modeli Uzun Dönem Katsayıları

Tahmin edilen ARDL modelinden uzun dönem katsayılar elde edilebilmekte, hesaplanan uzun dönem katsayılarının işaretine ve istatistiksel anlamlılığına bakılarak, modelde kullanılan değişkenler açısından uzun dönem ilişkisi ifade edilebilmektedir. Uzun dönem katsayıları aşağıdaki gibidir:

Tablo 3.9: ARDL (2,0,2,2,1,3,2,3,3) Modeli Uzun Dönem Katsayıları

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t İstatistiği	Olasılık
LSERM	0.263***	0.022	11.864	0.001
LTAS	0.178***	0.032	5.575	0.001
LARGEH	0.108***	0.035	3.092	0.003
LARGEH	0.108***	0.026	4.188	0.001
LLISE	0.025	0.019	1.311	0.195
LPATENT	0.061***	0.012	5.145	0.001
LYTIHR	-0.215***	0.050	-4.308	0.001
LOZGURLUK	0.061***	0.012	5.145	0.001
C	-0.600	0.506	-1.184	0.241

***, %1 önem seviyesinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Uzun dönem tahmin sonuçlarına göre, sermaye, tasarruf, Ar-Ge harcamaları, Ar-Ge personeli, patent sayısı ve özgürlük endeksi değişkenleri kişi başına gelir üzerinde pozitif ve istatistiki olarak anlamlı etkide bulunmaktadır. Bu sonuca göre, LSERM, LTAS, LARGEH,

LARGE_P, LPATENT ve LOZGURLUK değişkenlerindeki %1’lik artış kişi başına düşen geliri sırasıyla %0.263, %0.178, %0.108, %0.108, %0.061 ve %0.061 arttırmaktadır. Yüksek teknoloji ürün ihracatının kişi başına gelir üzerindeki etkisi negatif yönlü ve istatistiki olarak anlamlıdır. Bu sonuca göre LYTIHR değişkenlerindeki %1’lik artış, kişi başına düşen geliri %0.215 azaltmaktadır. Diğer değişken (LLISE)’nin istatistiki olarak anlamsız olduğu tespit edilmiştir.

3.4.2.1.1.7 Hata Düzeltme Modeli Tahmin Sonuçları

Uzun dönem tahmininin ardından kısa dönem tahmini gerçekleştirilmiştir. Tahmin sonuçları aşağıdaki gibidir:

Tablo 3.10: Hata Düzeltme Modeli Tahmin Sonuçları

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t İstatistiği	Olasılık
$\Delta LY(-1)$	0.555***	0.076	7.276	0.001
$\Delta LSERM$	0.229***	0.015	15.353	0.001
$\Delta LSERM(-1)$	-0.145***	0.023	-6.274	0.001
$\Delta LTAS$	0.115***	0.014	8.500	0.001
$\Delta LTAS(-1)$	-0.066***	0.017	-3.913	0.001
$\Delta LTAS(-2)$	-0.021*	0.012	-1.828	0.072
$\Delta LARGE_P$	0.107***	0.017	6.139	0.001
$\Delta LARGE_P(-1)$	-0.064***	0.017	-3.664	0.001
$\Delta LLISE$	0.038**	0.016	2.383	0.020
$\Delta LLISE(-1)$	-0.042***	0.016	-2.605	0.012
$\Delta LPATENT$	0.023***	0.007	3.456	0.001
$\Delta LPATENT(-1)$	-0.018**	0.008	-2.201	0.031
$\Delta LPATENT(-2)$	0.010*	0.006	1.694	0.095
$\Delta LYTIHR$	-0.129***	0.038	-3.441	0.001
$\Delta LYTIHR(-1)$	0.174***	0.038	4.565	0.001
$\Delta LYTIHR(-2)$	0.052**	0.021	2.436	0.018
$\Delta LOZGURLUK$	-0.009	0.009	-1.031	0.306
DUMMY	-0.003***	0.001	-2.880	0.006
COINTEQ(-1)	-0.277***	0.041	-6.752	0.001

Not: ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 önem seviyesinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Hata düzeltme terimi parametresinin işareti beklentilere uygun şekilde negatif ve istatistiki olarak anlamlıdır. Hata düzeltme terimi uzun dönem dengesinde meydana gelebilecek bir sapmanın yaklaşık bir yılda⁴ giderileceğini göstermektedir. Kısa dönem tahmininden elde edilen bulgular özgürlük endeksi hariç tüm değişkenlerin istatistiki olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Buna göre, kişi başına düşen gelir ile LY(-1), LSERM, LTAS, LARGE, LLİSE, LPATENT, LPATENT (-2), LYTIHR(-1) ve LYTIHR(-2) değişkenleri arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Diğer taraftan kişi başına düşen gelir ile LSERM(-1), LTAS(-1), LTAS(-2), LARGE(-1), LLİSE(-1), LPATENT(-1) ve LOZGURLUK arasındaki ilişkinin negatif yönlü olduğu görülmüştür. CUSUM testindeki sapmalar doğrultusunda eklenen kukla değişkenin de beklentilere uygun şekilde kişi başına geliri negatif ve istatistiki olarak anlamlı şekilde etkilediği tespit edilmiştir.

3.4.2.1.2 Güney Kore Analizi

Bu bölümde Güney Kore'nin zaman serisi analizine yönelik tanımlayıcı istatistik, birim kök testi, uygun gecikme uzunluğu, sınır testi, diagnetistik test, CUSUM- CUSUMSQ testi, ARDL modeli ve hata düzeltme modeli sonuçları hakkında bilgi verilmiştir.

Tablo 3.11: Tanımlayıcı İstatistikler

	Y	SERM	TAS	ARGEH	ARGEP	LISE	PATENT	YTIHR	OZGURLUK
Ortalama	23013.2	3.53E+11	1.52E+11	3.92E+10	291856.9	3766618	133069.1	2.46E+11	1.806452
Medyan	23621.8	3.55E+11	1.40E+11	3.54E+10	281924.5	3812987	138723	2.48E+11	2
Maksimum	31674.3	4.98E+11	2.88E+11	7.71E+10	525625	4706541	218975	4.43E+11	2
Minimum	14195.8	2.17E+11	7.68E+10	1.42E+10	128669	2726376	64395	8.80E+10	1.5
Standart Sapma	5350.93	7.51E+10	6.25E+10	2.04E+10	128205.2	432219.2	41155.06	1.07E+11	0.237826
Gözlem Sayısı	93	93	93	93	93	93	93	93	93

Tablo 3.11'de Güney Kore ülkesine yönelik bir bağımlı ve sekiz bağımsız değişken için ortalama, medyan, maksimum-minimum, standart sapma ve gözlem sayısı değerleri belirtilmiştir.

⁴ $1/0.277=3.610 \cong 4$ dönem olarak hesaplanmıştır. Veri frekansı çeyreklik olduğundan dört dönem bir yıla tekabül etmektedir.

3.4.2.1.2.1 Lee ve Strazicich Birim Kök Testi Sonuçları

Burada Güney Kore için Lee ve Strazicich Birim Kök Testi Sonuçları hakkında bilgi verilmiştir. Sonuçlar Tablo 3.12’de gösterilmiştir.

Tablo 3.12: Güney Kore İçin Lee ve Strazicich Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Model	Kırılma Tarihleri	t istatistiği	Kritik Değerler	
LY	C	2000Q2 2009Q3	-5.295	1% 5% 10%	-6.932 -6.175 -5.825
LSERM	C	2014Q1 2016Q4	-6.487**	1% 5% 10%	-6.750 -6.108 -5.779
LTAS	C	2003Q4 2008Q4	-6.664**	1% 5% 10%	-6.821 -5.917 -5.541
LARGEH	C	2001Q4 2013Q2	-5.642	1% 5% 10%	-7.004 -6.185 -5.828
LARGE P	C	2000Q1 2012Q1	-7.259***	1% 5% 10%	-6.691 -6.152 -5.798
LLISE	C	2000Q3 2009Q3	-5.892*	% 5% 10%	-6.932 -6.175 -5.825
LPATENT	C	2000Q3 2006Q4	-6.093*	1% 5% 10%	-7.196 -6.312 -5.893
LYTİHR	C	2004Q4 2009Q1	-4.411	1% 5% 10%	-6.821 6.166 -5.832
LOZGURLUK	C	2003Q1 2011Q4	-6.188**	1% 5% 10%	-7.004 -6.185 -5.828
ΔLY	C	2000Q4 2008Q4	-7.800***	1% 5% 10%	-6.932 -6.175 -5.825

Δ LARGEH	C	2011Q4 2015Q3	-9.572***	1%	-6.750
				5%	-6.108
				10%	-5.779
Δ LYTIHR	C	2003Q4 2011Q3	-6.104*	1%	-7.004
				5%	-6.185
				10%	-5.828

Δ ifadesi serinin farkının alındığını göstermektedir. ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 önem seviyesinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Birim kök testinden elde edilen sonuçlara göre, LY, LARGEH ve LYTIHR dışındaki değişkenlerin düzey değerlerinde; LY, LARGEH ve LYTIHR değişkenlerinin birinci farkı alındığında durağan olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar değişkenler arasındaki ilişkinin tespitinde ARDL yönteminin kullanılabileceğini göstermektedir.

3.4.2.1.2.2 Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Sınır testi yaklaşımı uygulanmadan önce ilk olarak uygun gecikme uzunluğunun tespit edilmesi gerekmektedir. Bunun için, Akaike, Schwarz gibi bilgi kriterlerinden faydalanılmakta, en küçük bilgi kriterine sahip ve otokorelasyon içermeyen gecikme uzunluğu, modellerin gecikme uzunluğu olarak belirlenmektedir. Çalışmada maksimum gecikme uzunluğunun 7 olmasına karar verilmiş, gecikmelere ilişkin Akaike kriter göstergeleri ve Breusch-Godfrey otokorelasyon test istatistikleri Tablo 3.13'te sunulmuştur⁵.

Tablo 3.13: Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Gecikme uzunluğu	AIC	LM(1)
1	-8.955	0.001
2	-9.557	0.992
3	-9.582	0.849
4*	-9.582	0.935
5	-10.243	0.010
6	-10.768	0.011
7	-9.294	0.001

Not: AIC, Akaike Kriter Değeri; LM(1), Breusch-Godfrey otokorelasyon test istatistiğidir. * işareti, uygun gecikme uzunluğunu göstermektedir.

⁵ Güney Kore için öncelikle uygun ARDL modeli tahmin edilmiş ve tanısal testler uygulanmıştır. Ancak yapılan tanısal testler sonucunda CUSUM testlerinde sapmalar görülmüştür. Bu nedenle Öztürk ve Acaravcı (2011)'den hareketle model sapma dönemlerine kukla değişken atanarak tekrar tahmin edilmiştir. Ardından bu tahminlere ilişkin sınır testi, tanısal testler ile uzun ve kısa dönem katsayılarına yer verilmiştir.

Bulgulardan hareketle en küçük Akaike değerini sağlayan ve otokorelasyon içermeyen gecikme uzunluğu olan 4. gecikme, uygun gecikme uzunluğu olarak belirlenmiştir.

3.4.2.1.2.3 Sınır Testi Sonuçları

Burada öncelikle değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisi, sınır testi aracılığıyla tespit edilmiştir. Sınır testi sonuçları aşağıdaki gibidir:

Tablo 3.14: Sınır Testi Sonuçları

k	F-istatistiği	%1 Alt-Üst Kritik Değerleri	%5 Alt-Üst Kritik Değerleri	%10 Alt-Üst Kritik Değerleri
8	6.279***	2.62 – 3.77	2.11 - 3.15	1.85 – 2.85

*Not: k bağımsız değişken sayısını ifade etmektedir. Kritik değerler Pesaran et al. (2001) Tablo CI(iii) alınmıştır. *** %1 önem seviyesinde anlamlılığı ifade etmektedir.*

8 bağımsız değişken için hesaplanan F istatistiği, Pesaran et al. (2001) tarafından belirlenen kritik değerlerden yüksek olduğundan, değişkenler arasında eşbütünleşik ilişkinin varlığından söz edilmektedir.

3.4.2.1.2.4 Diagnostik Testler

Eşbütünleşik ilişkinin tespitinden sonra, ARDL modelinin tahmin edilmesi gerekmektedir. Akaike bilgi kriterine göre ARDL (2,3,4,1,2,1,2,3,0) modeli belirlenmiştir. Ardından modele diagnostik (tanısal) testler uygulanmıştır. Test sonuçları aşağıdaki gibidir:

Tablo 3.15: Güney Kore İçin Diagnostik Testler

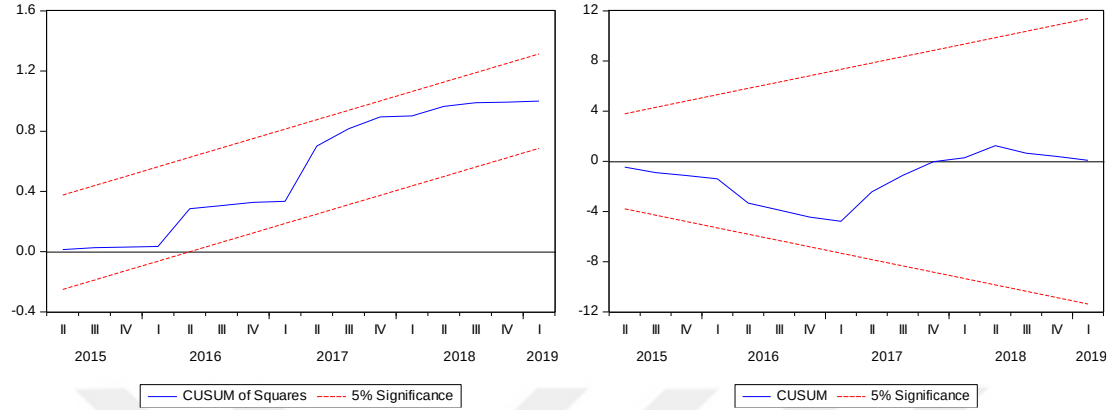
	Test istatistiği	Olasılık
Normallik Testi (Jarque-Bera)	3.963	0.137
Değişen Varyans Testi (Breusch – Pagan- Godfrey)	1.115	0.353
Ramsey-Reset	1.588	0.117

Test sonuçlarına göre, tahmin edilen modelde herhangi bir değişen varyans probleminin olmadığı, hata teriminin normal dağıldığı ve model kurma hatasının bulunmadığı anlaşılmaktadır.

3.4.2.1.2.5 CUSUM ve CUSUMSQ Testleri

Ayrıca modelin istikrarlılığını araştırmak için CUSUM ve CUSUMSQ grafiklerinden yararlanılmıştır. Test sonuçları aşağıdaki gibidir:

Şekil 3.3: Güney Kore İçin CUSUM ve CUSUMSQ Testleri

ARDL modeline ait CUSUM ve CUSUMSQ istatistiklerinin %5 önem seviyesinde kritik sınırlar içerisinde yer alması ARDL modelindeki katsayıların istikrarlı olduğunu göstermektedir.

3.4.2.1.2.6 ARDL (2,3,4,1,2,1,2,3,0) Modeli Uzun Dönem Katsayıları

Tahmin edilen ARDL modelinden uzun dönem katsayılar elde edilebilmekte, hesaplanan uzun dönem katsayılarının işaretine ve istatistiksel anlamlılığına bakılarak, modelde kullanılan değişkenler açısından uzun dönem ilişkisi ifade edilebilmektedir. Uzun dönem katsayıları aşağıdaki gibidir:

Tablo 3.16: ARDL (2,3,4,1,2,1,2,3,0) Modeli Uzun Dönem Katsayıları

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t İstatistiği	Olasılık
LSERM	-0.010	0.030	-0.333	0.741
LTAS	-0.158***	0.024	-6.608	0.001
LARGEH	-0.109*	0.056	-1.935	0.058
LARGEH	0.455***	0.059	7.712	0.001
LLISE	-0.176***	0.027	-6.597	0.001
LPATENT	0.054***	0.019	2.865	0.006
LYTIHR	0.245***	0.033	7.319	0.001
LOZGURLUK	0.016	0.016	1.005	0.319
C	6.606***	1.531	4.312	0.001

*** ve * sırasıyla %1 ve %10 önem seviyesinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Uzun dönem tahmin sonuçlarına göre, Ar-Ge personeli, patent sayısı ve yüksek teknoloji ürün ihracatı değişkenleri, kişi başına gelir üzerinde pozitif ve istatistiki olarak anlamlı etkide bulunmaktadır. Bu sonuca göre, LARGEPEERS, LPATENT ve LYTIHR değişkenlerindeki

%1’lik artış kişi başına düşen geliri sırasıyla %0.455, %0.054 ve %0.245 arttırmaktadır. Tasarruf, Ar-Ge harcaması ve lise eğitimi alan nüfusun kişi başına gelir üzerindeki etkisi negatif yönlü ve istatistiki olarak anlamlıdır. Bu sonuca göre LTAS, LARGEH ve LLISE değişkenlerindeki %1’lik artış, kişi başına düşen geliri sırasıyla %0.158, %0.109 ve %0.176 azaltmaktadır. Diğer değişkenlerin (LSERM, LOZGURLUK) istatistiki olarak anlamsız olduğu tespit edilmiştir.

3.4.2.1.2.7 Hata Düzeltme Modeli Tahmin Sonuçları

Uzun dönem tahmininin ardından kısa dönem tahmini gerçekleştirilmiştir. Tahmin sonuçları aşağıdaki gibidir:

Tablo 3.17: Hata Düzeltme Modeli Tahmin Sonuçları

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t İstatistiği	Olasılık
$\Delta LY(-1)$	0.572***	0.054	10.505	0.001
$\Delta LSERM$	0.379***	0.032	11.746	0.001
$\Delta LSERM(-1)$	-0.167***	0.048	-3.497	0.001
$\Delta LSERM(-2)$	0.097***	0.032	3.074	0.003
$\Delta LTAS$	0.052***	0.019	2.715	0.009
$\Delta LTAS(-1)$	0.015	0.022	0.697	0.489
$\Delta LTAS(-2)$	0.054**	0.021	2.547	0.013
$\Delta LTAS(-3)$	0.032**	0.012	2.602	0.012
$\Delta LARGEH$	0.059**	0.026	2.263	0.027
$\Delta LARGEH$	0.127***	0.034	3.760	0.001
$\Delta LARGEH(-1)$	-0.108***	0.029	-3.701	0.001
$\Delta LLISE$	0.096***	0.033	2.916	0.005
$\Delta LPATENT$	0.042***	0.014	2.885	0.005
$\Delta LPATENT(-1)$	-0.028*	0.014	-1.929	0.058
$\Delta LYTIHR$	-0.072**	0.030	-2.431	0.018
$\Delta LYTIHR(-1)$	-0.053*	0.032	-1.675	0.099
$\Delta LYTIHR(-2)$	-0.040	0.027	-1.509	0.136
DUMMY	-0.002***	0.001	-3.215	0.002
COINTEQ(-1)	-0.310***	0.037	-8.489	0.001

***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 önem seviyesinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Hata düzeltme terimi parametresinin işareti beklentilere uygun şekilde negatif ve istatistiki olarak anlamlıdır. Hata düzeltme terimi uzun dönem dengesinde meydana gelebilecek bir

sapmanın yaklaşık dokuz ayda⁶ giderileceğini göstermektedir. Kısa dönem tahmininden elde edilen bulgular LTAS(-1), LYTIHR(-2) değişkenleri hariç tüm değişkenlerin istatistiki olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Buna göre, kişi başına düşen gelir ile LY(-1), LSERM, LSERM(-2), LTAS, LTAS(-1), LTAS(-2), LTAS(-3), LARGEH, LARGEPE, LLISE, ve LPATENT değişkenleri arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Diğer taraftan kişi başına düşen gelir ile LSERM(-1), LARGEPE(-1), LPATENT(-1), LYTIHR, LYTIHR(-1), ve LYTIHR(-2) arasındaki ilişkinin negatif yönlü olduğu görülmüştür. CUSUM testindeki sapmalar doğrultusunda eklenen kukla değişkenin de beklentilere uygun şekilde kişi başına geliri negatif ve istatistiki olarak anlamlı şekilde etkilediği tespit edilmiştir.

3.4.2.1.3 Yunanistan Analizi

Bu bölümde Yunanistan'ın zaman serisi analizine yönelik tanımlayıcı istatistik, birim kök testi, uygun gecikme uzunluğu, sınır testi, diagnostik test, CUSUM- CUSUMSQ testi, ARDL modeli ve hata düzeltme modeli sonuçları hakkında bilgi verilmiştir.

Tablo 3.18: Tanımlayıcı İstatistikler

	Y	SERM	TAS	ARGEH	ARGEPE	LISE	PATENT	YTIHR	OZGURLUK
Ortalama	19784.72	3.67E+10	2.73E+10	1.50E+09	35791.81	714969.2	537.3038	6.24E+10	1.771505
Medyan	18818.09	3.75E+10	2.69E+10	1.44E+09	35643	702058	582.75	5.58E+10	1.875
Maksimum	24063.32	6.18E+10	4.08E+10	2.59E+09	53932	835158	744	9.84E+10	2
Minimum	16324.62	2.10E+10	1.67E+10	7.02E+08	18720	662446	304	3.27E+10	1.5
Standart Sapma	2246.231	1.27E+10	7.33E+09	4.46E+08	8538	45595.21	143.5078	1.80E+10	0.240035
Gözlem Sayısı	93	93	93	93	93	93	93	93	93

Tablo 3.18'de Yunanistan ülkesine yönelik bir bağımlı ve sekiz bağımsız değişken için ortalama, medyan, maksimum-minimum, standart sapma ve gözlem sayısı değerleri belirtilmiştir.

3.4.2.1.3.1 Lee ve Strazicich Birim Kök Testi Sonuçları

Burada Yunanistan için Lee ve Strazicich Birim Kök Testi sonuçları hakkında bilgi verilmiştir. Test sonuçları aşağıdaki gibidir:

⁶1/0.310=3.255 $\cong$ 3 dönem olarak hesaplanmıştır. Veri frekansı çeyreklik olduğundan üç dönem yaklaşık dokuz aya tekabül etmektedir.

Tablo 3.19: Yunanistan İçin Lee ve Strazicich Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Model	Kırılma Tarihleri	t istatistiği	Kritik Değerler	
LY	C	2004Q1 2012Q1	-6.660**	1% 5% 10%	-7.032 -6.375 -6.011
LSERM	C	2004Q4 2012Q3	-6.627**	1% 5% 10%	-7.032 -6.375 -6.011
LTAS	C	2004Q2 2009Q4	-4.868	1% 5% 10%	-6.821 6.166 -5.832
LARGEH	C	2007Q1 2007Q4	-3.956	1% 5% 10%	-6.863 -6.268 -5.956
LARGE P	C	1999Q3 2009Q2	-5.364	1% 5% 10%	-6.932 -6.175 -5.825
LLISE	C	2004Q1 2013Q1	-5.019	1% 5% 10%	-7.032 -6.375 -6.011
LPATENT	C	2004Q4 2010Q4	-5.397	1% 5% 10%	-6.978 -6.288 -5.998
LYTIHR	C	2005Q1 2011Q2	-6.214*	1% 5% 10%	-6.978 -6.288 -5.998
LOZGURLUK	C	2001Q1 2011Q2	-5.094	1% 5% 10%	-7.004 -6.185 -5.828
ΔLTAS	C	1998Q2 2005Q4	-3.623**	1% 5% 10%	-4.073 -3.563 -3.296
ΔLARGEH	C	1998Q3 2001Q2	-6.367**	1% 5% 10%	-6.750 -6.108 -5.779

Δ LARGE _P	C	2005Q2 2009Q4	-7.023***	1% -7.014 5% -6.446 10% -6.072
Δ LLISE	C	2009Q3 2015Q4	-8.122***	1% -6.932 5% -6.175 10% -5.825
Δ LPATENT	C	2000Q4 2005Q3	-6.018*	1% -6.750 5% -6.108 10% -5.779
Δ LOZGURLUK	C	2000Q3 2010Q3	-7.541***	1% -7.004 5% -6.185 10% -5.828

Δ ifadesi serinin farkının alındığını göstermektedir. ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 önem seviyesinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Birim kök testinden elde edilen sonuçlara göre, ly, lserm ve lytihr değişkenleri düzey değerlerinde; ltas, largeh, largep, llise, lpatent ve lozgurluk değişkenleri birinci farkları alındığında durağan bir görünüm sergilemektedirler. Bu sonuçlar değişkenler arasındaki ilişkinin tespitinde ARDL yönteminin kullanılabileceğini göstermektedir.

3.4.2.1.3.2 Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Sınır testi yaklaşımı uygulanmadan önce ilk olarak uygun gecikme uzunluğunun tespit edilmesi gerekmektedir. Bunun için, Akaike, Schwarz gibi bilgi kriterlerinden faydalanılmakta, en küçük bilgi kriterine sahip ve otokorelasyon içermeyen gecikme uzunluğu, modellerin gecikme uzunluğu olarak belirlenmektedir. Çalışmada maksimum gecikme uzunluğunun 7 olmasına karar verilmiş, gecikmelere ilişkin Akaike kriter göstergeleri ve Breusch-Godfrey otokorelasyon test istatistikleri Tablo 3.20’de sunulmuştur.

Tablo 3.20: Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Gecikme uzunluğu	AIC	LM(1)
1	-9.147	0.001
2*	-9.546	0.320
3	-9.544	0.120
4	-9.598	0.010
5	-9.746	0.005
6	-9.991	0.001
7	-10.337	0.001

Not: AIC, Akaike Kriter Değeri; LM(1), Breusch-Godfrey otokorelasyon test istatistiğidir. * işareti, uygun gecikme uzunluğunu göstermektedir.

3.4.2.1.3.3 Sınır Testi Sonuçları

Burada öncelikle değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisi, sınır testi aracılığıyla tespit edilmiştir. Sınır testi sonuçları aşağıdaki gibidir:

Tablo 3.21: Sınır Testi Sonuçları

k	F-istatistiği	%1 Alt-Üst Kritik Değerleri	%5 Alt-Üst Kritik Değerleri	%10 Alt-Üst Kritik Değerleri
8	2.135	2.62 – 3.77	2.11 - 3.15	1.85 – 2.85

Not: k bağımsız değişken sayısını ifade etmektedir. Kritik değerler Pesaran et al. (2001) Tablo CI(iii) alınmıştır.

8 bağımsız değişken için hesaplanan F istatistiği Pesaran vd. (2001) tarafından belirlenen kritik değerlerden küçük olduğundan, değişkenler arasında eşbütünleşik ilişkinin varlığından söz edilememektedir. Dolayısıyla, Yunanistan ülkesi için herhangi bir katsayı tahmini gerçekleştirilememiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ülkelerin en önemli hedefleri arasında refahı arttırmak ve bu doğrultuda istikrarlı bir ekonomik büyüme trendini yakalamak yer almaktadır. Ekonomik büyüme olgusu, yaratmış olduğu etkiler itibariyle her dönem sosyal bilimler başta olmak üzere çeşitli disiplinler tarafından incelenmektedir ve global düzeyde araştırmalara konu olmaktadır. Bu tez çalışmasında ekonomik büyüme kapsamında yer alan OGT konusu ele alınmıştır ve OGT’den kurtulmada, büyümenin dinamikleri arasında yer alan bazı değişkenlerin ülke ekonomileri üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. OGT’nin tespit edilmesinde önemli bir kriter olarak kabul edilen ülkelerin sahip olduğu kişi başına düşen gelir miktarları, dünya gelişmişlik sıralamasını belirlemektedir. Dünyada ülkeler birbirleriyle rekabet içerisindeyler. Ülkelerin rekabetçi yapıları kişi başına düşen gelir düzeylerini belirlemekte, bu süreç de kalkınıp büyümeleri ile ilişkilendirilmektedir. Dünya Bankası’nın gerçekleştirdiği sınıflandırma sonucunda dünya çapında beş türde gelir seviyesi tespit edilmiştir. Bu seviyeler düşük gelir, orta gelir, düşük orta gelir, yüksek orta gelir ve yüksek gelir şeklinde kategorize edilmiştir. Bu gelir seviyelerinden özellikle yüksek gelire ulaşamayan ülke ekonomilerinin uzunca bir süre aynı düzeyde takılı kalmaları çeşitli sorunlar ortaya çıkarmaktadır ki bunlardan birisi de “OGT”dir. Yükselen ekonomiler için önemli bir problem olan OGT, Dünya Bankası tarafından 2007 senesinde yayınlanan raporda yoğun bir şekilde dile getirilmiştir. OGT, orta gelir düzeyine ulaşmış ülke ekonomilerinin, çok uzunca bir süre bu düzeyde takılı kalarak yüksek gelirli ülkeler düzeyine geçiş yapamamalarını ifade etmektedir. Düşük gelirli ülkeler özellikle yabancı ülkelere transfer ettikleri basit teknolojiyle ürettikleri düşük maliyetli ve emek-yoğun ürünler ile, düşük emek maliyeti avantajından yararlanarak uluslararası piyasalarda rekabet edebilmektedir. Bu düşük gelirli ülkelerdeki emeğin ve sermayenin, verimliliği düşük tarım sektöründen daha yüksek verimliliğe sahip imalat sanayi sektörüne kayması ile birlikte üretkenlik seviyesi, bilhassa da gelir seviyesi yükselmektedir. Fakat ülke ekonomilerinin orta gelir seviyesine erişmesi ile beraber kırsal kesimdeki eksik istihdam giderek düşer, ücretler yükselir ve uluslararası rekabet gücü azalır. Yenilikçilik yoluyla üretkenlik seviyesini yükseltmemeyen ülke ekonomileri orta gelir seviyesinden yüksek gelir seviyesine ulaşamazlar. Bir diğer ifade ile OGT’ye yakalanırlar. Hem gelişmiş ülkelerin yüksek beceri seviyesi gerektiren inovatif ürünleri ile hem de iş gücünün ucuz olduğu düşük gelirli ülkelerin emek yoğun ürünleri ile rekabet edemeyen ülkeler, OGT’ye düşmektedir.

Ülke ekonomilerinin kaç sene aynı gelir sınıfında takılı kaldığı da OGT kriteri olarak kullanılmaktadır. Bu kapsamda, alt orta gelir sınıfında 28 seneden fazla kalan ülkeler alt orta gelir tuzağına, üst orta gelir sınıfında 14 seneden fazla kalan ülkeler ise üst orta gelir tuzağına takılmış kabul edilmektedir. Söz konusu bu ölçüt dışında ülkelerin gruplamasında ve OGT'nin tespitinde Dünya Bankası'nın Atlas Metodu da yaygın olarak kullanılmaktadır. İncelenen bütün bu kriterler, OGT'den kurtulmak için ekonomik gelişmişlik düzeyinde hangi aşamalara gelinmesi gerektiği konusunda fikir vermektedir.

OGT literatürünün dikkat çekici bir tarafı ise çalışmaların büyük ölçüde betimleyici analizlerden oluşmasıdır. Ekonometrik yöntemler kullanılarak yapılan analitik çalışmalar, nispeten daha az sayıdadır. Bu yüzden tez çalışmamızda OGT konusu analiz edilirken ekonometrik yöntemler kullanılmıştır. Dolayısıyla yapılan çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu tez çalışması üç bölümden oluşmaktadır. Öncelikle tezin ilk bölümünde, ekonomik büyüme ve kalkınma, yakınsama hipotezi kavramları ve bu kavramlar arasındaki ilişki teorik olarak açıklanmıştır. Ardından, gelir grupları ile tuzakları konusunda bilgi verilerek OGT kavramı, tanım, teorik çerçeve ve literatür kapsamında incelenmiştir. Daha sonra ülkelerin OGT'ye yakalanma sebepleri hakkında tespitlerde bulunulmuştur. Tezin ikinci bölümünde, Türkiye'nin ve seçilmiş ülkelerin büyüme serüveni hakkında bilgi verilmiştir. Bu doğrultuda, öncelikli olarak OGT'nin bu ülkelerdeki yansımaları üzerinde durulmuştur. Diğer taraftan OGT'ye yakalanmayan ülkelerin durumu incelenerek Türkiye adına çıkarılması gereken dersler konusuna değinilmiştir. Hemen akabinde OGT'den çıkışta etkili olan faktörler üzerinde durulmuştur. Yüksek orta gelirli Türkiye ile seçilen yüksek gelirli Güney Kore ve Yunanistan ülkelerinin büyüme performansı makro-ekonomik ve sosyo-ekonomik göstergeler ışığında karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Tezin son kısmında ise Türkiye'nin OGT'ye yakalanma durumu ve Güney Kore ile Yunanistan gibi gelişmiş yüksek gelirli ülkeler arasında bulunmasının mümkün olup olmadığı ortaya konulmuştur.

Türkiye son yıllarda yakaladığı büyüme ivmesi ile kişi başına düşen gelir düzeyinde önemli bir artış sağlamıştır. Ancak Türkiye'nin yaklaşık son elli yıllık gelişme süreci değerlendirildiğinde gelişmiş ülkelerle olan gelir farkını kapatamadığı gözlemlenmektedir. Bu elli yıllık süre içerisinde Türkiye, gelişmiş yüksek gelirli bir ülke kategorisinde yer almayı

başaramamıştır. Dünya Bankası tarafından gerçekleştirilen sınıflandırmaya göre Türkiye, düşük orta gelirli ülkeler seviyesinde yaklaşık 50 yıl kalarak (1955-2004) OGT'yi deneyimlemiştir. 2004 yılında düşük orta gelir tuzağından kurtulmuş ve bir üst grup olan yüksek orta gelirli ülkeler grubuna katılmıştır. Günümüz itibariyle halen bu grupta yer alan Türkiye, yeniden bu OGT'ye girmiş bulunmaktadır. İncelenen ülkeler arasında yer alan Güney Kore, 1960'tan itibaren 17 yıl boyunca düşük gelirli bir ülke durumundayken 1977'de düşük orta gelirli bir ülke olabilmıştır ve bu tarihten itibaren %7,26'lık bir ortalama kişi başına düşen gelir artışıyla 11 yıl içinde yüksek orta gelirli ülkeler kategorisine girmeyi başarmıştır. 2002 yılından itibaren de yüksek gelirli ülkeler kategorisinde yer almaktadır. Güney Kore'nin bir diğer özelliği ise OGT'ye yakalanmadan 14 yıl yüksek orta gelirli ülke seviyesinde takılı kaldıktan sonra yüksek gelirli ülkeler kategorisine girmiş ülke örneklerinden bir tanesi olmasıdır. Çalışmaya dahil edilen ikinci ülke Yunanistan ise 1960 senesinden itibaren 7 sene boyunca düşük gelirli ülke seviyesinde kalmıştır. 1967 yılında düşük orta gelir seviyesinde yer alan ülke, 1978 yılında yüksek orta gelirli ülke seviyesine ulaşarak 11 yıl boyunca düşük orta gelirli ülke seviyesinde bulunmuştur. 1981 yılında AB üyeliğine kabul edilmesinin etkisi ile birlikte 1995 yılında yüksek gelirli ülke statüsüne ulaşarak yüksek orta gelirli ülke seviyesinde 17 yıl boyunca kalmıştır ve OGT'den kurtulmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümü olan uygulama bölümünde, araştırmanın amacı, kapsamı ve önemi vurgulanmış, kullanılan yöntemler tanıtılmış, takiben model ve veri seti açıklanmıştır. İlgili bölümün sonunda ise araştırma bulgularına yer verilmiştir. Elde edilen sonuçlarla örnekte yer alan Türkiye'nin OGT'ye düşme durumu araştırılmıştır, son olarak politika önerileri sunulmuştur. Çalışmada Türkiye için 1996Q1-2019Q1 dönemine ilişkin 93 gözlem sayısından oluşan çeyreklik veriler kullanılarak, Türkiye'nin Yunanistan ve Güney Kore ülkelerine yakınsayıp yakınsamadığı, zaman serisi yöntemi ile iki ayrı model halinde test edilmiştir. Zaman serisi yönteminde, önce yakınsama analizi yapılarak iki ülkenin kişi başına düşen gelirlerinin hareketini yansıtacak şekilde bir seri oluşturulmakta, bu seri üzerinde tercih edilen bir birim kök testi uygulanmaktadır. Söz konusu yöntemde yakınsamanın tespiti için iki koşul bulunmaktadır. Bu koşullardan ilki kişi başına düşen gelir farkına gelen şokların geçici olması, ikincisi ise β yakınsamasının bulunmasıdır. İlk koşulun sağlanması yakınsamanın mevcut olduğu anlamına gelmemekle birlikte, ikinci aşamaya geçilebileceğini göstermektedir. Oluşturulan seriye

uygulanan birim kök testi sonucunda, birim kök olduğuna ilişkin temel hipotez reddedilirse yakınsama analizinin ikinci aşaması olan β yakınsamasının testine geçilmektedir. Bunun için, birim kök testlerinden elde edilen kırılma tarihleri ile oluşturulan kukla değişkenlerin bulunduğu bir regresyon oluşturulmakta ve en küçük kareler yöntemi ile tahmin yapılmaktadır. Tahmin sonucunda elde edilen katsayılar, konuya ilişkin çalışmalarda önerilen şekilde yorumlanmaktadır ve yakınsama hakkında fikir sahibi olunabilmektedir. Yapılan açıklamalardan hareketle, iki ülkenin kişi başına düşen gelirlerinin logaritmik farkları alınarak bir seri oluşturulmuştur. Ardından bu seriye iki kırılmalı birim kök testlerinden Lee Strazicich testi uygulanmıştır.

Birim kök testi sonuçları;

*Türkiye-Güney Kore için kişi başına düşen gelir farkının durağan olduğunu göstermiştir. Türkiye-Güney Kore açısından birim kök testinden elde edilen kırılma tarihleri doğrultusunda oluşturulan regresyon tahmini sonucunda hem ilk kırılmadan önceki dönemde hem de iki kırılma arasındaki dönemde β yakınsamasının bulunduğu ve ikinci kırılmadan sonra günümüze kadar olan dönemde ıraksama bulunduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç doğrultusunda, Türkiye'nin hem ilk kırılma dönemi olan 2005Q1 öncesi dönemde hem de iki kırılma arasındaki 2005Q1-2009Q1 döneminde, AB ile tam üyeliğe yönelik müzakereleri başlatması, enflasyonu tek haneli rakamlara düşürmesi, yapmış olduğu özelleştirmeler sayesinde ülkeye daha fazla yabancı sermaye girişini sağlaması sonucunda ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkileyerek Güney Kore'ye yakınsadığı; ikinci kırılma dönemi olan 2009Q1'den ele alınan dönem sonuna (2019Q1'e) kadarki süreçte, artan cari işlemler açığı ve bu açığın finansmanında yaşanan zorluklar, giderek daha fazla konuşulan siyasi belirsizlikler, AB'ye yönelik sönem beklentiler, 2008 yılında ABD'de yaşanan mortgage krizi, 2011'de Suriye'de yaşanan ve halen devam eden iç savaş nedeniyle ülkemize gerçekleşen mülteci akını ve ülkemiz üzerinde yarattığı mali yük, 2013'te ülkemizde yaşanan gezi olayları, 2016 yılında ülkemize gerçekleştirilen darbe girişimi ve 2018'de ABD-Türkiye ilişkilerinde yaşanan politik gerginlikler neticesinde ortaya çıkan, 2019'da da olumsuz etkilerinin devam ettiği döviz krizi gibi olumsuz gelişmeler, ülke ekonomisini daha zayıf hale getirdiği için Türkiye'nin Güney Kore'den ıraksadığı söylenebilir. Türkiye-Yunanistan serisinin ise iki kırılma durumunda durağan olmadığı tespit edilmiştir.

Türkiye-Yunanistan için seri durağan olmadığından iki ülke arasında herhangi bir yakınsamadan söz edilememektedir, dolayısıyla regresyon tahmini yapılmamıştır.

Çalışmada yakınsama tahminlerinin ardından, Türkiye, Yunanistan ve Güney Kore için ayrı ayrı zaman serisi modelleri kurarak veri setindeki değişkenlerin kişi başına düşen gelir üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Bu amaçla, bu ülkeler için (Reel) Kişi Başına Düşen GSYİH (2015 sabit fiyatlarla \$) (Y), (Reel) Brüt Sabit Sermaye Oluşumu (2015 sabit fiyatlarla \$) (SERM), (Reel) Yurt içi Tasarruf Miktarı (2015 sabit fiyatlarla \$) (TAS), (Reel) Yüksek Teknoloji İhracatı (2015 sabit fiyatlarla \$) (YTIHR), Lise Eğitimi Alan Nüfus (LISE), (Reel) Ar-Ge Harcamaları (2015 sabit fiyatlarla \$) (ARGEH), Ar-Ge Sektöründe Çalışan Toplam Araştırmacı Sayısı (ARGEPE), Toplam Patent Başvuruları (PATENT) ve Özgürlük Endeksi (OZGURLUK) değişkenleri kullanılarak analizler yapılmıştır. Zaman serisi analizinde hangi tahmin yönteminin uygulanacağına karar vermek için öncelikle birim kök testleri uygulanmalıdır. Tutarlılık açısından tüm değişkenler için yakınsama analizinde kullanılan Lee Strazicich testi uygulanmıştır. Üç modelde de değişkenlerin bir kısmının düzey, bir kısmının fark değerlerinin durağan oldukları tespit edilmiştir. Elde edilen bu sonuçtan ötürü analiz ARDL Sınır Testi yaklaşımı ile gerçekleştirilmiştir. ARDL tahmincisinin ardından uzun dönemli ilişki olduğu tespit edilen modellerin kısa dönem katsayıları hata düzeltme modeli ile elde edilmiştir. Hata düzeltme modelinin tutarlı sonuç vermesi için hata düzeltme oranının negatif ve istatistiki olarak anlamlı olması gerekmektedir. Bu durum kısa dönemde meydana gelecek dengesizliklerin uzun dönemde ortadan kalktığını göstermektedir.

Analiz sonuçları itibariyle;

***Güney Kore için;** değişkenler arasında uzun dönemli ilişki bulunmaktadır. Uzun dönem katsayıları tahmini sonucunda; Ar-Ge personeli, patent başvuru sayısı ve yüksek teknoloji ürünü ihracatı değişkenlerinin kişi başına düşen gelir üzerinde pozitif ve istatistiki olarak anlamlı etkide bulunduğu tespit edilmiştir. Bu sonuca göre, LARGEPE, LPATENT ve LYTIHR değişkenlerindeki %1’lik artış kişi başına düşen geliri sırasıyla %0.455, %0.054 ve %0.245 arttırmaktadır. Güney Kore; 1953’lü yıllarda savaştan çıktığında açlıkla, yoksullukla boğuşan, Amerika’nın öncülük ettiği 39 ülkenin topladığı yardımlarla hayata tutunmuştur. Güney Kore bugün, devletin başarılı bir şekilde uygulamaya koyduğu gerek kalkınma politikaları gerekse özel sektör, üniversite iş birlikleri aracılığıyla yüksek teknolojiye yönelerek ve Ar-Ge

faaliyetlerine özellikle de Ar-Ge personeline büyük çaplı yatırımlar yaparak OGT'den kurtulmuş, dünyanın 11. büyük ekonomisi olma şansını yakalamıştır. Türkiye'nin bu noktada bir an önce hem kalkınma politikalarını etkin bir şekilde uygulamaya geçirmesi hem de özel sektör, üniversite iş birliklerini sağlayarak Ar-Ge yatırımlarına öncelik vermesi ve eğitim sistemini güçlendirmesi gerekmektedir.

Araştırma bulguları doğrultusunda, 2020 yılında, 51,6 milyonluk nüfusuyla, 1,62 trilyon \$'lık GSYİH'sı ve 30.000 \$'lık kişi başına düşen GSMH'sı ile Türkiye'nin ulaşmayı hedeflediği rakamları tutturmuş olan Güney Kore, Samsung, LG gibi ünlü markaları geliştirerek dünya pazarlarında en fazla rekabet gücüne sahip ülkeler arasında yer almayı başarmıştır. Türkiye'nin de uluslararası pazarlarda rekabet gücünü artıracak ve ülkeye sürdürülebilir bir büyüme ivmesi kazandıracak teknolojik markalarını gün yüzüne çıkarması ve geliştirmesi gerekmektedir.

Araştırma bulguları itibariyle Güney Kore'de, tasarruf, Ar-Ge harcaması ve lise eğitimi alan nüfusun kişi başına düşen gelir üzerindeki etkisi negatif yönlü ve istatistiki olarak anlamlıdır. Bu sonuca göre LTAS, LARGEH ve LLISE değişkenlerindeki %1'lik artış, kişi başına düşen geliri sırasıyla %0.158, %0.109 ve %0.176 azaltmaktadır. Bu sonuç itibariyle, ülkedeki tasarrufların bir kısmının Ar-Ge harcamasına ve lise eğitimi alan nüfus miktarına yansıtılması ülkenin maliyet yükünü artırdığı için, kişi başına düşen gelir üzerinde istenildiği gibi olumlu bir etki yaratmadığı söylenebilir. Diğer değişkenlerin (LSERM, LOZGURLUK) istatistiki olarak anlamsız olduğu tespit edilmiştir. Hata düzeltme tahmini sonucunda elde edilen hata düzeltme katsayısı, beklendiği üzere negatif ve istatistiki olarak anlamlıdır.

Araştırma bulgularından hareketle, Güney Kore'nin sıçrama yapmasını sağlayan projelerden bir diğerinin de bilişim teknolojilerinin toparlandığı ve Amerika'daki Silikon Vadisi'ne alternatif gelen IT Vadisi olduğu söylenebilir. Üniversitelerin ve global şirketlerin yatırımlarıyla, yarı iletkenler konusunda Güney Kore ABD'yi geçmiş durumdadır. Güney Kore hükümeti, şu an dünyanın teknoloji üretilmesinde, dış sermaye yatırımlarını belirleyici bir ölçüt olarak kullanmamıştır, daha ziyade yatırım ürünleri ithal ederek geliştirme yolunu takip etmiştir. 1960 yılında Güney Kore hükümetinde "olduğu gibi taklit yöntemi" niteliğinde teknoloji üretiminin ve güçlendirilen eğitim sisteminin olumlu sonuçlarının, ulusal Ar-Ge faaliyetleri ile desteklenmesi sonucunda, özgün ürün yaratma becerisi elde edilmiştir. Türkiye'nin de teknolojik anlamda kalkınma hamlesini yapabilmek için tüm özel sektör temsilcilerini,

bakanlıkları ve bazı üniversiteleri, tekno parkları bir araya toplayarak bilişim vadisi oluşturması gerekmektedir.

* **Yunanistan için ise** oluşturulan modelde değişkenler arasında uzun dönemli ilişki tespit edilememiştir. Dolayısıyla katsayılar hakkında herhangi bir yorum yapılamamaktadır.

* **Türkiye için;** değişkenler arasında uzun dönemli ilişki bulunmaktadır. Uzun dönem katsayıları tahmini sonucunda; sermaye, tasarruf, Ar-Ge harcamaları, Ar-Ge personeli, patent başvuru sayısı ve özgürlük endeksi değişkenlerinin kişi başına düşen gelir üzerinde pozitif ve istatistiki olarak anlamlı etkide bulunduğu tespit edilmiştir. Bu sonuca göre, LSERM, LTAS, LARGEH, LARGEK, LPATENT ve LOZGURLUK değişkenlerindeki %1’lik artış kişi başına düşen geliri sırasıyla %0.263, %0.178, %0.108, %0.108, %0.061 ve %0.061 arttırmaktadır. Bu bulgular, Türkiye’deki sermaye oluşumu, tasarruf miktarı, Ar-Ge harcamaları, Ar-Ge personeli sayısı, patent başvuru sayısı ve özgürlük değerleri ile kişi başına düşen gelir arasında doğru orantılı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Elde edilen bu pozitif sonuçlarda özellikle 2002 yılından itibaren Ar-Ge ve dış ticaret alanında uygulamaya konulan politikalarındaki gelişmenin etkili olduğu düşünülebilir. Bilhassa özgürlük değerlerinin ve adaletli bir gelir dağılımının sağlandığı bir ortamda, sermaye stokunda, tasarruf miktarında ve Ar-Ge personeli sayısında yaşanan artışın, yüksek teknoloji ürün üretimini, alınan patent sayısını ve yüksek teknoloji ihracatını artırması beklenmektedir. Bu gelişme sonucu GSYİH artacaktır, elde edilen rekabet gücü ile birlikte ekonomik büyüme hızlanarak kişi başına düşen gelir seviyesi yükselecektir. Gerçekleştirilen Ar-Ge faaliyetleri ve sahip olunan beşerî sermaye miktarı, büyümenin kaynaklarını üretken kazanımlara dönüştürüyorsa Türkiye’deki geri kalmışlık ortadan kalkar. OGT’den kurtulmak ve sürdürülebilir bir büyüme için, Türkiye’deki ekonomik yapı ile eğitim sisteminin yenilik ve teknoloji odaklı olması gerekmektedir. Türkiye’de bu gelişmeler sağlanmadıkça Güney Kore ve Yunanistan’daki büyüme trendini yakalaması mümkün değildir. Bu olumsuz süreç nedeniyle, Türkiye OGT’de kalmaya devam edecektir.

Türkiye için bulgu sonuçlarına göre, yüksek teknoloji ürün ihracatının kişi başına düşen gelir üzerindeki etkisi negatif yönlü ve istatistiki olarak anlamlıdır. Bu sonuca göre LYTIHR değişkenindeki %1’lik artış, kişi başına düşen geliri %0.215 azaltmaktadır. Bu sonuç itibarıyla, ülkede gerçekleştirilen yüksek teknoloji ürün ihracatının, ülkenin faktör donatımına uygun olmayan ihracat dezavantajı nedeniyle bir katma değer yaratamadığı, dolayısıyla kişi başına

düşen gelir üzerinde pozitif bir etki gerçekleştiremediği söylenebilir. Bir başka ifadeyle, ülkedeki üretim faktörleri arasında yer alan nitelikli işgücü, sermaye, doğal kaynaklar, uluslararası arenada yenilikçi, yaratıcı ürün ve markalarıyla rekabetçiliği sağlayacak olan girişimci sayısının yetersiz olması nedeniyle yüksek teknoloji ürün ihracatının arzu edilen seviyede gerçekleştirilemediği ve ülke ekonomisine yeterli katkıda bulunamadığı gerekçeleriyle kişi başına düşen gelir üzerinde pozitif bir etki yaratamadığı söylenebilir. Diğer değişken olarak lise eğitimi alan nüfusun kişi başına düşen gelir üzerindeki etkisinin istatistiki olarak anlamsız olduğu görülmüştür. Hata düzeltme tahmini sonucunda elde edilen hata düzeltme katsayısı değeri, beklenildiği üzere negatif ve istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur.

Analiz sonuçlarının doğrultusunda, araştırmada yer alan Freedom House'nin 2018'de yayınladığı özgürlük endeksine göre; Türkiye 5,5'lik puan ile özgür olmayan ülke, Güney Kore 2 puan ve Yunanistan 1,5 puan ile özgür ülke kategorisinde yer almıştır. Bu sonuçlar itibariyle bilgiye erişim, sivil haklar ve politik haklar özgürlüğünün yüksek olduğu ülkelerde inovasyonun, Ar-Ge faaliyetlerinin, yetişen girişimci sayısının, alınan patent ve ortaya konulan marka sayılarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu tabloyu daha iyi görebilmek için Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü'nün 2020'de yayınladığı Global İnovasyon Endeksi raporuna göz atılabilir. Bu endeks ile inovasyon, yalnızca Ar-Ge yatırımları bakımından değil, bilgi ve teknoloji çıktısı ile katma değeri yüksek ürün çıktısı baz alınarak ölçülmektedir. Bu rapora göre; global inovasyon endeksi sıralamasında 133 ülke arasında Güney Kore 10. sırada, Yunanistan 43. sırada ve Türkiye ise 51. sırada yer almaktadır. Gerek özgürlük gerekse global inovasyon endeksi açısından Güney Kore ve Yunanistan'ın Türkiye'yi geride bıraktığı görülmektedir. Verilerin de gösterdiği gibi hem bilgiye erişimde ve inovasyonda hem de Ar-Ge faaliyetlerinde Türkiye istenilen konumda değildir. Ulaşılmış olan bu bulgu sonuçlarına göre Türkiye, OGT'de kalmaya devam edecektir. Yeni global ekonomide ortaya çıkan fırsatlar iyi değerlendirilemez; özgürlük, adalet, inovasyon ile eğitim alanlarında köklü yapısal reformlar ivedilikle hayata geçirilemezse Türkiye'nin; Güney Kore ve Yunanistan'ın sergilemiş olduğu büyüme trendine girmesi mümkün gözükmemektedir. Türkiye'de gerçekleştirilecek olan yapısal reformlar üç sac ayağından oluşmaktadır: Hukuk, eğitim ve özgürlükler. Hukuksal güvence olmadan yani bireylerin ve şirketlerin adil bir rekabet ortamında yarıştığı bir sistem kurulmadan 21. yy. ekonomisinde yarışmak mümkün değildir. Yine aynı şekilde, inovasyon ekonomisi denilen bu

yy.'da bilgiye ulaşma özgürlüğünün tesis edilmesi de temel bir gerekliliktir. Zaten inovasyon, patent başvurusu ancak bireylerin özgürce bilgiye ulaştığı ve bilgiyi paylaştığı bir ortamda mümkündür. Son olarak bu iki reformla eşdeğer öneme sahip eğitim reformu da şarttır. Var olan eğitim sistemi, gençlere 21. yy. becerilerini kazandırmada maalesef yeterli seviyeye ulaşamamıştır. Bunun için Türkiye'nin önünde tarihi bir fırsat bulunmaktadır. Genç bir nüfusu, bölgede imrenilen demokratik geçmişi ve belli bir istikrar ortamı olan Türkiye, tarihten gelen mirasını ve coğrafi konumunun avantajlarını kullanarak OGT'den kurtularak yüksek gelirli ülke olma yolunda emin adımlarla ilerlemelidir.

Analiz sonuçları itibariyle, Türkiye 2011 yılından bu yana 9-10 bin \$ kişi başına düşen milli gelir arasında sıkışıp kalmış durumdadır. 3-5 bin \$'dan 10 bin \$ seviyesine tarım ve inşaat alanındaki faaliyetlerle çıkılmış olmasına rağmen buradan öteye gitmek için katma değeri yüksek ekonomiye geçilmesi şarttır. Bunun da yolu eğitime ve Ar-Ge'ye yatırımdan geçmektedir. Dünya Bankası verilerine göre; halen ülkemizin yapmış olduğu eğitim harcamalarının GSYİH içindeki payı %2,75, Ar-Ge harcamalarının GSYİH içindeki payı ise %1 civarındadır. Güney Kore'de eğitim için ayrılan bütçe %4,6, Ar-Ge harcaması %4,81 iken; Yunanistan'da eğitim için ayrılan bütçe %3,96, Ar-Ge harcaması ise %1,17 seviyesindedir. Bu rakamlar Türkiye'nin Güney Kore ve Yunanistan'a göre eğitim ve Ar-Ge alanında ne kadar geri kaldığını göstermektedir. Diğer taraftan Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (PISA) 2018 sonuçlarına bakıldığında; matematik, bilim ve okuma-anlama dallarında Güney Kore 79 ülke arasında sırasıyla 7., 8. ve 9. sırada; Yunanistan sırasıyla 45., 45. ve 43. sırada; Türkiye ise 43., 40. ve 41. sırada yerini almıştır. PISA sonuçları Güney Kore'nin Yunanistan ve Türkiye'ye göre eğitimde daha iyi olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlar itibariyle Türkiye ise Yunanistan'a göre eğitimde biraz daha iyi durumdadır. Ancak Türkiye'nin eğitimde daha fazla yol alması gerekmektedir. Türkiye'de öncelikli olarak bu oranların değişmesi gerekmektedir. Ayrıca hem eğitime hem de Ar-Ge'ye yapılan yatırımların yerinde kullanılması ve adaletli bir şekilde dağıtılması gerekmektedir. Bu yüzden bilgiye ulaşmanın önündeki engellerin acilen kaldırılması ve adaletli bir rekabet ortamının yaratılması gerekmektedir. Günümüz itibariyle Türkiye bu iki alanda da dünya devleri ile rekabet edebilecek konumda değildir. Bu noktada ülke olarak fizik, kimya, biyoloji ve matematik gibi temel bilimlere ağırlıklı eğitim sistemi içinde

yaratıcılığın ön planda olduğu, teknolojik altyapı ile harmanlanmış çok yönlü eğitim reformlarını içeren yapısal reformların acilen hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Araştırma bulguları itibariyle, Türkiye'nin Ar-Ge ve inovasyon yarışında Güney Kore'nin ve Yunanistan'ın gerisinde kalmaması için bu alana devlet bütçesinden daha çok pay ayrılmalıdır. Üniversite ve sanayiye bir araya getiren platformların etkin hale getirilmesi ve yaygınlaşması gerekmektedir. Türkiye'de özel teşebbüslerde Ar-Ge ve inovasyon hakkında farkındalık oluşturulması özellikle KOBİ'ler arasında bilgilendirmeler gerçekleştirilmelidir. Ülkedeki Ar-Ge ve inovasyonun ivme kazanması isteniyorsa öncelikle gençlerin bilim ve teknolojiye yönlendirilmesi, daha sonrasında bu gençlerin uygulama yapabilecekleri alanların oluşturulması gerekmektedir. Ülkede, Ar-Ge ve bölgesel inovasyon merkezlerinin kurulması, projelerinin desteklenmesi ve geliştirilmesinde ulusal ve bölgesel ağlar oluşturulmalıdır. Bölgelerde inovasyon ve yeni teknolojiler ile ilgili bilgilere ulaşımın kolaylaştırılması, teknoloji değişim ve transfer sistemlerinin geliştirilmesi konusunda faaliyetlerin yürütülmesine öncelik vermelidir. Türkiye bu üzerine düşen görevleri başarılı bir şekilde yerine getirebilirse 21. yy. ekonomisine uyum sağlayarak Güney Kore ve Yunanistan gibi OGT'den kurtulmuş ülkelerin seviyesine ulaşabilir ve gelişmiş ülke konumuna gelebilir.

Analiz sonuçlarına göre; ulusal gelirdeki gelişmelerin yanı sıra beşerî olarak gelişmeyi ölçüt alan; sağlık, eğitim, cinsiyet eşitsizliği, çevre, ücretler, istihdam, çevre kirliliği ve temiz suya erişim gibi insani gelişmeyi ölçmeyi amaçlayan İnsani Gelişme Endeksi açısından değerlendirme yapılmıştır. Güney Kore, 1990 yılından 2019 yılına kadar insani gelişmişlik sıralamasında 188 ülke içerisinde, 34. sıradan 23. sıraya yükselerek çok yüksek insani gelişmişlik seviyesine ulaşmış, Türkiye ve Yunanistan'ı geride bırakmıştır. Yunanistan 1990'da insani gelişmişlik sıralamasında 188 ülke içerisinde, 26. sıradan 2019 yılı itibariyle 32. sıraya gerilemiştir. Ancak bu olumsuz gelişmeye rağmen, çok yüksek insani gelişmişlik seviyesindeki yerini korumayı başarmıştır. Aynı süre zarfında Türkiye insani gelişmişlik sıralamasında 188 ülke içerisinde, 71. sıradan 54. sıraya yükselerek, çok yüksek kategoride insani gelişmişlik seviyesine ulaşmıştır. Bu doğrultuda, Türkiye'nin insani gelişmede önemli bir yol kat ettiği görülmektedir. Ancak bulunduğu bu seviye diğer ülkelerle karşılaştırıldığında tatmin edici değildir. Bunun için, başta kamu olmak üzere tüm kurum ve kesimlere insani gelişmeye katkı yapma doğrultusunda görev düşmektedir.

Gerek teorik bilgiler gerekse analiz bulguları ışığında ulaşmış olduğumuz sonuç itibariyle, Türkiye'nin global ekonominin sunmuş olduğu fırsatları gerektiği kadar iyi değerlendiremediği görülmektedir. Türkiye'nin sahip olduğu sermaye, tasarruf, Ar-Ge faaliyetleri, yüksek teknoloji ihracatı, beşerî sermaye, özgürlük düzeyi gibi büyüme dinamiklerini oluşturan kaynakların, ülkenin uygulamaya koyduğu ekonomik, sosyo-kültürel ve siyasi anlamdaki politika hamleleriyle istenilen seviyeye ulaşamadığı ve 21. yy. ekonomisinin gerisinde kaldığı saptanmıştır. Türkiye tarafından, yeni global ekonominin sağladığı imkân ve koşullar iyi değerlendirilemez; özgürlük, adalet, inovasyon ile eğitim alanlarında köklü yapısal reformlar ivedilikle hayata geirilemezse Türkiye'nin Güney Kore ve Yunanistan'ın sergilemiş olduğu büyüme trendine girmesi ve OGT'den kurtulmada başarı kaydetmesi mümkün gözükmemektedir. Bu olumsuz faktörler nedeniyle Türkiye OGT'de kalmaya devam edecektir. Yine de ülke olarak ümitsizliğe kapılmadan son yıllardaki Türkiye'nin ekonomik büyüme ve kalkınma ile ilgili atılım hamlelerinin OGT'den kurtulmada geleceğe ışık tutacağı inancını taşımamız gerekmektedir. Bilhassa politika yapıcılar tarafından sermaye, tasarruf, Ar-Ge harcamaları, Ar-Ge personeli, patent başvuru sayısı, yüksek teknoloji ihracatı ve özgürlük endeksi değerlerini yüksek seviyelere çıkartacak ekonomik, sosyal ve siyasi alandaki uygulanacak politikalara öncelik verilmesi, ülkedeki kişi başına düşen gelir seviyesine olumlu katkıda bulunarak OGT'den kurtulmada önemli bir yol katedilmesini sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Acar, Y. (2002). *Büyüme teorileri*. Bursa: Vipaş.

Acar, Y. (2008). *İktisadi büyüme ve büyüme modelleri*. (5. Baskı). Bursa: Dora.

Acemoğlu, D., Gallego, F., A. ve Robinson, J., A. (2014). Institutions, human capital and development. *NBER Working Paper Series*, National Bureau of Economic Research, (19933), 1-46.

Aiyar, S., Duval, R., Puy, D., Wu, Y. ve Zhang, L. (2013). Growth slowdowns and the middle-income trap [Büyümenin yavaşlaması ve orta gelir tuzağı]. *International Monetary Fund*, 13(71), 1-64.

Agenor, P. R., Canuto, O. ve Jelenic, M. (2012). Avoiding middle-income growth traps. *Economic Premise*, November, The World Bank, Washington DC, (98), 1-7.

Agenor, P. R. ve Canuto, O. (2015). Middle-income growth traps. *Research in Economics*, April, The World Bank, United States, (6210), 641-660.

Akgül, I. ve Koç, S., Ö. (2011). Türkiye cumhuriyeti tarihinde eğitim ve büyüme ilişkisi: Eşik otoregresif yaklaşım. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 1-36.

Aktuğ, S. (2010). *Kavramsal açıdan ekonomik büyüme ekonomik kalkınma ve bölüşüm ilişkileri*. Kocaeli: Sosyal Politika.

Alçın, S. (2010). *Teknolojik determinist kalkınma aracı olarak tekno-ekonomi politikaları*. İstanbul: Tarem.

Alçın, S. ve Güner, B. (2015). Orta gelir tuzağı: Türkiye üzerine bir değerlendirme. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 37(1),1-19.

Altıntaş, H. ve Alancıoğlu, E. (2021). Dış borçlanma ve ekonomik büyüme: Gelişmekte olan ülkeler üzerine yatay kesit bağımlılığı altında panel veri analizi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 261-279.

- Altman, S., A. ve Bastian, C., R. (2020). *DHL global connectedness index 2020 country book*. NYU Stern School of Business, Center for the Future of Management, DHL Initiative on Globalization,1-200. 10 Eylül 2021 tarihinde <https://www.dhl.com/global-en/spotlight/globalization/global-connectedness-index.html> sayfasından erişilmiştir.
- Aron, J. (2000). Growth and institutions: A review of the evidence. *The World Bank Research Observer*, 15(1), 99-135.
- Arslanhan, S. ve Kurtal, Y. (2010). To what South Korea owes success in innovations? Implications for turkey. *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı*, TEPAV Policy Note,1-13.
- Asia 2050: Realizing the Asian century. *Asian Development Bank*. (2011). Singapore,1-145.
- Aydın, M., K. ve Yalın, T. (2018). Orta gelir tuzağı: Bir literatür taraması. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (65), 663-678.
- Babadoğan Tarakcıoğlu, G. (2011). *Güney Kore cumhuriyeti, ülke raporu*. T.C. Başbakanlık, Dış Ticaret Müsteşarlığı, İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi, 1-38.
- Bakırtaş, T. ve Kandemir, O. (2010). Gelişmekte olan ülkeler ve beyin göçü: Türkiye örneği. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 18(3), 961-974.
- Barro, R., J. ve Sala-i-Martin, X. (1992). Convergence. *journal of political economy*, 100(2), 223-251.
- Barro, R., J. ve Martin, X., S. (2004). *Economic growth*. (Second Edition). London: The MIT.
- Baumol, W., J. (1986). Productivity growth, convergence and welfare: What the long- run data show?. *American Economic Review*, Published by: American Economic Association, 76(5), 1072–85.
- Berber, M. (2006). *İktisadi büyüme ve kalkınma*. Trabzon: Derya.

- Becker, G., S. (1993). Human capital a theoretical and empirical analysis with special referrence to education. *National Bureau of Economic Reseaarch (NBER)*, The University of Chicago Press, Chicago,1-412.
- Bilen, M. ve Çalışır, M. (2013). Türkiye’de yoksulluk tuzağının politik belirleyicileri. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(1), 1-321.
- Bingwen, Z. (2011). The “middle income trap” and China’s path to development: International experiences and lessons. *China Economist*, 6(3), 16-27.
- Boratav, K. (1988). *Türkiye iktisat tarihi (1908-1985)*. Ankara: Gerçek.
- Bozkurt, E., Bedir, S., Özdemir, D., ve Çakmak, E. (2014). Orta gelir tuzağı ve Türkiye örneği. *Maliye Dergisi*, (167), 22-39.
- Caldentey, E., P. (2012). Income convergence, capability divergence, and the middle income trap: An analysis of the case of Chile. *Studies in Comparative International Development*, 47(2),185-207.
- Carlino, G. A. ve Mills, L., O. (1993). Are U.S. regional incomes converging?. *Journal of Monetary Economics*, 32(2), 335-346.
- Carnovale, M. (2012). *Developing countries and the middle-income trap: Predetermined to fall?*. Doctoral Dissertation, New York University.
- Cass, D. (1965). Optimum growth in an aggregative model of capital accumulation. *Review of Economic Studies*, 32(91), 233-240.
- Cheong, K., C., Duc, P., M., ve Thang, N. (2011). *From low income to industrialized, Vietnam in the next decade and beyond*. World Bank Document, Hanoi, 1(66638), 1-92.
- China 2030, (2013). China 2030: Building a modern, harmonious and creative society. *Washington DC: World Bank Development Research Center of the State Council*, 1-473.
- Çakmak, E. ve Gümüş, S. (2005). Türkiye’de beşerî sermaye ve ekonomik büyüme: Ekonometrik bir analiz (1960-2002). *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 60(1),59-72.
- Çiftçi, C. ve Aykaç, G. (2011). İçsel büyüme modelleri ve küreselleşme sürecinde gelişmekte olan ülkelerin konumları. *Sosyoekonomi Dergisi*, 14(14),159-180.
- Dutta, S., Lanvin, B. ve Wunsch-Vincent, S. (2020). *Global innovation index 2020, who will finance innovation?*. 13th edition, Cornell University, INSEAD and the World Intellectual Property Organization (WIPO), 1-448. 11 Mayıs 2021 tarihinde https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2020.pdf sayfasından erişilmiştir.

Easterly, W., R. ve Deborah, L., W. (1989). *Policy determinants of growth: Survey of theory and evidence*, (343), World Bank, Washington.

Economist (2011). Beware the middle-income trap: China's roaring growth cannot last indefinitely. Special reports, June. 10 Nisan 2020 tarihinde <https://www.economist.com/reports?year=2011> sayfasından erişilmiştir.

Ehrlich, I. (1990). The problem of develeopment: Introduction. *Journal of Political Economy*, 98(2), 1-11.

Egawa, A. (2013). Will income inequality cause a middle-income trap in Asia?. *Bruegel Working Paper*, 1-27.

Eğilmez, M. (2006). 2006'dan 2007'ye Türkiye ekonomisi. *Radikal Gazetesi*, 20 Ekim 2019 tarihinde <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/mahfi-egilmez/2006dan-2007ye-turkiye-ekonomisi-801780/> sayfasından erişilmiştir.

Eğilmez, M. (2012). Kendime yazılar. 21 Ocak 2016 tarihinde <http://www.mahfiegilmez.com/2012/12/orta-gelir-tuzağı-veturkiye.html> adresinden erişilmiştir.

Eğilmez, M. (2015). Yunanistan, Türkiye ve Tsipras. 21 Kasım 2020 tarihinde <https://www.mahfiegilmez.com/2015/01/yunanistan-turkiye-ve-tsipras.html>, adresinden erişilmiştir.

Eichengreen, B., Park, D. ve Shin, K. (2011). When fast growing economies slow down: International evidence and implications for China. *NBER Working Paper Series*, National Bureau of Economic Reseaarch, (16919), 1-50.

Eichengreen, B., Park, D. ve Shin, K. (2013). Growth slowdowns redux: New evidence on the middle-income trap. *National Bureau of Economic Research*, 32(18673),65-84.

Ekonomik Forum, (2012). Geleceği şekillendiren süper güç: Güney Kore. *2012 Ülke Raporu*.

Erbay, E., R. ve Özden, M. (2013). İktisadi kalkınma kuramlarına eleştirel yaklaşım. Sosyal Bilimler Metinleri, *Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2013(3),1-27.

- Erdem, F., P. ve Yalçın, C. (2016). Türkiye ve Güney Kore ekonomilerinde yakınsama: Mikro ve makro gözlemler. *Ekonomi Notları. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası*, (2016/30),1-15.
- Eriksson, S. (2005). Innovation policies in South Korea and Taiwan. *VINNOVA -Swedish Agency for Innovation Systems*, (2005/03),1-72.
- Ersoy, T. (1969). Günümüzde gelişmemiş ve gelişmiş ülkelerin sosyo-ekonomik yapı farklılıkları. *Amme İdaresi Dergisi*, 2(3), 51-59.
- Erzan, R. (2001). İhracatın anahtarı katma değer?. *PLATİN Aylık Ekonomi ve Aktüel Dergisi*, (2001/04),82-83.
- Eşiyok, B., A. (2004). *Türkiye ekonomisinde kalkınma stratejileri ve sanayileşme (dün-bugün-yarın)*. Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş..
- Felipe, J., Abdon, A. ve Kumar, U. (2012). Tracking the middle-income trap: What is it, who is in it, and why?. *Levy Economic Institute*, (715),1-61.
- Freedom House, (2021). Özgürlük endeksi veri tabanı. 20 Şubat 2021 tarihinde <https://freedomhouse.org/reports> sayfasından erişilmiştir.
- Fırat, E. ve Aydın, A. (2015). İnsani kalkınma endeksine göre Türkiye'nin eğitim endeks göstergelerinin OECD ülkeleri ile karşılaştırılması. *Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 15(29), 62-87.
- Flaaen, A., Ghani, E. ve Mishra, S. (2013). How to avoid middle-income traps? evidence from malaysia. *The World Bank, Poverty Reduction and Economic Management Network (Prem)*, (6427),1-53.
- Fleming, D. ve Soborg, H. (2012). Malaysian skills development and the middle income trap. *16th ILERA World Congress*, Philadelphia,1-21.
- Freeman, C. (1987). Technology policy and economic performance: Lessons from Japan. *Research Policy*, Frances Printer Publishers, London, New York, 17(5), 309-310.

Gill, I. ve Kharas, H. (2007). *An east asian renaissance ideas for economic growth*. The World Bank, Washington DC, (39986),1-386.

Göçer, İ. (2013). Ar-Ge harcamalarının yüksek teknolojili ürün ihracatı, dış ticaret dengesi ve ekonomik büyüme üzerindeki etkileri. *Maliye Dergisi*, 165 (2), 215-240.

Göker, A. (1998). Niçin bilim ve teknoloji politikası-tarihsel gelişim-dünya örnekleri ve Türkiye. *TÜBİTAK Bilim Kurulu Toplantısı. Sosyal Demokrasi Derneği*, 1-40.

Gönel, F. (2010). *Kalkınma ekonomisi*. Ankara: Efil.

Hahm, J., H. (2003). The government, the chaebol and financial institutions before the economic crisis. In Haggard, S., Lim, W. & Kim, E. (Eds.), *Economic crisis and corporate restructuring in korea: Reforming the chaebol* (79-102). Cambridge: Cambridge University.

Harvie, C ve H., H., Lee (2003a). *Korea's economic miracle: Fading or reviving?*. Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan.

Harvie, C ve H. H., Lee (2003b.). Export-led industrialization and growth-Korea's economic miracle 1962-89. *Australian Economic History Journal*, 43 (3), 256-86.

Işık, N. ve Kılınç, E. C. (2011). Bölgesel kalkınma'da Ar-Ge ve inovasyonun önemi: Karşılaştırmalı bir analiz. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İİBF Dergisi*, Ekim, 6(2), 9-54.

International Monetary Fund (IMF), (2021). *Dünya Ekonomik Görünümü Veri Seti Raporu*. 01 Kasım 2021 tarihinde www.imf.org, sayfasından erişilmiştir.

Islam, N. (2003). What have we learnt from the convergence debate?. *Journal of Economic Surveys*, USA,17(3), 309-60.

Islam, N. (2013). Beyond the middle income trap: What kind of high income country can China become?. *Working Paper Series*, 2013/20,1-27.

- İnal, İ. (2017). *Yunanistan Ülke Raporu*. Çerkezköy Ticaret ve Sanayi Odası, 1-23.
- İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası, (2011). *2011 Yılı Faaliyet Raporu*. (61), 1-378.
- İzmen, Ü. (2014). *Bölgesel kalkınmada yerel dinamikler: Tunceli modeli ve 2023 senaryoları*. Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu, 1-193.
- John, J., D. (2006). The political economy of taxation and tax reform in developing countries. *UNU-WIDER*, (2006/74), 1-28.
- Jones, C., I. (2001). *İktisadi büyümeye giriş*. (1. Baskı). İstanbul: Literatür.
- Kharas, H. ve Kohli, H. (2011). What is the middle income trap, why do countries fall into it, and how can it be avoided?. *Global Journal of Emerging Market Economies*, 3(3), 281-289.
- Kanchoochat, V. (2014). The middle-income trap debate: Taking stock, looking ahead. *Kokusai Mondai (International Affairs)*, (633), 1-19.
- Kaplan, M. (2004). Gelişmekte olan ülkelerin özellikleri. S. Taban & M. Kar (Ed.), *Kalkınma ekonomisi – seçme konular- içinde* (7-25). Bursa: Ekin.
- Karagöl, E., T. ve Karahan H. (2014). Yeni ekonomi, Ar-Ge ve inovasyon. *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA)*, (82), 1-36.
- Karagöl, E., T. (2015). Türkiye yüksek gelir grubuna girebilir mi?. 01 Kasım 2015 tarihinde <http://setav.org/tr/turkiye-yuksek-gelir-grubuna-girebilir-mi/yorum/31259>, sayfasından erişilmiştir.
- Karahan, H., Öztürk, İ., Arzova, B., Kar, M., Sağbaş, İ. ve Kaplan, M. (2012). *Ekonomi raporu 2012 kalkınma yolunda yeni eşik: Orta gelir tuzağı*. MÜSİAD Araştırma Raporları, (79), 1-136.

Kaya, M. (2016). Türkiye’de cari açık sorunu ve nedenleri. *Dicle Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(10),51-75.

Kazgan, G. (1999). *Tanzimat’tan XXI. yüzyıla Türkiye ekonomisi*. İstanbul: Altın Kitaplar.

Kazgan, G. (2010). *İktisadi düşünce*. İstanbul: Remzi.

Keyder, Ç. (1993). *Ulusal kalkınmacılığın iflası*. Ankara: Metis.

Kızıldere, C. ve Büberkökü, Ö. (2017). Yunanistan borç krizi üzerine bir değerlendirme. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (40), 123-133.

Kibritçioğlu, A. (1998). İktisadi büyümenin belirleyicileri ve yeni büyüme modellerinde beşeri sermayenin yeri. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 53(1-4), 207-230.

Koçak, E. ve Bulut, Ü. (2014). Orta gelir tuzağı: Teorik çerçeve, ampirik yaklaşımlar ve Türkiye üzerine ekonometrik bir uygulama. *Maliye Dergisi*, (167), 1-22.

Koopmans, T., C. ve Beals, R. (1969). Minimizing stationary utility in a constant technology. *SIAM Journal of Applied Mathematics*, 17(5), 1001-1015.

Konya ve Ticaret Odası, (2009). *Yunanistan Cumhuriyeti Ülke Raporu*. 15 Ocak 2019 tarihinde <http://file.setav.org/Files/Pdf/etud-arastirma-servisi-yunanistan-ulkeraporu.pdf> sayfasından erişilmiştir.

Kumcu, E. (2006). Yıl biterken Türkiye ekonomisi. *Hürriyet gazetesi*, 15 Ekim 2019 tarihinde <http://www.hurriyet.com.tr/yil-biterken-turkiye-ekonomisi-5702608>, sayfasından erişilmiştir.

Kurt, S. ve Berber, M. (2008). Türkiye’ de dışa açıklık ve ekonomik büyüme. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(2), 57-80.

Kurtoğlu, Y. (2014). Orta gelir tuzağından çıkış. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 25(90), 71-90.

Küçükkalay, A., M. (2008). *İktisadi düşünce tarihi*. (4. Baskı). İstanbul: Beta.

- Küçükoğlu, M., Taş, H., Y. ve Ercan, H. (2018). Türkiye’de kalkınmaya yönelik ekonomik politikalara eleştirel bir bakış. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 1-36.
- Krueger, A., B. ve Lindahl, M. (2000). Education for growth: Why and for whom?. *National Bureau of Economic Research, NBER Working Paper Series*, 39(4), 1101-1136.
- Lall, S. (2000). Technological change and industrialization in the Asian newly industrializing economies: Achievements and challenges. In L. Kim & R. Nelson (Eds.), *Technology, learning and innovation-experiences of newly industrializing economies* (13-68). Cambridge: Cambridge University.
- Lee, K., & Matthews, J. (2011). Firms from South Korea and Taiwan: Upgrading in the same industry and entries into new industries for sustained catch-up. In J. Cantwell & E. Amann (Eds.), *Innovative firms in emerging market economies* (223-248). New York: Oxford University.
- Lee, J. ve Strazicich, M. C. (2003). Minimum lagrange multiplier unit root test with two structural breaks. *The Review of Economics and Statistics*, 85(4), 1082-1089.
- Lewis, W., A. (1954). *Economic development with unlimited supplies of labour*.
- Lin, J., Y. (2001). Development strategy, viability and economic convergence. *Peking University and Hong Kong University of Science Technology*, 51(2), 276-308.
- Lin, J. Y. ve Treichel, V. (2012). Learning from China’s rise to escape the middle income trap a new structural economics approach to Latin America. *policy research working paper*, The World Bank Group, Washington, DC, (6165), 1-63.
- Lucas, R., E. (1988). On the mechanics of economic development. *Journal of Monetary Economics*, (22), 3-42.
- MacFarlane, A. (2005). The malthusian trap. *Draft of Article to be Published in the Encyclopedia of the Social Sciences*, 2nd. Edition.

- Mankiw, R., G. (1995). *The growth of nations*. Brookings Papers on Economic Activity, 26(1995/1), 275-326.
- Meçik, O. (2014). Ar-Ge harcamalarının ekonomik gelişmişlik üzerindeki etkileri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 669-674.
- Meçik, O. ve Afşar, M. (2014). Türkiye ekonomisinde yapısal dönüşümler ve işgücü piyasasındaki gelişmeler. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1(2), 1-23.
- Müstakil Sanayiciler ve İş adamları Derneği (MÜSİAD), (2010). *2010 Türkiye ekonomisi raporu*. Araştırma Raporları, İstanbul, (66), 1-202.
- Nafziger, E., W. (2006). *Economic development*. (4. Baskı). New York: Cambridge University.
- Narayan, D., Patel, R., Schafft, K., Rademacher, A. ve Koch-Schulte, S. (2000). *Voices of the poor; Can anyone hear us?*. New York: Oxford University.
- Narayan, D., Chambers, R., Shah, M., K. ve Petesch, P. (2001). *Voices of the poor; Crying out for change*. New York: Oxford University.
- Nelson, R., R. (1956). A Theory of the low-level equilibrium trap in underdeveloped economies. *The American Economic Review*, 46(5), 894-908.
- Nieswiadomy, M. L. ve Strazicich, M. C. (2004). Are political freedoms converging?. *Economic Inquiry*, 42(2), 323-340.
- Nişancı, M., Gerni, M., Türkmen, A. ve Emsen, Ö. S. (2015). Türkiye ekonomisinin orta gelir tuzağına düşüp düşmediğine dair tartışma: Kur değerlendirilmesi çerçevesinde bir bakış. *International Conference On Eurasian Economies*, Rusya, 1-12.
- North, C., D. (2002). *Kurumlar, kurumsal değişim ve ekonomik performans*. (1. Baskı). İstanbul: Sabancı Üniversitesi.
- Nurkse, R. (1966). *Az gelişmiş ekonomilerde büyüme”, iktisadi büyüme ve gelişme: Seçme yazılar*. No: 1193, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- OECD, (1996). *Reviews of national science and technology policy : Turkey*. (1468). Paris.

OECD, (2005). *Oslo manual: Guidelines for collecting and interpreting technological innovation data*. Third Edition, Paris.

OECD, (2011). *The well-being of nations the role of human and social capital*. Paris.

Ohno, K. (2009). The middle income trap: Implications for industrialization strategies in east Asia and Africa. *GRIPS Development Forum*, Japan, 1-115.

Ohno, K. (2012). Avoiding the middle income trap: Renovating industrial policy formulation in Vietnam. *Asian Economic Bulletin*, 26(1), 25-43.

Öniş, Z. (1992). The, east asian model of development and the Turkish case: A comparative analysis. *METU Studies in Development*, 19(4), 495-528.

Öniş, Z. ve Şenses, F. (2005). Rethinking the emerging post-washington concensus. *Development and Change*, 36(2), 263-290.

Öz, E. ve Göde, B. (2015). Orta gelir tuzağı ve Türkiye'nin konumu. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 77-93.

Özbey, F., R. (2000). Türk sanayileşme sürecinde bütünleştirilmiş strateji. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 75-92.

Özçağ, M. ve Bölükbaş, M. (2018). Orta gelir tuzağı ve beşerî sermaye: Karşılaştırmalı bir panel veri analizi. *International Conference On Applied Economics And Finance& Extended With Social Sciences*, November 28-29-30, Kuşadası, 1-383.

Özel, H. A. (2012). Ekonomik büyümenin teorik temelleri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 2(1), 63-72.

Öztürk, S. ve Özyakışır, D. (2005). Türkiye ekonomisinde 1980 sonrası yaşanan yapısal dönüşümlerin GSMH, dış ticaret ve dış borçlar bağlamında teorik bir değerlendirmesi. *Mevzuat Dergisi*, (94), 1-20.

- Öztürk, I. ve Acaravci, A. (2011). Electricity consumption and real GDP causality nexus: Evidence from ARDL bounds testing approach for 11 mena countries. *Applied energy*, 88(8), 2885-2892.
- Pamuk, Ş. (2014). *Türkiye'nin 200 yıllık iktisadi tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.
- Parasız, İ. (2003). *Makro ekonomi*. Bursa: Ezgi.
- Paas, T., Kuusk, A., Schlitte, F. ve Vörk, A. (2007). Econometric analysis of income convergence in selected EU countries and their nuts 3 level regions. *University Of Tartu, Tartu University Press*, (484), 1-56.
- Paus, E. (2012). Confronting the middle income trap: Insights from small latecomers, studies in comparative international development. *Springer Science*, 47(2), 115-138.
- Paus, E. (2017). Escaping the middle-income trap: Innovate or perish. *Asian Development Bank Institute, ADBI Working Paper Series*, Japan, (685), 1-35.
- Pesaran, M. H., Shin, Y. ve Smith R. J. (2001). Bound testing approaches to the analysis of long run relationships. *Journal Of Applied Econometrics*, Special Issue, (16), 289-326.
- Rassekh, F. (1998). The convergence hypothesis: History, theory, and evidence. *Open Economies Review*, 9(1), 85-105.
- Romer, P., M. (1986). Increasing returns and long-run growth. *The Journal of Political Economy*, 94(5), 1002-1037.
- Romer, P., M. (1990). Endogenous technological change. *The Journal Of Political Economy*, 98(5), 71-74.
- Sak, G. (2013). Beware the middle income trap. TEPAV. 11 Mart 2020 tarihinde <https://www.tepav.org.tr/en/kose-yazisi/s/1917> sayfasından erişilmiştir.
- Savacı, S. ve Karşıyakalı, B. (2016). Ülkeler arası gelir yakınsaması analizi: AB ülkeleri ve Türkiye. *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(33), 237-257.
- Sezal, L. (2020). *Az gelişmiş ülkeler ve yoksulluk. Kalkınma Yazıları, Teori ve Uygulama*. Ankara: İksad.

Schleicher, A. (2018). PISA 2018: Insights and Interpretations. *OECD*, 1-64. 20 Ağustos 2022 tarihinde <https://www.oecd.org/pisa/PISA%202018%20Insights%20and%20Interpretations%20FINAL%20PDF.pdf> sayfasından erişilmiştir.

Shin, J. (1996). *The economics of the latecomers: Catching-up, technology transfer, and institutions in Germany, Japan, and South Korea* Routledge (Routledge studies in the growth economies of Asia). 1st Edition, USA: Routledge.

Skousen, M. (2011). *İktisadi düşünce tarihi: Modern iktisadın inşası*. (Mustafa Acar, Ekrem Erdem, Metin Toprak, Çev.). İstanbul: Adres.

Smith, H. (2000). The state, banking and corporate relationships in Korea and Taiwan. In P. Drysdale (Eds.), *Reform and recovery in East Asia: The role of the state and economic enterprise* (59-98). New York: Routledge.

Solow, R., M. (1957). A contribution to the theory of economic growth. *Quarterly Journal of Economics*, 70(1), 65-94.

Spence, M. (2011). *The next convergence: the future of economic growth in a multispeed world*. New York: Farrar Straus Giroux.

Spiegel, H., W. (1964). *The development of economic thought: Great economists in perspective*. New York: John Wiley and Sons.

Stiglitz, J. (2009). *Küreselleşen dünyada kalkınma politikaları*. İç: Şenses F. (der), Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma, İstanbul: İletişim.

Stiglitz, J., E., Ocampo, J., A., Spiegel, S., French-Davis, R. ve Nayyar, D. (2006). *Stability with growth: Macroeconomics, liberalization, and development*. 1st Edition, New York: Oxford University.

- Strazicich, M., C., Lee, J. ve Day, E. (2004). Are incomes converging among OECD countries? Time series evidence with two structural breaks. *Journal of Macroeconomics*, 26(1), 131-145.
- Stroombergen, A., Rose, D. ve Nana, G. (2002). *Statistics New Zealand, review of statistical measurement of human capital*. Business And Economic Research Ltd., 1-56.
- Stokey, N., L. (1990). Human capital, product quality, and growth. *National Bureau Of Economic Research*, NBER working paper series, (3413), 1-46.
- Şenses, F. (1989). *Türkiye’de sanayileşme*. Ankara: Verso.
- Taban, S. (2011). *İktisadi büyüme-kavram ve modeller*. Ankara: Nobel.
- Taban, S., Günsoy, B., Günsoy, G., Erdinç, Z. ve Aktaş, M., T. (2013). *İktisadi büyüme*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Tansel, A. ve Güngör, N., D. (2004). Türkiye’den yurt dışına beyin göçü: Ampirik bir uygulama. *II. Bilgi Ekonomi ve Yönetim Kongresi*, İzmit, 1-12.
- Taylan, T. (2011). *Yunanistan Ülke Raporu*. T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Ankara, 1-39.
- The World Trade Organization, (WTO) (2020). Mal Ticareti Verileri. 03 Ekim 2020 tarihinde https://www.wto.org/english/res_e/res_e.htm sayfasından erişilmiştir.
- Tho, T., V. (2013). The middle-income trap: Issues for the members of the association of the Southeast Asian Nations. *ADB Institute*, (421), 1-33.
- Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, (TEPAV), (2007). Türkiye'nin rekabet gücü için sanayi politikası çerçevesi. 15 Aralık 2017 tarihinde http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271230091r8142.Turkiye_nin_Rekabet_Gucu_ic_in_Sanayi_Politikasi_Cercevesi.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, (2017). Güney Kore ülke profili. 20 Kasım 2017 tarihinde <http://www.ekonomi.gov.tr>, sayfasından erişilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, (2021). Güney Kore ülke profili. 14 Kasım 2021 tarihinde <https://ticaret.gov.tr/data> sayfasından erişilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, (2021). Yunanistan ülke profili. 14 Kasım 2021 tarihinde https://ticaret.gov.tr/data/5f118f2313b87614f041ad63/Yunanistan_profil2.pdf sayfasından erişilmiştir.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2018). Araştırma Geliştirme Faaliyetleri Araştırması. Sayı: 30572. 3 Ekim 2020 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

Türkiye Sanayicileri ve İş Adamları Derneği (TÜSİAD), (2020). 2020 yılına girerken Türkiye ve dünya ekonomisi. 14 Kasım 2021 tarihinde <https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/10526-2020-yilina-girerken-turkiye-ve-dunya-ekonomisi>, sayfasından erişilmiştir.

Uludağ İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği Ar-Ge Şubesi. (2019). *Yunanistan Ülke Raporu*. Bursa, 1-23.

United Nations Development Programme (UNDP), (2016). *Human Development Report 2016*. USA, 1-286.

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), (2021). Eğitim, bilim veri tabanı. 11 Mayıs 2021 tarihinde www.unesco.org, sayfasından erişilmiştir.

Ülgener, S. (1986). *Milli gelir, istihdam ve iktisadi büyüme*. (6. Baskı). İstanbul: Filiz.

Ünal, Ç. (2008). İnsani gelişmişlik endeksine göre Türkiye'nin bölgesel farklılıkları. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 6 (2), 89-113.

Ünsal E., M. (2007). *İktisadi büyüme*. (1. Baskı). Ankara: İmaj.

Ünsal E., M. (2009). *Makro iktisat*. (8. Baskı). Ankara: İmaj.

Vogelsang, T., J. ve Tomljanovich, M. (2002). Are US regions converging? Using new econometric methods to examine old issues. *Empirical Economics*, 27(1):49-62.

Woo, W., T. (2012). China meets the middle-income trap: The large potholes in the road to catching-up. *Journal of Chinese Economic and Business Studies*, 10(4), 313-336.

World Bank, (2000). *World Development Report 2000/2001, Attacking Poverty*. Oxford University Press, New York, 1-356.

World Bank, (2012). *China 2030, Building a Modern, Harmonious, and Creative High- Income Society*. World Bank Development Research Center of the State Council, the People's Republic of China, Washington DC, 1-468.

World Bank, (2017). *World Development Indicators 2017*. Washington, DC. © World Bank. 1 Aralık 2021 tarihinde <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/26447> License: CC BY 3.0 IGO sayfasından erişilmiştir.

World Intellectual Property Organization (WIPO), (2021). Patent Veri Tabanı. 11 Mayıs 2021 tarihinde http://www.wipo.int/ipstats/en/statistics/country_profile sayfasından erişilmiştir.

Wu, Y. (2013). Productivity, Economic growth and middle income traps: Implications for China, 1-28.

Yalçinkaya, Ö. ve Aydın, H., İ. (2017). Orta gelir tuzağının belirlenmesi: Teorik çerçeve ve Türkiye'nin konumu üzerine ekonometrik bir uygulama (1950-2016). *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 12(1), 23-35.

Yaşar, E. ve Gezer, M. A. (2014). Türkiye'nin Orta gelir tuzağına yakalanma riski ve bu riskten kurtulma önerileri. *Maliye Dergisi*, (167), 1-23.

Yeldan, E. (2012). Türkiye orta gelir tuzağına yaklaşırken. *İktisat ve toplum*, (21-22), 1-5.

Yeldan, E., Taşçı, K., Voyvoda, E. ve Özsan, M., E. (2012). Orta gelir tuzağından çıkış: Hangi Türkiye? (Turkey on her way out of middle-income growth trap: Which Turkey?), cilt 1: makro/bölgesel/sektörel analiz. *Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu (Türkonfed)*, İstanbul, 1-183.

Yentürk, N. (2001). Türkiye ekonomisinin son 20 yılı: Yangın söndü, arsayı kurtardık. 15 Ekim 2017 tarihinde <http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org> sayfasından erişilmiştir.

- Yıldırım, K., Karaman, D. ve Taşdemir, M. (2013). *Makro ekonomi*. (11. Baskı). Ankara: Seçkin.
- Yıldız, A. (2015). Orta gelir tuzağı ve orta gelir tuzağından çıkış stratejileri. *Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(2), 155-170.
- Yıldız, F. (2018). Gelişmekte olan ülkelerde dış borçlanma ve dış yardımların yoksulluk üzerindeki etkisi: Yatay kesit analizi ile bir inceleme. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 9-19.
- Yılmaz, G. (2014). Turkish middle income trap and less skilled human capital. *Central Bank of the Republic of Turkey*, (14/30), 1-33.
- Yülek, M., A. (1997). İçsel büyüme teorileri, gelişmekte olan ülkeler ve kamu politikaları üzerine. *Hazine Dergisi*, (6), 1-14.
- Yülek, M. (1998). *Asya kaplanları; sanayi politikaları ve kalkınma*. İstanbul: Alfa.
- Zeren, F. ve Yilanci, V. (2011). Türkiye’de bölgeler arası gelir yakınsaması: Rassal katsayılı panel veri analizi uygulaması. *Business and Economics Research Journal*, 2(1), 143-151.

Aksaray Üniversitesi Tez Değerlendirme Formu		
Öğrencinin Adı Soyadı:		EVET
Kapak		
1	Tez Başlığı tutanaktaki başlıkla aynı mı?	
2	Kapaktaki ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	
3	Kapak format kılavuzdaki kapak formatına uygun mu?	
4	Kapakta yazılan tüm yazılar doğru olarak verilmiş mi?	
İçindekiler		
5	Sayfa numaraları tam verilmiş mi?	
6	Şekil, Çizelge vb. listeleri verilmiş mi? Sıralaması doğru mu?	
7	Özet, Abstract, Giriş, Sonuçlar vb. bölümler var mı?	
8	Yazım hataları kontrolü yapıldı mı?	
Giriş		
9	Hazırlanan tezin önemini anlatıyor mu?	
10	İkinci ve Üçüncü dereceden başlık içermemeli kuralına uyuldu mu?	
Özet/Abstract		
11	Kılavuza uygun mu?	
12	Ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	
13	Özet; tek sayfa, tek aralık, tek paragraf kuralına uygun olarak yazıldı mı?	
14	Bilim kodu, sayfa adedi, anahtar kelimeler ve tez danışmanı yazıldı mı?	
Kaynakça		
15	Kaynakların tamamına metin içinde atıf yapıldı mı?	
16	Kaynak formatı Kılavuzdaki kaynak formatına uygun olarak hazırlanmış mı?	
17	Atıf formatı kılavuzdaki atıf formatına uygun mu?	
Atıf Yöntemi APA 6 ☐ CMS ☐ İSNAD ☐		
Genel Değerlendirme		
18	Etik Beyan açıklaması okundu, uyuldu ve imzalandı mı?	
19	Kabul/Onay sayfası kılavuzdaki formata uygun olarak düzenlenmiş mi?	
20	Kabul /Onay sayfasında belirtilen oy birliği/oy çokluğu seçeneklerinden uygun olanı savunmayla tutarlı olacak şekilde belirlenmiş mi?	
21	Sayfa kenar boşluklar ve sayfa numaraları kılavuzdaki formatına uygun mu?	
22	Paragraf boşlukları ve metin satır aralığı kılavuza uygun olacak şekilde düzenlenmiş mi?	
23	Başlık yazımları kılavuzdaki başlık formatlarına uygun mu?	
24	Yazı tipi ve boyutu kılavuzdaki yazı tipi ve boyutu formatına uygun mu?	
25	Şekil, Çizelge vb. açıklama ve numaralandırmaları kılavuzdaki formata uygun olarak yazılmış mı?	